

КАК НАЙ-ПЪЛНОЦЕННО ДА ЧЕТЕМ БИБЛИЯТА

Гордън Фи и Дъглас Стюард

Съдържание:

ПРЕДГОВОР	2
Глава 1 – УВОД: НУЖДТА ОТ ТЪЛКУВАНЕ	6
ГЛАВА 2 – ОСНОВНОТО ПОСОБИЕ: ДОБЪР ПРЕВОД	20
ГЛАВА 3 – ПОСЛАНИЯТА: ДА СЕ НАУЧИМ ДА РАЗБИРАМЕ КОНТЕКСТА	36
ГЛАВА 4 – ПОСЛАНИЯТА: ВЪПРОСИТЕ НА ХЕРМЕНЕВТИКАТА	51
ГЛАВА 5 – СТАРОЗАВЕТНИТЕ ПОВЕСТВОВАНИЯ ПРАВИЛНОТО ИМ ИЗПОЛЗВАНЕ	68
ГЛАВА 6 – ДЕЯНИЯ: ВЪПРОСЪТ ЗА ИСТОРИЧЕСКИЯ ПРЕЦЕДЕНТ	83
ГЛАВА 7 – ЕВАНГЕЛИЯТА: ЕДНА ИСТОРИЯ С МНОГО ИЗМЕРЕНИЯ	101
ГЛАВА 8 – ПРИТЧИТЕ: РАЗБИРАТЕ ЛИ СМИСЪЛА?	121
ГЛАВА 9 – ЗАКОНЪТ: ЗАВЕТНИТЕ ОГРАНИЧЕНИЯ ЗА ИЗРАЕЛ	135
ГЛАВА 10 – ПРОРОЦИТЕ: НАЛАГАНЕ НА ЗАВЕТА В ИЗРАЕЛ	149
ГЛАВА 11 – ПСАЛМИТЕ: МОЛИТВИТЕ НА ИЗРАЕЛ И НАШИТЕ МОЛИТВИ	169
ГЛАВА 12 – МЪДРОСТТА: ТОГАВА И СЕГА	187
ГЛАВА 13 – ОТКРОВЕНИЕ НА ЙОАН: ОБРАЗИ НА ОСЪЖДЕНИЕ И НАДЕЖДА	205
ПРИЛОЖЕНИЕ	220

ПРЕДГОВОР

В един от онези светли моменти когато подготвихме тази книга, ние обсъждахме идеята да я наречем "Не просто още една книга за това как да изучаваме Библията". Надделя мъдростта и заглавието изгуби от това. Всъщност едно такова заглавие като че ли по-добре би отразило бързината, с която тази книга бе написана.

Има изобилие от книги за това как да изучаваме Библията. Някои са добри, други - не чак толкова. Има и няколко, написани дори от учащи се. В някои от тези книги са разгледани различни подходи по въпросите, които се използват при изучаване на Писанието; други имат претенции да служат за базови примери в херменевтиката (науката за тълкуването) за вярващите. Всички те обикновено съдържат една дълга глава от основни правила (правила, които се прилагат към библейските текстове) и още една глава от по-специални правила (правила, които важат за някои по-специални проблеми: пророкуване, типология, изразни способности и др.)

Като книга „за пример“ ние препоръчваме „Познаване на Писанието“ от Р. К. Спроул (Inter Varsity). „По-тежка“ и трудна за четене, но изключително полезна книга от същия вид е „Тълкуване на Библията“ от Беркли

Майкълсън (Eerdmans). Най-близка до нашата книга е „За по-добро изучаване на Библията“ от Беркли и Алвера Майкълсън (Regal).

Но ние се надяваме, че това е „не просто още една книга“. Ние се постаряхме да направим тази книга оригинална в няколко аспекта.

1. Както може да се види от беглия поглед на съдържанието на книгата, основният подход е в разбирането на различията между отделните жанрове, които изграждат Библията. Въпреки че става дума и за други подходи, този основен подход контролираше всичко, което е направено. Ние твърдим, че съществува съществена разлика между един Псалм от една страна и едно послание от друга. Нашата цел е да помогнем на читателя да чете и изучава псалмите като поеми, а посланията - като писма. Надяваме се да покажем, че тези разлики са много съществени и следва да се отразят както на начина, по който се четат, така и на разбирането на тяхното послание към днешния ден.

2. Въпреки че в цялата книга ние непрекъснато даваме насоки за изучаване на всеки жанр в Писанието, ние адекватно засягаме и въпроса за „творческото четене“ на Писанието - тъй като това е най-доброто, което правят повечето от нас. Всеки, който е опитвал, например, да съпостави Левит, Еремия или Притчи с I Царе или Деяния, знае добре, че има много различия. Човек може да затъне в затруднения, четейки Левит, а кой не е изпитвал разочарование от това, че е свършил да чете Исая или Еремия, а не е разбрал какъв е „сюжета“. Обратно, I Царе и Деяния се четат лесно. Ние се надяваме да помогнем на читателя да оцени тези различия по такъв начин, че да започне по-творчески и полезно да чете не повествователните части на Библията.

3. Че човек не се нуждае от специално семинарно образование за да разбира Библията. Това е истина и ние вярваме в това от цялото си сърце. Но обръщаме внимание и на скритите (понякога) места, за разбирането на които семинарното образование и следователно семинарните професори са необходими. Дръзваме да мислим, че даже експертите може би имат нещо за казване.

Нещо повече, оказа се че тези двама семинарни професори са също и вярващи, които си мислят, че трябва да спазват библейските текстове, а не само да ги четат или изучават. Това ни принуди на първо място да станем ученици. Имахме огромно желание да разберем възможно най-внимателно и пълно кое е онова нещо, което трябва да знаем за Бог и Неговата воля през XX век.

Тези двама семинарни професори също така редовно проповядват и преподават Словото в различни църковни формации. Ние сме призвани да бъдем не само ученици, но и да се борим срещу някои приложения на Библията, което и ни води до четвъртия аспект.

4. Голямата бързина, с която се роди тази книга, се дължи на херменевтиката; ние я написахме специално за да помогнем на вярващите по въпросите за приложенията. Много от спешните за решаване проблеми в днешните църкви касаят най-вече борбата с умножаващите се херменевтични различия - при придвижването от „тогава и там“ към „сега и тук“ в нашия собствен живот. Но това също означава и умножаване на различията между учащ се и обикновен вярващ. Основното за един учащ се е какво е значението на текста в контекста на тогавашното време. Вярващите студенти настояват на това да се интересуваме и от двете. Четенето на Библията с очи само върху значението за нас може да ни доведе до безсмислици, а също и до непредвидими грешки - поради липсата на контрол. За щастие повечето от вярващите са благословени да притежават най-важната от всички херменевтични способности - здравия разум.

От друга страна нищо не може да бъде толкова сухо и безжизнено за една църква както превръщането на процеса на изучаване на Библията в чисто академично упражнение по история. Въпреки че Словото е представено в един конкретен исторически контекст, Неговата уникалност е в това, че бидейки едно историческо и условно Слово, То е едно вечно живо Слово.

Следователно, нашите усилия са съсредоточени и в двете посоки. Вярващият студент настоява на това, че библейските текстове означават преди всичко това, което са означавали тогава. Ние вярваме, че Божието Слово за нас днес означава преди всичко точно това, което е означавало и за тях. Следователно ние имаме две задачи: първо да открием първоначалното значение на текстовете; тази задача ние наричаме екзегетика. Второ, ние трябва да се научим да намираме значението на същите текстове в разнообразието от нови или различни контексти за нашето време; ние наричаме тази задача херменевтика. В своето класическо използване терминът "херменевтика" покрива и двете задачи, но в тази книга ние постоянно ще го използваме само в неговото по-тясно значение. Главна цел на изучаването на Библията е доброто решаване на двете задачи.

И така в глава 3 до 13, които разглеждат десет различни литературни жанра, ние обръщаме внимание и на двете необходимости. Тъй като

екзегетиката е винаги първата задача, ние отделихме достатъчно време за да поставим ударение върху уникалността на всеки от жанровете. Какво е това библейски Псалм? Кои са видовете му? Как всичко това влияе върху нашето разбиране? Ние също обръщаме внимание и на това как различните псалми функционират като Слово на Бога. Какво Бог се опитва да ни каже? Какво трябва да научим и как да го изпълняваме? Тук ние избягахме да даваме правила. Това, което предлагаме е ръководство, предложения, помощ.

Признаваме, че първата задача - екзегетика - често се разглежда като материя само за експертите. От пръв поглед това е така. Но не е нужно да сте експерти, за да научите добре основните правила на екзегетиката. Тайната е в това да се научите да поставяте правилни въпроси в текста. Ние се надяваме да ръководим читателя в правилното поставяне на въпроси към всеки от библейските жанрове. Ще дойде време, когато читателят накрая ще поиска да се консултира с експерти. Ще ви дадем и някои практични наставления във връзка с това.

Всеки автор е отговорен за главите, които са в неговата област на специализация. Професор Фи е написал главите от 1 до 4, от 6 до 8 и глава 13. Професор Стюарт е написал глава 5 и от 9 до 12. Въпреки че всеки автор има значителен принос в другите глави и въпреки, че ние решихме книгата да бъде плод на общи усилия, внимателният читател ще забележи, че всеки автор си има свой собствен стил и начин на представяне. Специална благодарност искаме да отправим към някои приятели и семейства, които прочетоха някои от главите и ни дадоха полезен съвет: Франк Де Ремер, Бил Джаксън, Джуди Пийс и Модийн, Шерит, Крейг и Брайън Фи. Специална благодарност отправяме и към нашите секретари Кери Пауел и Холи Грийннт, за отпечатването, както на черновите, така и на последното копие.

Използвайки думите на детето, което е накарало Августин да прочете пасаж от Римляни, като по този начин го обърнало към вярата, ние също казваме: "Tolle lege", "Вземи и чети". Библията е Божието вечно Слово. Чети Го, разбирай Го, спазвай Го!

На нас ни бе разрешено от Baker Book House, Мичиган, да използваме материали в глава 3, 4 и 6, които са излизали по-рано под една или друга форма в „Херменевтиката и здравия разум: Изследователско есе върху херменевтиката и посланията“, „Безпогрешността и здравия разум“ от Д. Р. Майкълс и Р. Р. Никол, 1980, стр. 161-186 и „Херменевтиката и историческия прецедент - главен проблем в Петдесятната херменевтика“ в „Перспективи на новото Петдесятно Християнство“ от Р. П. Спитлер, 1976.

Глава 1 – УВОД: НУЖДАТА ОТ ТЪЛКУВАНЕ

Много често срещаме хора, които казват с дълбока увереност: „Няма нужда да тълкувате Библията. Просто я четете и правете каквото тя казва“. Обикновено, една такава забележка предизвиква протеста на обикновените вярващи срещу професионалните пастори, учители, неделни учители, които чрез тълкуване, като че ли отдалечават Библията от човека. Обикновените хора обичат да казват, че Библията не е някаква неясна книга. "В края на краищата - казват те - всеки човек може да я разбере. Проблемът е в многото проповедници и учители, които полагат много усилия да размътят водата. Това, което ни беше ясно досега, вече не ни е толкова ясно. "Има много истина в този протест. Ние сме съгласни, че християните трябва да се научат да четат, да вярват и да спазват Библията. Ние сме особено съгласни, че Библията не е тъмна и неясна книга, ако я четем и изследваме правилно. Всъщност, ние сме убедени, че хората имат един единствен проблем и той не се състои в отсъствие на разбиране, а във факта, че хората разбират повечето неща твърде добре! Проблемът с такъв текст като „вършете всичко без роптание и препиране“ (Филипяни 2:14) не е в разбирането му, а в изпълнението му - прилагането му в практиката.

Ние също се съгласяваме, че твърде често, проповедникът или учителят се е заровил да проучва и да разкрива значението на текста, което често лежи на повърхността. То може да бъде казано още в самото начало и повтаряно през цялото време. Целта на тълкуването не е уникалност. Тя не е разкриването на нещо, което никой друг досега не е казал.

Тълкуването, чийто цели са лично прогресиране или уникалност, често е атрибут на гордост, опит „да се открие“ на всички останали фалшивото тълкуване на духовното. Библията е пълна с дълбоки истини, които трябва да бъдат разяснявани чрез духовно чувствителни хора, имащи специално прозрение. Уникалните тълкувания са в повечето случаи неправилни. Това не значи, че правилното разбиране на текст не изглежда уникално за някой, който го чува за първи път. Това значи, че уникалността не бива да е цел на нашата работа.

Целта на доброто тълкуване е простичка: да се доберем до „ясното значение на текста“ Най-важният елемент на доброто тълкуване е

просветления здрав разум. Проверката за правилното тълкуване е то да дава възможност за ясно разбиране на текста. Ето защо правилното тълкуване носи облекчение на ума и докосва сърцето.

Ако намирането на ясното значение на текста е основната цел на тълкуванието, тогава защо трябва да се тълкува? Тогава защо само да не четем?

Дали пък ясното и недвусмислено значение не се разбира само от четенето? В известен смисъл - да. Но в истинския смисъл, такъв един въпрос е наивен и нереалистичен поради две причини: природата на читателя и природата на Писанието.

Читателят като тълкувател

Първата причина, поради която всеки се нуждае да се научи как да тълкува е, независимо дали това ни харесва или не, че всеки читател е в същото време и тълкувател. Предполагаме, че в повечето случаи, когато четем, ние разбираме какво четем. Също сме склонни да мислим, че нашето разбиране е същото като това, което е вложено от Святия Дух или от човешкия авторски стремеж. Въпреки това, ние постоянно влагаме в текста всичко, което ние сме - с всичкия наш опит, култура и предишни разбирания за думите и идеите. Понякога това, което ние влагаме в текста, несъзнателно ни отклонява от правия път или ни кара да внасяме чужди идеи в текста.

Например, когато човек с нашата култура чуе думата „кръст“, поради внушенията, които вековното християнско изкуство и символизъм са причинили, в повечето случаи машинално си представя римски кръст (I), въпреки че тази представа има малко подобие с Исусовия кръст, който, може би, е бил оформен като (T). Повечето протестанти и католици, когато четат текстове за поклонение в църква, автоматично си представят хора, седящи в сграда с „църковни пейки“, точно както в тяхната църква. Когато Павел казва (KJV) „и не промишлявайте за страстите на плътта“ (Римляни 13:14), хората от повечето англоговорящи страни са склонни да възприемат „плътта“ със значението на „тяло“ и оттам, че Павел говори за „телесните апетити“. Но думата „плът“, така както Павел я използва, рядко се отнася за тялото - и в този текст това е повече от сигурно - става дума за духовното страдание, за болката на духовния живот, която понякога се нарича „греховната природа“.

И така, без да желаят това, читателите тълкуват тъй както четат и, за съжаление, твърде често неправилно.

Това ни кара да забележим по-нататък, че във всеки случай, читателят на английската Библия е вече въввлечен в тълкуването, защото преводът, сам по себе си, е (необходима) форма на тълкуване. Вашата Библия, независимо каква преводна версия използвате, която служи за ваша начална точка, е всъщност краен резултат на голяма изследователска работа. Преводачите са принудени да направят избор относно значенията и техният избор въздейства на вашето разбиране.

Ето защо, добрите преводачи вземат в предвид нашите езикови различия. Но това не е лесна работа. Трябва ли например, в Римляни 13:14 да преведем „плът“ (както в KJV, RSV, NRSV, NASB и др.) защото това е думата, която Павел е използвал, и после да оставим на тълкувателите да кажат, че „плът“ не означава „тяло“? Или пък „да помогнем“ на читателя като преведем „греховна природа“ (както е в NIV, GNB и др.), защото Павел точно това има в предвид? Ние ще разгледаме този въпрос по-подробно в следващата глава. Сега само ще отбележим как самият превод вече ни въвлича в тълкуването.

Нуждата от тълкуване следва да не бъде търсена в това, което става около нас. Един бегъл поглед на съвременната църква пределно ясно ни показва, че не всички „ясни значения“ са еднакво ясни за всички. Ето един повече от частен случай. Много вярващи от съвременните църкви твърдят, че жените трябва да пазят тишина в църквата на основание на I Коринтяни 14:34-35, като по този начин отричат говоренето на езици и пророкуването, което е самата същност на „тишина“ в пасажа, за който става дума. Онези, които твърдят, че жените и мъжете трябва да се молят и пророкуват на основание на I Коринтяни 11:2-16, често са убедени, че те трябва по необходимост да правят това с покрити глави. За някои Библията ясно говори, че кръщението на вярващите трябва да става чрез потапяне; други пък вярват, че могат да направят кръщение според Библията още в детска възраст. И „вечното спасение“ и възможността от „изгубване на спасението“ се проповядват в църквата, но никога от една и съща личност! Все пак и двете се посочват като „ясни значения“ на библейски текстове. Дори двамата автори на тази книга имат някои несъгласия, относно това, какво значи със сигурност терминът „ясен“. Все пак ние всички четем една и съща Библия и се опитваме да бъдем изпълнители на това, което означава „ясен“.

Човек може да разпознае култовете например, по това, че освен Библията те използват и други текстове. Но не всички го правят; и всеки път,

когато изкривяват истината те между другото избират и текстове от самата Библия. Всяка една ерес, като се започне от Арианизма (отричане на божествеността на Христос), Свидетелите на Йехова и се стигне до кръщаване за мъртвите, разпространено сред Мормоните, твърдят че всичко е подкрепено с даден текст.

Даже сред по-ортодоксалните в теологията хора могат да се намерят много странни идеи. Например, едно съвременно течение сред американските протестанти, по-специално харизматиците, е така нареченото проповядване за здраве и богатство. „Благата вест“ е, че Божията воля за вас е във вашия финансов и материален успех. Един от защитниците на това „проповядване“ започва една своя книга като твърди, че търси „ясен смисъл“ в Писанието и претендира, че слага Божието Слово на първо място в своето изследване. Той казва, че Писанието не казва точно това, което ние си мислим, а онова, което се случва. „Ясното значение“ е онова, което следва по-късно. Но човек започва да се чуди какво всъщност е „ясното значение“ в един такъв текст като III Йоан 2: „Възлюбени, моля се да благоуспяваш и да си здрав във всичко, както благоуспява душата ти“ - един текст, който няма нищо общо с финансовия просперитет - щом се твърди, че Божията воля е във финансовия успех! Един друг пример може да се даде с „ясното значение“ на притчата за богатия младеж (Марк 10:17-22), което е точно обратното на това, „което всъщност е казано“ и приписва „тълкуванието“ на Святия Дух. Човек може с право да запита дали ясното значение е било намерено въобще; може би ясното значение е това, което писателят е искал да означава неговия текст в подкрепа на идеите му. Истината е, че ако търсим първо Божието царство, то ние ще бъдем благословени не по човешките, а по Божиите стандарти. Имайки предвид цялото това разнообразие както в самата църква, така и извън нея и всички различия, които съществуват даже между специалистите (които предполагаме, че знаят правилата) не е странно, че някои отричат тълкуването и пледират просто за четене. Но както видяхме, това е лъжливо предпочитание. Антитезата на лошо тълкуване не е липса на тълкуване, а добро тълкуване, основаващо се на здравия разум.

Ние, авторите на тази книга, не храним никакви илюзии, че чрез четене и изследване на описаните тук напътствия, всеки читател ще се съгласи с нас относно „ясното значение“ и ще приеме нашето мнение. Това, което се надяваме да постигнем, е да подобрим читателската чувствителност към специфичните проблеми, присъщи на всеки от жанровете; към знание на това защо съществуват различни предпочитания и как читателят да разсъждава чрез здравия разум; и по-специално, читателят да може да

прави разлика между добро и не толкова добро тълкуване - и да знае защо то е добро или недобро.

Природа на Писанието

Повечето значими причини за нуждата от тълкуване се основават на природата на самото Писание. Исторически, църквата възприема Писанието така, както възприема Личността на Христос - природата на Библията е човешка и божествена едновременно. Както професор Джордж Лад веднъж отбеляза: „Библията е Божието Слово, дадено ни чрез словото на исторически личности“. Тази двойствена природа на Библията поставя пред нас задачата да я тълкуваме.

Тъй като Библията е Божие Слово, тя има вечна приложимост; тя говори на цялото човечество, на всички възрасти и всички култури. Тъй като тя е Божието Слово, ние трябва да слушаме и изпълняваме. Но поради това, че Бог е избрал да ни изяви Своето Слово чрез човешки думи от историята, всяка книга в Библията носи свой частен исторически контекст; всеки документ е зависим от езика, времето и културата, в които той е бил написан (понякога е бил и устна история, разказвана преди да бъде написана). Тълкуването на Библията е необходимо поради напрежението, което съществува между вечната приложимост и частния исторически контекст. Разбира се има хора, които вярват, че Библията е една човешка книга и съдържа само думи, казани от исторически личности. За такива хора задачата за тълкуване се свежда до историческо изследване. Техният интерес, както е с Цицерон или Милтон, се отнася до религиозните идеи на евреите, Христос или ранната църква. Тяхната задача е чисто историческа. Какво означават тези думи за хората, които са ги писали? Какво са мислели те за Бога? Как те са разбирали самите себе си?

От друга страна има хора, които възприемат Библията само от гледната точка на нейната вечна приложимост. Тъй като това е Божие Слово, те са склонни да възприемат Библията само като сборник от твърдения, в които трябва да се вярва и повеления, които да се изпълняват - въпреки, че в тези случаи несъмнено се отдава предпочитание на някои от твърденията и повеления. Съществуват например християни, които основавайки се на Второзаконие 22:5 „Жената да не носи мъжко облекло...“ мислят буквално, че жената не трябва да обува панталони или къси панталони. Но същите хора рядко възприемат буквално следните повеления

във Второзаконие 22:8 „Когато строиш нова къща да правиш ограда около стрехите си...“, 22:9 „Да не сееш лозето си с разнородни семена...“ и 22:12 „Да си правиш ресни по четирите ъгъла на дрехата...“

Обаче Библията не е серия от твърдения и повеления; тя не е сборник от „изказвания на Горестоящия, наречен Бог“, Който погледнал от небесата надолу към нас и рекъл: „Хей, вие долу, научете тези правила: Номер едно - Няма друг Бог освен Един и Това съм Аз; номер две - Аз съм Създателя на всички неща, включително и човечеството...“ и така нататък до твърдение номер - 7 777 и заповед номер 777.

Разбира се, тези твърдения, са истина и те могат да се намерят в Библията (макар и не точно в такава форма). Наистина една такава книга би направила по-лесни за нас много неща. Но за щастие, това не е начина, по който Бог е избрал да ни говори. Вместо по такъв начин, Бог е избрал да ни изяви вечните Си истини през рамките на частните обстоятелства или случки от човешката история. Това също е един начин да ни се вдъхне надежда. По-точно казано - това, че Бог ни изявява истините, поставяйки ги в контекста на реалната човешка история, ни вдъхва куража, че същите тези думи ще ни бъдат казвани отново и отново в нашата „реална“ история, така както те са били казвани през цялото време на съществуване на църквата.

Фактът, че Библията има своя човешка страна е насърчение за нас. Това е и предизвикателство за нас, както и причината, поради която се нуждаем от тълкуване. Във връзка с това следва да отбележим две неща:

1) Говорейки ни чрез реални личности, поставени при различни обстоятелства през един 1500-годишен период, Бог ни е дал Своето Слово чрез речника и примерите на тези личности, ограничени от културата на своето време. „Може да се каже, че Божието Слово към нас е на първо място Слово към тях. Ако е трябвало да го чуят, то това е можело да стане само по такъв начин и на такъв език, какъвто те биха разбрали. Нашият проблем се състои в това, че ние сме толкова отдалечени от тях не само във времето, но и в начина на мислене. Това е главната причина за да се изучава и тълкува Библията. Ако Божиите Слова относно обличането на мъжки дрехи от жените или пък поставянето на огради около стрехите, са начин, по който Бог ни говори, то ние първо трябва да знаем какво точно Той е искал да каже на своите първи слушатели и защо.

И така задачата за тълкуване на Словото може да бъде разделена на две нива. Първо трябва да се чуе Словото по начина, по който То е било казано - изследователят или читателят трябва да се опита да разбере какво

е било казано на онези хора „тогава и там“. Второ, да се научи да разбира същото Слово, отнесено към „тук и сега“. По-надолу ще кажем повече неща за тези две нива.

2) Един от най-важните аспекти на човешката страна на Библията е, че за да направи Своето Слово за всякакви човешки условия, Бог е използвал почти всички достъпни начини: повествователни, родословия, хроники, закони от всякакъв характер, поезия от различен вид, притчи, пророкувания, загадки, драми, биографични скици, поговорки, писма, церемонии, апокалипсиси.

За да се тълкуват добре библейските текстове от гледна точка на „тогава и там“, е нужно да се знаят не само основните правила, които са приложими към цялата Библия, но и специфичните правила, които са приложими само към отделните форми (жанрове).

Начинът, по който Бог е дал Своето Слово на нас от гледна точка на „тук и сега“ много често ще се оказва различен за различните жанрове. Например, нужно е да знаем как един псалм - форма, която най-често е адресирана към Бог - изпълнява функциите на Божие Слово, адресирано към нас и как псалмите се отличават от законите, които пък от своя страна са адресирани до хора, живеещи в такива културни условия, които днес не съществуват.

Какво ни говорят тези „закони“ днес и колко те се различават от моралните „закони“, които са валидни винаги във всички обстоятелства?

Това са въпросите, които двойствената природа на Библията поставя пред нас.

Първа задача: Екзегетика

Първата задача на тълкувателя се нарича екзегетика. Екзегетиката е внимателно и систематично изучаване на Писанията за откриване на първоначалното значение. Това е най-вече историческа задача. Това е опит да се разбере Словото по този начин, по който е трябвало да го разбират хората, към които то е било насочено тогава, да се разбере какво е било първоначалното намерение на думите на Библията. Това е една задача, която често изисква помощта на „експерта“ - човек, чието образование и

опит му позволяват да познава добре езика и обстоятелствата на оригиналния текст. Но не е необходимо човек да е експерт, за да може да прави добра екзегетика. Фактически всеки човек, по своему, прави екзегетика. Единственият въпрос е дали той прави това добре. Например, колко пъти чуваме да се казва „Това, което Исус има предвид, казвайки тези думи, е...“ или пък „В онези дни нещата са се правели така...“ Това са изрази от екзегетиката. Най-често те се използват за да обяснят различията между „тях“ и „нас“ - защо ние не строим огради около стрехите си или пък за да обосноват факта, че използваме текста в нови условия или по нов начин - или защо ръкостискането често изпълнява ролята на „свята целувка“. Даже когато тези идеи не се изразяват устно, фактически те много често се практикуват по един разумен начин. Най-често проблемът е, че (1) екзегетиката е често твърде селективна и, че (2) източниците, с които се консултираме, не са написани от „истински“ експерти, т.е. те са вторични източници, а не първични. Необходимо е да се кажат няколко думи и за това:

1. Въпреки, че понякога всички ние прибягваме до екзегетика (и понякога го правим доста добре), все пак правим това най-често когато между библейския текст и съвременната култура има някакъв очевиден проблем. Доколкото екзегетиката наистина трябва да се прилага към такъв текст, ние (авторите) твърдим, че това е първата стъпка към разбирането на всякакъв библейски текст. Това не е лесно да се направи, но веднъж научили се да мислим екзегетично, ние ще получим добър дивидент за по-нататъшното разбиране и ще превърнем четенето, да не говорим за изучаването и в едно действително приятно и полезно занимание. Но отбележете: Да се научим да мислим екзегетично не е единствената задача; това е просто първата ни задача.

Един реален проблем, който възниква при „селективната“ екзегетика е, че ние често четем нечий, изцяло чужди идеи в текста и това прави Божието Слово по-различно, а не точно такова, каквото Бог го е предал. Например един от авторите на тази книга наскоро получи писмо от един много известен евангелист, който твърдеше, че авторът не е трябвало да се появява на една конференция заедно с един друг известен човек, чиято ортодоксалност е под подозрение. Библейският аргумент, който бе изложен беше I Солунци 5:22: „Въздържайте се от всякакво зло.“ (KJV). Но, ако въпросният брат се бе научил да чете Библията екзегетично, той едва ли би използвал този текст по този начин, защото това са заключителните думи на Павел в онзи параграф към Солунците, относно харизматичните изказвания, появили се в тяхната християнска общност. „Пророчества не Презирайте“ - казва Павел – „Всичко изпитвайте; дръжте доброто. Въздържайте се от всяко зло“.

„Въздържайте се от всяко зло“ се отнася за пророчествата, които след изпитване, са се оказали не от Духа. Да се направи така, че текстът да означава нещо друго, а не това, което Бог е казал, означава да се оцети текста. За да се избягват такива грешки, ние трябва да се научим да мислим екзегетично, т.е. да започнем от „там и тогава“ и да правим така винаги с какъвто и да е библейски текст.

2. Както скоро ще отбележим, не е нужно да се започва с "експертна" консултация. Но, когато е необходимо това да се направи, то трябва да бъде направено от добри източници. Например в Марк 10:23 (Матей 19:23; Лука 18:24), в заключение на историята с богатия младеж, Исус казва: „Колко мъчно ще влязат в Божието царство ония, които имат богатство!“ После добавя: „По-лесно е камила да мине през иглени уши, отколкото богат да влезе в Божието царство“. Често се казва, че в Ерусалим е имало една порта, известна като "Игленото ухо", през която камилите можели да минават само като застанат на колене, т.е. с голямо усилие. Основната мисъл на една такава екзегетика е, че камилата, всъщност, може да мине през „Игленото ухо“. Но проблемът при тази екзегетика е, че тя просто не е вярна. Никога в Ерусалим не е имало такава порта. Най-ранното „доказателство“ за тази „идея“ датира още от единадесети век, в коментарите на гръцкия теоретик Теофилакт, който срещнал същите трудности с този текст, каквито срещаме и ние. В края на краищата, невъзможно е камила да мине през иглени уши и точно това е имал предвид Исус. Невъзможно е за човек, който вярва в богатството да постигне небесното царство. Но е нужно чудо, за да може един богат човек да бъде спасен, което е основната идея в думите на Исус, които следват „За Бога всичко е възможно“.

Как да се научим да правим екзегетика

Как да се научим да правим добра екзегетика и, в същото време, да избегнем клопките по нашия път? Повечето глави от първата част в тази книга ще обяснят как да се реши тази задача за всеки отделен жанр. Тук ние искаме само да хвърлим общ поглед на това, което включва екзегетиката на даден текст.

Най-високото равнище на екзегетиката изисква познаване на много неща, които ние не можем да очакваме читателите на тази книга да знаят - библейските езици; еврейски, семитски и древногръцки; как да отличават

оригиналния текст, когато има различни варианти на превод; използването на различни видове оригинални източници и пособия. Но вие можете да се научите да правите добра екзегетика дори и когато нямате достъп до такива пособия. Трябва първо – да разберете какво можете да направите със собствените си умения и второ - да се възползвате от постигнатото от други.

Ключът на добрата екзегетика, и оттам, на по-смисленото четене на Библията се намира в това да се научите да четете текста внимателно и да задавате правилните въпроси към текста. Едно от най-добрите неща, които могат да се направят в тази връзка, е да се прочете труда на Мортимър Дж. Адлер „Как да четем книга?“ (1940, ревизирана редакция от Чарлс Ван Дорен, Ню Йорк, Симон и Шустер, 1972). Нашият опит от многогодишното преподаване показва, че много хора просто не умеят да четат добре. Да се чете и да се изследва Библията интелигентно изисква внимателно четене и включва уменията да се задават правилните въпроси върху текста.

Има два основни вида въпроси, които трябва да се задават към всеки библейски текст: такива, които са свързани с контекста и такива, които са свързани със съдържанието. Въпросите към контекста са също два вида: исторически и литературни. Нека накратко да отбележим всеки от тях.

Два въпроса към текста – исторически и литературни

Исторически контекст

Историческият контекст, който се различава за различните книги, трябва да бъде съобразен с няколко неща: времето и културата на автора и читателите, т.е. географските, топографските и политическите фактори, които определят авторската нагласа; обстоятелствата на книгата, писмото, псалма, пророчеството или друг жанр. Всички тези неща са много важни за разбирането.

Много е лесно да се направи разлика, ако се знаят персоналните предпоставки на Амос, Осия, Исая или Агей, пророкували след изхода; или ако се знае за Месиянските очаквания на Израел, когато Йоан Кръстител и Христос са се появили на сцената; или ако се разберат различията между градовете Коринт и Филипи и как те се отразяват на техните църкви. Четенето на Исусовите притчи се улеснява значително ако се знаят еврейските ритуали в онези дни. Разбира се, има разлика в разбирането, ако

читателят знае, че „пенязът“ и „динарите“, предложени на работниците в Матей 20:1-16 са еквивалентни на надница за пълен работен ден. Дори топографските подробности са важни. Всеки човек, който е израснал в Източна или Западна Америка трябва да внимава и да не мисли, че „хълмовете, които окръжават Ерусалим“ (Псалм 125:2) са такива, каквито той или тя са виждали.

За да се отговори на повечето от тези въпроси, е необходима и чужда помощ. Добрият Библейски речник, както е четиритомната International Standard Bible (ed. G. W. Bromiley, Grand Rapids: Eerdmans, 1988) и пет томната Zondervan Pictorial Encyclopedia of the Bible (ed. J. D. Douglas, Grand Rapids: Zondervan, 1975) или еднотомния New Bible Dictionary (ed. J. D. Douglas, Grand Rapids: Eerdmans, 1962) ще ви подкрепят при подобни затруднения.

Но по-важният въпрос на историческия контекст е да разкрие повода и целта на всяка библейска книга и или нейните части. Нужно е да се знае какво е ставало в Израел или в църквата, което е предизвикало създаването на този документ, или какво е положението на автора и каква е причината той да го напише. Това също е различно за различните книги и е много по-малко значително за Притчи, отколкото за I Коринтяни.

Отговорът на този въпрос трябва задължително да бъде намерен и ако това е възможно, да бъде намерен в самата книга. Добрият читател се нуждае да се научи да чете „с отворени очи“. Ако искате да потвърдите вашите собствени открития по някакъв въпрос, трябва да се консултирате с вашия библейски речник или да погледнете Eerdmans Handbook to the Bible (ed. David Alexander and Pat Alexander, Grand Rapids: Eerdmans, 1973). Но все пак направете първо ваше собствено изследване по въпроса!

Литературен контекст

Това, което повечето хора имат предвид, когато говорят за четенето на нещо в неговия контекст. Наистина, това е най-важната задача при екзегетиката и за щастие това е нещо, което човек може да направи добре без да се налага да се консултира с „експерти“. Обикновено, литературен контекст означава, че думите имат значение в изреченията и за по-голямата част от библейските текстове, те имат значение във връзка с предходните и следващите изречения.

Най-важният контекстов въпрос, който трябва да си зададете (и това трябва да правите за всяко изречение и параграф) е „Каква е отправната точка?“ Трябва да се опитаме да следим авторския ход на мисли. Какво авторът казва и защо го казва точно там? След като е казал нещо, какво авторът казва след това и защо? Този въпрос се променя от жанр в жанр, но е винаги решаващ. Както си спомняте, целта на екзегетиката е да се открие какъв е първоначалният авторски замисъл. За да се справим добре с тази задача, наложително е да ползваме превод, който запазва оригиналния вид на поезията и параграфите. Една от основните причини за неадекватното обяснение от читателите на King James Version и в по-малка степен на New American Standard е, че всеки стих е отпечатан като отделен параграф, а такова подреждане води към замъгляване на авторовата логика. Ето защо, освен всичко останало, трябва да се научим да разпознаваме отделните мислови единици, независимо дали те са параграфи (за прозата) или стихове (за поезия). При добър превод това е нещо, което читателите могат да направят.

По въпроса за съдържанието

Втората главна категория въпроси, които си задаваме при някои текстове, са свързани със същинското авторско съдържание. „Съдържанието“ трябва да се отнася до значението на думите, граматическите връзки в изреченията и избора на първоначалния текст, чиито ръкописи имат различни версии. Това също включва няколкото неща, споменати в разгледания вече „исторически контекст“ - например значението на динариите, или съботното пътуване, или „високите места“ и др. В по-голямата си част това са въпросите на значението, които се задават относно библейските текстове. Например, когато Павел казва във 2 Коринтяни 5:16: „затова, отсега нататък ние не познаваме никого по плът. Ако и да сме познали Христа по плът, пак сега вече така Го не познаваме“. (NASB) Трябва да се знае кой е „по плът“ - Христос или този, който Го познава. Смисълът става по-различен след като разберем, че Павел има предвид, че „ние“ вече не познаваме Христос от „земна гледна точка“, а не че вече не познаваме Христос в „Неговия земен живот“. За да отговорим на въпроси от този вид, обикновено се налага да търсим външна помощ. Качеството на отговорите на подобни въпроси ще зависи от качеството на източниците, които ползваме. Именно в тях бихме искали в крайна сметка да се консултирате с един добър коментар. Това, но моля обърнете внимание, което искаме да отбележите за себе си е, че това консултиране, колкото и съществено да е понякога, е последното нещо, което човек прави.

Помощни материали

За по-голямата част от текстовете може да се направи добра екзегетика с минимум външна помощ, но при условие, че е от високо качество. Вече споменахме четири вида помощни материали: добър библейски речник, добър библейски справочник, добър библейски превод и добър коментар. Има и други видове помощни материали, които служат за тематично изучаване. Все пак, когато изучаваме Библията книга по книга, горните четири са най-съществени.

Хубавият превод (или по-точно, няколкото хубави превода) е основният материал за всеки, който не знае оригиналните езици, затова следващата глава е посветена на тези въпроси. Освен това, много важно е да се научим да подбираме коментара, който ползваме. Тъй като това е последното нещо, което се прави, книгата завършва с приложения по този въпрос.

Втора задача: Херменевтика

Въпреки, че думата „херменевтика“ обикновено покрива изцяло полето на тълкуване, включващо екзегетиката, тя се използва и в тесния си смисъл като търсене на връзката на първоначалния древен текст със съвременността. В тази книга ще използваме това понятие изключително за да зададем въпроси за библейското значение по отношение „тук и сега“.

Всъщност, точно въпроса, който се отнася до „тук и сега“, ни води първо до Библията. Тогава защо да не започнем именно оттук? Защо да се притесняваме за екзегетиката? Нали същият Дух, който е вдъхновил написването на Библията, може да вдъхнови и четенето и! Това е точно така и ние не искаме с тази книга да отнемаме удоволствието от такова вдъхновено четене на Библията или да отнемаме на някого чувството за пряка връзка. Но вдъхновеното четене не е единствения начин, по който трябва да четем Библията. Трябва също да четем за да изследваме Библията, което на свой ред да информира вдъхновеното четене. Това ни води към нашето твърдение, че правилната „херменевтика“ започва с добрата екзегетика.

Причината, поради която не трябва да се започва с „тук и сега“ е, че единствено правилният херменевтичен контрол е в намирането на първоначалния замисъл на библейския текст. Както вече отбелязахме в тази глава, това е „ясното значение“, което всеки търси. В противен случай библейските текстове могат да бъдат направени така, че да означават каквото читателят пожелае. Но такава херменевтика се превръща в чисто субективна и тогава кой би могъл да каже чие тълкуване е правилно и чие не е. Всичко би било допустимо.

Противоположно на такова субективизиране, ние твърдим, че оригиналното значение на текста - доколкото е в нашите възможности да го разберем - е в обективния начин за контрол. Ние сме убедени, че Мормонското кръщение на мъртвите въз основа на 1 Коринтяни 15:29, или отхвърлянето от Свидетелите на Йехова на божествеността на Христос, или хващането на змии (съгласно Марк 16:18) или пък „евангелистите на просперитета“, защитаващи американската мечта като християнско право въз основа на 3 Йоан 2, всички те са неправилни тълкувания. Във всеки случай, грешката се намира в тяхната херменевтика, точно защото тяхната херменевтика не е била контролирана от добра екзегетика. Те са започнали да обясняват от „тук и сега“ и са видели в текстовете, значения, които не са присъствали първоначално там. Иначе как да си обясним какво би накарало човек да се въздържа от принасяне на всеизгаряне на детето си поради глупав обрек, както направи това Ефтай (Съдии 11:29-40) или да твърди, както се говори, че е направил един проповедник, че жената никога не трябва да носи косата си вдигната на кок, само защото в Библията е казано „... и който е на къщния покрив да не слиза в къщата си...“ (Марк 13:15). (В една английска версия на Библията този текст звучи като "Let him who is on the house top not go down..." който е бил неправилно разбран от въпросния проповедник като "topknot go down", което в превод на български означава „развалете коковете на косите си“)

Може би някой би възразил на това, твърдейки, че здравият разум ще ни пази от такава глупост. За нещастие, здравият разум не е толкова здрав. Съвсем естествено, ние искаме да знаем какво Библията означава за нас. Но ние не можем да си позволим да правим така, че тя да означава това, което на нас ни се иска, а след това да „приписваме заслугата“ на Святия Дух за това. Святия Дух не може да бъде призван да опровергава самия себе си, а именно Той е, който вдъхновява първоначалния замисъл. Затова, Неговата помощ за нас се изразява в откриване на първоначалния замисъл и чрез водителството Му ние да можем да приложим този замисъл и чрез

водителството Му ние да можем да приложим този замисъл в нашия конкретен случай.

Въпросите на херменевтиката никак не са лесни, което може би е причината само няколко книги да са написани за този аспект на нашата тема. При това, не всеки ще се съгласи с подхода на някой друг. Но това е една основополагаща област. Вярващите трябва да се научат да разговарят по тези въпроси и да се изслушват и това вероятно, никой не би оспорил. Текстът не може да означава нещо, което никога не е означавал. Или, казано в положителен смисъл, правилното значение на библейския текст за нас е това, което Бог първоначално е възнамерявал да означава, когато го е казал за пръв път. Това е отправната точка. Как да се възползваме от тази точка - това е предмета на тази книга.

Някой сигурно ще попита: „Но не е възможно текстът да има допълнително (или по-пълно или по-дълбоко) значение, освен неговия първоначален замисъл?“ В случай на пророкуване, ние не отричаме такива възможности и бихме твърдели, че е възможно и някакво второ, по-пълно значение. Но как би могъл някой да твърди за други места това? Нашият проблем е много прост. Кой говори вместо Бога? Римските католици нямат проблем в това отношение; магистратите, оторизирани с официалното учение на църквата, определят вместо всички останали пълния смисъл на текста. Протестантите обаче, нямат магистрати и ние трябва да сме наистина обезпокоени, когато някой казва, че е разбрал Божият дълбок смисъл на някакъв текст - и особено ако текстът никога досега не е означавал нещо, което сега е направен да означава. Поради това именно са всичките тези култове и безбройни ереси.

Трудно е да се дадат правила за херменевтика. Ето защо това, което ние предлагаме в следващите глави, е само насочващо. Вие може и да не се съгласите с нас. Много се надяваме, че вашите несъгласия ще бъдат по християнски великодушни и може би нашите насоки ще стимулират вашето мислене по тези въпроси.

ГЛАВА 2 – ОСНОВНОТО ПОСОБИЕ: ДОБЪР ПРЕВОД

Оригиналите на шестдесет и шестте книги на протестантската Библия са написани на три различни езика: еврейски (Иврит) (повечето от книгите на Стария Завет), арамейски (родствен език на еврейския, използван в половината от Даниил и два пасажа от Ездра) и гръцки (всички книги на Новия Завет). Предполагаме, че повечето от читателите на тази книга не владеят тези езици. Това означава, че за вас основното пособие за четене и изучаване на Библията е добрия превод или, както ще кажем по-нататък, няколко добри преводи.

Както бе отбелязано в предишната глава, самият факт, че четете Божието Слово в превод, означава че вие вече сте въввлечени в процес на тълкуване - независимо желаете ли това или не. Но да четеш в превод не е лошо само по себе си: просто е неизбежно. В определен смисъл читателят се оказва изложен на милостта на преводача, а на него често му се е налагало при превода да избира в зависимост от това какво оригиналът на еврейски или гръцки е искал да каже.

Проблемът с използването на един единствен превод (колкото и добър да е той) се състои в това, че човек е принуден да приеме тълкувателните варианти на този превод като Божието Слово. Преводът, който използвате може да бъде точен, но също така може и да не е.

Нека си приведем като пример следните четири превода на 1 Коринтяни 7:36. (KJV) „Ако някой мъж мисли, че постъпва неприлично към девицата си...“ (NASB) „Ако някой мъж мисли, че той постъпва непристойно към дъщеря си, която е девица...“ (NIV) „Ако някой мисли, че постъпва неприлично спрямо девицата, за която е сгоден...“ (NEB) „Ако мъж има партньорка, без да е женен, и чувства, че това не е прилично спрямо нея...“ В KJV преводът е много литературен, но не е много полезен, защото той само поставя думата „девица“, а връзката между „мъжът“ и „неговата девица“ остава неясна. Едно нещо е абсолютно сигурно: Павел не е искал да бъде неясен. Той е определил една от другите три възможности, а коринтяните, които бяха поставили този въпрос в своето писмо, знаеха за какво става въпрос - наистина, те не са знаели нещо за другите две възможности.

Трябва да отбележим, че никой от другите три превода не е лош превод, защото всеки от тях е възможно да изразява намерението на Павел. Но все пак, само един от тях е точен. Проблемът е кой точно. Поради ред причини NIV отразява най-добрата тълкувателна възможност. Обаче, ако вие четете само NASB (която е най-малко вероятната възможност в случая),

ще се ангажирате с тълкуване на текст, който не е най-точния. Подобни случаи могат да се срещнат повече от хиляди. И така, какво да правим?

Първо, може би е добра практика, да се използва главно един превод, разбира се ако той е добър. Това ще помогне при наизустяването и ще ви даде добра последователност. Ако използвате един от добрите преводи, той има изнесени бележки в полето там, където има трудни места. Но, за да се изучава Библията, ще трябва да използвате няколко добре подбрани превода. Най-добре е да използвате преводи, за които знаете че се различават един от друг. Това ще хвърли светлина върху много проблеми, свързани с правилното обяснение. За решаването на тези проблеми винаги ще искате да имате източник към когото да се обърнете за помощ за съставяне на мнение.

Кой превод трябва да използвате и от кои преводи да започнете да изучавате? Никой не може със сигурност да отговори на този въпрос вместо вас. Но вашият избор не може да е обусловен от това, че „Аз харесвам този превод“ или пък „Този превод се чете леко“. Ние искаме да харесвате превода и ако наистина е добър, той ще се чете леко. Все пак, за да се направи интелигентен избор, ще е нужно да знаете някои неща за самата наука на превода, както и за различните преводи.

Науката за превода

Има два избора, които преводачът трябва да направи: текстов и езиков. Първият вид се отнася до действителното значение на думите на оригиналния текст, а вторият до неговата теория на превода.

Въпросът за текста

Първото нещо, което преводачът трябва да направи, е да се увери, че еврейският или гръцкият текст, който той използва, е възможно най-близък до оригиналните думи, написани от ръката на самия автор или на преписвана. Дали това, което виждаме е това, което оригиналният псалмопевец е искал да каже? Дали това са истинските думи на Павел или Марк? Защо трябва да мислим обратното, наистина?

Въпреки, че частните условия при превода на текста в Стария и Новия Завет се различават, основните проблеми за решаване са същите: 1. Не съществуват никакви оригинални копия (ръкописи); 2. Съществуват хиляди копия (включително копия от първите опити за превод), направени на ръка и преписани на ръка през един период от хиляда и четиристотин години; 3. Че голямото множество от ръкописи на Новия и на Стария Завет датират от по-късното средновековие и си приличат, по-късните копия се различават съществено от копията на първите преводачи. Фактически съществуват повече от пет хиляди гръцки ръкописа на части или на целия Нов Завет, както и хиляди на латински език, но няма две от тях, които точно да си съвпадат. Следователно, проблемът се заключава в прочитането на целия наличен материал, сравняването на местата, където ръкописите се различават (наричат се варианти), и определянето кой от вариантите е неточен и кой от тях най-точно отразява оригиналния текст. Въпреки, че това може би изглежда невъзможно да се направи - и в някои случаи е точно така - преводачът не се отчайва, защото има някои познания по т.н. текстуален критицизъм - науката, която се занимава с разчитането на оригиналния текст на древни документи.

Нашата цел тук не е да ви дадем едно ръководство по текстуален критицизъм. Читателят може да намери това в подходяща форма в статиите на Брус Валтке (за Стария Завет) и на Гордън Фи (за Новия Завет) в „Библейски критицизъм: исторически, литературен и текстуален“ (Grand Rapids: Zondervan, 1978). Нашата цел тук е да дадем само най-основна информация за текстуалния критицизъм, за да знаете защо се налага преводачите да го прилагат и да разберете смисъла на ръкописните бележки върху полетата на вашата преводна версия, които казват: „Други древни източници добавят...“ или „В някои ръкописи отсъства...“

Трябва да се имат предвид три неща:

1. *Текстуалният критицизъм е наука, която се занимава с внимателния контрол.* Доказателствата, които преводачът разглежда при направата на своя текстуален избор са два вида: външно доказателство (характерът и качеството на ръкописите) и вътрешно доказателство (видовете грешки, направени от преписващия оригинала). Изследователите понякога се различават по това, какво значение отдава всеки от тях на тези доказателства, но всички са съгласни, че комбинирането на силни външни и силни вътрешни доказателства превръща задачата за избора на значението

в повече или по-малко рутинна работа. Там, където тези доказателства си противоречат, изборът е значително затруднен.

Външно доказателство са качеството и възрастта на ръкописите, които поддържат направения избор. Относно Стария Завет, обикновено трябва да се прави избор между еврейските ръкописи, почти всички от които са копия, датиращи от Средновековието и ръкописите на гръцките преводачи, които са значително по-ранни (Септуагинтата [LXX]). Изследванията показват, че еврейските ръкописи отразяват много древен текст; въпреки това често се налага да бъдат коригирани, като се използва Септуагинтата. Понякога нито еврейските, нито гръцките ръкописи имат смисъл, при което се налага да се правят догадки.

Най-доброто външно доказателство за Новия Завет е запазено в Египет. Когато едно такова доказателство се подкрепя и от някакво друго външно доказателство, датиращо от същото време, но от друга част на Римската империя, такова доказателство се смята за особено силно. Вътрешното доказателство касае преписвачите и авторите. Когато преводачът е изправен пред избор между два или повече варианта, той обикновено може да реши кой е грешен, тъй като писмените навици и тенденции на различните автори и преписвачи са вече задълбочено изследвани и известни. Обикновено онзи вариант, който най-добре обяснява съществуването на останалите, се приема за оригинален. За преводача е важно да знае също стиловете и използвания речников запас на различните автори, защото това също играе важна роля при направата на текстов избор.

Както вече бе казано, за по-голямата част варианти измежду ръкописите, най-доброто външно доказателство, комбинирано с добро вътрешно доказателство ни дава изключително висока сигурност за значението на оригиналния текст. Това може да бъде илюстрирано с хиляди примери само при сравнението на английската KJV версия на Библията (която се основава на лоши и по-късни ръкописи) със съвременните преводи, като NRSV и NIV. Ще отбележим три варианта на текст като илюстрация на текстовия критицизъм:

1 Царе 8:16

KJV „...вашите най-добри момчета и вашите магарета...“

NIV „...най-доброто от добитъка ви и ослите ви...“

Текстът според NIV („добитъка ви“) е взет от Септуагинтата - обикновено най-надеждния превод на Стария Завет на гръцки, направен в

Египет около 260-10 г. пр. Х. KJV следва един средновековен еврейски текст, който казва „най-добрите момчета“ - доста неподходящ е паралелът с думата „магарета“. За специалиста е лесно да намери грешката в еврейския текст, използван от KJV. Думата „младежи“ се е пишела на еврейски като *bhrykt*, докато „вашия добитък“ – като *bqykt*. Неточното преписване от преписвана на еврейския текст само на една буква е довело до промяна на смисъла. Септуагинтата е била преведена малко преди да е преписано грешното копие на еврейския текст и е запазила оригиналната дума „добитъка ви“. Случайната промяна на думата с „вашите най-добри момчета“ е направена по-късно и е повлияла на средновековния еврейски ръкопис, но твърде късно, за да повлияе на Септуагинтата.

Марк 1:2

KJV „Както е написано в пророците...“

NIV „Това е написано в пророк Исаия...“

Текстът в NIV е намерен във всички най-добри гръцки ръкописи. Това е също единствения текст, намерен във всички ранни преводи (латински, коптийски, сирийски) и това е единствения текст, познат сред всички църковни отци, с изключение на един, преди девети век. Лесно може да се види какво се е случило в по-късните гръцки ръкописи. Тъй като цитатът, който следва е комбинация от Малахия 3:1 и Исаия 40:3, някой по-късен преписвач е „коригирал“ оригиналния текст на Марк, за да го направи по-точен.

1 Коринтяни 11:29

KJV „който яде и пие недостойно...“

NIV „някой, който яде и пие...“

Думата „недостойно“ не е намерена в никой от най-ранните и най-добрите гръцки ръкописи. Трябва да се отбележи, че в по-голямата си част преводачите превеждат от гръцки и еврейски текстове, които са били редактирани чрез внимателно и щателно изследване. За Новия Завет това означава, че най-добрият текст е бил вече определен от изследователи, които са били експерти в тази област. Но това също означава, че и за двата завета самите преводачи са имали достъп до информация (текстова информация в забележки), която е включвала по-важните варианти заедно с тяхната ръкописна обосновка.

2. Въпреки, че текстуалният критицизъм е наука, тя не е точна наука, защото работи с твърде много променливи величини, зависещи от човека. Случайно и по-специално, когато преводът е продукт на група от хора, самите преводачи са разделени в зависимост от това по кой вариант представят оригиналния текст и какви са правописните грешки. Обикновено в такива случаи, изборът на болшинството от тях е представен в действителния превод, а на малцинството – в полетата.

Причината за несигурността е както фактът, че най-добрите ръкописни доказателства противоречат на най-добрите обяснения на поправките, както и това, че ръкописното доказателство е разделено и всеки вариант може да обясни как другият се е появил. Това ще илюстрираме с 1 Коринтяни 13:3.

NIV текст „предавам тялото си на пламъците“

NIV забележка в полето „предавам тялото си, с което да се гордея“

На гръцки разликата е само една буква: каусомай/каучомай. Двата варианта имат добра ранна поддръжка и двата имат присъщи трудности в тълкуването (1 Коринтяни са написани доста преди християните да са били измъчвани и убивани чрез изгаряне; все още е много трудно да се намери подходящо значение на „с което аз се гордея“). Това е едно от онези места, където е необходим добър коментар за изграждане на собствено мнение.

Предишният пример е добър повод за нас да се върнем назад към предната глава. Вие ще забележите, че изборът на правилния текст е един от въпросите върху съдържанието. Добрата екзегетика изисква да се знае, ако е възможно, точно кои от тези думи е написал Павел в действителност. От друга страна, трябва също да отбележим, че това, което Павел е искал да каже не би се променило съществено от нашия избор. И в двата случая, той е имал предвид, че когато предаваме телата си на някакво изключително страдание, но ни липсва любов, всичко това е излишно.

Следователно преводачът е принуден да прави свои текстови избори. Това обяснява една от причините защо преводите понякога се различават - и също защо преводачите са сами по себе си и тълкуватели. Преди да продължим с втората причина за различието на преводите, трябва да отбележим нещо за King James Version.

3. KJV е не само най-широко използвания превод в света. Той също така е класически пример за английски език. Наистина, той съставя изразите, които ще бъдат завинаги запечатани в този език. Въпреки това, що се касае до Новия Завет, единственият гръцки текст, с който са разполагали 1611-те

преводачи, се е базирал на късни ръкописи, което е довело до натрупване на грешки за повече от хиляда години преписване. Повечето от тези грешки - а ние трябва да отбележим, че те са като цяло много - не създават доктринални различия, но се различават в значението на определени специфични текстове. Ето защо, за изучаването на Библията, трябва да се използват преди всичко някои по-съвременни от KJV преводи. Въпросът кой именно от многото съвременни преводни версии да предпочетем, ни отвежда до вида на избора, който преводачите трябва да направят.

Въпросите на езика

Следващите два вида избор - словесен и граматически - ни довеждат до истинската наука за превода. Проблемът, който стои пред превода е предаването на думите и идеите от един в друг език. За да разберем какви теории лежат в основата на съвременната наука за превода е необходимо да се запознаем със следните технически термини.

Оригинален език. Езикът, от който се превежда. В нашия случай еврейски, арамейски или гръцки.

Приеман език. Езикът, на който се превежда. В нашия случай английски.

Историческа отдалеченост. Това са различията между оригиналния и приемния език, що се касае до думи, граматика, идиоми, както и до култура и история.

Теория на превода. Решава въпроса за това до каква степен преводачът е склонен да хвърли мост между двата езика. Например, трябва ли думата „лампа“ да се преведе като „фенер“ или е по-състоятелно да се преведе като „факла“? Или пък просто като „лампа“, а читателят сам да си представи разликата? Трябва ли „святата целувка“ да се преведе като „християнско ръкостискане“ за тези народи, където публичното целуване е обидно?

Нека видим как тези три термина са приложени при следващите основни теории на превода:

Буквален превод: Превод чрез придържане възможно най-близо до оригиналния език, при което не се губи смисъла. Буквалният превод запазва историческата отдалеченост.

Свободен превод: Превод, при който се преобразуват идеите от единия език в другия без да се използват същите думи от оригинала. Свободният превод често се нарича „перифразиране“ и прави опит да елиминира историческата отдалеченост във възможно по-голяма степен.

Динамичен еквивалент: Превод, при който се превеждат думите, идиомите и граматическите конструкции от оригиналния език в точни еквиваленти на приемния език. Такъв превод съхранява историческата отдалеченост за историческия и фактическия материал, но осъвременява езика, граматиката и стила.

Преводачите не винаги се придържат стриктно към някой от тези три вида, но обикновено един от тях доминира в тяхната работа. Понякога с буквалния и със свободния превод може да се прекали, както например Кларенс Джордан в своята Cottonpatch Version е превел посланието на Павел до римляните така, сякаш е писмо до Вашингтон (!), а Роберт Йонг в своя литературен превод, публикуван през 1862 г. е променил 1 Коринтяни 5:1 така: „За блудство се чува между вас и то такова блудство, за каквото не е чувано между народите - че някой си е имал жената на бащата (!)“.

Няколкото преводни версии на Библията, които са разпространени в наше време, могат да бъдат разположени по скалата на историческата дистанция, макар и не съвсем точно, по следния начин:

Динамичен		Буквален еквивалент		
Свободен				
KJV		RSV	NIV	CNB
PHILLIPS	LB			
NASB			NAB	JB
			NEB	

Най-добрият вид превод е динамичния еквивалент. Буквалният превод за нас понякога е полезен като второстепенен източник; той ни дава представа за това, как изглежда оригиналният гръцки или еврейски текст. Свободният превод също може да бъде полезен - би ни накарал да се замислим за възможните значения на текста. Основната версия за четене и изследване, все пак ни се струва, че трябва да изглежда както NTV.

Проблемът с буквалния превод е, че той запазва дистанцията там, където това най-малко е желателно - в езика и граматиката. Преводачът често трансформира думите от гръцки и еврейски на английски по начин, по който не пише и не се изразява никой. Това е нещо като да преведеш "maison blanc" от френски на английски като "house white". Например английски говорещия човек никога не би се изразил така „огнени въглища“ (KJV Римляни 12:20). Това е буквален превод на гръцката конструкция, но на английски тя звучи като „горящи въглени“ (NIV) или „живи въглени“ (NEB).

Вторият проблем с буквалния превод е, че той прави английския език двусмислен на места, където гръцкият и еврейският са пределно ясни за своите читатели. Например в 2 Коринтяни 5:16 гръцката фраза „като сарка“ може да се преведе буквално като „познавам според плътта“ (както е направено в NASB). Но това не е начина, по който се изразяваме на английски. Нещо повече - фразата звучи на английски двусмислено. Дали човекът, когото „познаваме“, е същият, който е „според плътта“? Като че ли на такова заключение ни навежда NASB и в такъв случай означава нещо като „познавам по външен вид“. А може би човекът, когото познаваме, действа „според плътта“, което би означавало, че действа по човешки начин? В този стих гръцкият източник е ясен, а NIV ни дава точен превод: „Затова, отсега нататък (след като вече не живеем за себе си (вижте 5.15)) ние не познаваме никого по плът“.

От друга страна при свободния превод преводачът осъвременява оригинала прекалено много, с цел изучаване. Такъв превод се оказва вече в голяма степен просто коментар на Библията. Свободният превод винаги се прави от един преводач, а тъй като този преводач не винаги е добър тълкувател на библейските пасажии, то съществува вероятност читателят да бъде заблуден. Това в частност е вярно за много популярната, но за нещастие не винаги точна преводна версия на Библията - LB. Можем да се примирим с такива думи като „фенерче“ (Псалм 119:105) или „ръкостискане“ II Петрово 5:14 и даже „палачинки“ (Битие 18:6), но да се преведе гръцката дума „харизмата“ - духовен дар със „специални способности“ II Коринтяни 14:12 означава да се позволи твърде много. Преводът на 1 Коринт. 11:10 във версията LB „... като знак за това, че тя е под човешка власт...“ е заблуждаващ, тъй като ни навежда на заключение, че „тя“ има някаква власт. В 1 Петрово 5:13, авторът на LB произволно използва загадъчно името „Рим“ вместо „Вавилон“; във всички случаи е по-добре да обясни това на друго място, отколкото да го преведе като „Рим“ унищожавайки търсената загадъчност в употребата. Макар и четяща се, LB има твърде много неточности, за да е единствената, дори най-важна Библия за някого.

Начинът, по който различните преводи решават проблема с историческата дистанция, може да бъде илюстриран като се види как в тях са решени следните вторични проблеми.

1. *Мерки и теглилки, пари.* Това е особено трудна област. Да се изпишат ли гръцките или еврейските термини на оригиналния език „Гафа“, „хомер“ и др. или да се направи опит да се намерят съответните английски еквиваленти? Ако се реши да се работи чрез еквивалентите за мерки и теглилки, трябва ли да се използва стандарта „паунд“ или „фут“ или трябва да се преведе „литър“ и „метър“? Инфлацията може да си направи шега с паричния еквивалент след някоя година. Проблемът се усложнява още повече от факта, че мерките и паричните единици са често използвани за да покажат някакъв контраст или тревожен резултат, както е в Матей 18:24-28 или Исаия 5:10. Транслитерирането (изписване на гръцките и еврейските термини и букви на приемния език) на термините в тези случаи може да коства на читателите изпускане на основната мисъл в тези стихове.

KJV, тясно следвана от RSV и NRSV, е непоследователна в това отношение. По-голямата част от термините са транслитерирани и ние четем „бат“, „ефа“, „хомер“, „шекели“ и „таланти“. При все това еврейското „амах“ е преведено като „кибрит“; „зерет“, „спан“ и гръцкото „мина“ става британски „паунд“, докато дитария е преведен като обикновено „пени“. Всичко това има ефект на безмислица или въвежда в заблуждение американците.

NASB използва „кубит“ и „спан“, но въпреки това съдържа на много места транслитерации, като посочва английските еквиваленти в полетата за забележки (с изключение на Йоан 2:6, където пък транслитерацията е посочена в полето за забележки). По такъв начин е подходено и в NP с изключение на „кубит“, преведен като „фут“, а всички забележки в полетата са дадени както в английската мерна система, така и в метричната. За съжаление в Матей 20:2, където е особено важно за притчата, че дневната надница на работниците е една динария, това не е отбелязано. Нещо повече, в Марк 14:5 преводачът е изневерил на принципа си превеждайки „триста динария“ като „повече от едногодишна заплата“.

Както би могло да се очаква, LB обръща всичко в еквивалентите му, но често неточно. Превръщането на динарии в доларово съотношение по курса на 1960 година е най-малкото необосновано.

Ние твърдим, че както транслитерацията, така и посочването на еквивалентите в полето са добри подходи, особено когато става дума за мерки и теглилки. Използването на еквиваленти, обаче, е със сигурност по-

добрия подход в такива пасажи, като Исая 5.10 и Матей 18.24-28. Да обърнем внимание на това колко по-добре е решен този въпрос в GNB, отколкото в NASB:

Исая 5:10

NASB: „Десет акра лозе ще дадат един бат вино. Един хомер семена ще дадат една ефа зърно“

GNB: „Пет акра лозе ще дадат само пет галона вина. Десет бушела семена ще дадат само един бушел зърна“.

Матей 18:24,28

NASB: „Доведоха му един, който му дължеше десет хиляди таланта... Но този раб излезе и намери един от своите роби, който му дължеше сто динария“.

GNB: „Доведен му беше един човек, който му дължеше милиони долари...“

Тогава човекът излезе и срещна един от своите слуги, който му дължеше няколко долара“.

2. *Евфемизми*. Почти всички езици боравят понякога с евфемизми, когато става дума за пол, тоалет и др. Преводачът има три възможности да ги преведе: (1) да ги преведе буквално, при което ще остави читателите си учудени или гадаещи; (2) да ги преведе чрез техните еквиваленти, при което може да обиди или шокира читателите си; (3) да ги преведе, като използва еквивалентни евфемизми.

Ако има подходящ евфемизъм в приемния език, тогава третото е най-доброто. В противен случай е по-добре да се избере втората възможност, особено за неща, които вече не изискват използването на евфемизъм. Например да се каже „Имам месечно неразположение“ (както казва Рахил в Битие 31:35 NIV) е може би по-добре отколкото „Имам обикновеното на жените“ (NASB, KJV, RSV). За същия идиом в Битие 18:11 GNB ни дава „Сара бе минала възрастта, в която можеше да има дете“. Така също във 2 Царе 13:14 в KJV четем „насили я и лежа с нея“ докато в NIV и GNB този израз е станал просто „той я изнасили“.

В подхода към този въпрос се крие определена опасност, особено в случаите, когато преводачите сами не познават точното значение на идиомите. Такъв е случаят в NIV, GNB и LB при превода на 1 Коринт. 7:1,

където четем: „Добре е човек да не се жени“. Идиомът „докосвам жена“ със сигурност през древността е означавал „да нямам сексуален контакт с жена“ и никога не е означавал нещо близко до женитба. В този случай най-близо до оригиналния евфемизъм е изразът, който срещаме в NAB: „За един мъж е по-добре, ако няма връзки с жена“.

3. *Речник.* Когато мислим за превод, като че ли на първо място имаме предвид речника. Изглежда толкова просто: намираш онази английска дума, която означава същото, което еврейската или гръцката. Но именно намирането на най-точната дума прави превода толкова трудна задача. Част от трудността се крие не само в намирането на думата, но и в избора на такава дума, която да не съдържа подтекст, какъвто има в оригиналния език.

Проблемът се усложнява и от това, че някои гръцки и еврейски думи имат област от значения, нямаща нищо общо с думите в английския език. Като допълнение на това, някои думи могат да имат няколко оттенъка в значението си или пък две или повече коренно различни значения. Търсените думи или изрази обикновено е невъзможно да се превеждат от един на друг език. Вече отбелязахме колко различни думи са употребени, за да се преведе думата „девица“ в 1 Коринтяни 7:36. В Първа глава ние отбелязахме и трудностите при превода на думата на Павел „саркс“ (плът). В повечето случаи, почти всяка друга дума би била по-добра от думата (плът). NTV се справя с тази дума добре, като употребява (греховна природа), когато Павел противопоставя „плът“ и „дух“ и „човешка природа“ в Римляни 1:3, когато става дума за възплъщаването на Христос; „от гледна точка на този свят“ - във 2 Коринтяни 1:26 и „тяло“ - когато се има предвид точно това (Колосяни 1:22).

Тези неща биха могли да бъдат илюстрирани още много пъти. Именно затова преводът чрез динамичен еквивалент би трябвало да бъде предпочетен пред буквалния превод.

4. *Граматика и синтаксис.* Въпреки че повечето индоевропейски езици имат много общи неща, всеки език има своите предпочитани структури по отношение на свързването на думите в изречение. От тази гледна точка отново трябва да предпочетем динамичния еквивалент.

Буквалният превод води до претрупване на обикновените структури в приемния език. Буквален превод на отделни конструкции е възможен, но рядко се предпочита. От стотиците примери ние избрахме за илюстрация два - един от гръцки и един от еврейски.

а) Една от особеностите на гръцкия език е неговата склонност към т. нар. генитивни конструкции. Генитивът е един обикновен случай на притежание както е в „моята книга“. Такова притежание може да се изрази на английски и по-неясно – „книгата на мен“. Такива притежания като например „Божия благодат“ обаче, не означават на английски, че точно Бог е собственик на тази благодат, а че Той я дава или че тя идва от Него. Такива „неистински“ притежания могат винаги да бъдат преведени на английски като „благодатта на Бога“.

Гръцкият език изобилства с такива генитиви, които се използват например като прилагателни, като изразяващи източника на притежанието или специално отношение между две съществителни. Буквалният превод почти винаги изисква те да се преведат чрез английска фраза от вида "of", което пък води понякога до странни резултати като "coals of fire", т.е. "огнени въглища", ако става дума за „живи въглени“ или „думите на Неговата мощ“ (Евреи 1:3 KJV). И двата израза са но-точно преведени в NIV- съответно "burning coals" (горящи въглени - б. пр.) и „Неговото мощно слово“. По същия начин в 1 Солунци 1:3 NASB четем "steadfastness of hope" (твърдост на надеждата - б. пр.), а в 1:6 - "joy of the Holy Spirit" (радост на Святия Дух - б. пр.). В NIV същите са преведени така: „постоянство в надеждата“ и „радост, дадена от Святия Дух“. Те не само трябва да бъдат предпочетени; фактически те са много по-точни поради това, че дават точния английски еквивалент вместо гръцки начин на изразяване, който звучи на английски понякога безсмислено. Може би ще е любопитно да кажем, че на едното или двете места, където KJV (следва RSV, но не и NASV) предлага нещо като еквивалент (1 Коринтяни 3:9), преводачите напълно са пропуснали смисъла на генитива. Изглежда, че те са били подведени от думата "fellow workers" (съратници - б. пр.) и са превели „...защото сме трудещи се заедно с Бога; вие сте Божието стопанство, вие сте Божието здание“. Но в изречението на Павел навсякъде, където се среща думата „Бог“, тя е в истински притежателен генитив с ударение върху „ние - Павел и апостолите“ и „вие - църквата на Бога“. Тази мисъл е по-точно преведена в NTV: „...защото ние сме Божии съработници; вие сте Божия нива, Божия здание“. Тя е станала даже по-ясна в NIV: „...защото ние сме Божии съработници, докато вие сте Неговата нива, Неговото здание“.

б) Хиляди пъти в Стария Завет преводачите на KJV сяпа са следвали еврейския словоред по такъв начин, който не води до нормален, идиоматичен английски. Обръщали ли сте внимание, например, колко изречения и фрази в KJV започват с „И“? Прочетете Битие 1 и си отбележете, че почти всяко изречение от тази глава започва с „и“ - повече от

тридесет пъти. Сега го сравнете с NIV. Тук броят на „и“ е намалял до единадесет и в същото време е променен езика така, че тези „и“ звучат съвсем естествено за ухото.

Преводачите на NIV са направили един подобрен превод като са приели сериозно факта, че в голямата си част повествователните изречения в Стария Завет започват с една от двете форми на думата „и“. Думата „и“ се появява там, където няма нищо упоменато преди това, което да свърже изречението логически. Фактически и шестте книги на Стария Завет, Исус Навин, Съдии, 1 Царе, Ездра, Рут и Естир започват с „И“, макар че очевидно няма нищо, което да свързва тези съюзи. Днес изследователите на еврейската граматика са единодушни, че поставянето на „и“ в началото на изречението в староеврейския език е пълен еквивалент на английското започване на изречение с главна буква. Това просто означава, че староеврейското „и“ не винаги означава съюза „и“, но и „понякога“, което е най-добрият превод. Простата замяна с главна буква при превода на английски език ще върши същата работа в повечето случаи.

Друг подобен пример от KJV е "and it came to pass" (използва се в смисъл на „и стана така, че...“ - б. пр.) Този израз не се използва в английския език отдавна и е бил много рядко използван даже през седемнадесети век, когато е правен превода на KJV. Поради това, че сляпо е бил следван буквалния превод, този израз е заел определено място в стила на Стария Завет, но никъде другаде не се среща с английската реч. Веднъж присъствахме на цяла проповед върху Коринт. 13:8-10, в която се казваше, че всичко е временно и ще премине, като често се повтаряше това "and it came to pass", което, обаче, бе неправилно разбрано и цитирано от проповедника като "and it came in order to pass away" („Това дойде, за да си отиде“ - б. пр.) Всъщност преводачите на NIV въобще не са ревели тази еврейска фраза. Разумният превод от еврейски изисква намирането на еквивалентния смисъл, а не на еквивалентната фраза.

За избора на превод

Опитахме се да ви помогнем при избора на превод. Ще завършим с някои последни забележки върху няколкото преводни версии.

Първо искаме да отбележим, че не сме се опитвали да бъдем изчерпателни. Има още няколко версии на цялата Библия, които не

включихме в нашето обсъждане. Ние не споменахме и другите повече от 75 преводни версии само на Новия Завет, които са се появили само през този век. Няколко от последните версии на Новия Завет са много подобри и си струва да бъдат използвани (например Weymouth, 1903; Helen Montgomery, 1924; Williams, 1937). Сред тях има и няколко свободни преводи, два от които могат да бъдат предпочетени пред LB поради своята акуратност (Phillips, 1947; F.F. Bruce (само писанията на Павел), 1965).

Сред преводните версии на цялата Библия не бихме искали да обсъждаме тези, които съдържат теологични отклонения, като New World Translation, 1961 на Свидетелите на Йехова. Това е един изключително буквален превод, пълен с еретичните доктрини на този култ. Някои от тези версии са ексцентрични, като тази на Джорж Ламса (1940), който твърди, че т. нар. Сирийски превод на Библията от около 400 г. сл. Хр. съдържа ключ към всички неща. Изглежда че към тази категория преводи ще трябва да включим и Amplified Bible, която успя да завоева по-голяма популярност, отколкото заслужава. Значително по-добре е да използваме няколко превода, като постоянно си отбелязваме разликите между тях и изберем това, което не съответства, отколкото да повярваме, че написаните думи означават само това, което е казано в нашата версия.

Тогава коя версия трябва да четем? Дръзваме да предположим че NIV е най-добрата версия, която можете да намерите. GNB и NAB също са добри версии. Добре е да имате и трите. NIV е един групов превод, направен от най-добрите тълкуватели от евангелистката школа. NAB е също групов превод на група представители на американската католическа традиция. GNB е превод изключително на един изследовател - Роберт Г. Братчер, който най-редовно се е консултирал с други специалисти и чийто лингвистичен опит е издигнал концепцията за динамичния еквивалент до високо ниво.

Едновременно с използването на една или всичките гореспоменати версии, не е зле да ползвате една или повече от следните: NASB, RSV или NSRV. Това са опити да се осъвремени KJV. Преводачите им са се справили по-добре с оригиналния текст и са отхвърлили много от недостатъците на KJV. В същото време те са се опитали да се придържат по възможност повече до стила на KJV, като от друга страна са го осъвременили. RSV е далеч по-добрия от двата превода: NASB е по-близка до KJV и следователно прекалено буквална - понякога до степен, която я прави безсмислена.

Заедно с една или повече от тези версии, ние ви препоръчваме да се консултирате с NEB или JB. Това са две преводни версии на цели екипи. NEB е един продукт на най-добрата британска школа от изследователи, а като такава е пълна с британски идиоми, които не винаги са понятни за американския читател. JB е английски превод на френската Bible de Jerusalem. И двете версии клонят към повече свобода при превода, отколкото дефинирания тук динамичен еквивалент, но и двете имат някои уникални качества, които ги правят полезни като материал за консултация. В следващите глави ние ще се опираме на NIV, макар че ще отбелязваме и другите версии. Ако нашият читател редовно чете NIV, а след това си прави консултации с поне една от следните версии: RSV, NRSV, NASB; GNB, NAB, NEB, JB; той ще получи един добър старт за ползотворно четене и изследване на Библията.

ГЛАВА 3 – ПОСЛАНИЯТА: ДА СЕ НАУЧИМ ДА РАЗБИРАМЕ КОНТЕКСТА

Ще започнем нашето обсъждане на различните видове библейски жанрове чрез преглеждане на Новозаветните послания. Една от причините да започнем именно от там е тази, че те изглеждат лесни за тълкуване. Кой се нуждае от специална помощ, за да разбере „Всички съгрешиха“ (Римляни 3:23), или „Заплатата на греха е смърт“ (Римляни 6:23, или „По благодат сте спасени чрез вяра“ (Ефесяни 2:8), или повеленията „Ходете по Духа“ (Галатяни 5:16) и „Ходете в любов“ (Ефесяни 5:2).

От друга страна, "лесното" тълкуване на посланията може да се окаже твърде измамливо. Това е особено вярно, когато става дума за херменевтика. Ако се опитаме да тълкуваме някому 1 Коринтяни например, ще видим колко много са трудните места. „Как да приемем мнението на Павел 7:25 като Божие Слово?“ ще запитата някои, особено ако не харесват някои приложения на това мнение. И въпросите продължават. Как отлъчването от църквата на брата от гл. 5 може да се приложи в съвременната църква, щом има толкова много други църкви, където той може да отиде? Какво иска да каже с главите 12-14, ако в местната ви църква дарбите на Духа не са приети за валидни и за двадесети век? Как да обясним ясно казаното в 11:2-16, че жената трябва да покрива главата си, когато се моли и пророкува - или ясно казаното, че трябва да се молят и пророкуват събрани всички заедно?

Става ясно, че посланията не са толкова лесни за тълкуване, както хората често си мислят. Поради важността им за Христовата вяра и поради това, че съдържат толкова много херменевтични проблеми, посланията ще ни послужат като модели за най-честите въпроси на екзегетика и херменевтика, които искаме да поставим по-нататък в тази книга.

Природа на посланията

Преди да разгледаме по-подробно 1 Коринтяни като модел за екзегетика на посланията, ще споменем някои основни неща за всичките послания (целия Нов Завет с изключение на четирите евангелия, Деянията и Откровение).

Първо трябва да се отбележи, че посланията сами по себе си не са хомогенно цяло. Преди много години Адолф Дейсман, на основата на изследвания на голям брой папируси, е определил разликата между писма и послания. Писмата са нелитературни съчинения, т.е. не са писани за публично четене, а за четене от човека или хората, до които са адресирани. Посланията са художествени литературни форми или литературни жанрове, написани да бъдат четени от всички. Дейсман е определил всички послания на Павел, както и 2 Йоан и 3 Йоан като писма. Въпреки че някои изследователи смятат, че не е правилно посланията на Новия Завет да се делят на категории и може би в някаква степен имат своето основание, все пак е очевидно, че между тях има отличителна разлика. Римляни и Филимон се отличават едно от друго не само по съдържание, но и по това, че последното е много по-лично от другото. За разлика от писмата на апостол Павел, 2 Петрово и 1 Йоан много повече приличат на послания.

Валидността на това разграничаване може да се види като отбележим каква е била формата на едно древно писмо. Както има някаква стандартна форма за едно съвременно писмо (дата, обръщение, повествователна част, заключение и подпис), такава е имало и в древността. Намерени са хиляди древни писма и повечето от тях имат форма точно като тази на писмата от Новия Завет (виж писмото до братята в Антиохия в Деяния 15:23-29). Тази форма има следния вид:

1. Име на подателя (например апостол Павел)
2. Име на получателя (например до Божията църква в Коринт)

3. Поздравления 9напр. „Благодат и мир да бъде на вас от Бога нашия Отец...“)

4. Молитви и благодарности на Бога (например „Винаги въздавам благодарения на моя Бог за вас...“)

5. Изложение

6. Последни поздрави и сбогуване (например „Благодатта на Господа Исуса да бъде с вас...“)

Единственият променящ се елемент в писмата е номер 4, който в повечето древни писма приема формата на молитвено пожелание (вижте например 3 Йоан 2) или пък някъде отсъства въобще (Галатяни, 1 Тимотей, Тит). В три от посланията на Новия Завет молитвените пожелания приемат формата на славословие (2 Коринтяни, Ефесяни, 1 Петрово, Откровение 1:5-6).

Ще отбележим, че онези послания в Новия Завет, които нямат елементите 1-3 или 6 са тъкмо тези, които ние причисляваме към писма, въпреки че те са частично и послания по форма. Послание към евреите, например, което е било написано като три части трактат и една част писмо, е наистина адресирано към специална група хора, както се изяснява в стиховете 10:32-34 и 13:1-25. Специално си отбележете елементите на писмо в стиховете 13:22-25. Все пак, главите от 1 до 10 малко приличат на писмо, а са добре изразени проповеди, в които твърдението за Христовото всеобхватно превъзходство над всичко, което е било преди, е изразено с думи на настоятелно увещание да се укрепява вярата в Христос (2:1-4; 3:7-19; 5:11-6:20; 10:19-25). Наистина, авторът сам го нарича „увещателно слово“ (13:22).

1 Йоан е подобно в известен смисъл, с изключение на това, че то няма формални елементи на писмо. Независимо от това, става съвсем ясно, че то е написано за определена група хора (вижте 2:7; 12-14, 19, 26) и изглежда много подобно по структура на писмо с всичките му елементи. То не е обикновено теологично разглеждане за църквата.

Яков и 2 Петрово са адресирани като писма, но и в двете липсва личния поздрав и сбогуването в края; и на двете липсва специално адресиране, както и някакви персонални забележки от авторите. Те са най-близките до „послания“ писани в Новия Завет, т.е. те се отнасят за църквата въобще, въпреки че написването на 2 Петрово изглежда е предизвикано от такива, които отричат Второто пришествие (3:1-7). От друга страна, в

посланието на Яков толкова ясно отсъства всеобхватен аргумент, че то повече изглежда като бележки насъбрани по различни етични въпроси, отколкото като писмо.

Въпреки тези различни видове, има едно нещо, което е общо за всичките послания и това е най-важното нещо, което трябва да си отбележим при четенето и тълкуването им: те са точно това, което технически се нарича "случаен документ, дискурс - Дискурс (латински *discursus* – тичам към, бягам от) често обозначава „писмена или говорима комуникация или дебат“ или „формална дискусия или дебат“. Дискурс е важен термин в семантиката, лингвистиката, антропологията и етнографията, литературния анализ, [история на изкуството] и идеите. (т.е. възникнали и предназначени за специални случаи) и са останали като документи, датиращи от първи век.

Въпреки че са вдъхновени от Святия Дух и като такива са валидни за всички времена, посланията са документи, написани в контекста на автора и предназначени за контекста на първоначалния получател. Тези два фактора - че те са случайни документи и че са написани през първото столетие - правят тяхното тълкуване понякога трудно.

Освен всичко това, трябва съвсем сериозно да се има предвид тяхната конкретна природа. Това означава, че те са свързани с конкретен случай както за авторите, така и за читателите. Почти всички от Новозаветните писма са във връзка с някакъв специален (на първо място за читателите) случай (Филимон и, може би, Яков и Римляните са изключения). Най-често такъв случай е бил нечие поведение, което се нуждае от корекция или доктринална грешка, която се нуждае да бъде поправена или неправилно разбиране, което трябва да бъде допълнително обяснено.

Повечето от проблемите в тълкуването на посланията се дължат на факта, че те са свързани с конкретен случай. Ние имаме отговорите, но не винаги знаем какви са били въпросите и проблемите и дали изобщо е имало проблеми. Това е нещо като да слушаш само единия край на телефонен разговор и да се опитваш да си представиш кой е на другия край и какви са неговите думи. В повечето случаи е много важно за нас да чуем „другия край“, така че да знаем на какво нашия откъс отговаря.

Тук има и още нещо. Природата на посланията - това че са свързани с конкретен случай също означава, че всички те не са първоначално теологични трактати; те не са сбити Павлови и Петрови теологии. Макар че става дума за теология, това са винаги „теологични казуси“; теология,

написана за да реши някакъв конкретно възникнал проблем. Това е истина дори за Посланието към Римляните, което е по-пълно и по-систематично изложение на Павловата теология, отколкото може да се види някъде на друго място в Новия Завет. Но това е само част от неговата теология - теология във връзка с неговата персонална задача на апостол сред езичниците. Неговата лична борба за защитаване правото на езичниците на Божията милост и как това право е свързано с целия проблем на „Закона“ са причините документът да приеме тази специална форма, която той има в Римляни и която прави оправданието да бъде използвано в него като първоначална метафора за спасението. Думата оправдава, която преобладава в Римляни (15 пъти) или в Галатяни (8), се среща само два пъти във всичките други писма на Павел (1 Коринтяни 6:11; Тит 3:7).

Вярващият човек и изследователят ще се връщат отново и отново към посланията, за да изследват християнската теология; те са изпълнени с нея. Но трябва винаги да се има предвид, че те не са първоначално написани за да проповядват християнската теология. Те са теология в служба на частни нужди. В следващата глава ние ще отбележим приложенията на това в херменевтиката. Имайки предвид тези важни предварителни забележки, как трябва човек да пристъпи към екзегетика или поне към информирано четене в екзегетика на посланията? Оттук ние ще продължим с изучаване на 1 Коринтяни. Знаем, че не всяко послание прилича точно на 1 Коринтяни, но почти всички въпроси, които възникват при всяко друго послание, възникват и тук.

Историческият контекст

Първото нещо, което читателят трябва да направи когато чете посланията, е да си създаде една внимателна, но компетентна представа за ситуацията, за която се говори. Какво се е случило в Коринт, че е накарало апостол Павел да напише 1 Коринтяни? Как той е научил за случилото се там? Как е бил свързан с Коринт и какви предишни контакти е имал? Какви взаимоотношения между него и тях се проявяват в това писмо? Това са част от въпросите, на които трябва да се отговори. И така, какво следва да направи читателя?

Първо, трябва да направите една консултация с Библейския речник, за да научите възможно повече за Коринт и неговите жители. Сред другите важни неща, които ще разберете за Коринт е и това, че той е бил един

относително млад за древните представи град - основан само 94 г. преди ап. Павел да го посети за пръв път. Въпреки това, поради своето стратегическо за търговията местоположение, това бил един космополитен и богат град, бил средище на изкуствата и при това доста религиозен (притежавал не по-малко от 26 храма и светилища) и известен с религиозната си чувствителност. С малко въображение можете да си представите, че Коринт е бил град като Ню Йорк, Лос Анжелис и Лас Вегас, взети заедно. Следователно, това писмо на апостол Павел едва ли е било до някаква малка църква в крайните квартали. Имайте предвид това, когато четете и вижте как ще се промени вашето разбиране на написаното в посланието.

Второ, специално за целта на изследването, необходимо е да развиете в себе си навика да четете целите писма наведнъж - това предполага да разполагате поне с цял час - това е практика, която нищо не може да замени. Нима не правите така, когато четете всяко друго писмо? Не би трябвало да има разлика и за писмата в Библията. Ще има някои неща, които ще трябва да търсите когато четете, но не се опитвайте да схванете значението на всяка дума или изречение от писмото поотделно. Това е първият прочит, първото впечатление.

Бихме искали да подчертаем по-дебело колко е важно четенето и препрочитането. След като разделите писмото на неговите логически части, започнете да изучавате всяка част поотделно по същия начин. Четете, препрочитайте и си „отваряйте добре очите“!

Ние препоръчваме, след като прочетете цялото писмо, да си набележите няколко съвсем кратки писмени бележки. Това особено важи за тези от вас, които по-трудно запомнят наум. На кои неща да обърнете внимание при първото четене? Помнете, че целта е първо да схванете проблема. Ние ви препоръчваме да си отбележите следните четири неща:

1. Какво научихте за хората, към които е адресирано писмото първоначално: езичници или евреи са те, богати или бедни, какви проблеми имат, взаимоотношения и др.;

2. Отношението на апостол Павел;

3. Някои специфични неща, споменати във връзка с повода за писмото;

4. Естествени и логични части, на които се дели писмото;

Ако всичко това се окаже твърде много за едно четене и загубите връзката, тогава прочетете първо писмото набързо и тогава се върнете още

веднъж отначало, специално за да можете да намерите отговора на горните четири въпроса. Ето четирите неща, които би трябвало да сте си отбелязали във връзка с това, групирани в посочените четири категории:

1. Вярващите в Коринт са основно езичници, макар че има между тях и евреи (вижте 6:9-11; 8:10; 12:2; 13). Те очевидно обичат истината и знанието (1:18 - 2:5; 4:10; 8:1-13, вижте и иронията в 6:5), те са горди и надменни (4:18; 5:2; 6) даже дотам, че да съдят апостол Павел (4:1 - 5: 9:1-.18). Коринтяните имат много проблеми помежду си;

2. Отношението на апостол Павел към всичко това се колебае от мъмрене (4:8-21; 9:1-18), през призоваване (4:14 -17; 16:10-11) към увещаване (6:18-20; 16:12-14).

3. Относно това как Павел е научил за всичко, в 1:10 -12 той пише, че е бил информиран от Хлоините домашни; в 5:1 също споменава за това, че му е било казано от някого; в 7:1 той казва: „А относно това, що ми писахте“, което означава, че той е получил и писмо от църквата.

Обърнахте ли внимание и на това, че доста често се среща израза „Сега относно...“ (7:25; 8:1; 12:1; 16:1 и 16:2)? Вероятно това са въпроси, взети от техни писма до него и които той не за пръв път обсъжда. Още нещо: отбелязахте ли „пристигането“ на Стефанин, Фортунат и Ахаик в 16:17? Тъй като Стефанин е човек, на когото „да се подчинявате и вие“, то става ясно, че тези мъже (или най- малкото Стефанин) са водачи в църквата. Вероятно те са донесли писмото на Павел бидейки в състава на официалната делегация.

Ако не сте схванали всичко това, не се отчайвайте. Ние сме чели това послание много пъти и това за нас е добре позната материя. Най-важното е да се научите да четете „с отворени очи“, за да виждате тези следи.

4. Достигнахме до един важен момент в нашата работа - изготвянето на работен план на писмото. Той е по-специално важен за 1 Коринтяни, защото това писмо е по-лесно за четене и изучаване на отделни части, но едно такова работно разграничаване на отделните части е винаги много полезно. постигането на поставените ни цели, обаче, ние ще се ограничим с разглеждането само на Главите 1-4.

За да осъществим същия подход към по-малки части на писмото, трябва да повторим повечето от нещата, които направихме по отношение на цялото писмо. Ако трябва да ви дадем насоки за работа, те биха изглеждали така: (1) Прочетете главите втори път (или даже трети или четвърти, ако разполагате с толкова преводни версии), върнете се и (2) запишете си някъде всичко, което сте научили за тези, до които е адресирано писмото и за техните проблеми. Постарайте се да бъдете изчерпателни и не пропускайте нищо, даже ако, след като се върнете отново към това, което сте си записали, ви се стори, че нещо е в повече и поискате да го задраскате. (3) Накрая направете един нов списък, в който да запишете ключовите думи и повтарящи се фрази, които разкриват същността на отговора на апостол Павел.

Една от причините да се спираме на 1 Коринтяни 1 - 4 като модел за изучаване на писмото, е не само че тези глави са много важни за цялото писмо, но и честно казано, защото те са трудни. Ако внимателно сте прочели текста, може би сте забелязали (или даже сте останали разочаровани от факта), че апостол Павел започва с посочването на възникналия сред коринтяните проблем (1:10-12), а началото на неговия отговор (1:18 - 3:4) изглежда въобще няма връзка с този проблем.

Можете да си помислите, че написаното в 1:18 - 3:4 е отклонение от въпроса, а в заключителните думи по този въпрос в 3:18-23 думите „мъдрост“ и „глупост“ (две ключови думи в 1:18 - 3:4) са казани във връзка със стих 3:21 „Затова никой да не се хвали с човеците“ и се отнасят за Павел, Аполос и Кифа. Следователно основното, което е нужно за да разберем текста е да разберем каква връзка имат тези неща помежду си.

Ще започнем с отбелязване на това, което апостол Павел казва в 1:10-12. Той казва, че коринтяните са в разпри и са разделени между лидерите си (3:4-9; 3:21-23; 4:6). Но забелязахте ли, че това разделяне на вярващите между лидерите им не е причина за някакво разделяне в мнението им? Те са имали разпра помежду си (1:12 - 3:3) – „... да не се гордее някой от вас с един против друг“. (4:6; 3:21)

Всичко това изглежда ясно. Но по-внимателният прочит ще ни разкрие още две неща, които изникват на повърхността.

1. Изглежда има някакъв „болен“ въпрос между апостола и църквата като цяло. Това ясно се вижда в 4:1-5 и 4:18-21. Имайки предвид това, може да се разбере, че разприте и разделението в църквата не са само въпрос на

предпочитание на Аполос от някои от тях, но има и противопоставяне на самия апостол Павел.

2. Една от ключовите думи в тази част на писмото е думата „мъдрост“ или „мъдър“ (среща се 26 пъти в глави 1 - 3 и само още 18 пъти в останалата част от писмото). Ясно е, че по често тя е казана в отрицателен, отколкото в положителен смисъл. Бог е обърнал светската мъдрост в глупост (1:18-22; 27-28; 3:18-20). Той е направил това чрез кръста (1:18-25), чрез призоваването не само на мъдреци между коринтяните (1:26-31) и слабостта на проповядването на самия апостол Павел (2:1-5). Христос чрез кръста „стана за нас мъдрост от Бога“ (1:30) и тази мъдрост ни е открита чрез Духа за тези от нас, които имат Духа (2:10-16). Използването на думата „мъдрост“ в аргументите на апостола прави за нас почти ясно, че това също е някаква част от проблема с разделението в църквата. Но какво точно? Накрая можем да се досетим, че разделението сред коринтяните между техните водачи и противопоставянето им на апостол Павел е станало именно поради мъдростта.

Всяко друго нещо, което бихме могли да кажем извън вече казаното, ще лежи в сферата на спекулациите или пък на хипотетичното. Тъй като думата „мъдрост“ има особена връзка с философията, а древният гръцки свят изобилствал на философи от всякакъв вид, ние предполагахме, че вярващите в Коринт започнали да приемат своята нова християнска вяра като нова „божествена мъдрост“. Това изглежда е накарало коринтяните да направят преоценка на своите водачи като нови философи от гледна точка на техните човешки представи за мъдрост. Но обърнете внимание, че тези предположения лежат извън това, което ни казва текста, написан от апостол Павел.

От отговора на апостол Павел могат да се кажат със сигурност три неща:

1. На основата на 3:5-23 става ясно, че сред коринтяните има сериозно неразбиране на природата и функциите на водачеството в църквата.

2. На основата на 1:18-23 става ясно, че има неразбиране на основополагащата природа на Божието Слово.

3. На основата на 4:1-21 се разбира, че коринтяните са оценили неправилно самия апостол Павел и поради тази оценка са решили да преразгледат своето отношение към него. След като си отбелязахме тези неща, можем да започнем анализа на отговора на апостол Павел до коринтяните.

Литературният контекст

Следващата стъпка в изучаването на посланията е да се научим да следим аргументите на апостол Павел като отговор на проблемите, изложени като начало. Сигурно си спомняте от 1-ва глава, че това е истинската решителна част на тълкуването и това също е нещо, което не изисква от вас отначало да зависите от професионалните изследователи.

Ако трябва да ви дадем наставления за тази част от „урока“, те биха изглеждали така: Проследете аргументите в 1 Коринтяни 1:10 - 4:21 параграф по параграф (английските преводни версии на Библията и по специално NTV освен на отделни глави и стихове, са разделени и на параграфи - обединени по смисъл и пасажи, състоящи се от няколко стиха - б. пр.) и с едно-две изречения обяснете смисъла на всеки параграф за аргументите на апостола като цяло - или обяснете как дадения параграф функционира като неотменна част от отговора на Павел.

Бихме искали да ви обърнем сериозно внимание на това не просто като на условни единици, а като абсолютно необходим ключ към разбирането на предмета, застъпен в различните писания. Нужно е да се научите да си задавате един постоянен въпрос: „За какво става дума?“ С други думи, вие трябва да направите следните две неща: (1) Кратко да опишете съдържанието на всеки параграф. Какво точно иска да каже апостол Павел в този параграф? (2) С едно или две други изречения да обясните защо мислите, че апостол Павел казва точно това на това място в текста. Как съдържанието допринася за разбирането на тезата на апостола?

Тъй като не можем да направим това за целия текст в 1 Коринтяни 1-4, нека се опитаме да навлезем по-подробно в трите важни параграфи във втората част на отговора на Павел: 3:5-16. До това място в текста на писмото си апостол Павел, по внушение на Святия Дух, обръща внимание на неправилното разбиране на Божието Слово от коринтяните, като набляга върху това, че същността на Словото - разпнатия Месия - стои в противоречие с човешката мъдрост (1:18-25).

Той обяснява какви хора са призвани от Бога да Му служат като нови Божии хора (1:26-31). Като че ли апостол Павел казва: „Вие си мислите, че Божието Слово е някакъв нов вид мъдрост, нали? Нима е възможно това да е така? Нима поради мъдростта си точно вие бяхте избрани да станете

новите хора на Бога?“ Апостолът дава пример и със себе си (2:1-5). Това, което виждате сега, е наистина мъдрост, казва Павел, но мъдрост, открита чрез Духа на новите Божии хора - тези, които имат Духа. Тъй като коринтяните имат Божия Дух, те трябва да спрат да правят така, като че ли го нямат (3:1-4). Това, че техните дела са като на „светски човеци“ е едно доказателство за скарването между тях и Павел, и Аполос.

Как се вписват следващите няколко стиха в контекста на това, което е казано дотук?

Съдържанието на 3:5-9 се отнася до функциите на водачите, станали причина за разпрата. Павел поставя ударение върху това, че тези водачи са повече слуги, а не господари, каквито някои от вярващите в Коринт искат да ги изкарат. В стихове 6-9, чрез една аналогия със земеделието, апостолът отбелязва две неща за служителите, които са особено важни за правилното разбиране от коринтяните: (1) И двамата - апостол Павел и Аполос - имат общо служение, макар че задълженията им са различни и всеки от тях ще получи своята награда; (2) Всичко и всеки принадлежи на Бога - и църквата, и нейните служители, и нейният растеж.

Обърнете внимание колко важни за решението на цялостния проблем са тези две неща. Коринтяните са разделили църквата на основата на отделните водачи. Но тези водачи не са господари, на които тя да принадлежи. Те са служители, които макар и да имат различни служения, представляват един и същ случай. Всички те принадлежат на Бога, така както и самите коринтяни принадлежат на Бога.

Един друг текст, който често се оказва неправилно разбран поради неправилното разбиране на връзката между отделните параграфи, е 3:10-15. Отбележете си две неща: (1) В края на стих 9 апостолът отстранява метафората от земеделието към строителството и тази нова метафора важи за целия следващ параграф 3:10-15; (2) Особеностите и на двете метафори са еднакви (Павел засажда растенията, поставя основите, Аполос полива растенията, гради основите, Коринтската църква е нивата, зданието. Бог е собственикът на нивата, зданието). Все пак смисълът на двата параграфа е различен. Смисълът на 3:10-15 е ясно изразен в стих 10: „Но всеки нека внимава как гради на нея“. От по-нататъшното развитие на метафората става ясно, че човек може да гради зданието добре или лошо, т.е. крайният резултат да се окаже различен. Отбележете си, че става дума за „градеж“ на църквата; тук няма даже и дума за това как всеки отделен християнин да гради своя собствен живот в Христа - това би било съвсем не на място тук, където се говори за Коринтската църква. Целта на апостол Павел тук е да

предупреди водачите на църквата, че те трябва да подхождат много внимателно, защото дните на изпитание са близо. Да се строи църква с човешка мъдрост или пък с красноречиви проповеди, които заобикалят Кръста, е като да се строи здание от дърво, сено и плява.

Текстът, който следва (3:16-17) отново често се разбира неправилно главно заради това, че малко по-късно (6:19) Павел нарича тялото на християнина „храм на Святия Дух“ - добре известно на всички сравнение. Този текст също е конкретизиран и се отнася до обиждането на тялото от някои или до пренебрегването на духовния живот. Навсякъде другаде обаче, апостолът използва метафората за храма в колективен смисъл - за църквата като Божи храм (вижте 2 Коринтяни 6:16; Ефесяни 2:19-22). Със сигурност можем да кажем, че именно такъв е смисъла на 3:16-17 и това добре се вижда от превода на текста в NIV: „вие самите сте Божий храм“.

Тогава какво има предвид апостол Павел на това място, когато говори за това? Коринтската църква е призвана да бъде Божия храм в Коринт за разлика от многобройните други храмове, които са в града. На съвременен език, те са Божиите хора в Коринт, Божията алтернатива за начина на живот в Коринт. Това, което ги прави Божи храм, е присъствието на Святия Дух. Но със своите разцепления те рушат Божия храм. Тези от вярващите, които са лично отговорни за тези разцепления, ще бъдат лично разрушени от Бога, защото Неговата църква е свещена.

И така, аргументите на апостола станаха ясни с цялата си сила. Той започна с излагането на неправилното разбиране на Божието Слово от коринтяните - слово, което не само не се основава на човешката мъдрост, но в много случаи си противоречи с нея. Той критикува тяхното неправилно разбиране на водачеството в църквата и в същото време предупреждава и водачите, и самата църква за Божието осъждение на разцеплението и на тези, които го допускат. В 3:18-23 той свързва тези две теми чрез едно заключително изречение. Човешката мъдрост е глупост. Следователно „никой да се не хвали с човеците“.

Отбележете си следното в този анализ: (1) екзегетиката на текста се съдържа в самия текст; не се налага ние да излизаме извън текста за да разберем смисъла му; (2) в изследвания текст нямаше нищо, което да не съответства на основния замисъл, т.е. да не е на мястото си; (3) тази екзегетика прави целия текст да изглежда перфектен от гледна точка на здравия смисъл. Това е смисълът на етапа екзегетика. Това е едно Божие Слово за тях. Може би вие имате други въпроси за някои по-специфични места от текста, за които се нуждаете от консултация? Но всичко, което

направихме до тук, вие можете да направите съвсем сами. Имате необходимост от практикуване – понякога дори от много напрегната работа с текста; но вие можете да правите това сами и наградата за това наистина е голяма.

Още един път

Преди да приключим нашата работа в тази глава, нека отново да повторим, за да упражним същия процес на екзегетика, като този път се спрем на един по-лесен пасаж извън 1 Коринтяни, но който също е свързан с разединение в църквата.

Прочетете Филипаяни 1:27 - 2:13 няколко пъти. Отбележете си, че аргументите на Павел са изтъкнати по един приблизително такъв начин: Случаят е такъв, че апостолът е в затвора (1:13, 17) и църквата във Филипи му е изпратила някакъв подарък по един от своите членове – Епафродит (4:14-18). Епафродит, обаче, се разболява и това натъжава църквата му (2:26), но Бог го излекува и сега Павел го изпраща обратно (2:25-30) като му дава това писмо, с което цели: (1) да им каже какво става с него (1:12-26), (2) да им благодари за подаръка (4:10,14-19) и (3) да ги посъветва и призове за две неща: да живеят в хармония (1:27 - 2:17; 4:2-3) и да се пазят от юдейската ерес (3:1 - 4:1).

Апостол Павел току що е приключил онази част от писмото си, разказваща за това как се чувства той в затвора. Новата част е вече призив към вярващите. Обърнете внимание, че той вече не говори за себе си както в стихове 12-26. Отбелязахте ли си това очевидно отместване от аз (мен) мой към вас (ваше в стих 27).

За какво тогава става дума във всеки от параграфите на глава 1?

В първия последващ параграф 1:27-30 Павел започва своя призив. Смисълът изглежда че е такъв, какъвто го виждаме в стих 27: „...че стоите твърдо в един дух...“. Това е призив към единство и по-точно, защото срещу тях е изправена опозиция. (Ако наистина решим, че в стих 27 е съсредоточен смисъла на параграфа, то ще се наложи да зададем следния въпрос: „Тогава какъв е смисълът на стихове 28-30 и поставеното ударение върху опозицията и страданието?“ Обърнете внимание на това как ние ще се опитаме да отговорим на този въпрос!)

Как параграф 2:1-4 е свързан с единството? Първо Павел повтаря призива си (стихове 1-2 ни убеждават в нашата правота относно предходния параграф). Само че, сега ударението е поставено на милосърдието и състраданието, като подобаващи чувства между вярващите в една християнска общност, за да имат единство.

Сега да опитаме с 2:5-11. Какво Павел има предвид? Защо апелира към лично смирение и възвеличаване на Христа? Вашият отговор може да не е изразен със същите думи, но със сигурност трябва да съдържа следното: Исус в Своето въплъщение и чрез Своята смърт е онзи върховен пример за смирение, който апостолът иска те да следват. (Когато поставите въпроса по такъв начин, виждате, че смисълът на параграфа не е да ни каже нещо ново за Христос. Апостолът апелира към тези велики истини за Христос за да накара филипяните да станат като Него, а не за да научат нещо ново за Него.)

Отиваме на 2:12-13. За какво става дума тук? Това е заключението. Вижте думата „затова“. Давайки им за пример Христос, той им казва, че те трябва да следват Неговите думи. В какво? Със сигурност в единството, което също изисква смирение.

Накрая, от начина, по който апостол Павел обсъжда въпроса за разединението в този случай, можем да направим заключение, че този проблем е много по-сериозен и сложен при вярващите в Коринт. Това заключение ще ни помогне по-нататък.

Проблемните пасажи

Ние ви преведохме през два пасажа, с чието обяснение, убедени сме, бихте могли да се справите и сами, като при това ви обърнахме внимание на необходимостта да изследвате смислово отделните параграфи и да задавате правилни исторически и контекстуални въпроси. Но искаме да ви предупредим, че има и други текстове и изрази, за които непрекъснато питаме – например значението на „...заради ангелите“ в 1 Коринтяни 11:10 или „...тия които се кръщават заради мъртвите“ в 1 Коринтяни 15:29, или проповядването на Христос „на духовете в тъмницата“ в 1 Петрово 3:18, или „човекът на греха“ във 2 Солунци 2:3. Накратко, въпросът е как да открием значението на тези проблемни пасажи.

Ето някои насоки.

1. В много от случаите нашето разбиране на текста е толкова затруднено просто, защото този текст не е написан за нас. Това означава, че авторът и първоначалният читател са настроени на една вълна, което дава право на автора да предполага, че читателят му (този, към когото първоначално е адресиран документът) лесно ще се досети или ще подразбере смисъла. Например когато апостол Павел пише на солунците, че те трябва да се досещат, защото той вече им е казвал тези неща: „Не помните ли, че когато бях при вас, аз ви казах това“ - 2 Солунци 2:5-6. Може би ще трябва да се научим да се задоволяваме с това, което знаем. Сега, когато четат писмото, те трябва да имат предвид това, което той устно им е казал. Нашата невъзможност за устен контакт с автора прави разбирането ни затруднено. Но нека приемем това като триуизъм: това, което Бог иска да ни каже, Той ще направи така, че да го разберем със сигурност; в нещата, които уж сме разбрали, но всъщност не произхождат от Него (макар и понякога да ни се струват много интересни) ние няма да сме сигурни и ще чувстваме притеснение, като че ли сме се оказали в положението на догматици.

2. Въпреки това, както бе казано, даже, когато нямаме пълна сигурност за нещо в подробностите, много често пълното разбиране е все още възможно и достъпно. Каквото и да са правила коринтяните като са „кръщавали заради мъртвите“, ние знаем какво Павел има предвид и защо споменава това. Техните действия и несъстоятелното им колебание за възкресението на вярващите са били нещо като „доказателство от опита“.

3. Въпреки неопределеността на някои подробности, трябва да си задавате въпроса какво от това, което сте разбрали, може да се каже със сигурност и какво - с не толкова голяма сигурност. Погледнете отново 1 Коринтяни 15:29. Какво може да се каже със сигурност? Някои от коринтяните наистина са били „кръщавани заради мъртвите“, независимо от това трябва ли ние да одобрим това или не. Нещо повече, апостол Павел никъде не ги обвинява или осъжда за това - той само го споменава, поради съвсем различна причина от самата практика. Ние не знаем и навярно никога няма да разберем кой е правил това, за кого е правил това и защо е правил това. Вероятно подробностите са завинаги изгубени за нас.

4. Когато срещнете такива пасажки, добре е да се консултирате с обяснителна Библия. Добрите споменават и накратко обсъждат възможните

решения, без да ни ги налагат. Може да не сте съгласни винаги с избора на даден коментар, но трябва да сте информирани за разнообразието от възможни решения, а добрата обяснителна Библия ще направи това за вас.

Предполагаме, че дори изследователите нямат отговорите на всички въпроси. Можете да се консултирате и да разберете, че между четири и четиринадесет версии за това какво даден текст може да означава, даже изследователите са принудени да гадаят. Такъв текст като 1 Коринтяни 15:29, би трябвало да служи като повод за смирение даже и на специалистите.

Това, което направихме в тази глава, обаче, е само половината от работата. Това е само онази много важна първа част, в която разбрахме какво е Божието Слово за тях. Какво означава Словото за нас? Това е темата на следващата глава.

ГЛАВА 4 – ПОСЛАНИЯТА: ВЪПРОСИТЕ НА ХЕРМЕНЕВТИКАТА

Стигнахме до онова, което нарекохме херменевтика. Какво означава обсъжданият текст за нас? Това е същността на проблема. В сравнение с тази задача, екзегетиката изглежда относително по-лесна. Даже когато има някои несъгласия в определени моменти, при екзегетиката повечето хора обикновено се съгласяват с параметрите на значението, защото има ограничения на възможностите, установени от историческия и литературния контекст. Например Павел не би могъл да има предвид нещо, което той и неговия читател никога не са чували; това, което той иска да каже, най-малкото, би трябвало да бъде нещо възможно през първото столетие.

И въпреки това, няма такъв консенсус за параметрите, който да определя херменевтиката (за да се достигне до разбиране на значението на контекста за нашето време). Всички „правят“ херменевтика дори, когато не знаят нищо за екзегетиката. Тогава не е чудно, че има толкова много различни християни. Но това, което най-впечатлява е, че всъщност няма основания за толкова много разлики, колкото действително съществуват. Причината за това е, че има една обща основа за херменевтика, дори когато не признаваме това.

В тази глава искаме преди всичко да очертаем общата херменевтика за повечето вярващи, да покажем нейните силни и слаби страни и накрая да обсъдим тази херменевтика, която изглежда неточна. Големият спорен въпрос сред християните е възприемането на Писанията като Божие Слово, при което трябва да се реши проблемът с относителността в културите, т.е. какво е обществено обусловено и принадлежащо на първото столетие и какво излиза извън рамките на културата на това столетие и е Божие Слово за всички времена. Ето защо на този проблем трябва да се отдели значително внимание.

Нашата обща херменевтика

Дори ако вие сте сред онези, които могат да запитат „Херман кой?“, когато срещнете думата херменевтика, вие сте принудени да правите херменевтика постоянно. Какво прави всеки един от нас, когато четете посланията? Много просто, ние вземаме поучителната мисъл от текста и прилагаме каквото можем за самите нас. Това, което ни се струва, че не можем да приложим, просто го оставяме като отнасящо се само за първото столетие.

Например, никой от нас не се е чувствал призван от Святия Дух да предприеме пътуване до Трояда, за да донесе Павловия япунджак от дома на Карпа до затвора в Рим (2 Тимотей 4:13), въпреки че нареждането е съвсем ясно. Но от същото писмо, повечето християни вярват, че Бог им е казал да съучастват „в страданията като добър войник Исус Христов“ (2:3). Никой от нас не е и помислял да се усъмни в казаното в тези два пасажа и въпреки това, много от нас може би са имали моменти на борба за подчинение на това, което е казано във втория.

Нека тук да подчертаем, че повечето от нещата в посланията подхождат много добре на (нека я наречем така) херменевтиката на здравия разум. За повечето текстове няма значение дали трябва или не да се направи нещо; по-важно е „да можете всякога да помните тези работи“. (2 Петрово 1:15, KJV).

Нашите проблеми - различията - са породени от онези текстове, които лежат някъде между тези две положения, където някои от нас мислят, че трябва да спазваме точно това, което е казано, а друга - не са толкова сигурни в това. Нашите херменевтични трудности тук са няколко, но всички

те са свързани с едно нещо - липса на последователност. Това е голям недостатък за нашата обща херменевтика. Без да знаем първоначалния замисъл, ние прилагаме нашето теологично наследство, нашите църковни традиции, нашите културни норми или нашите сегашни грижи към посланията. И всичко това дава като резултат всички видове избирателност или „заобикаляне“ на истинските текстове.

Интересно е да се отбележи, например, че всеки в американския евангелизъм и фундаментализъм, ще се съгласи с нашата обща позиция върху 2 Тимотей 2:3 и 4:13. Въпреки това обаче, културната среда на повечето от християните ги кара да се противопоставят на подчинението на 1 Тимотей 5:23 „Не пий вече само вода, но употребявай малко вино за стомаха си и за честите си боледувания“. Това е, което само Тимотей трябва да прави и не се отнася за нас, казват те, защото изглежда тогава водата не е била много добра за пиене. Или пък доста често е срещан аргументът, че „вино“ в този текст означава „гроздов сок“, въпреки че е чудно как това би могло да бъде вярно, когато консервирането и замразяването не е било възможно в ония дни! Но защо тези персонални думи са ограничени да се отнасят само за Тимотей, докато другите увещания в писмото (2 Тимотей 3:14-16), независимо, че също са персонално адресирани само до Тимотей, стават наложителни за всички хора на всички времена? Обърнете внимание, някой може да заобиколи 1 Тимотей 5:23 като текст, нямащ днешно персонално приложение, но на каква херменевтична основа?

Или да вземем това, че много традиционно ходещи на църква хора не възприемат т.н. „хора на Христос“ през втората половина на 60-те и началото на 70-те години. Дългите коси на мъжете станаха символ на новата ера на хипи-културата през 60-те години. За християните този символ (дългите коси - б. пр.), в светлината на 1 Коринтяни 11:14 „Не учи ли ви и самото естество, че, ако мъж оставя косата си да расте, това е позор за него...“, изглеждаше като открито неподчинение на Бога. Тези, които цитираха този текст противопоставяйки се на тази млада култура, разрешиха на жените - християнки да отрежат косите, си когато това стана модно за тях (въпреки стих 15). Нима не бяха те същите хора, които преди настояваха жените да покриват главите си в църквата и никога не са предполагали, че „самото естество“ ще се прояви по такъв „неестествен“ начин – чрез подстригването на косите на жените.

Тези два примера илюстрират как културата променя нашето понятие за здрав разум. Но има и други неща, които влияят на нашия здрав разум - църковните традиции, например. Как да разбираме това, че в някои евангелски църкви се забранява на жените да разговарят в църквата на

основата на 1 Коринтяни 14:34-35, докато в много от същите тези църкви се твърди, че останалото, което е написано в глава 14 не се отнася за нашето време? Как да разбираме това, че стихове 34-35 могат да се отнасят за всички времена, а стихове 1-5, или 26-33 и 39-40, се отнасят само за църквите през първи век?

Отбележете си по-нататък колко лесно е за християните от 20 век да четат и възприемат традициите на своята църква в 1 Тимотей и Тит. Малко църкви днес имат презвитери, което все пак изглежда, че е смисъла на 1 Тимотей 5:17 и Тит 1:5. (Тимотей не е бил пастор, а временен пратеник на Павел, който е трябвало само да въведе порядък в църквата и поправи някои грешки). И още по-малко са църквите, които действително "записват вдовици", въпреки че четем такива наставления в 1 Тимотей 5:3-15.

Забелязвали ли сте как някои от нас четат текстовете от Писанията, които не вменяват някои задължения и в същото време заобикалят други такива текстове. Някои християни са силно изненадани, когато научат, че други християни намират основание за кръщение в детска възраст в текстове като 1 Коринтяни 1:16, 7:14 и Колосяни 2:11-12, или че други виждат някакво доказателство за двуетапно Второ пришествие в 2 Солунци 2:1, или пък че трети виждат някакво доказателство за осветяването като втора функция на Божията милост в Тит 3:5. За християните от арминианската школа, която поставя ударението на свободната воля и отговорност на вярващите, такива текстове като Римляни 8:30; 9:18-24; Галатяни 1:15 и Ефесяни 1:4-5 са малко смущаващи. По същия начин, много калвинисти намират някакъв свой начин да заобиколят 1 Коринтяни 10:1-13; 2 Петрово 2:20-22; Евреи 6:4-6. Всъщност нашият учителски опит ни показва, че студентите от тези деноминации рядко задават въпроса какво означават тези текстове; те намират за по-важно да разберат „как трябва да отговарят“ на въпроси по тези текстове.

След тези няколко параграфа ние вероятно сме изгубили много приятели, но нашата цел е да покажем колко сложен е въпроса и каква голяма необходимост има за християните да разговарят по този въпрос помежду си. Какви напътствия са необходими за да се установят по-постоянни херменевтики на посланията?

Основно правило

Може би си спомняте, че в глава 1 ние формулирахме като основно правило твърдението: текстът не може да означава нещо, което той никога не е означавал за неговия автор и за първоначалните му читатели. Ето защо етапът екзегетика винаги трябва да предшества херменевтика. Много е важно да повторим това правило именно тук, тъй като то още тук поставя някакви ограничения на възможните значения за нас. Това правило не винаги ни помага да разберем какво даден текст означава.

Например най-често срещаният предмет за отхвърлянето на повеленията, касаещи търсенето на духовни дарби в 1 Коринтяни 14 е частното тълкуване на 1 Коринтяни 13:10, което казва „...но когато дойде съвършеното, това, което е частичното, ще се прекрати“. Казва ни се, че съвършеното е дошло под формата на Новия Завет и следователно, частичното (пророкуването и говоренето на езици) е престанало да съществува в църквата. Но това е нещо, което текстът не би могъл да означава, защото добрата екзегетика изпяло го отхвърля. Няма начин апостол Павел да е имал предвид такова нещо - все пак неговите първоначални читатели не са знаели, че ще се появи Новия Завет и Светият Дух не би позволил на апостола да напише нещо, което би било изцяло непонятно за тях.

Второ правило

Второто основно правило е всъщност един различен начин за изразяване на нашата обща херменевтика. То гласи: Доколкото са налице сравними обстоятелства т.е. подобни житейски ситуации с тези през първи век, Божието Слово за нас означава същото, каквото то е означавало и за хората от първи век. Това е правило, което прави повечето от теологичните текстове и етични повеления в Посланията да ни внушават чувството за непосредствен контакт с първи век. Все още са верни „всички съгрешиха“ и „по милост сме спасени, чрез вярата“, „...облечете се с милосърдие, благодат, смирение, кротост и дълготърпение“ е все още Божието Слово за тези, които вярват.

Двата дълги текста, които анализирахме в предишната глава са от същия вид. След като направихме нашата екзегетика и установихме какво е Божието Слово за тях, ние незабавно поставяме себе си под валидността на същото Слово. Ние все още имаме местни църкви и те все още имат водачи, които имат нужда да чуят Словото и да внимават как градят църквите си.

Изглежда, че и днес често църквите са изградени от дърво, сено и плява вместо от злато, сребро и скъпоценни камъни и когато такива църкви се подложат на изпитание с огън, се оказват недостатъчни. Твърдим, че 1 Коринтяни 3:16-17 е все още едно обръщение на Бога към нас и за нашата отговорност към местната ни църква. Църквите трябва да са мястото където живее Божият Дух, да са Божията алтернатива на греха и да странят от „светското“ общество.

Голямото предупреждение тук е да правим своя екзегетика добре, за да имаме увереност, че нашата ситуация и частни обстоятелства са лесно сравними с техните. Ето защо, внимателното изясняване на техния проблем е толкова важно. Например, важно е за нашата херменевтика да обърнем внимание на това, че съдебният процес, който се споменава в 1 Коринтяни 6:1-11 е между двама християнски братя пред невярващ съдия на пазара в Коринт. Тук му е мястото да кажем, че смисълът на текста не се променя от това, ако съдията е християнин или пък ако процесът се води в съда. Не е правилно двама братя да се съдят извън църквата, както става ясно от стихове 6-11. От друга страна, някой може да зададе въпроса дали тези думи са приложими към християнски съдебен процес срещу фирма или корпорация, както е в днешна Америка, тъй като не всички обстоятелства в този случай са същите - макар че за да отговорите на този въпрос можете да вземете предвид призива на апостол Павел за неотмъстителност, като тази на Исус (вижте стих 7). Като че ли, всичко казано изглежда лесно за разбиране. Остава да обсъдим въпроса как текста като 1 Коринтяни 6:1-11 може да се приложи извън неговите конкретни обстоятелства. Останалото от тази глава засяга този въпрос.

Въпросът за разширеното прилагане

Първият проблем е току-що споменатият. Имаме ли основание да приложим текста към новия контекст или пък да разширим приложението му за условия, различни от тези през първи век, когато съществуват съпоставими обстоятелства в днешната църква?

Например, може да се застъпва твърдението, че макар 1 Коринтяни 3:16-17 да е адресирано към местна църква, то също съдържа в себе си принципа, че това, което Бог сам е постановил чрез Своя Дух, е свещено и който го разрушава ще бъде подложен на страшно осъждане. Не може ли този принцип да се приложи към отделния християнин като се казва, че Бог

ще съди този, който осквернява тялото си? По подобен начин 1 Коринтяни 3:10-15 е адресирано към тези, които имат отговорности към църквата като ги предупреждава, че ако работят лошо, ще претърпят загуби. Тъй като се говори за осъждане и спасение „като през огън“, основателно ли е да се използва този текст, за да се илюстрира сигурността на вярващия?

Ако такива приложения на горните текстове изглеждат правилни, то изглежда ще бъде добре да се замислим за това. Защото придавайки им такъв смисъл, ние пренебрегваме тяхната екзегетика. Все пак приложението на 1 Коринтяни 3:16-17 към отделния вярващ е нещо, което погрешно се прави в църквата от много векове. Защо тогава да правим екзегетика? Защо не започнем направо от „тук и сега“ и наследим грешките на миналите векове?

Ние отново ще отбележим, че когато съществуват съпоставими ситуации и обстоятелства, Божието Слово за нас е ограничено в рамките на своето първоначално значение. Тук трябва да отбележим, че разширеното приложение обикновено ни изглежда основателно, защото е вярно, т.е. защото се потвърждава от някои други пасажки в Библията, които имат такъв смисъл. Ако случаят е такъв, тогава трябва да си зададем въпроса дали това, което научаваме единствено чрез разширеното приложение на дадения текст, е наистина Божието Слово.

По-труден е случаят с текст като този във 2 Коринтяни 6:14 „Не се впрягайте заедно с невярващите...“. Традиционно този текст е бил тълкуван като забранителен за сключване на бракове между християни и нехристияни. Метафората „ярем“, която фигурира в оригиналния текст, обаче, рядко е използвана през античността в смисъл на женитба и в оригиналния текст няма нищо, което по някакъв начин да напомня за женитба.

Следователно, проблемът е, че не можем да бъдем сигурни какво точно не забранява оригиналния текст. Изглежда, че смисълът на текста е най-близо до идолопоклонничество, възможно като по-нататъшна забрана за участие в идолопоклонническите празници (1 Коринтяни 10:14-22). Можем и тогава да разширяваме произволно принципа, заложен в текста, щом не сме сигурни в това, което той първоначално означава? Вероятно отговорът е „Да, но само защото смисълът, който искаме да му придадем, е един библейски принцип, подкрепен в Писанието независимо от този конкретен текст“.

Проблемът на конкретните обстоятелства, които не са съпоставими

Тук ще обсъдим два вида текстове в посланията: такива, които говорят за проблеми на първи век и които нямат съпоставими проблеми в днешния век и такива, които говорят за проблеми, каквито е възможно да се срещнат и днес, но не е много вероятно. Какво да правим с такива текстове и отнасят ли се те за нас и по какъв начин?

Пример за текст от първия вид е 1 Коринтяни 8:10, където апостол Павел говори за три неща: (1) Християни, които смятат, че е редно да продължават да празнуват идолопоклонническите празници заедно със своите съседи-нехристияни (вижте 8:10; 10:14-22); (2) Коринтяните, поставящи под въпрос апостолския авторитет на апостол Павел (вижте 9:1-23) и (3) Храна, принесена в жертва на идоли, която се продавала по пазарите (10:23 -11:1).

Точното обяснение на тези пасаж е, че апостолът отговаря на възникналите въпроси по следния начин: (1) Християните не трябва да празнуват идолопоклоннически празници поради „камъка за препъване“ за слабите (8:7-13), защото такова ядене е несъвместимо с живота в Христа (10:16-17) и защото това означава за тях да вземат участие в бесовско общение (10:19-22); (2) Павел защитава правото си на финансово субсидиране като апостол, въпреки че самият той се е отказал от него; той защитава и действията си по отношение на своята съпричастност (9:19-23); (3) Идоложертвената храна, която се продавала на пазара, може да се купува и яде в къщи. Ако това създава някому проблеми, може да не се яде. Човек може да яде всичко за слава на Бога, но не трябва да яде нищо, което може да обиди някого.

Подобни въпроси на идолопоклонничеството са непознати за нас в западните страни и въпроси от вида (1) и (3) за нас просто не стоят. Нещо повече, ние днес просто нямаме апостоли като Павел, които да са видели Възнеслия се Исус (9:1-2; 2 Коринтяни 10:16).

Вторият вид текстове може да се илюстрира с блудодейника в 1 Коринтяни 5:1-11, или с християните, които бързат да се нахранят от Господната вечеря (1 Коринтяни 11 :17-22) или с онези, които бързат да обрежат новоповярвалите християни (Галатяни 5:2). Такива неща могат да се случат и днес, но са малко вероятни.

Въпросът е как отговорите на тези въпроси от първи век се отнасят до нас - християните от двадесети век. Предлагаме да разделим херменевтиката им на два етапа.

Първо трябва да извършим обяснителния етап с по-голямо внимание, за да разберем добре Божието Слово за тях. В повечето случаи се вижда формулиран някакъв ясен „принцип“, който обикновено надхвърля частните исторически обстоятелства, към които се прилага.

Второ, и това е главното, този принцип да не става безвременен, т.е. да не се прилага случайно и да не се преписва към всякаква ситуация. Той трябва да се прилага само към наистина съпоставима ситуация.

Нека илюстрираме казаното в тези две точки: Първо, апостол Павел забранява участието в трапези, в идолски капища на основата на принципа на „камъка за препъване“. Но обърнете внимание, че това не се отнася до нещо, което наистина би обидило другия вярващ. Принципът на „камъка за препъване“ се отнася до нещо, което вярващият чувства, че може да извърши, но чието действие би накарало друг вярващ да извърши същото без да получи угризения. Вторият брат или сестра са „разрушени“ като извършват просто едно подражателно действие, което, обаче, не е обидно за тях. Този принцип изглежда, че трябва да се прилага само при наистина съпоставими обстоятелства.

Трето, Павел накрая наистина забранява участието в трапези в идолски капища, защото това означава да се взема участие в бесовско общение. Християните често се смущават от въпроса какво означава бесовско общение. Въпреки това изглежда, че това е нормативна забрана за участие на християни във всякакви форми на спиритизъм, магьосничество, астрология и др. Ние може и да нямаме апостоли и повечето протестанти мислят, че техните проповедници заемат някакво подобно положение. Но принципът „проповедниците на благовестието да живеят от благовестието“ (1 Коринтяни 9:14) определено изглежда валиден за днешните проповедници, тъй като този принцип е издигнат на много други места в Писанието (вижте например 1 Тимотей 5:17-18).

Проблемът с яденето на идоложертвена храна, закупена от пазарите (1 Коринтяни 10:23 -11:1) има някои доста трудни аспекти от гледна точка на неговата херменевтика. Проблемът с тази храна не засяга нито Бог, нито апостол Павел. Бог е равнодушен към това. Но не е така за другите. Проблемът за нас е, как да отличим нещата, които са без значение за Бог от тези, които Го касаят, при това трябва да имаме предвид, че тези неща се променят от култура към култура и от една християнска общност към друга: всъщност така е било и през първи век. През двадесетия век в Америка списъкът на такива неща включва дрехите (дължината на дрехата, вратовръзката, дамските панталони), козметика, бижута, развлеченията и

(отдиха, кино, телевизия, карти, танци), спорта, храната и питиетата. Както тези, които осъждаха апостол Павел заради свободното му отношение към идоложертвената храна, така и тези, които мислят, че въздържането от всичко това е святост пред Бога, отдават значение на тези неща. Кое тогава е без значение пред Бога?

Предлагаме следните напътствия:

1. Това, което посланията посочват като без значение пред Бога, може да се разглежда като такова. Това са храна, напитки, съблюдаване дните на седмицата и др.

2. Тези неща не са непременно свързани с морала, но винаги са свързани с културата -даже и ако в основата им лежи религиозната култура. Следователно такива неща, които се различават за различните народи, включително и за вярващите в тези народи, биха могли да се разглеждат именно като такива, които нямат значение например има народи, които традиционно пият вино и народи, които не употребяват тази напитка.

3. Списъците на греховете, които срещаме в посланията (вижте Римляни 1:29-30; 1 Коринтяни 5:11; 6:9- 10; 2 Тимотей 3:2-4) никъде не включват неща, които да са еквиваленти на тези, които споменахме по-горе. Нещо повече, такива еквиваленти няма да срещнете никъде между християнските императиви (например вижте Римляни 12; Ефесяни 5; Колосяни 3 и др.)

Знаем, че не всички ще се съгласят с нас по този въпрос. Все пак, според Римляни 14, и двата вида вярващи - тези, които застъпват едното и тези, които застъпват другото мнение, не бива да се осъждат едни други. Свободният човек не бива да се перчи със своята свобода; този, за когото тези неща са дълбоко вътрешно убеждение, не бива да съди другите за това, че за тях нещо друго е станало вътрешно убеждение.

Проблемът за културната относителност

Това е областта, където днес се срещат най-сериозните трудности и съществуват най-големите различия. Мястото, където проблемът за вечното Божие Слово, разглеждан в неговата историческа частност, изглежда най-фокусиран. Този проблем има следните аспекти: IV Посланията са случайни

документи от този век, поставени в условията на езика и културата на първи век, които се отнасят за конкретни ситуации, в които са се намирили църквите от първи век. (2) Много от тези конкретни ситуации в посланията са толкова цялостно поставени в условията на първия век, че всички днес са готови да признаят, че те нямат (или имат много малко) персонално приложение като Божие Слово днес, с изключение на някакво, може би много далечно, отношение, което се отнася предимно до извличане на общите принципи от тях. (3) Други текстове са също строго ограничени от условията на първи век, но Божието Слово за тях може да се разпростре при съпоставими условия като отнасящо се за нас. (4) Възможно е други текстове, въпреки че изглеждат съпоставими с днешните условия, да се отнасят само до първи век.

Почти всички християни трансформират библейските текстове така, че да се отнасят към днешните условия. Ето защо евангелистите от двадесети век са изоставили „малкото вино против стомашни болести“ на първи век, не настояват за това, жените да бъдат с покрити глави и с дълги коси и не практикуват „святата целувка“. Много от евангелистите, обаче, възразяват, когато жени започнат да проповядват в църквата, при условие, че там има мъже.

От време на време се явяват някои, които отричат изцяло идеята за културната относителност, което пък ги кара повече или по-малко да защитават тезата, че цялата култура на първи век трябва да се признае за някаква божествена норма. Такова едно отричане може да има успех само частично. Такива хора могат да държат дъщерите си само в къщи, да им отказват образование и сами да определят за кого те да се омъжат, но все пак, те им позволяват да се научат поне да четат и да излизат на публично място без воал. Казваме това за да подчертаем, че е много трудно някой да остане последователен в защитата си на такава идея, защото в действителност не съществува такава неща като регламентирана от Бог култура; културите са различни и то не само тези от първи и двадесети век. В рамките на един век също съществуват много различни култури. Вместо да отхвърляме културната относителност, ние предлагаме да признаем, че такава съществува и че тя е неизбежно следствие от конкретния характер на посланията, като в определена степен да я вземаме предвид при нашата херменевтика. Но също вярваме, че за да бъде вярна, херменевтиката трябва да се простира в някакви установени рамки.

Предлагаме ви следните ръководни правила за да правите разлика между онези неща, които са културно относителни и които излизат извън рамките на първоначалните условия и норми и онези, които трябва да са

нормативи за християните от всички времена. Ние не смятаме, че това са абсолютни и дадени веднъж завинаги правила. Те просто отразяват нашия днешен начин на мислене. Ние бихме искали да окуражим по-нататъшните дискусии на тази тема. (Много от дадените тук неща бяха разработени с помощта на нашия бивш колега Дейвид Скулър).

1. Първо трябва да се направи разлика между главното и второстепенното в посланието на Библията, т.е. това, което зависи от главното. Тук не става дума за канони, които да изведат едни части от Новия Завет като нормативни за други части; необходимо е да предпазим Словото от превръщането му в закон за културни или религиозни обичаи, както и да го предпазим от такива произволни изменения, които биха го нагодили към всякакви случаи.

Така например падението на цялото човечество, изкуплението от това падение като Божия милост чрез смъртта и възкресението на Христос, съвършеното изкупление чрез второто пришествие на Исус Христос и др. са безусловно главни неща. Но святата целувка, покриването на главите на жените, харизматичното проповядване и дарбите ни изглеждат второстепенни.

2. Трябва да сме подготвени да правим разлика между нещата, които са посочени в Новия Завет като присъщи на морала и които не са. Тези неща, които са ни посочени като морални са абсолютни и задължителни за всяка култура; тези, които не са свързани с морала, са относителни и могат да се променят от култура към култура.

Списъкът на греховете на апостол Павел, например, не съдържа неща, свързани с културата. Някои от греховете може да се окажат по-присъщи на дадена култура в сравнение с друга, но никога няма да възникне ситуация, при която такива дела да се окажат позволени за един християнин. Например прелюбодейството, идолопоклонничеството, алкохолизмът, хомосексуализмът, кражбата, алчността (1 Коринтяни 6:9-10) винаги ще бъдат грехове. Това не означава, че християни понякога не могат да се окажат виновни в някое от тези неща. Но те не са морални. Апостол Павел под внушението на Святия Дух казва „И ето какви бяхте вие. Но сега сте чисти...“

От друга страна миенето на краката, святата целувка, яденето на идоложертвена храна на обществено място, покриването на главите на жените, когато се молят или пророкуват, предпочитанието за неженитба или проповядването на жени в църква не са в същността си морални въпроси. Те

стават такива само ако се правят с определен замисъл, когато тяхното изпълнение или неизпълнение води до неизпълнение на морални задължения или до отсъствие на любов.

3. Трябва специално да отбележим онези места, където Новият Завет ни дава постоянно и последователно свидетелство и местата, където той показва разлики. Ето някои примери за постоянно свидетелство в Новия Завет: любовта като основно християнско етично изискване, етиката на неотмъщението, греховността на гнева, на омразата, на убийство -то, на кражбата, на хомосексуализма, на пианството, на сексуалната неморалност в нейните разновидности. От друга страна, Новият Завет не ни дава постоянно свидетелство за такива неща като проповядване от жени в църква (вижте Римляни 16:1-2, където сестра Фива е служителка в Кенхрея; Римляни 16:7, където Юния е спомената между апостолите; Римляни 16:3, където Прискила е съработник на Павел - същата дума е използвана и за Аполос в 1 Коринтяни 3:9; Филимон 4:2-3 и 1 Коринтяни 11:5) противопоставени на 1 Коринт. 14:34-35 и 1 Тимотей 2:12, политическата оценка на Рим (вижте Римляни 13:1-5 и 1 Петрово 2:13-14 сравнени с Откровение гл. 13-18), запазването на богатството (Лука 12:33, 18:22 срещу 1 Тимотей 6:17-19), или яденето на идоложертвена храна (1 Коринтяни 10:23-29 срещу Деяния 15:29, Откровение 2:14, 20). Впрочем, ако някое от тези неща е причина за емоционална реакция срещу това, че вие го вършите, трябва да попитате себе си каква е причината.

Правилната екзегетика може да ни накара да видим по-голяма последователност в нещата, отколкото в действителност. Например, по въпроса за идоложертвената храна, можете да направите добра екзегетика за гръцката дума в Деяния и Откровение относно ходенето в храмове, за да се яде такава храна. В този случай отношението би било същото, както това на Павел в 1 Коринтяни 10:14-22. Точно поради това, че тези неща изглеждат повече свързани с културата, отколкото с морала, не бива да се смущавате от липсата на последователност. По същия начин не бива да търсите екзегетика само като средство за намиране на последователност, даже с цената на това, да не намирате здрав разум или точно значение на текста.

4. Много е важно да сме в състояние да правим разлика между принципните и конкретните приложения на текстовете в Новия Завет. Възможно е понякога да срещнем текстове, в които писателите на Новия Завет да защитават някакво относително приложение, изхождайки от някакъв абсолютен принцип и по този начин да правят и приложението абсолютно. Например, в 1 Коринтяни 11:2-16, апостол Павел пише за

определения от Бога порядък (стих 38) и издига принципа, че никой не бива да прави каквото и да е, с което да отвлича другите от Божията слава (чрез нарушаване на закона) когато общността е на поклонение (стихове 7, 10). Това специфично приложение, обаче, е относително, тъй като апостолът няколко пъти споменава „обичаите“ и „естеството“ (стихове 6, 13-14, 16).

Това ни кара да задаваме във връзка с подобни конкретни приложения на текстове понякога справедливия въпрос: „Това принцип ли е за нас, ако не бяхме го срещнали в книгите на Новия Завет?“ В западните култури това, че не искаме от жените да покриват главите си със забрадки или воали, не представлява никакъв проблем. Фактически, ако една жена поиска буквално да изпълнява закона и започне да носи дълго покривало на главата си, тя даже донякъде ще наруши „духа“ на текста. Но с малко въображение, всеки може да си представи и такова облекло - както за жените, така и за мъжете - което би изглеждало неподходящо за молитва в църква.

5. Ако сме много внимателни, можем да опитаме да определим културните рамки, в които се движи всеки един от писателите на книгите в Новия Завет. Степента, в която авторът на дадения документ от Новия Завет „приема“ някаква културна ситуация, в която има само едно единствено позволено решение, може да ни послужи като критерии за културната относителност на тази ситуация. Например в древността хомосексуализмът е бил (също както и днес в светското общество) както приеман, така и изцяло отхвърлян. Все пак, Новият Завет заема твърдата позиция против него. От друга страна отношението към робството като обществена система или към положението на жената в обществото е също определено в Новия Завет. Някои от авторите не разглеждат робството като обществено зло. (Що се отнася до отношението към жената, обаче, Новият Завет учи на значително по-добро отношение, от това, което е съществувало в обществото по него време.) Но от друга страна, до степента, до която тези документи отразяват преобладаващото през първи век обществено отношение по тези въпроси, те отразяват само степента на културното развитие на света около тях.

6. Трябва да сме внимателни към възможните културни различия между първи и двадесети век, които не са очевидни на пръв поглед. Например, за да определим ролята на жената в църквата от двадесети век, трябва да имаме предвид ограничените възможности за образование на жените през първи век, съпоставени на неограничаваните възможности за това през двадесети век. Това може да повлияе на нашето разбиране на такъв текст като 1 Тимотей 2:9-15. По същия начин и демокрацията е съвършено различна от тази по времето на управлението, за което говори

апостол Павел в Римляни 13:1-7. В обществото, където има всеобща демокрация, е напълно естествено лошите закони да се променят и лошите управници да се отстраняват от властта. Америка на двадесети век променя нашето разбиране на Римляни 13.

7. Във връзка с обсъждания въпрос трябва да имаме предвид и християнското милосърдие. Християните трябва да признаят трудността, да остават отворени за диалог помежду си, започвайки с определянето на някои принципи във взаимоотношенията и завършвайки с любов и воля за прошка от тези, с които се различават.

Преди да приключим обсъждането по тази глава, нека се опитаме да видим как тези ръководни правила могат да се приложат към два въпроса: служението на жени в църквата и хомосексуализма. Изборът се определя от факта, че тези, които защитават женското служение в църквите, използват същите аргументи и да защитават хомосексуализма.

Въпросът за ролята на жените в църквата като учители или проповедници на Словото е поставен основно в два текста от Новия Завет: 1 Коринтяни 14:34-35 и 1 Тимотей 2:11-12. И в двата случая става дума за „тишина“ и „подчинение“, като никъде не става дума за необходимост жената да се подчинява на съпруга. В 1 Тимотей 2 на жената е забранено „да поучава“ или „да владее над мъжа“. Пълното подчинение на този текст би означавало за хората от двадесетия век не само да не допускат жени да стават учители или да проповядват в местните църкви, но също и да им забранят да пишат книги на библейска тематика, защото те се четат от мъже и да преподават Словото в християнски колежи и институти, защото там учат и мъже. Но тези, които защитават тезата жените да не стават библейски учители рядко стигат далече. И почти винаги те също разглеждат въпросите за облеклото в предходния стих (1 Тимотей 2:9) като културно относителни.

Това, че текстът в 1 Тимотей 2:11-12 може да се разглежда като културно относителен, се потвърждава и от екзегетиката на някои от останалите послания. Някои жени, изглежда, са създали проблеми на църквата в Ефес (1 Тимотей 5:11-15; 2 Тимотей 3:6-9) и те са станали главната причина за напредъка на лъжеученията там. Тъй като в Новия Завет можем да срещнем и други случаи, когато жени са поучавали (Деяния 18:26) и проповядвали (Деяния 21:8; 1 Коринтяни 11:5), то наистина изглежда, че в 1 Тимотей 2:11-12, апостол Павел говори за определен местен въпрос. Във всеки случай правилата, които изброихме по-горе, поддържат възможността, че забраната в 1 Тимотей 2:11-12 може да се разглежда като културно относителна.

Въпросът за хомосексуализма, обаче, е доста по-различен. В този случай, правилата застават в позиция, противна на неговата културна относителност. Цялата Библия съдържа постоянно свидетелство против хомосексуализма.

Днес някои хора твърдят, че хомосексуализмът, за който се говори в Новия Завет, се отнася за хомосексуалното насилие, но конкретната моногамна сексуалност между взаимно съгласни възрастни хора е по-различен въпрос. Те твърдят, че чрез екзегетиката не може да се докаже, че хомосексуализмът е забранен. Понякога се твърди, че културните условия през двадесети век в това отношение са по-различни от тези през първи век. Следователно, те могат да твърдят, че някои от изброените правила (по-специално 5 и 6) отварят някаква възможност за това, че забраната на хомосексуализма в Новия Завет е също културно относителен въпрос, т.е. те могат да твърдят, че някои от изброените правила не са истина или са просто неподходящи.

Проблемът с тези аргументи е, че те нямат нито екзегетична, нито историческа основа. Хомосексуализмът, който апостол Павел има предвид в Римляни 1:24-28, съвсем не е от „насилствен“ тип; става дума за хомосексуален избор на мъже и жени. Нещо повече, думата „мъжеложници“ (1 Коринтяни 6:9) буквално означава хомосексуализъм между мъже. Тъй като Библията дава едно категорично свидетелство против хомосексуализма и винаги придава на този въпрос морален контекст и тъй като никой не е доказал, че условията днес по отношение на хомосексуализма са по-различни от тези през първи век, то очевидно е, че няма никакво основание този въпрос да се разглежда като културно относителен.

Проблемна теология

Вече отбелязахме в тази глава, че по-голямата част от теологията в посланията е проблемно ориентирана и следователно не присъства постоянно в тях. Това не означава, че не можем да извличаме теологични знания, които са директно или косвено изразени в посланията. Напротив, това е главната задача на изследователя на Библията - винаги да извлича теологични знания на основата на добра екзегетика. Много често, за наша радост, можем да намерим авторски теологични разсъждения, изразени чрез предположения, внушения или непосредствени разсъждения.

Ние искаме само да направим някои предупреждения към теологичните изследователи, които са пак резултат от конкретната природа на посланията.

1. Конкретната природа на посланията поставя някои ограничения на нашето теологично разбиране. Например, за да накара коринтяните да видят колко е абсурдно двама християни да отидат в съда, за да се съдят пред невярващи, апостолът казва, че ще дойде ден, когато християните ще съдят света и ангелите (1 Коринтяни 6:2-3). Но той не казва нищо повече от това. Следователно, нашето разбиране за края на този свят, че християните фактически ще съдят света. Но ние не знаем какво точно означава това и как точно ще стане. Преди да се осъществи това събитие, всяко нещо, прибавено към казаното в Библията, е просто спекулация.

По същия начин, в 1 Коринтяни 10:16-21 Павел твърди, че поради това, че коринтяните участват в Господната трапеза, те не могат да участват в угощения в езически храмове. Това, което Павел има предвид, изглежда излиза извън рамките на теологията на Господната трапеза, която срещаме в повечето от разновидностите на Евангелското протестанство. Този текст звучи не просто като напомняне, но като някакво действително участие на Господа. От други текстове в Новия Завет разбираме, че става дума за участие чрез Духа, а ползата от това идва чрез вярата. Но дори и тук излиза, че извън непосредствения текст, за да обясним какво апостолът има предвид по един теологичен начин, много християни не биха се съгласили с този наш избор на смисъл. Просто никъде не е казано какво точно представлява това участие, нито как ползата стига до вярващия. Искаме да разберем, но нашето знание е непълно именно поради конкретния характер на казаното в този текст. Всичко, което бихме казали извън това, което ни дава самият текст, няма да има същата херменевтична важност като важността, която има онова, което научаваме след като направим добра екзегетика. Ние само можем да приемем, че в Писанието Бог ни е казал това, от което имаме нужда, а не непременно това, което ни се иска.

2. Понякога пред нас възникват теологични проблеми и поради това, че ние задаваме наши въпроси към текстовете, а поради конкретната си природа, посланията отговарят само на своите си въпроси. Ако се опитаме да потърсим отговор на въпросите, например за абортите или за втория брак, или за кръщаването в детска възраст, ние всъщност искаме от тях да ни отговорят на въпрос от значително по-късно време. Понякога посланията са в състояние да направят това, но много често не могат поради факта, че такъв въпрос не е възникнал тогава.

Има един добър пример за това в Новия Завет. На въпроса за развода в семейството (1 Коринтяни 7:10) апостол Павел отговаря: „А на жените заръчвам, и то не аз, но Господ: Жена да не оставя мъжа си.“, имайки предвид, че Исус сам е казал тези думи. Но на въпроса, повдигнат в гръцка среда, дали вярващият може да се разведе ако жена му е невярваща, не е имало случай Исус да е отговарял - просто проблема е бил извън неговата еврейска действителност. Апостол Павел отговаря на този въпрос казвайки: „А на другите казвам аз, не Господ...“. Ние, обаче, не притежаваме апостолската власт на Павел, нито неговата просветеност. Ние можем да отговорим на такива въпроси само на основата на цялостната библейска теология, включваща нашето разбиране за Сътворението, Грехопадението, Възкресението и Второто пришествие.

Това са нашите херменевтични предложения за четенето и тълкуването на посланията. Нашият непосредствен апел към изучаващите Новият Завет е за повече прецизност и постоянство. Голямата ни цел е всички да се научим да изпълняваме това, което сме разбрали.

ГЛАВА 5 – СТАРОЗАВЕТНИТЕ ПОВЕСТВОВАНИЯ ПРАВИЛНОТО ИМ ИЗПОЛЗВАНЕ

Литературните произведения от типа „повествования“ са най-голямата част от библейските книги. Повече от 40 % от книгите на Стария Завет са повествования. Тъй като Старият Завет представлява 3/4 от обема на Библията, не е чудно, че най-често срещаният тип литература в цялата Библия е повествованието. Следните книги от Стария Завет са изцяло или в голяма степен организирани като повествования: Битие, Исус Навин, Съдии, 1-4 Книга на царете, 1-2 Книга на летописите, Ездра, Неемия, Даниил, Йона и Агей. Нещо повече, Изход, Числа, Еремия, Езекиил, Исаия и Йов също съдържат съществени повествователни части. Големи части от четирите евангелия в Новия Завет и почти цялата Деяния са също повествования. Предполагаме, че Светият Дух не случайно е вдъхновил толкова много от Библията под формата на повествования. Очевидно е, че този жанр служи много добре на Бога. Как точно той служи на Божиите цели и как най-добре да го използваме в нашето служение са въпроси, чиито отговор ще се опитаме да дадем в тази глава.

Природа на повествованията

Какво представляват повествованията?

Повествованията са разкази. Въпреки че понякога ние използваме думата „разказ“, за да ги опишем, тук ние предпочитаме думата „повествование“, защото „разказ“ обикновено означава нещо измислено или забавна история. „Разказ“ означава и отделна, единична история с отделни персонажи и сюжет. Библията съдържа това, което ние най-често наричаме разказ за Бога - история, която е неизмислена, изключително важна и често твърде сложна. Това е една величествена история, по-велика от най-великия епос, по-богата на събития и по-значима със своите характери и описания от всяка друга история, измислена от човека. Ето защо за тези части от божествения разказ, които имат разказна форма, терминът „повествование“ е по-обективен и ние го предпочитаме.

Библейските повествования ни разказват за неща, които са се случили, но не за всички неща. Тяхната цел е да ни покажат Бог в действието Си при Сътворението и сред Своите хора. Повествованията Го величаят, помагат ни да Го разберем и да Го оценим и ни показват как Той се грижи за нас и ни защитава. В същото време те ни дават и много други поучения, важни за нашия живот. Всички повествования описват събития и характери (както божествени, така и човешки, животински, растителни и други). Старозаветните повествования описват събития, които са част от някакви по-големи събития и характери, най-важния от които е този на Бога.

Три нива на повествованието

Ще ви бъде полезно при изучаването на Стария Завет да знаете, че всяко повествование е написано на три нива. Най-горното ниво ни показва цялостния план на Бога, осъществен чрез Неговото творение. Ключови аспекти от сюжета на това ниво са Сътворението, падението на човечеството, силата на греха, нуждата от изкупление и Христовото възплъщение и жертва. Ключовият аспект на средното ниво е фокусиран в Израел: призоваването на Авраам, установяването на Авраамовото потомство чрез отците, заробването на Израел от Египет, Божието спасение от робството и завоюването на обещаната Ханаанска земя, греховете на

Израел и неговото нарастващо непокорство, Божието търпение и защита на Израел, разрушаването на Северен Израел и Юдея, възстановяването на святостта след завръщането от робство. Има и най-ниско ниво. Към него трябва да отнесем стотиците индивидуални повествования, които оформят другите две нива; разказът за продаването на Йосиф от неговите братя на арабските керванджии, отиващи в Египет; разказът за Гедеон, който се съмнява в Бога и Го изпитва; разказът за Давидовото прелюбодеяние с Витсавее и др.

Отбележете си следното: всяко индивидуално Старозаветно повествование (най-ниско ниво) е поне част от по-общо повествование за историята на Израел (средно ниво), което пък е част от голямото повествование за Божието творение и изкуплението (най-високо ниво). Това голямо повествование излиза извън Стария Завет и преминава в Новия Завет. Не е възможно да разберем смисъла на някои от тези индивидуални повествования, без да признаем, че те са част от останалите две нива. Понякога повествованието е изградено от група по-къси индивидуални повествования. Такова повествование може да се нарече „сборно повествование“. Съществуването на сборни повествования в Библията няма да повлияе върху нейната структура от три нива. Надяваме се, че тази йерархия в повествованията ще ви помогне да станете по-добри християни в приложението на Старозаветните повествования във вашия собствен живот и служение. Когато Исус казва, че Писанията: „... свидетелстват за Мен“, Той очевидно няма предвид всеки пасаж от Стария Завет. Индивидуалните пасажии, включително онези повествования, които са месиански и посочени в Новия Завет като текстове, свидетелстващи за Христос (например вижте 1 Коринтяни 10:4) са важни части на Стария Завет, но откриват само малки части от голямото откровение. Въпреки това, Исус говори за най-високото ниво на повествованията, в което Неговото въплъщение е на централно място и подчинението на цялото творение на Него е смисълът на Божия план. Той учи, че Писанията в тяхната цялост свидетелстват за Него и ни показват Неговото господство чрез любов.

Това, което имаме на разположение, са индивидуални повествования (понякога и сборни), образуващи едно по-голямо повествование, което е част от едно по-главно повествование. Някои от сборните повествования са изградени от много голям брой кратки индивидуални повествования. Това е типично за всички разкази, които имат второстепенна сюжетна линия и но тази причина това не е изненадващо. В Новия Завет има индивидуални повествования (Лука - Деяния) като част от по-голямото повествование в рамките на главното повествование на Библията. Така е и в Стария Завет.

Например едно голямо сборно повествование е това, което наричаме „повествованието за Йосиф“ (Битие 37-50). То съдържа много на брой кратки индивидуални повествования за Йосиф, такива като повествованието за неговия сън (Битие 37:5-17), повествованието за неговото продаване в робство на Петефрий от Египет (Битие 39), повествованието за погребването на Яков в Ханаан (Битие 50:1-14) и др. Те всички са части от голямото цялостно Библейско повествование.

Какво не са повествованията?

1. Старозаветните повествования не са разкази за хора, живели в старозаветните времена. Те са главно разкази за това, което Бог е извършил за и чрез тези хора. Обратно на обикновените човешки повествования, Библията е съставена от божествени повествования. Герой на тези повествования е Бог. Различни са характеристиките, събитията, фабулата и плановете, но Бог неизменно присъства като главно или подразбиращо се действащо лице.

2. Старозаветните повествования не са алегии или разкази, изпълнени със скрит смисъл, но все пак те са повествования, които не са лесни за разбиране. Начинът, по който Бог твори историята, влияе на човешките действия и влага Своята воля в човешкото съществуване (понякога даже обратно на волята на човека - вижте например Битие 50:20), не винаги са ни понятни. Ние често не можем да разберем какво точно Бог е направил в дадена ситуация, описана в Стария Завет. Но даже когато ни се казва какво точно е направил Той, ние не винаги разбираме как и защо Той го е направил.

С други думи, повествованията не дават отговор на всички наши въпроси. Те са ограничени в своя фокус и ни дават само една част от пълната картина за това, което Бог е извършил в историята. Трябва да се научим да се задоволяваме с това ограничено разбиране, да въздържаме прекаленото си любопитство по много въпроси, защото в противен случай ще престанем да четем „между редовете“, ще престанем да виждаме онези неща, които не са ни казани и накрая ще престанем да виждаме историческите алегии и да правим исторически аналогии. По същия начин, както е и в Притчи (гл. 8 от тази книга), повествованията могат да бъдат неправилно разбрани и оттам техните поучения да се окажат неправилно прилагани.

Когато хората познаят свръхестествените явления в библейските повествования, те ги отдават на намеса на НЛО, на машина на времето, идващи от бъдещето или на предполагаеми тайни научни открития, непознати на човека. Истина е, че Библията не ни казва как точно Бог прави това да се случи. Но нашето незадоволено любопитство кара понякога хората да приемат абсурдни и далеч отиващи обяснения. Изумлението и преклонението пред псевдонауката ги кара да търсят също псевдонаучни обяснения за тези свръхестествени явления, които се срещат в Писанията. Бог просто не ни е казал как точно прави нещата, които прави. Амбицията да узнаем процеса на тяхното извършване може да ни доведе до някакви невъобразими и нямащи нищо общо с Библията обяснения, които в края на краищата, не могат да бъдат никакви обяснения.

Старозаветните повествования не винаги ни учат на нещата непосредствено. Те слагат ударение на Божията същност и откровение по такъв начин, както законните и доктринални пасажии не могат, като ни оставят да преживеем събитията, а не просто да научаваме за тях и така да придобиваме опитност. Модерните клишета като: „За да разбереш нещо, трябва да го опиташ“ не винаги са точни, но съдържат частица истина: опознаването на нещо чрез участие в него е по-добро и влияе на нашето по-нататъшно поведение по-силно. Ако следите внимателно действието в Стария Завет, вие ще се окажете въввлечени в него индиректно, без значение на това колко героят или героите се различават от вас и колко различни са обстоятелствата. По този начин повествованията ви дават нещо като практически опит за това как Бог работи в света и въпреки че този опит е вторичен, а не първичен, той е реален опит, който оформя вашето поведение в бъдеще.

Ако сте християнин, Старият Завет е вашата лична духовна история. Обещанието и призоваването на Израел са обещание за вас и вашето лично призоваване (Галатяни 3:29). В практическия смисъл на това, Бог ви води да преминете през събитията от онези времена (описани по начин, който Той е вдъхновил) и да придобиете нужната ви опитност.

Въпреки че повествованията в Стария Завет не ни учат непосредствено, те често илюстрират това, което трябва да научим, по един много категоричен начин. Те представляват една комбинация от косвен начин на обучение заедно с подробен начин, което е изключително ефективно за натрупване на опит, който впоследствие Святия Дух може да използва за Своите градивни цели. Например в повествованието за прелюбодеянието на Давид с Витсавее (2 Царе 11) никъде няма да срещнете твърдения като: „Прелюбодействайки, Давид постъпи много

лошо“. Предполага се, че вие вече знаете, че прелюбодеянието и убийството е грях, защото това вече е казано в Библията (Изход 20: 13-14). Повествованието само илюстрира нанесената вреда в личния живот на Давид и на способностите му да управлява. Повествованието не ни учи специално и систематично на това да не прелюбодействаме, но може да се използва единствено като основа за това. Но като илюстрация на резултата от прелюбодейството в частен случай, то съдържа едно много силно заключение, което може да се запечата в съзнанието на внимателния читател по начин, по който едно директно послание не би могло.

4. Не всяко отделно повествование или епизод съдържа някакво морално повеление за нас. Повествованията не бива да се тълкуват „атомистично“ - като че ли всяко изречение, случка или описание, независимо от другите, съдържа някакво специално послание за нас. На практика, даже понякога в доста големи пасажи и повествования, всички съставни части работят съвместно, за да внушат на читателя едно единствено нещо. Това е един общ план или тенденция в повествованието, нещо като суперструктура, чиято цел е да ни доведе до един единствен извод. В този смисъл повествованията са аналози на притчите (вижте Глава 8) - цялата единица съдържа нужното послание, а не нейните отделни части. Ефектът, ударението, убедителността - всички те идват от цялостната последователност на разказваните събития. Много индивидуални елементи се оказват комбинирани, за да образуват цялостното повествование и да изявят Божия промисъл чрез него. Няма да е полезно и целесъобразно да търсим скрит смисъл във всяка отделна част. Трябва да оценяваме повествованието като цяло.

Принципи за тълкуване на повествованията

За да илюстрираме казаното по-горе, ние избрахме две главни старозаветни повествования, които ще се опитаме да анализираме тук. Но преди това ще формулираме десет принципа, които ще ни помогнат да избегнем някои очевидни грешки в тълкуването, независимо дали правим екзегетика на тези или на други текстове.

1. Едно старозаветно повествование не винаги съдържа определена доктрина.

2. Едно старозаветно повествование най-често илюстрира някаква доктрина или доктрини, които се съдържат и на много други места в Библията.

3. Повествованията разказват за това, което се е случило - не за това, което е трябвало да се случи или се случва всеки път. Следователно, не всяко повествование съдържа някакво индивидуално послание или повеление за читателя.

4. Това, което героите на повествованието правят, не винаги е добър пример за нас. Даже най-често може да ни служи за пример, който не бива да следваме.

5. Повечето от персонажите в старозаветните повествования далеч не са никакви идеални хора. Това важи и за техните действия.

6. Не винаги в края на повествованието ни се казва дали това, което се е случило, е добро или лошо. От нас се очаква да можем сами да преценим на основата на това, което Бог ни е научил директно или чрез категорични заключения на други места в Писанието.

7. Всички повествования са селективни и не цялостни. Не всички необходими подробности са дадени (вижте Йоан 21:25). Това, което намираме в повествованията, е само онова, което писателят, подтикван от Святия Дух, е сметнал за важно да научим.

8. Повествованията не са написани, за да ни отговорят на всички теологични въпроси. Те преследват някакви частни, специфични и ограничени цели и обсъждат специфични проблеми, оставяйки другите проблеми да се решават на други места в Писанието.

9. Повествованията могат да ни казват истините както по подробен, пряк (чрез ясно излагане на нещо), така и по косвен начин (чрез загатване на нещо, без то да се заявява направо).

10. Ако накрая анализираме повествованията, ще установим, че Бог е главното, действащо лице в тях.

Примери за повествователно тълкуване

Повествованието за Йосиф

Широката серия от повествователните материали, които ние наричаме повествованията за Йосиф, заемат главите 37 и 39 до 50, в книгата Битие. Четейки тези глави, вие ще забележите, че Йосиф е централен човешки герой във всяко отношение. Наистина той доминира в това повествование. Ние четем за навика на Йосиф да съобщава на баща си за лошото поведение на братята си (глава 37), предизвикани може би от това, че той е бащин любимец. (37:3). Разказваният от него сън за превъзходството му над останалите негови братя допълнително влошава положението му в семейството (37:10-11). Братята продават Йосиф в робство и карат техния баща Яков да мисли, че Йосиф е мъртъв. Продаден в робство в Египет, Йосиф става управител на имота на египтянина Петефрий (гл. 39). Защо? Дали това става поради вродените административни способности на Йосиф? Едва ли! Библията много ясно показва причината: „И Господ беше с Йосиф...“, „Господ бе с него, и че Господ прави да успява в ръката му всичко, що вършеше...“, „Господ благослови дома на египтянина, заради Йосиф; Господното благословение беше върху всичко, що имаше в дома и по нивите“. (Битие 39:2-5 RSV). Дори Йосиф и да имаше умения да управлява, ясно е, че те играят второстепенна роля в Божиата намеса в неговия живот. Несправедливо хвърлен в затвора, Йосиф израства от затворник до разпоредник на затвора. Защо? Библията отново е категорична „Но Господ беше с Йосиф и показваше благост към него и му даде благословение...“ (39:21, 23). Вдъхновеният повествовател не оставя място за съмнение кой е героя на тази история или за поуката на тази история. Бог е героя. Поуката е, че Бог е с Йосиф. Ако търсите друга поука от тази история и опитате да намерите друг герой, освен Бог, кой би могъл да е той? Дали това би могъл да е Яков, който открито показвал своето предпочитание към някои от своите собствени деца? Дали това би могъл да е Петефрий или неговата жена, които постъпили нечестно с Йосиф? Дали това би могъл да е началникът на затвора в Египет? Дали това би могъл да е самият Йосиф, прекалено самоуверен и егоистичен млад човек, който изпада в трудности толкова лесно? Ако изберете някой от тези герои, вие със сигурност ще поставите на неправилно място ударението на повествованието и по този начин ще отдалечите вниманието от Божието суверенно ръководство и управление на събитията.

И каква е поуката от тази история? Ще направите ли грешката, която толкова много проповедници и учители допускат, търсейки урок за своя собствен живот във всяко събитие от Йосифовия живот? Ако е така, вашият извод от това повествование може да е: „Не разказвайте вашите сънища на

другите, това ще ви навлече неприятности“, или „Дори робите могат да направят добра кариера, ако се обърне внимание на техните административни умения“, или „Вие ще се чувствате по-добре в затвора, ако имате опит в някакъв вид работа от преди да бъдете арестуван“, или „Чужденците правят по-лесно кариера в авторитарен режим, отколкото местните хора“. С други думи, ако търсите нещо, което Йосиф е бил или е направил, което днешните християни мислят, че могат да повторят, за да получат благословение, вие няма да намерите такова нещо в повествованието. Повествованието казва, че Бог работи с неподходящ кандидат за успех. То не съдържа никакви правила за успех в работата или за живота като цяло. Йосиф вървеше от лошо към по-лошо и беше в затвор за много години преди Бог (не Йосиф) да подготви неговото освобождение.

Йосифовото чудесно освобождаване от затвора, поради умението му да тълкува сънища (Битие 40-41), издигането му в службата и възможността да помогне на семейството си по времето на глада (Битие 41-50) и различните други подробности на малките разказчета, които съставят Йосифовото повествование, всъщност не посочват ни едно негово качество или действие, което може да ни послужи като пример за начин на действие. Напразно ще търсите друга поука освен тази, която самата Библия поддържа: „Бог беше с Йосиф“. Цялостният процес на Йосифовото падение и издигане е Божие дело. Дори лошотията на неговите братя, проявена към него, е използвана от Бога. Както самият Йосиф каза на своите братя: „Нима съм аз вместо Бога? Вие намислихте зло против мене; но Бог го намисли за добро, за да действа така, щото да спаси живота на много люде, както и днес“ (50:19-20).

Цялостната верига от събития и малки разказчета правят сложното Йосифово повествование да стане част от по-голямото повествование: Божия план за Израел като народ, за неговото запазване от ханаанците, египтяните и други народи през цялото време на глада. Египет е мястото, където Бог изгради и умножи Своя народ, подготвяйки го за изхода и завоюването, което Той - Бог - използва, за да му даде земята на Ханаан, както бе обещал на Авраам. Начинът на живот на Йосиф и неговите лични качества или действия не ни казват нищо, което да може да бъде извлечено като цялостен поучителен принцип. Ако вие мислите, че сте открили такъв принцип, то вие сте намерили това, което сами сте искали да намерите в текста, т.е. вие не сте тълкували текста.

На Йосиф е дадена възможност да осъзнае, че Бог му е изпратил тези изпитания, за да може да го подготви за по-голяма цел. По-късно той казва на братята си: „Аз умирам; а Бог непременно ще ви посети, и ще ви заведе

от тая земя в земята, за която се е клел на Авраам, Исаак и Яков“. Фокусът е върху Бог. Той може да завърши това, което е желал. Като използва такива, неподходящи от наша гледна точка, средства като Йосиф, неговото семейство и Фараона. Бог сам създава нужните Му хора. Ето къде е поуката от тази история, която ни кара да фокусираме вниманието си върху Божиата благодат и предвидливост и да се отнасяме с уважение към Божиите начини и убеденост в Неговия план.

Повествованието на Рут

Книгата на Рут е кратка и пестелива, нейният сюжет се следи лесно и не е трудно да се разберат нейните главни герои. Това я прави подходяща за илюстриране на наученото по-горе със специално подчертаване на точка 9 (по-горе) от списъка на принципите: ние искаме тук да ви помогнем да видите учението на Святия Дух през цялото повествование, което може да бъде пряко или косвено. Прякото е това, което е вдъхновило повествователя да каже направо („Бог беше с Йосиф“). Косвеното е това, което ясно присъства в историята, но не е изразено непосредствено с думи. Вие трябва да разберете, това което е внушено в историята, а не да го прочетете направо от страниците.

Разграничаването на прякото учение може да бъде лесно. Разграничаването на косвеното учение може да бъде трудно. То изисква умения, упорита работа, предпазливост и молитвено уважение към грижата на Святия Дух, вдъхновителя на текста. След всичко това, вие искате да четете неща, извън повествованието, повече от нещата, които са в текста.

Историята на Рут може да бъде накратко разказана така: Вдовицата Рут, моавка, напуска моавската земя и отива във Витлеем със своята свекърва, израилтянката Ноемин, която също е вдовица (Рут 2). Рут събирала останалите след жътвата класове на нивата на Вооз, който дал своето благоволение на Рут, защото чул за нейната вяра и нейната доброта към Ноемин, негова роднина (Рут 2). По предложение на Ноемин, Рут открива любовта си на Вооз, надявайки се той да я вземе за жена (Рут 3). Вооз се заема с женитбата на Рут и предпазването на семейните права на нейния бивш съпруг Маалон. Раждането на първия син на Рут и Вооз - Овид - е голямо утешение за Ноемин. Очевидно, точно внукът на Овид става по-късно цар Давид (Рут 4).

Ако не сте запознати отблизо с повествованието на Рут, ние ви предлагаме да прочетете книгата поне два пъти. После се върнете обратно

и си направете кратки бележки на следните, косвено подразбрани истини от повествованието:

1. Повествованието казва, че Рут се обръща към вярата в Бога на Израел. Тя прави това чрез своите думи към Ноемин: „Твоите люде ще бъдат мои люде, твоят Бог, мой Бог“ (1:16). Това е по-силно, отколкото ако беше казано „Рут смени вярата си“. От нас се очаква да разберем това, защото тя се обръща към Бога като към свой Бог. Повествованието също безусловно потвърждава обръщението на Рут като истинско, чрез думите: „Така да ми направи Господ, да! И повече да притури, ако...“ (1:17). Тези думи ясно казват, макар и индиректно, че моавката Рут, която се е прекланяла пред моавските богове, сега вярва и живее чрез традициите на Йехова, Господа, Израелския Бог. Няма съмнение, че повествованието ни разказва, че Рут се е обърнала към вярата в истинския Бог, въпреки че това не е непосредствено изказано.

2. Повествованието ни казва, че Вооз е праведен израилтянин, който спазва Мойсеевите закони, въпреки че много други хора не ги спазват. Къде е казано това? Прочетете внимателно 2:3-13, 22; 3:10-12 и 4:9-10. Тези части на повествованието посочват съвсем ясно, че Вооз, чрез своите думи, се проявява като честен човек, под авторитета на Господа, спазва закона за недожънването на нивите, описан в Левит 19:9-10 (Рут е и бедна, и чужденка) и спазва закона за откупването, както е изказан в Левит 25:23-24. Не всички израилтяни са толкова стриктни към закона - наистина е опасно да събираш класове по нивите на хората, които не спазват този закон (2:22).

Отново искаме да подчертаем, че се получава много важна информация, косвена от повествованието. Тази информация е ценна за нас и ни помага да следим повествованието и да го тълкуваме. И въпреки това, това е информация, която не е пряка (не е непосредствено декларирана).

3. Повествованието ни казва косвено това, че тази история е част от втория план на прародителите на цар Давид - и по-късно, на Исус Христос. Вижте 4:17-21. Краткото родословие в стих 17 и по-пълното родословие в стихове 18-21, завършват с името на Давид. Този Давид е очевидно фокус, главна крайна фигура на тази част на повествованието. Ние знаем от други някои родословни списъци в Библията, че този Давид е цар Давид. Тогава, Рут е пра-пра-баба на Давид и прародител на Исус. Това е много важна част на учението на пълното повествование. Това не е история точно за Рут и Вооз с тяхната вяра в Господа, но също и за тяхното място в историята на Израел. Те не са можели да знаят това, но те са били хора, които Бог е използвал като прадеди на Давид и „Давидовия син“ Исус.

4. Повествованието ни казва косвено това, че Витлеем е бил изключителен град по времето на Съдии, поради верността на неговите жители. Да се посочи тази косвена истина в повествованието не е лесно. Това изисква внимателно четене на цялото повествование, със специално заострено внимание върху думите и действията на всички участници в тази история. Това също изисква и знания на някои неща за Витлеем, които са били подобни или в контраст и в други части на Израел в онези дни. Тези знания зависят от познаването на главните събития и теми на книгата Съдии, тъй като Рут е директно свързана с този период от време от самия повествовател (11). Ако имате възможност да прочетете Съдии внимателно, вие ще забележите, че периода на Съдиите (около 1240-1030 г. пр. Хр.), е като цяло отбелязан с такива неща, като широко разпространено идолопоклонничество, синкретизъм /бъркане на характерните черти на езическите религии с тези на израелската истинска вяра/, социална несправедливост, социални вълнения, междуплеменни конфликти, сексуални извратености и други показатели за невярност. Картината, представена ни в книгата Съдии, едва ли е хубава, въпреки че има единични случаи, когато Бог в Своята милост подпомага Израел или племената в Израел, вместо да се обърне против тях.

Това, което Рут ни казва, е че Витлеем е едно изключение в цялостната картина на неверие. Практически всичко, с изключение на 2:22, където се споменава, че не всички жители на Витлеем са практикували закона за недожънването на нивите, е каквото би трябвало да бъде според законите на израилевия Бог. От друга страна, картината е забележително убедителна. Самите думи на героите точно показват желанието на хората от този град да изразяват своята преданост към Господа.

Не забравяйте, че всички герои, споменати в това повествование, с изключение на Рут и нейната сестра Орфа, са граждани на Витлеем. Да разгледаме Ноемин - и по време на голяма скръб (1:8-9, 13 20-21), и по време на щастие (1:6; 2:19-20), тя разпознава и се подчинява на Божията воля. По същия начин Вооз постепенно се разкрива чрез своите думи, като смирен и последователен Божий човек (2:11-12; 3:10-13) и чрез своите действия, които потвърждават неговите думи.

Дори начина, по който хората се поздравяват един друг, показва висока степен на вярност към Бога (2:4). Старейшините, които благославят Вооз и Рут (4:11-12) и жените на града, в техните благословения за Ноемин (4:14), също показват своята вяра.

И накрая, забележителните дела на Господа са вдъхновили повествователя (1:6; 4:13). Въпреки, че няма как да знаем със сигурност дали повествователя е от град Витлеем или не, изглежда съвсем неубедително да допуснем, че повествователят е един от неверните израилтяни. Ако четем повествованието внимателно (и в съпоставка на Съдии), не може да не ни направи впечатление колко е бил забележителен Витлеем! Сякаш повествованието казва „Витлеем е забележителен с неговото благочестие в онези дни“. Всъщност, това е което повествованието косвено ни казва - по начини, по които само силните и убедителните със своята категоричност думи могат да ни кажат.

Надяваме се, че тези примери ще покажат това, което вниманието към подробностите и към цялостната картина на повествованието и неговия контекст допринасят за получаване на неговото пълно значение. Всяко, косвено изразено, становище е толкова важно, колкото преките твърдения.

Предупреждение

Косвено не значи тайно! Вие ще попаднете в различни затруднения, ако търсите значения в текста, за които мислите че Бог е „скрил“ в повествованието. Това въобще не е смисъла на косвено. Косвено означава, че мисълта лесно може да бъде разбрана от това, което е казано, въпреки че не е изразена чрез конкретни думи. Вашата задача съвсем не е да извличате от текстовете неща, които другите не биха могли да извлекат. Вашата задача е просто да извлечете всичко, което повествованието ви казва по директен и индиректен начин, но никога по някакъв мистичен начин, който само вие разбирате. Ако вие не сте в състояние убедително да обясните на другите това, което мислите, че сте разбрали от текста, така че те да ви разберат ясно, то вие вероятно сте разтълкували неправилно този текст. Това, което Святият Дух е внушил, се отнася за всички вярващи. Разкривайте и тълкувайте само това, което се съдържа ясно в повествованието - не си измисляйте нови истории (2 Петрово 2:3).

Някои заключителни предупреждения

Защо много често хората виждат в библейските текстове неща, каквито там просто няма – защо виждат и прочитат там своите собствени идеи вместо тези, които им казва Библията и които Бог иска те да знаят? Три са главните причини. Първо тези хора са се отчаяли от нещо и търсят информация, която ще им помогне, ще бъде ценна само за тях и ще бъде приложена само към техния персонален случай. Второ, тези хора са нетърпеливи; те искат отговора сега, от тази именно книга, от това повествование. Трето, те неправилно мислят, че всичко в Библията е един огромен източник. Тя съдържа всичко, което християните трябва да знаят за своя живот като християни. Но тя не винаги съдържа отговорите на нашите конкретни или лични въпроси, както би ни се искало. И ако има все пак отговори, то те не се съдържат във всяка глава и във всяка книга от Библията. Твърде нетърпеливи да открият по-скоро Божията воля, хората правят различни грешки -те си позволяват да тълкуват неправилно различни части от Библията.

Ние ще изброим шест от най-честите грешки, които хората допускат, когато търсят отговори на въпросите си в отделни части от Библията. Макар че тези грешки се отнасят до повествованията, те не са ограничени само в техните рамки.

1. *Алегоризиране*. Вместо да се концентрират върху смисъла на казаното, хората често се опитват да принизят текста така, че той да отразява нещо друго. В Библията съществуват алегорични пасаж (например Езекиил 23 или части от Откровение), но никоя от библейските алегии не е просто повествователна..

2. *Деконтекстуализиране*. Като пренебрегнат историческия и литературен контекст, а често и индивидуалното повествование, някои хора се концентрират върху малки единици от текста и така изгубват някои от тълкувателните подробности. Ако човек започне да прави това, той може да направи всяка произволна част от текста да означава каквото му се иска.

3. *Избирателност*. Тя е аналогична на деконтекстуализирането. Представлява избиране и изваждане на отделни думи или фрази от текста, като се пренебрегват останалите, при което се пренебрегва и смисъла на целия параграф. Вместо да се балансират отделните части като цяло, в този случай се пренебрегват някои от тях или целия текст.

4. *Лъжливи комбинации*. По този подход се комбинират елементи от тук и там в някакъв произволен пасаж и следствие на тази комбинация се стига до твърдение, въпреки че самите елементи не са директно свързани в

пасажа. Един краен пример за тази, често срещана грешка, е заключението, че нашите врагове се намират в църквата вместо отвън, защото в Псалм 23 Давид казва, че ще обитава Божия дом завинаги, а освен това казва, че Бог му е приготвил трапеза в присъствието на враговете му. (От това се прави грешния извод, че враговете на Давид се намират в Божия дом заедно с него, иначе той не би бил в тяхното присъствие.)

5. Редефиниране. Ако някой текст се окаже такъв, че да не развълнува и да не произведе определен духовен отклик, или пък казва нещо, което не е желателно в дадения момент, тогава някои хора се опитват да го редефинират така, че този текст да означава нещо друго. Например такива хора вземат думите на Исус „Горко на вас, богатите...“ (Лука 6:24, 26) и преиначават смисъла им така, че да означават „Горко на вас, които обичате парите, че сте се отказали от вярата в Бога“ и „Горко на вас, които сте станали атеисти за да ви похвалят светските хора“. Тези думи са редефинирани по такъв начин, че техният смисъл е станал по-тесен. Така те не могат да изпълняват ролята си на предупреждение за тези, които правят редефиниране.

6. Свъръкканоничност. Това е използването на нещо като специален външен „ключ“ към Писанието, представляващ обикновено набор от доктрини или някаква книга, в която се претендира, че се разкриват някакви духовни и неразбрани от никого досега истини. Някои хора вярват, че така отключват вратата на „библейските тайни“. Различните култове и секти обикновено се създават и съществуват на основата на една такава свъръкканоничност, третирайки Библията като набор от гатанки и иносказания, за чието разчитане са необходими някакви специални способности.

Вероятно най-полезното и кратко предупреждение, което можем да ви дадем тук във връзка с четенето и изучаването на повествованията е: Никое от библейските повествования не е написано специално за вас. Повествованието за Йосиф се отнася за това как Бог защити Йосиф и витлеемците, а не за вас. Вие можете да научите много от Библейските повествования, но никога не предполагайте, че Бог иска от вас да постъпите по същия начин, като героите на тези повествования или че ще ви се случат същите неща, които са се случили на тези библейски герои. Ние ще обсъждаме този въпрос и в следващата глава на тази книга.

Библейските герои са понякога добри, понякога лоши, понякога мъдри и понякога глупави. Понякога те биват наказвани, а понякога им е простено, понякога са богати, а нерядко са и много бедни. Вашата задача е да

изучавате Божието Слово за тях от повествованията, а не да правите всичко, което някой библейски герой прави. Това, че някои от тези герои прави нещо, не ви задължава или разрешава да правите същото.

Това, което можете и трябва да правите, е да изпълнявате онова, за което Бог наистина ви призовава в Писанието. Повествованията са безценни източници за нас, защото по един много жив начин ни показват Божията причастност към нещата от този свят и ни илюстрират Неговите принципи. От тях ние научаваме много, но това не е систематизирана лична етика. Има други книги и части от Писанието, които по категоричен и пределно ясен начин ни учат на лична етика. Писанията трябва да представляват за нас един велик помощник - изключителен източник на знание - и те не трябва да се възприемат като усложнено бреме.

ГЛАВА 6 – ДЕЯНИЯ: ВЪПРОСЪТ ЗА ИСТОРИЧЕСКИЯ ПРЕЦЕДЕНТ

В определен смисъл отделна глава, посветена на Деянията на апостолите е излишна, защото почти всичко, което казахме в предишната глава, се отнася и за тази книга. От практическа гледна точка, обаче, съществуват херменевтични причини, които изискват написването на отделна глава. Причината е проста: повечето християни не четат Деяния по същия начин, по който четат Съдии или 2 Царе, дори и да не разбират това напълно.

Когато четем повествованията от Стария Завет неволно допускаме грешките, описани в предната глава - морализиране, алегоризиране, четене между редовете и т.н. Понякога ние даже разглеждаме тези повествования като образци за християнско поведение или църковен живот. Въпреки това обаче, ние не постъпваме точно така, както постъпват героите на повествованията - например не поставяме овче руно, за да видим дали ще остане сухо или ще се навлажни и по това да гадаем за Божията воля. Ние често съдим по обстоятелствата. Например, ако ни повикат в Калифорния тази седмица, можем да си помислим, че Бог е избрал такъв начин, за да ни подсказе, че Неговата воля е да отидем в Калифорния.

И така, ние рядко приемаме повествованията на Стария Завет като библейски прецеденти за нашия собствен живот. От друга страна, обаче,

това е нормалния начин, по който християните възприемат Деяния. Тази книга не само ни разказва историята на ранната църква, но също служи и като модел за християнската църква на всички времена. Точно в това се състои херменевтичната трудност на Деяния.

Повечето от деноминациите на евангелисткото протестанство се стремят към възстановяване на онези черти, които е имала ранната църква. Ние редовно се обръщаме назад към църквата и християнския опит от първи век като нещо, което трябва да бъде възстановено поне приблизително. Често казваме неща като: „Деянията на апостолите ни учи, че...“ Изглежда обаче, че не всяко „ясно учение“ в тази книга е ясно за нас.

Изглежда, че точно отсъствието на херменевтична точност към Деяния на апостолите е довело до многобройните деления в църквата. Такива различни практики, като водно кръщение в детска възраст или водно кръщение само на вярващи, вземането на Господна вечеря всяка неделя, конгрешанска и епископална църковна политика, кръщение със Святия Дух и говорене на езици, предоставяне на личния имот и ценности за общо ползване и даже ритуалното ръкостискане (!) се аргументират изцяло или частично с Деяния на апостолите.

Основната цел на тази глава е да направи някои херменевтични обобщения за решаване на проблема за библейските прецеденти. Това, което ще бъде казано, може да се приложи и към всички исторически повествования в Писанието, включително и към някои от евангелията. Преди това се налага да кажем няколко думи за това как да четем и изучаваме Деяния на апостолите.

По време на нашето обсъждане ще трябва да се връщаме към това, което Лука е целял, написвайки Деяния на апостолите. Трябва да поставим ударение на това, че Святия Дух е ръководил Лука. По същия начин обаче, по който ние „изработваме спасението си“, но все пак „Бог е Който... действа в нас (Филипяни 2:12-13), така и Лука е „изработвал спасението си“ и затова нещата, които е писал, са го засягали лично. Но ние вярваме, че зад всичко това е стоял Святият Дух.

Екзегетиката на Деяния на апостолите

Въпреки че Деяния е една лесна за четене книга, тя е трудна за общото изучаване на Библията. Причината е, че хората се обръщат към Деяния по най-различни причини. Някои се интересуват главно от историческите подробности, свързани с ранната църква. Интересът на други е апологетичен, т.е. имат за цел да доказват истинността на Библията, показвайки акуратността на Лука като историк. Повечето от читателите обаче, се обръщат към тази книга от чисто религиозни причини, като искат да узнаят какво е представлявала ранната църква за да почерпят вдъхновение или да намерят еталон за днешното време.

Различният интерес на хората към Деяния е причина и за голямата селективност, която срещаме. За вярващите хора, които предано изучават Деяния, речта на Гамалиил (Деяния 5:34-39) представлява по-малък интерес отколкото обръщението на Савел (Деяния 9) или затварянето на апостол Петър (Деяния 12). Подобно изучаване обикновено кара хората да не се спират подробно на хронологичните или исторически въпроси. Когато четем първите единадесет глави на Деяния, ние трудно можем да си представим, че това за което се говори в тях, всъщност обхваща около десет - петнадесет години.

Тук ние искаме да ви помогнем да четете и изучавате тази книга предано, да виждате през погледа на Лука и да си задавате някои нови въпроси.

Деяния на апостолите като история

Повечето от подходите към екзегетиката, за които говорихме в предишните глави, се отнасят и за Деяния. Важно е да знаем, че Лука, който не е евреин, е написал своите вдъхновени повествования така, че те служат като пример за древногръцка историография - такава, която води началото си от Туцидидите (460 - 400 г. пр. Хр.) и има разцвет през елинистическия период (300 г. пр. Хр. - 200 г. сл. Хр.) Историята през този период не е била писана просто като запис или хроника на миналото. Тя е била писана за да окуражава или развлича читателя (т.е. като полезно четиво), да го информира, да му внушава морал и да му предлага апологетика на миналото.

И двете исторически книги на Лука (Евангелието от Лука и Деяния на апостолите) притежават тези две черти. От една страна те са много добри четива; от друга страна интересите на Лука надхвърлят рамките на забавното и информативното. Отчитането на тези интереси е от особена

важност при четене на Деянията. Следователно екзегетиката на Деяния включва не само изясняване на исторически въпроси от рода на: „Какво се е случило?“, но и теологични въпроси като: „Каква е целта на Лука за да избере и ни поднесе историческия материал по този начин?“.

Въпросът за целта на Лука е едновременно най-важния и най-трудния въпрос. Той е най-важен за нашата херменевтика. Ако успеем да покажем, че целта на Лука в Деяния е да ни даде образец за църква на всички времена, това би означавало, че Бог иска от християните да действат по този начин при всички обстоятелства. Но ако неговата цел е някаква друга, то ние сме задължени да си задаваме херменевтични въпроси по различен начин. От друга страна, въпросът за целта на Лука е труден не само защото ние не знаем нито кой е този Теофил (Деяния 1:1, нито защо Лука пише точно на него, но частично и защото Лука е човек с толкова разностранни интереси.

Поради херменевтичната значимост на въпроса за целта на Лука, вие трябва постоянно да си го задавате на етапа на вашата екзегетика. Това е сякаш да мислите „в параграфи“ когато правите екзегетика на посланията. Само че в този случай трябва да излезете от рамките на параграфите и да виждате целите повествования и части на книгата.

Нашите въпроси към Деяния трябва да съдържат както „Какво“, така и „Защо“, но трябва да започнем с „Какво“ и после ще питаме „Защо“.

Първа стъпка

Първото нещо, което трябва да се направи е да се прочете цялата книга наведнъж. Когато четете, се научете да правите наблюдения и да задавате въпроси. Проблемът с наблюденията и задаването на въпроси по Деяния се състои в това, че повествованието е толкова завладяващо, че просто често забравяме да задаваме екзегетични въпроси.

И да повторим, ако трябваше ние да ви зададем задача за работа, то тя би изглеждала по следния начин: 1). Да прочетете Деяния на апостолите на един път или поне на два; 2). Когато четете, си правете мисловни бележки за такива неща като ключовите хора и места, повтарящи се теми (от какво в действителност е заинтересуван Лука?), естественото деление на книгата. 3). След това се върнете, прегледайте отново и нахвърлете бележки към предварителните ви изследвания. 4). Задайте си въпроса: „Защо Лука е написал тази книга?“

Тъй като Деяния е единствена по рода си книга в Новия Завет, ние ще бъдем по-подробни в ръководенето на вашето четене и изследване.

Деяния: Общ преглед

Нека започнем изследването на нашите въпроси „какво“ с отбелязване на естествените части които самият Лука ни дава. Често Деяния е разделяна въз основата на интереса на Лука към деянията на апостол Петър (гл. 1-12) и на апостол Павел (13-28) или на географското разпространение на Евангелието (1-7 се отнася за разпространението на Евангелието в Ерусалим; 8-10 - в Самария и Юдея; 11-28 - в различни места по земята). Въпреки че тези части са лесно различими от контекста, има нещо, което е дадено от самия Лука и което свързва всичко заедно. Когато четете, забележете кратките обобщения в 6:7; 9:31; 12:24; 16:4 и 19:20. Във всеки един случай повествованието спира, преди да тръгне в друга посока. На тази основа, Деяния се разделя на шест части, които придвижват повествованието от евреите в Ерусалим с Петър като водеща фигура към главно езически църкви, с Павел като водеща фигура и Рим, столица на езическия свят, като цел. Когато Павел достига Рим, където той се обръща към езичниците, понеже „те ще слушат“ (28:28), повествованието свършва.

Когато четете, можете да забележите как всяка част допринася за това „придвижване“ напред. Какъв е според вас ключът? Ние ви предлагаме нашия опит за това.

1:1 - 6:7. Описание на най-ранната църква в Ерусалим, ранното проповядване, общият живот, разпространението на църквата и първата опозиция. Забележете колко еврейско е всичко, включително службите, опозицията, както и фактът, че ранните християни продължават да служат в предишните си храмове и еврейски синагоги. Тази част завършва с повествование, показващо, че е започнало някакво деление между гръцки говорещите и арамейски говорещите вярващи.

6:8 - 9:31. Описание на първото географско разпространение на Евангелието, извършено от гръцки говорещите еврейски християни и сред преселените „полу-евреи - самаряни и прозелити“. Лука също е включил и обръщението във вярата на Павел, който е първо елинист, второ е бил еврейски противник и трето - е човекът, който трябва да ръководи специалното разпространение на Евангелието сред езичниците. Мъченичеството на Стефан е ключ към това разпространение.

9:32-12:24. Описание на първото разпространение сред езичниците. Ключът е обръщението във вярата на Корнилий, чиято история е разказана два пъти. Значимостта на случката с Корнилий е в това, че неговото обръщение е едно непосредствено деяние на Бога, Който за тази цел не използвал грък (и в този случай обръщението на Корнилий би било съмнително), но самия апостол Петър - признатият водач на еврейско-християнската мисия. Тази част включва и историята на църквата в Антиохия, където обръщението на езичниците се дължи на упоритата работа на гърци.

12:25 - 16:5. Описание на първото географско разпространение в езическия свят, което се ръководи лично от Павел. Евреите сега постоянно отхвърлят Евангелието, защото то им се проповядва от езичници и включва езичниците. Църквата се съвещава и не отхвърля братята и сестрите - езичници, нито пък налага еврейските религиозни изисквания върху тях. Последното служи като ключ за пълното разпространение на Евангелието в езическия свят.

16:6 - 19:20. Описание на по-нататъшното разпространение на Евангелието на запад в езическия свят, този път в Европа. Отново евреите отхвърлят, а езичниците приемат Евангелието.

19:21 - 28:30. Описание на събитията, които довеждат до преместване на апостол Павел и Евангелието в Рим, със силно ударение на Павловия съдебен процес, където три пъти е доказана неговата невинност.

Опитайте се да прочетете Деяния по тази схема, имайки предвид идеята за „придвижване“ – дали схващате по нов начин това, което е написано. Може би забележахте и още нещо - че нашето описание на съдържанието изпуска един решаващ фактор - ролята на Святия Дух във всичко това. Четейки Деяния, ще забележите, че за всеки свързващ ключ, за всяка ключова личност, Святия Дух играе абсолютната ръководна роля. Според Лука, всичкото това движение напред не може да стане по човешки проект, а се е случило, защото такава е Божията воля и защото Святия Дух е Неговия изпълнител.

Целта на Лука

Трябва да бъдем внимателни да не се отклоним твърде много от преглед на стореното от Лука и да преминем към някакви лесни или догматични представи, за вдъхновената у него цел от Духа за всичко това.

Ето някои наблюдения, основани в частност и на онова, което Лука не е направил.

1. Ключът за разбиране на Деяния на апостолите е желанието на Лука да ни покаже развитието на Словото от Слово, разпространено само в Ерусалим и насочено единствено към евреите в Слово, прието в целия свят и главно в езическите страни. На основание на структурата и съдържанието на Деяния можем да кажем, че всяко изявление, което не донася тази мисия сред езичниците и ролята на Святия Дух в нея, със сигурност е неправилно, ограничено или заблуждаващо.

2. Този интерес на Лука към самото разпространение на Словото е подкрепен и от нещата, които Лука не ни казва, когато е писал Деяния. Първо, той не е целял да прави „жизнеописания“, т.е. биографии на апостолите. В Деяния можем да прочетем единствено за кончината на един от апостолите - Яков (Деяния 12:2). Веднага след като започва разказа си за разпространението на Словото сред езичниците, Лука престава да разказва за апостол Петър с изключение на глава 15, където този апостол отново се споменава, но отново във връзка с мисията сред езичниците. С изключение на апостол Йоан, останалите апостоли не се споменават, а дори и повествованието за живота на апостол Павел е направено само дотолкова, доколкото то е важно за неговата мисия сред езичниците.

Второто важно нещо е, че Лука почти не се интересува от организацията на църквата и от нейната политика. Даже седемте души, които църквата избира в глава 6 на Деяния, не са наречени с името „дякони“, а и те скоро напускат Ерусалим. Лука никъде не споменава за това защо и как е станало така, че ръководството на църквата преминава от апостол Петър и другите апостоли към Яков - брата на Исус (12:17; 15:13; 21:18). Никъде не е спомената организацията на работа в местните църкви, нито тяхното ръководство с изключение на това, че е казано, че е имало ръкоположени презвитери (14:13).

Трето, никъде не става дума за някакво друго разпространение на Словото, освен това от Ерусалим в посока към Рим. Даже не се споменава за Крит (Тит 1:5), Илирик (Римляни 15:19 - днешна Югославия), Понт, Галатия, Кападокия (1 Петрово 1:1), нито разпространението на изток към Месопотамия и на юг към Египет.

3. Целта на Лука не е да стандартизира или уеднакви нещата. В персоналните разговори, които той пресъздава, са включени главно два елемента: водното кръщение и духовните дарби. Но те могат да бъдат и в

обратен ред, с или без полагане на ръце, с или без говорене на езици, понякога даже и без споменаване на покаянието, независимо от това, което казва апостол Петър в 2:38-39. Лука никъде не споменава нито намеква, че новопокръстените езичници живеят в християнски общности подобно на църквите в Ерусалим 2:42-47 и 4:32-35. Тези примери вероятно означават, че авторът няма за цел да ни предлага модели за това как да организираме своя християнски живот. Означават ли всичко това, че Лука не иска да ни каже нищо по никой от гореизброените въпроси? Определено не! Главният въпрос, на който трябва да си отговорим, остава „Какво най-вече иска да ни каже Лука в Деяния на апостолите?“

4. Въпреки всичко, ние вярваме, че повечето от нещата, които Лука е казал в Деяния, имат за цел да ни послужат за някакъв модел. Но този модел не е в конкретните неща, а в основните. Бог му е внушил да структурира и подреди историята по такъв начин, че читателят да види това триумфално и възхитително навлизане на Словото в езическия свят, подкрепено от Святия Дух, довело до промяна на толкова съдби и до установяване на Христовата църква - като Божия цел за нейния растеж. Точно защото това е Божията воля за църквата, нищо не може да го спре – нито Синедрион, нито синагоги, човешко тесногърдие, затвори и заговори. Навярно Лука има предвид, че църквата трябва да бъде като "онази", която той описва, но в обобщен смисъл, а не като някакъв конкретен пример.

Някои екзегетични примери

След това въведение и тези предварителни уговорки за целите на Лука, нека се спрем на две повествования - 6:1-7 и 8:1-25 и да отбележим видовете екзегетични въпроси, които трябва да се научим да задаваме към Деяния.

Както и досега, отново започваме с прочитането на определен текст и с незабавно изясняване на неговия контекст. Както и при повествованията, контекстуалните въпроси, които повторно трябва да си зададете са: „Какво се има предвид в това повествование или реч?“, „Какво е мястото на всичко това в общото повествование?“, „Защо авторът е включил този текст точно на това място?“. Обикновено след едно-две прочитания всеки може да отговори на тези въпроси. Понякога, при четенето на Деяния, ще ви се наложи да погледнете и на други места в Писанието преди да сте сигурни, че правилно сте разбрали текста.

Да започнем в 6:1-7. Как се вписва този текст в общия контекст? Още отначало могат да се кажат две неща. Първото е, че текстът служи като заключение на казаното преди това в 1:1-6:7 и второ, същият текст служи като въведение към казаното след това в 6:8-9:31. Забележете как Лука прави това! В 1:1-6:7 целта на автора е да се спре на живота на първите християни в християнските общности и на разпространението на Словото из целия Ерусалим. Разказът в 6:1-7 засяга точно тези две неща. Но този текст съдържа и първите намеци за възникнали проблеми сред християнската общност, касаещи традиционните връзки в рамките на юдаизма и между ерусалимските евреи, говорещи арамейски език и евреите от Диаспора (т.е. завърнали се в родината си преселници - евреи - б. пр.), говорещи гръцки. Тези проблеми са преодоляни чрез едно официално признаване на водачеството, което се появило сред гръцки - говорещите евреи - християни.

Казваме това последно изречение, защото на това място трябва да се излезе от текста и да се направи справка с друга литература. След кратко ровене в библейските речници на „дякони“ или „елинисти“ или в такива книги като „Ерусалим по времето на Исус“ (Philadelphia: Fortress, 1967) ще намерите следните факти:

1. Почти със сигурност може да се каже, че елинистите са гръцки говорещи евреи, т.е. евреи от Диаспора, които по него време живеели в Ерусалим.

2. Много такива елинистни се завръщали в Ерусалим във вече напреднала възраст за да умрат и бъдат погребани на хълма Сион. Тъй като те не били родом от Ерусалим и нямали препитание в града, техните вдовици често нямали средства да живеят след тяхната смърт.

3. Такива вдовици се прехранвали от дневни субсидии (потребности - вижте 6:1; средствата, отпускани за това предизвиквали икономическо напрежение в Ерусалим.

4. От 6:9 става ясно, че елинистите имали своя отделна синагога, в която се говорело на гръцки език. Стефан и Савел (който бил от Тарс, намиращ се в гръцки говорещата провинция Киликия) били членове на тази синагога.

5. В Деяния 6 може да се намери доказателство, че ранната християнска църква успяла да направи значителен „пробив“ сред юдеите, посещаващи тази синагога: - вижте израза „техните вдовици“ и имената на седемте избрани да следят за разпределението на потребностите, които са

гръцки, както и че първо възроптават против несправедливото разпределение именно гръцки говорещите юдеи.

6. Седемте избрани братя не са наречени „дякони“, просто „седмина“, 21:8, които трябва да следят за разпределението на потребностите. Но те са още и проповедници на Словото (Стефан, Филип). Познаването на тези подробности ще ни помогне да разберем това, което следва. Защото в 6:8-8:1 Лука фокусира разказа на един от "седмината" като ключова фигура при първото излизане извън Ерусалим. Той определено набляга на това, че мъченичеството на Стефан е станало причина за разпространение на Словото извън стените на Ерусалим (8:1-4). Трябва да отбележим и факта, че тази гръцки говореща християнска общност от евреи, заема важно място в Божия план. Те са принудени да напуснат Ерусалим поради преследванията, но те всъщност и преди не са били „у дома си“ там. Те просто напускат града и разпространяват Словото навън - в Юдея и Самария. Следователно, повествованието в 6:1-7 няма за цел да ни запознае с организацията на ранната църква и с ръкополагането на дякони. То има за цел да ни запознае с първото разпространение на Христовата църква извън Ерусалим.

Повествованието в 8:5-25 е от друг характер. Тук е разказана истинската история на първото познато разпространение на ранната църква. То е интересно за нас от гледна точка на екзегетичните трудности и често служи като основа на много херменевтични спорове.

Както винаги, започваме етапа екзегетика с обръщане на вашето внимание върху това, че четенето и препрочитането на текста и правенето на бележки са незаменими операции. В този случай, за да разберете повече от повествованието, се опитайте да отговорите на въпросите от вида „Какво“ със свои собствени думи. Нашите наблюдения, свързани с разбирането на този текст са:

Повествованието обхваща няколко свързани помежду си събития. То ни разказва за началото на служението на Филип в Самария, съпроводено с изцеления и изгонване на бесове. Изглежда, че много самаряни са приели Христа, тъй като повярвали във видяното и се кръщавали. Наистина чудесата били толкова големи, че повярвал даже Симон - един забележителен в Самария чудодеец и специалист по магиите (8:9-13). Когато християните от църквата в Ерусалим чули за това приемане на Христа, те изпратили апостолите Петър и Йоан в Самария. Едва тогава самаряните получили Святия Дух (8:14-17). Чудодеецът Симон поискал да стане проповедник, като предложил на апостолите пари. Апостол Петър го

смъмрил, но в резултат на последната реплика, Симон се е покаял или го е постигнало осъждението, за което му говори Петър в 8:20-23.

В този текст доминират две неща: обръщението на самаряните към Христа и случаят със Симон. Екзегетичните проблеми с този текст се дължат на предубежденията и допълнителните знания на читателя. Някои читатели започват понякога да допускат, че нещата не са станали точно по този начин. Апостол Павел казва в Римляни 8, че без Святия Дух никой не може да бъде християнин, а тези самаряни станали вече християни още преди да са приели Святия Дух?! И какъв е този Симон? Той отклонил се от пътя си вярващ ли е, или всъщност никога не е бил вярващ?

Навярно проблемите произтичат от това, че Лука не се е опитвал да подреди и хармонизира всичко за нас. Трудно е да се разбират пасажии от Библията като този, без човек да рискува да се отклони, а и самите автори на настоящата книга не са имунизирани срещу това. Все пак нека се опитаме да разберем повече за това, което иска да ни каже самият Лука. Какво го е накарало да ни разкаже тази история? Какво общо има тя с всичко останало, разказано в Деяния?

Изглежда, че Лука е имал предвид две неща за обръщението на самаряните: (1) Мисията в Самария, проведена от един от елинистите, която довела до първото географско разпространение на Словото, била твърде далеч от каквато и да е предварителна програма или сценарии на апостолите. (2) Все пак е важно да се отбележи, че макар и непланирана, тази мисия била както божествено вдъхновена, така и одобрена от самите апостоли, което се вижда от факта, че самаряните получавали Святия Дух след полагане на ръце от апостолите. Ако искаме да останем в съзвучие с цялостния контекст на Деяния на апостолите, трябва да направим извода, че тази мисия на Филип в Самария не е някаква отцепническа инициатива, независимо, че решение за нея не е вземано на конгрес по разпространение на християнството.

Макар че не сме в състояние да докажем това, защото то никъде в текста не е казано и лежи извън намеренията на Лука, изглежда, че събитията, станали в Самария до идването на апостолите Петър и Йоан, не са били нищо друго, освен видимо харизматично доказателство за присъствието на Святия Дух. Имаме следните основания да предположим това: (1) Всичко, което е казано за самаряните до идването на двамата апостоли, е казано и навсякъде в Деяния на апостолите, когато се описва една автентична християнска опитност. Това означава, че те действително са започнали своя християнски живот; (2) Навсякъде другаде в Деяния

присъствието на Святия Дух е посочено като основен елемент на християнски живот; (3) Навсякъде в Деяния, Лука говори, че присъствието на Духа означава сила (1:8; 6:8; 10:38), която обикновено се изявява чрез някакво видимо доказателство, което все още е липсвало в Самария. Тук Лука има предвид именно това, когато говори за „приемането“ на Святия Дух.

Ролята на Симон в това повествование е сложна. Съществуват много допълнителни външни доказателства за това, че този Симон в последствие станал един от известните противници на ранните християни. Навярно Лука е включил този разказ, за да ни покаже слабостта на връзката, която Симон имал с християните и да обърне внимание на читателите, че Симон не е имал нито божествено, нито апостолско одобрение. Последната фраза на Симон изглежда двусмислена само, ако я четем на фона на първите християнски обръщения. Като цяло в повествованието на Лука се долавя негативното отношение на Лука към този човек. Дали той е бил спасен не е толкова важно. Важен е фактът, че като вярващ той е имал само кратък, епизодичен контакт с християните. Речта на Петър изглежда че отразява и личното отношение на Лука към „християнството“ на Симон – то е фалшиво.

Знаем, че екзегетика от такъв характер не винаги е най-приятното нещо, но все пак в случая с Деяния на апостолите начинът е такъв - постоянно задаване на въпросите съдържащи „Какво“ и „Защо“. Не всяко изречение или разказана история цели да каже нещо за нас. Но всяко изречение, фраза, всяка разказана история допринася за цялостното разбиране на Деяния. В процеса на четенето от индивидуалните повествования ние научаваме за различните способности, които Бог използва, за да извърши Своето дело.

Херменевтика на Деяния

Ние се интересуваме от отговора на един въпрос. Как индивидуалните повествования в Деяния (пък и всички други повествования от такъв характер) могат да служат като исторически прецеденти за църквата от днешно време и могат ли въобще да бъдат такива? Това е същия въпрос като преди: Дали в Деяния срещаме единствено Слово-описание на ранната църква или срещаме Слово-модел за църква от всички времена? Ако е вярно второто, то как да разберем това Слово за нас или как да установим поне принципите, от които да се ръководим? Ако е вярно първото, то за какъв

прецедент говорим въобще? Накратко, точно каква роля играе историческият прецедент в християнската доктрина или в разбирането на християнския опит?

Почти всички християни разглеждат историческия прецедент като нормативен за тях в по-голяма или по-малка степен. Но това е не винаги убедително. От една страна хората разглеждат някои повествования като някакви задължителни за тях образци, от друга страна те приемат за задължителни само определени образци, без да виждат целия останал комплекс. Предложенията, които ви даваме по-долу, не са абсолютни, но се надяваме да ви бъдат полезни при решаването на възникващите херменевтични въпроси.

Някои основни принципи

Основният херменевтичен въпрос тук е дали библейските повествования, които описват събитията в ранната църква могат да ни служат като норми за поведение в днешните църкви. Има ли примери в Деяния на апостолите, за които да можем да кажем със сигурност „Да, ние също трябва да правим така" или пък "Да, ние също можем да правим така“?

1. Нашето предположение, което сме споделяли и формулирали с помощта на много други хора, е: Докато Писанието ясно и точно не ни казва, че сме длъжни да правим нещо, всяко друго описано или разказано нещо не е норма за нас. Имаме достатъчно основания да формулираме този принцип именно по този начин.

Доктриналните твърдения, които можем да извлечем от Писанието, могат да се разделят на три (или четири) категории: (1) Християнска теология (т.е. в какво вярват християните), (2) Християнска етика (т.е. как трябва да се държат християните), (3) Християнски опит и практика (какво трябва да изпълняват християните). По-нататък в рамките на тези три категории могат да се разграничат две нива: първично и вторично. Първичното ниво е нивото на онези доктринални твърдения, които се императивно изразени, т.е. нещата, на които Библията ясно и недвусмислено ни учи. Вторично е нивото на онези доктринални твърдения, които са инцидентни, казани косвено или пряко.

Например, в категориите на християнската теология Христос умря за нашите грехове, Спасението е по Божия Милост са извлечени от стихове, в които те са формулирани императивно или са извлечени от подтекст.

Двойствеността на Христос е първична; как божествената и човешката същност са обединени в едно, е вторична.

2. Подобно деление може да се направи и по отношение на доктрината в Писанието. Това, че то е вдъхновено от Бога Слово е първично твърдение; точният начин, по който Бог е внушил Словото Си, е вторично твърдение. Не е правилно да смятаме, че вторичните твърдения в Библията са по-малко важни. Често именно те имат забележителен принос за нашата вяра. Тяхната извънредно голяма теологична стойност е свързана с това, доколко те запазват цялостта и силата на първичните твърдения.

Важно е да отбележим, че почти всичко, което християнинът извлича от Библията като прецедент за себе си, попада в третата категория - Християнски опит и практика - и във второто ниво.

Например, че Господната вечеря трябва да бъде неотменна практика в църквата, е твърдение от първично ниво. Христос сам заповяда да правим така; за това свидетелстват посланията и Деяния на апостолите. Но честотата на изпълнение, т.е. онзи пункт, в който християните често се различават, се основава на традиции и на прецедент. Със сигурност, обаче, това не е толкова съществено. Писанието никъде не ни казва директно как трябва да прилагаме Господната вечеря. Същите са случаите с необходимостта от кръщение (първично твърдение) и неговото изпълнение (вторично твърдение) и с практиката на християните да се събират заедно (първично твърдение) и честотата и деня, в който да става това (вторично твърдение). Отново искаме да напомним, че това не означава, че вторичните твърдения не са важни, Например някои хвърлят много сили да докажат, че денят, в който християните трябва да се събират, е точно събота или точно неделя, но и в двата случая те казват нещо, което е теологично значимо само за нечия практика.

В близка връзка с обсъжданото дотук се намира и въпросът за внушенията на Библията. Често казваме: „Библията ни учи, че...“ Тук обикновено се подразбира, че Библията ни казва това чрез някакво точно твърдение. Проблемите възникват, когато се обърнем към библейската история. Дали всичко, което е записано в историческите повествования, е написано, за да ни учи на нещо т.е. да означава нещо за нас, пък даже и ако то точно съпада с нашия случай?

Основна максима на херменевтиката е, че Божието Слово може да се открие от внушенията на Библията. Това е най-важно за херменевтиката на историческите повествования. Едно е за историка да опише дадено събитие,

понеже то служи за изпълнението на по-голяма цел, а съвсем друго е за тълкувателя да разглежда това събитие като морален пример извън историческия му контекст.

Макар че някои разглеждат вдъхновената от Бога книга Деяния в нейния най-широк смисъл, ние, основавайки се на направената по-горе екзегетика, предполагаме, че Лука е целял да ни покаже как църквата, започвайки от една, базирана в Ерусалим и ориентирана към юдеите, група от вярващи, прераства в световна църква, състояща се основно от езичници (неевреи) и как Святия Дух работи сред ранните вярващи за изкупление по милост от Бога. Повтарящият се мотив, че нищо не може да попречи на движението напред на църквата, когато тя притежава силата на Святия Дух, ни кара да мислим, че Лука е искал ние да видим това като един модел за действаща църква на Бога. Фактът, че производението Деяния на апостолите е канонизирано, ни кара да мислим също, че такава трябва да бъде една истинска църква винаги - евангелска, носеща радост, притежаваща силата на Святия Дух.

Кои точно подробности от Деяния на апостолите, взети заедно, ни помагат да видим по-широкия смисъл, който Лука е вложил? Имат ли тези подробности поотделно същия смисъл и имат ли стойност като модели за нас? Смятаме, че отговорът е „Не“, защото повечето от тях са разказани случайно по отношение на главната тема на повествованието и защото те често стават двусмислени, когато ги срещаме на различни места.

Когато обсъждахме по-горе Деяния 6:1-7 отбелязахме факта как този текст служи за по-нататъшно повествование на Лука - като заключение на първата главна част и за да ни въведе в повествованието за елинистите. Може би писателят частично е имал за цел и да ни покаже доброто разрешение на възникналия в общността малък проблем с потребностите.

От този параграф, обаче, случайно можем да научим и още няколко неща. Например можем да научим, че един начин да се помогне на някаква малка група християни в църквата да реши някакви свои проблеми е да се остави тази група да избере сама свое ръководство. Нали те точно това са направили? Трябва ли да постъпваме така? Не непременно, защото Лука никъде не ни казва или загатва това, нито пък има някакви причини да мислим, че когато Лука е писал тази история, той е искал да ни каже нещо такова. От друга страна здравият смисъл ни показва, че не бива категорично да се противопоставяме, ако някъде някой постъпва точно така.

С това искаме да кажем, че каквото и да извличаме от този разказ, подобни заключения са случайни за основното намерение на Лука. Това не означава, че такива заключения са лъжливи за нас или пък че те нямат теологична стойност; това означава само, че Божието Слово за нас в това повествование е свързано единствено с онова, което то първоначално има за цел да ни каже. На основата на направеното обсъждане можем да изведем следните принципи във връзка с херменевтиката на историческите повествования:

1. Божието Слово в Деяния, което може да се разглежда като нормативно за християните, е свързано главно с това, което кое да е повествование цели като цяло да ни каже.

2. Това, което е случайно за първоначалното намерение на повествованието, може и да вдъхнови някого към някакво по-друго разбиране, но то няма същото дидактично значение, каквото има цялото повествование. За това не се отричат случайните повествования и параграфи, нито се твърди, че те въобще нямат на какво да ни научат. Това само означава, че случайното не бива да става първично, макар че може да ни послужи като допълнителен аргумент за неща, на които Библията ни учи на други места.

3. За да бъде историческият прецедент нормативополагащ за нас, той трябва да е във връзка с целта за написване на целия документ. Ако може да се докаже, че основната цел на дадено повествование е именно да установи прецеденти, тогава един, отделно взет прецедент, трябва да се разглежда като нормативен. Например, ако можем да докажем на екзегетично ниво, че в Деяния 6:1-7 целта на Лука е да ни даде прецедент за избиране на църковните водачи, тогава този прецедент би трябвало да бъде следван от по-късните християни. Но ако целта на дадено повествование не е да ни дава прецеденти, тогава все пак даден описан случай може да се разглежда като прецедент само на основа на специфичните принципи, които предлагаме по-долу. Доста малко неща могат да се извлекат от Деяния като нормативни за нас, що се касае до християнския опит и практика. Никъде няма ясно учение как трябва да става кръщението, в каква възраст, или пък какви специфични неща трябва да се спазват или имат предвид когато някой приема Святия Дух, или например колко често трябва да се дава Господна вечеря и др. Точно тези са местата, различното разбиране на които е довело до съществуването на толкова разделения между християните. Неизбежно дадената практика се аргументира с нещо, което първите християни са правили, като за основа служат Деяния на апостолите или неща, които са извлечени от посланията.

Писанието никъде не казва ясно, че кръщението трябва да става непременно чрез потапяне във вода, нито че трябва да се прави в ранна възраст, нито че то трябва да се прави след като някой има доказателство за това, че е приел Святия Дух чрез говорене на езици, нито че Господната вечеря трябва да се приема всяка неделя. Тогава какво да правим с водното кръщение? Какво казва Писанието? Можем да вземем основание от едно описание на кръщение в Деяния 8:38-39, което апостол Петър извършил, или от една аналогия на апостол Павел (Римляни 6:1-3), в която потапянето е нещо, което се подразбира като постоянна практика в ранната църква. Никъде не срещаме точни указания по този въпрос, защото се е предполагало, че те се подразбират.

От друга страна трябва да посочим, че без специален съд за кръщение в църквата в Самария хората, които се кръщавали, трябва да са били доста затруднени да се потопят. Там даже не е имало водоизточник, за да стане възможно потапяне. Дали те не са изливали водата отгоре, както е предложено в Дидахията, от което би следвало, че там където няма достатъчно вода, можем да използваме и течаща вода за потапяне. Дидахията ни дава ясно да разберем, че потапянето е било норма в ранната църква, но самият акт на кръщение е много по-важен от неговото изпълнение. Макар че Дидахията не е библейски документ, все пак това е един много ранен ортодоксален християнски документ, който може поне да ни насочи към някои прагматични подходи на най-ранната църква по отношение на някои неща, които не са ясни от Писанието. Това, което е било редовна практика тогава, може да ни служи за модел днес. Но то не бива да става норма за нас само защото е било практика. Най-добре ще направим ако следваме тази ранна практика, но да не мислим, че всички християни са длъжни да постъпват точно като нас, в противен случай те не изпълняват Словото.

Някои специфични принципи

Ще дадем следните предложения за херменевтиката на библейските прецеденти:

1. Най-вероятно не е правилно да се прави аналогия, основаваща се на библейски прецедент, за някакви действия от днешния ден. Например руното на Гедеон често се използва като аналогия за узнаване на Божията воля (Съдии 6:37-40). Тъй като Бог погледнал милостиво на отсъствието на вярата у Гедеон, Той може би, е правил и друг път така, но това не е

потвърдено никъде другаде в Библията, нито пък някъде някой друг от библейските персонажи е правил така и следователно нямаме основание да съветваме никого и днес да постъпва така.

По същия начин, на основание на това, че Исус е приел Святия Дух при кръщението си, могат да се направят две други аналогии, които водят в две различни посоки. Някои намират това за доказателство, че Святия Дух се приема при кръщението и от там говорят за новорождение при кръщението; други смятат, че подобна аналогия е несъстоятелна, защото по-късната християнска опитност е нещо съвсем различно от Исусовото рождение от Духа. Трудно е да се отговори точно за коя от двете гледни точки ни свидетелства повествованието. Ако приемем, че всичко в живота на Исус е норматив за нас, то тогава не трябва ли всички да умираме разпнати на кръст и да възкръсваме след три дни?

2. Въпреки че това не е главната цел на автора, библейските повествования притежават някои илюстративни и даже „моделни“ черти за нас. Например как в Новия Завет хората използват някои исторически прецеденти от Стария Завет като предупреждение към тези, които имат лъжливата увереност, че са богоизбрани (1 Коринтяни 10:1-13), а Исус използва примера с цар Давид като исторически прецедент, за да оправдае работата на своите апостоли в съботния ден (Марк 2:23-28).

Но никой от нас няма власт от Бога да репродуцира своята собствена екзегетика като аналогия, каквато власт са имали тези автори. Прецедентът не установява норма за някакво специфично действие. Хората не трябва постоянно да ядат присъствените хлябове, нито да късат житни класове в съботен ден, за да покажат, че съботния ден е направен за човека. Обратно, този прецедент илюстрира принципа по отношение на съботния ден.

Тук ще направим едно предупреждение. Ако някой иска да използва някакъв библейски прецедент, за да отсъди или даде оценка на някакво днешно действие, той спокойно може да направи това, ако принципът за това действие може да се срещне на някое друго място в Библията, където този принцип се разглежда като първичен. Да използваме примера с изгонването на търговците от храма. Ако използваме действието на Исус, за да оправдаем нечий т.нар. праведен гняв - евфемизъм за егоистичен гняв, означава просто да престъпим този принцип. Но можем да оправдаем днешното говорене на езици в някои църкви не само като използваме историческия прецедент в Деяния, но и като се аргументираме с учението за духовните дарби в 1 Коринтяни 12 -14.

3. Поради християнския опит и още повече поради християнската практика, библейските прецеденти могат понякога да се разглеждат като повтарящи се образци, даже и ако не ги разглеждаме като нормативни. Това специално важи за такива неща, които са задължителни, а начините, по които се правят, не са задължителни.

Нашето решение по отношение на това дали даден образец или практика са повтарящи се, трябва да се базира на следното: Първо, най-силният възможен случай от такъв характер имаме, когато съществува само един образец за извършването на даденото нещо и този образец се повтаря в целия Нов Завет. Второ, когато съществува двусмислие на образците или когато има образец, но той се среща само веднъж, той може да стане повтарящ се за днешните християни само ако е изпитан от самите апостоли или ако така ни учи Библията като цяло. Трето, неща, които са свързани с културата на една страна или не бива да се повтарят въобще, или така трябва да се „преведат“, че да станат приемливи за новата страна.

На основание на тези принципи може да се види, че потапянето при кръщението е образец, който може да се разглежда като силен аргумент и би трябвало да бъде повлиян; един по-слаб аргумент е вземането на Господна вечеря всяка неделя; но в никой случай не би бил възможен аргументът с кръщение в ранна детска възраст (този образец може да се аргументира с исторически прецедент в църквата, но едва ли би могъл да се посочи библейски прецедент за това). От същата гледна точка може да се каже, че случаят един християнски проповедник да функционира като свещеник (поп) не издържа на никаква критика от гледна точка на библейски прецедент.

Тук ние не си въобразяваме, че сме решили всички проблеми, но смятаме че това са работещи предложения и се надяваме, че те ще ви накарат да мислите екзегетично и с по-голяма херменевтична точност, докато четете библейските повествования.

ГЛАВА 7 – ЕВАНГЕЛИЯТА: ЕДНА ИСТОРИЯ С МНОГО ИЗМЕРЕНИЯ

От пръв поглед евангелията, както бе посочено и за посланията и за Деяния на апостолите, изглеждат лесни за тълкуване. Тъй като материалите

в евангелията могат да бъдат грубо разделени на притчи и повествования, т.е. учения на Исус и разкази за Исус, трябва теоретично да се следват принципите за тълкуване на посланията за първия вид и принципите за историческите повествования за другия вид.

Това съвсем не е лесно. Формата на четирите евангелия е уникален литературен жанр, който има само няколко аналога. Големите проблеми при екзегетиката им се дължат на тяхната уникалност, която след малко ще разгледаме. Възникват и много допълнителни херменевтични проблеми. Някои от тях се крият в притчите, които разказва Исус. Но главните херменевтични проблеми безспорно са свързани с разбирането на „Божие царство“ - един термин, който е основен в проповядването на Исус от една страна, и който в същото време е съществувал и в езика, и в идеите на юдаизма през първи век. Проблемът е в това как да се тълкуват тези идеи, отнесени към днешно време.

Природата на евангелията

Почти всички трудности при тълкуването на евангелията произтичат от следните два очевидни факта: (1) Не лично Исус е писал евангелията, а неговите ученици и съвременници; (2) Те са четири на брой.

Фактът, че не Исус е написал евангелията е много важен. Ако Исус сам бе оставил нещо написано, то едва ли би изглеждало като нашите евангелия, а вероятно би приличало на старозаветна книга на някой от пророците, например Амос - една колекция от изречени пророчества и притчи, както и кратки лични повествования (подобно на Амос 7:10-17). Нашите евангелия наистина съдържат сбор от притчи, но те са винаги дадени като една неотменна част от историческото повествование за Исус и Неговото проповядване. Те не са книги от Исус, а книги за Исус, съдържащи много примери от Неговото учение.

Трудностите, които възникват за нас при изучаване на евангелията, не трябва да се преувеличават, но все пак те реално съществуват. Природата на тези трудности може най-добре да се види, ако се разгледа разликата между представянето на апостол Павел в Деяния на апостолите от една страна и неговото описание в посланията му, от друга страна. Ако нямахме Деяния на апостолите, ние бихме събрали заедно всичките послания и бихме се опитали да подредим по някакъв логичен за нас начин мозайката

на неговия живот, която би била непълна. От друга страна, ако не притежавахме неговите послания, нашето познание на неговата теология би се основавало само на неговите речи, както са описани в Деяния и следователно би било непълно. Важните неща за живота на Павел ние вземаме от Деяния, които допълваме с информация, извлечена от неговите послания. Що се отнася до неговата теология, ние първо използваме посланията му, като ги допълваме с информация, извлечена от Деяния на апостолите.

На някои читатели тази особеност може да изглежда смущаваща, но не бива. Истина е, че някои изследвания така деформират тази даденост, че да могат да направят извода, че не може да се вярва на евангелията. Но такъв извод е напълно необоснован. Най-сериозните и добри изследвания показваха и показват историческата истинност и надеждност на разказаното в евангелията. Нашата позиция е проста. Бог ни е дал нещата, които знаем за проповядването и живота на Исус, именно по този начин, не по някакъв друг начин, който да изглежда по-добър за нечие механично, магнетофонно мислене. И във всички случаи фактът, че Словото не е писано лично от Исус, а за Него, е част от неговата изключителност и негово предимство, а не негов недостатък.

Евангелията са четири. Как е станало така и защо? Все пак нямаме четири Деяния на апостолите, а само едно. Нещо повече, материалите в първите три евангелия толкова много си приличат, че ги наричаме синоптични евангелия. Някой може да зададе въпроса защо тогава е оставено евангелието от Марк, след като то е толкова кратко, че едва запълва две големи печатни страници. Отново се налага да повторим: ние вярваме, че фактът, че евангелията са четири, е част от тяхната изключителност.

И така, каква е природата на евангелията и защо тяхната природа ги прави изключителни? Най-добре ще бъде, ако първо отговорим на въпроса „Защо точно четири?“ Не може да се даде абсолютно определен отговор на този въпрос, но поне единият от възможните отговори е прост и прагматичен - и четирите християнски общности, които се образували, се нуждаели от книга за Исус. Поради различни причини евангелието, написано за една общност или група християни, не отговаряло на нуждите на друга общност или група. Така било написано първото евангелие (това на Марк, както обикновено се смята), а впоследствие било пренаписано от Матей и Лука, за да отговори на различни нужди. Независимо от тях (отново според най-разпространеното мнение сред изследователите), Йоан написва своето по-

различно евангелие поради съвсем различни причини. Ние вярваме обаче, че всичко това е било режисирано от Светия Дух.

За по-късната църква ни едно от четирите евангелия не може да замести останалите, а всяко стои независимо от другите и има своя ценност и автентичност. Защо? Защото във всеки от случаите Исус се разкрива на две нива. Първо, съществува чисто исторически контекст, който е свързан с това кой е Исус, какво е казал и какво е извършил; това е този Исус, който бе разпнат и възкръсна от смъртта, комуто сега се покланяме като възкръсналия и възнесен наш Бог. Второ, съществува голяма нужда от преразказването на тази история за нуждите на по-късните християнски общности, говорещи не арамейски, а гръцки език, неживеещи в селски и селскостопански райони като евреите, а в Рим, Ефес, Антиохия, където Словото трябвало да бъде разбирано от хора, живеещи в съвсем друга урбанистична и културна (нееврейска) обстановка.

В този смисъл евангелията вече служат като херменевтични модели и за нас, които поради собствената си природа предопределят нуждата ние също да преразказваме тази история, но вече в новия контекст на нашия двадесети век.

Тези книги, които ни казват всичко онова, което ние практически знаем за Исус, все пак не са биографични книги - макар че частично са и такива. Те не са и като познатата съвременна поредица „житиета“ на велики хора „Животът на знаменитите хора“, макар че приличат на нея. Те са, ако използваме фразата, останала от преподобния отец на християнската църква от втори век Юстиниан Мъченик, „спомени на апостолите“. Четири различни биографии на един и същ човек не биха могли да стоят равностойно една до друга; четирите евангелия стоят равностойно едно до друго, защото в тях намираме фактите за Исус записани наведнъж по едно и също време, възстановяват учението на Исус и свидетелстват заедно за Исус. Такава е тяхната природа и в това се състои тяхната изключителност. Това е много важно както за екзегетиката, така и за херменевтиката. Екзегетиката на евангелията изисква от нас да разсъждаваме както в историческия контекст на Исусовото време, така и в контекста на техните автори.

Историческият контекст

Когато правим екзегетиката на евангелията, първото нещо, което трябва да направим е да се погрижим за разбирането на историческия контекст. Това означава не само да познаваме историята като цяло, но и да направим една внимателна реконструкция на онази частна ситуация, за която ни разказва автора. Тази задача е доста трудна понякога, особено като се имат предвид двете нива на документа. Историческият контекст се отнася за самия Исус. Трябва да вземем предвид културата и религията на евреите от онова време, т.е. на палестинския юдаизъм, в условията в които Исус е живял и проповядвал учението Си, както и частния контекст на дадена притча или думи, казани от Исус. Освен това, трябва да се съобразим и с автора (евангелиста) и с причините, поради които той разказва за това.

Ясно е, че за обикновения читател е много трудно да се справи с всичко това. Нещо повече, ясно е, че има и изследователи, които преследват някакви свои спекулативни цели и те предпочитат именно евангелията от Новия Завет. И така, природата на евангелията е една даденост за нас: те са документи на две нива, независимо удобно ли е това за нас или не е. Ние не смятаме, че вие трябва да станете „експерти“. Искаме само да завишим нивото на познание на тези неща, за да можете по-добре да оцените евангелията и да можете да се справите с въпросите, които възникват във връзка с тях.

Главното за историческия контекст на Исус

Много важно за разбирането на Исус е да се потопим в юдейското движение от първи век, част от което е Исус. Недостатъчно е да знаем само, че садукееите не са вярвали във възкресението. Трябва да знаем и защо те не са повярвали на Исус и защо Той толкова малко контактувал с тях.

За да разберем всичко това, ние просто трябва да потърсим допълнителна литература. Всяка от следните три книги би била много полезна: Йоахим Еремия, „Ерусалим по времето на Исус: (Philadelphia: Fortress, 1969); Едуард Лосе, „Обстановката на Новия Завет“ (Nashville: Abingdon, 1976); Ж. Дънкан М. Дерет, „Посещението на Исус“ (New York: Seabury, 1973).

Една много важна черта на историческия контекст, която много често се пропуска, е формата на учението на Исус. Исус често разказва притчи. Но Той използва и голямо разнообразие от други изразни форми. Например Той е майстор на целевата хипербола. В Матей 5:29-30 (вижте и Марк 9:43-48), Исус казва на учениците си да извадят окото, което ги съблазнява и да

отсекат ръката, която ги съблазнява. Знаем, че Исус не е имал предвид буквално това действие. Той е имал предвид, че хората трябва да изхвърлят от живота си всичко, което ги съблазнява и ги кара да грешат. Но откъде знаем, че Той не е имал предвид буквалното действие? Защото познаваме хиперболата и знаем от опит колко е полезна понякога при обучението, когато учителят има предвид не точно това, което казва.

Исус също използва много ефективно и поговорките (Матей 6:21; Марк 3:24), сравненията и метафорите (Матей 10:16; 5:13), поезията (Матей 7:6-8; Лука 6:27-28), въпросите (Матей 17:25), иронията (Матей 16:2-3) и други. За по-задълбочено изучаване на тези въпроси ви препоръчваме книгата на Робърт Х. Стейн, „Методът и посланието на Христовото учение“ (Philadelphia, Westminster, 1978).

Конкретният исторически контекст на Исус

Това е по-трудният аспект на възстановяването на историческия контекст на Исус, и по-специално, на много от Неговите поучения, които са дадени в евангелията без много подробности. Причината за това е, че думите на Исус са изказани устно през един тригодишен период. Това е онази част от проповедите на Исус, която е преразказана от Неговите лични разговори с различни хора (наричат се още перикопи). При това преразказване някои от думите на Исус са ни предадени заедно със своя първоначален контекст, иначе бихме ги разбрали погрешно. Изследователите наричат тези случки „истории с разрешение“, тъй като повествованието само по себе си съществува само, за да даде основание на заключителните думи. Една такава типична история с разрешение е Марк 12:13-17, чиито контекст е въпросът дали да се плащат такси на римляните. Тя завършва с думите „Отдавайте Кесаревото на Кесаря, и Божието на Бога“. Можете ли да си представите как бихме възстановили първоначалния контекст на тези думи, ако те ни бяха предадени без повествованието, което ни изяснява, че тук действително става дума за плащане на пари?

Но има и такива думи, изречения и поучения на Исус, които не са предадени заедно с първоначалния си контекст. Даже апостол Павел ни дава пример за това. Той на три места цитира думи на Исус (1 Коринтяни 7:10; 9:14; Деяния 20:35) без да взема предвид техния първоначален контекст и ние не трябва да искаме от него това. От тези три цитирани изречения двете, които срещаме в 1 Коринтяни могат да се намерят в евангелията. Това, което се отнася до разводите („Жена да не оставя мъжа

си“) може да се намери в два контекста - Матей 5:31-32, където Исус проповядва на учениците Си и Матей 19:3-12, Марк 10:1-12, където Исус отговаря на фарисеите. Това, което се отнася до заплащането, може да се намери в Матей 10:10 и в Лука 10:7 в контекста на изпращането на дванадесетте (Матей) и на седемдесет и двамата (Лука). Но казаното в Деяния 20:35 „По-блажено е да дава човек, отколкото да взема“ не се среща никъде в евангелията, т.е. то изцяло остава без първоначалния си контекст.

Не бива да ни учудва това, че много такива изречения и поучения, останали без първоначален контекст, са били известни и използвани от евангелистите и самите евангелисти, под ръководството на Святия Дух, са им придали този смисъл, в който ги използваме и днес. Това е една от причините, поради които често намираме едно и също поучение, казано в различен контекст в евангелията. Това е и причината, че поучения на една и съща тема често се срещат групирани по тематика в евангелията. Матей ни дава пет големи тематични групи, всяка от тях завършва с думите: „И когато свърши Исус тези думи...“ живот в небесното царство и т.н. проповед на планината гл. (5-7), наставленията към дванадесетте за проповядването на небесното царство (10:5-42), притчи за небесното царство (13:1-52), поучения за взаимоотношенията (18:1-35) и есхатология или поучения за последното време (гл. 23-25).

Има два начина да илюстрираме, че Матей разпределя поученията на групи, като използваме за пример глава 10. (1) Контекстът е историческата мисия на дванадесетте и наставленията, които им дава Исус преди да ги изпрати да проповядват (ст. 5:12). Стихове 16-20, обаче, се отнасят вече за доста по-късно време, защото в ст. 5-6 Той им казва да отиват само при заблудените овце на Израел, а в 16-20 казва, че ще бъдат изправени пред „управители, царе и езичници“, а явно такива не са били включени в първоначалната мисия на дванадесетте. (2) Тези прекрасно аранжирани наставления на Исус могат да се намерят и в евангелието на Лука, но пръснати и не в този ред: 9:2-5, 10:3, 21:12-17, 12:11-12, 6:40, 12:2-9, 12:51-53, 14:25-27, 17:33, 10:16. Това за нас означава, че евангелист Лука също е познавал тези поучения, но като отделни единици и затова ги е поставил в различен контекст.

Следователно, при изучаването на евангелията ще е нужно да си задавате въпроса, даже и да не сте в състояние винаги да му отговорите с точност, кои са слушателите на Исус, когато Той казва нещо - дали най-близките му ученици, множеството или Неговите опоненти. Изясняването на историческия контекст или кои са слушатели на Исус няма задължително да промени основния смисъл на думите Му, но ще разшири вашата перспектива

и нерядко ще ви помогне да разберете по-добре смисъла на това, което Исус казва.

Историческият контекст на евангелията

Тук няма да говорим за литературния контекст, в който всеки от евангелистите е изразил материалите за Исус, а за историческия контекст, подсказал на писателя да напише евангелието. Отново ще се окажем въвлечени в изследователско гадание, тъй като евангелията са анонимни (авторите не се посочват поименно) и не можем да бъдем сигурни какво е авторското място в повествованието. Въпреки това, можем да сме сигурни в това, какво е накарало евангелиста да избере и подреди своя материал по този начин.

Евангелието от Марк, например, си е поставило целта да ни обясни природата на Месианството на Исус. Въпреки че Марк знае, че Месията е Божий Син (1:1), който притежава божествена сила и състрадание (1:1 - 8:26), той също знае, че Исус непрекъснато е скривал Своето Месианство (1:34, 1:43, 3:12, 4:11, 5:43, 7:24, 7:36, 8:26, 8:30). Причината за това пазене на тайна е, че само Исус разбира истинската Си Месианска участ - тази на страдащ слуга, който побеждава чрез Своята смърт. Въпреки, че това е било обяснено три пъти на учениците, те все не го разбирали (8:27-33, 9:30-32, 10:32-45). Също като онзи слепец, когото Исус е трябвало да докосне два пъти, за да се увери, че е прогледал (Марк 8:22-26), така и учениците имали нужда от второ докосване, Исусовото Възкресение, за да виждат ясно.

Това, че целта на Марк е именно да покаже природата на Месианството на Исус, още по-добре се вижда от факта, че той не е включил нищо за учението на Исус преди да обясни смисъла на Неговото страдание (8:31-33). Внушението, както и непосредствено казаното, е съвсем ясно. Кръстът и служението на Исус са също знаци за едно изключително наставничество. Както е казал поетът: „Туй пътят е, по който мина Господарят наш. Не трябва ли слугата Му по него да премине?“

Всичко това може да се види след един внимателен прочит на евангелието според Марк. Това е неговия исторически контекст. С малко по-голяма неопределеност можем да посочим и конкретното място на евангелието на Марк в исторически план. Можем да последваме историческата традиция и да приемем, че това евангелие отразява спомените на апостол Петър. То се е появило в Рим малко след последните гонения и мъченичество, времето на големите страдания на християните в

Рим. Такова едно контекстуално четене и изучаване е толкова важно за евангелията, колкото и за посланията на апостол Павел.

Литературният контекст

Вече засегнахме някои неща от литературния контекст в Конкретния историческия контекст на Исус. Литературният контекст касае мястото на дадената история - перикоп в контекста на което и да е от евангелията. В определена степен този контекст е фиксиран от първоначалния исторически контекст, който може би е бил известен на евангелиста. Но както вече видяхме, много от материалите в евангелията дължат своя настоящ контекст на самите евангелисти, според внушението, дадено им от Святия Дух.

Ние имаме две задачи: (1) да ви помогнем в екзегетиката или в информираното четене на дадено поучение или повествование в неговия контекст в евангелието и (2) да ви помогнем да разбирате композицията на евангелията като цяло и така да можете да тълкувате всяко едно от евангелията поотделно, а не просто като изолирани факти за живота на Исус.

Тълкуване на индивидуалните перикопи

При обсъждането на посланията отбелязахме важността на „мисленето в рамките на отделните параграфи“. Това не е чак толкова важно при евангелията, но понякога също е необходимо, особено когато се тълкуват големите пасажии с проповедите на Исус. Ние вече отбелязахме, че тези проповеди имат доста подчертано подобие с посланията. Поради уникалността на евангелията, трябва да се мисли и по хоризонтала и по вертикала.

С това искаме само да ви напомним, че евангелията имат два различаващи се признака: първо, че те са четири и второ, че това са документи на „две нива“.

Мислене по хоризонтала. Това означава, че когато изучаваме даден перикоп, в което и да е от евангелията, трябва да правим паралел с другите евангелия. С това, обаче, не бива да се прекалява, тъй като никой от евангелистите не е предполагал, че неговото евангелие ще се сравнява с

другите евангелия. И все пак фактът, че Бог ни е завещал четири евангелия, означава, че те не бива да се четат изолирани едно от друго.

Най-напред искаме да ви предупредим: целта на паралелното четене на евангелията не е просто да запълваме разказа от едното евангелие с подробности от другото евангелие. Обикновено такова четене има за цел да хармонизира подробностите и да ни покаже различното във всяко от евангелията. Едно такова „допълване на подробностите“ би трябвало да ни интересува само по отношение на „историческия Исус“, но не и по отношение на каноничното ниво, което трябва да е наша първа грижа.

Причините за паралелното мислене са две. Първо, този паралел ще ни помогне да оценим по-добре разликите между отделните евангелия. Нали именно тези разлики са причините да имаме тези четири евангелия. Второ, паралелът ще ни помогне да видим различните контексти на едни и същи или подобни случки, както те са съществували в отделните църкви. Ние по-нататък ще илюстрираме тези две причини, но нека първо кажем няколко думи за предположенията.

Невъзможно е да се четат евангелията без да се правят предположения за връзката помежду им - даже и ако никога не сте мислили за това. Най-често срещаното предположение, но което е най-малко основателно, е че всяко евангелие е писано отделно от другите. Но съществуват твърде много доказателства против това предложение, за да можем да го приемем за вярно.

Например до вземем факта, че съществува такава голяма словесна прилика между евангелията на Матей, Марк и Лука в техните повествования, както и в тяхното предаване на думите на Исус. Тази прилика не бива да ни изненадва, когато става дума за неща, казани от човек, който е говорил по такъв начин, както никой друг не е можел да говори. Но тук има и нещо друго, особено когато се има предвид, че: (1) тези истории първо са били разказвани на арамейски, а ние говорим за тях, като предадени на гръцки език, (2) словоредът в гръцкия език понякога е много свободен, но независимо от това, подобията са толкова силно подчертани, че са превъзможнали тази свобода на езика и (3) почти е невероятно трима души, в три различни части на огромната Римска империя да разкажат една и съща история с еднакви думи - даже и в такива дребни езикови и граматически подробности, като индивидуален стил, предлози, съюзи. А точно това се случва постоянно в трите евангелия.

Това чудесно може да се види от повествованието за нахранването на петхилядното множество, което е една от няколкото истории, разказана и в четирите евангелия. Вижте следната статистика:

1. Брой използвани думи за да се разкаже историята Матей – 157; Марк – 194; Лука – 153; Йоан – 199;

2. Брой на думите, които са едни и същи и в първите три евангелия: 53

3. Брой общи думи, които Йоан има с останалите трима евангелисти: 8 (пет, две, пет хиляди, парчета хляб, дванадесет коша с къшеи)

4. Процентно отношение на подобие

Матей и Марк 59%

Матей и Лука 44%

Лука и Марк 40%

Йоан и Матей 8.5%

Йоан и Марк 8.5%

Йоан и Лука 6.5%

От тук могат да се направят следните заключения: Йоан ни предава една независима история. Той повтаря само абсолютно необходимите думи, за да ни разкаже случая, като даже използва различна дума когато говори за „риба“. Другите три евангелия явно са взаимозависими. Тези, които владеят гръцки знаят колко е трудно двама различни разказвачи да разкажат една и съща история с 60% подобие на използваните думи и даже съвпадение в словоредата. Например, нека да съпоставим думите в Марк 13:14 с тези от Матей 24:15 „... който чете нека разбира“. Тези думи навярно не са били характерни за говоримата реч, тъй като хронологически те се срещат най-рано в Марк, без да се споменава Даниил, това едва ли са думи на Исус, взети от Даниил. Следователно, изразът е вместен в думите на Исус от някой от тримата евангелисти, за да се отнасят за бъдещите читатели. Изглежда почти невероятно, че същият израз ще бъде вместен от двама независими автори.

Най-доброто обяснение е това, което дадохме по-рано, че Марк е написал своето евангелие пръв, вероятно отчасти на базата на свои записки и спомени от проповедите и учението на апостол Петър. Лука и Матей са

имали достъп до евангелието на Марк и независимо един от друг са го използвали като базов източник за написването на своите евангелия. Но те вероятно също са имали достъп и до други материали за Исус, някои от които са били достъпни и за двамата едновременно. Тези допълнителни материали, обаче, много рядко присъстват в двете евангелия в еднакъв ред, което вероятно показва, че Матей и Лука не са имали взаимен достъп до написаното от другия. Накрая Йоан, независимо от другите трима, е написал своето евангелие и то слабо прилича на тях. Ето как Святият Дух е вдъхновил написването на евангелията.

От следния пример ще видите как всичко това може да ви помогне в тълкуването на евангелията. Забележете как, изглежда „мерзостта, която докарва запустение“, когато четем за това в паралел:

Матей 24:15-16

„Затова, когато видите мерзостта, която докарва запустение, за която говори пророк Даниил, стояща на светото място, (който чете нека разбира). Тогава ония, които са в Юдея, нека бягат по планините“.

Марк 13:14

„И когато видите мерзостта, която докарва запустение стояща там гдето не подобава, (който чете нека разбира). Тогава ония, които са в Юдея нека бягат по планините“

Лука 21:20-21

„...когато видите Ерусалим, че е заобиколен от войски, това да знаете, че е приближило запусвяването му. Тогава ония, които са в Юдея, нека бягат в планините, и...“

Трябва първо да отбележим, че това поучение може да се открие и в трите евангелия в същата последователност - то е произнесено в проповедта на Исус на Елеонския хълм. Когато Марк записва тези думи, той призовава своите читатели към съсредоточаване върху това, което Исус има предвид под „мерзостта, която докарва запустение ... стояща там гдето не подобава...“. Матей, също под внушението на Святия Дух, помага на читателите си, като прави казаното малко по-ясно. Тази „мерзост, която докарва запустение“, напомня Матей, се споменава в пророк Даниил, а това, което Исус има предвид под „стояща там, където не подобава“ е самото „свято място“ - храмът в Ерусалим. Лука, също под внушението на Святия Дух, просто е разтълкувал думите, за да помогне на своите читатели -

езичници. Той наистина им е помогнал да разберат добре казаното от Исус „А когато видите Ерусалим, че е заобиколен от войски, това да знаете, че е приближило запустяването му“.

Виждате как мисленето по хоризонтала и знанието на факта, че Матей и Лука са ползвали евангелието на Марк като източник, може да ви помогне да тълкувате всяко от евангелията. То би могло да ви помогне и да видите как понякога един и същ материал се използва в нови контексти, в новите появяващи се църкви.

Да вземем за пример оплакването на Ерусалим от Исус, което е едно от нещата, които срещаме в Матей и Лука, но не срещаме в Марк. Думите се появяват и в двете евангелия почти еднакви, дума по дума. В Лука 13:34-35 те са приобщени към една голяма група от повествования и поучения на Исус по време на пътуването до Ерусалим (9:51-19:10). Те непосредствено следват предупреждението за Ирод, което Исус завършва с думите „...не е възможно пророк да загине вън от Ерусалим“. Отхвърлянето на Божий посланик ще доведе до осъждане на Израел. В Матей 23:37-39 това оплакване е като заключение на седем „Горко вам...“, казани за фарисеите, последното от които се отнася за убиването на пророците в Ерусалим. В този случай оплакването има същия смисъл и в двете евангелия, макар че е поставено в различни контексти.

Същото нещо важи и за много други поучения. Господната молитва е дадена и в двете евангелия (Матей 6:7-13 и Лука 11:2-4) в контекста на поучението относно как учениците да се молят, макар че се отличават в подробностите. Обърнете внимание, че в Матей то служи за модел „А вие се молете така...“, а в Лука е позволено и повторение „Когато се молите, думайте...“ Можете да си отбележите следните места: Матей 5:3-11 и Лука 6:20-23. В Матей бедните са „бедни духом“, докато в Лука те са „вие сиромасите“ и са поставени в контраст на „вас богатите“ (6:24). В този случай имаме нещо като нецял канон. По традиция, евангелистите възприемат това като „бедни духом“, докато социалните активисти възприемат само „вие бедните“. Ние поддържаме тезата, че и двете разбирания са канонични. Истинските бедни са тези, които се признават за бедни и незначителни пред Господа. Но Бог от Библията, който се въплъти в Исус от Назарет, е Бог, който защитава каузата на потисканите и безправните. В евангелието на Лука това е подчертано като един аспект на божественото откровение (вижте например 14:12-14, 12:33-34 и сравнете с Матей 6:19-21).

Ако вие проявявате сериозен интерес към изучаването на Библията, ще трябва да се научите да се обръщате към синопсиса (представянето на

Словото в успоредни колони). Най-добрият синопсис е редактиран от Курт Аланд и се нарича „Синописис на четирите евангелия“ (New York, United Bible Societes, 1975).

Мислене по вертикала. Това означава, че трябва по време на четенето да вземате предвид историческия контекст на Исус и едновременно с това и на евангелиста.щ

Отново ще започнем с едно предупреждение. Целта на мисленето по вертикала не е първо да изучаваме живота на историческата личност Исус. Разбира се, това е важно за нас. Но евангелията в тяхната настояща форма са Божието Слово за нас, а не реставрирането на живота на Исус. И отново, не бива да прекаляваме с този тип мислене. Това е просто призив към вас да внимавате, тъй като много от материалите в евангелията дължат своя контекст на евангелистите. Доброто тълкуване изисква да оценяваме дадени думи първо в техния първоначален исторически контекст като прелюдия към тяхното разбиране в настоящия им каноничен контекст.

Ще илюстрираме това със стиховете в Матей 20:1-16, притчата на Исус за работниците и лозето. Какво означава това в контекста на Матей? Ако първо направим хоризонтално изследване, ще констатираме, че от двете страни на притчата Матей ни дава дълги пасажи от материали, в които той следва много близко Марк (вижте Матей 19:1-30, 20:17-34 и Марк 10:1-52). В 10:31 Марк казва: „Обаче мнозина първи ще бъдат последни“. Има запазване за поколенията на този фактически материал за Исус и учението Му, който тогава е бил все още на разположение. И въпреки това Йоан, който ни дава някои значително по-разширени повествования и проповеди от останалите евангелисти, на няколко пъти ни казва, че е проявил голяма доза селективност (вижте 20:30-31; 21:25). Това последно изречение на Йоан 21:25:, казано като хипербола, вероятно важи и за другите трима евангелисти. Лука, например, е предпочел въобще да не включва една доста голяма част от материал, който намираме в Марк 6:45 - 8:26.

В същото време евангелистите и техните църкви са се постарали достъпният материал за живота и учението на Исус да бъде селекциониран и адаптиран. Йоан казва, че неговата цел за написване на евангелието е теологична „А тия са написани за да повярвате, че Исус е Христос, Божият Син...“ (20:31). Този интерес към Исус като Юдейския Месия е вероятно главната причина, че огромната част от повествованието за Исус се води в Юдея и Ерусалим. Направете сравнение в синопсиса, за да видите, че в останалите три евангелия събитията протичат най-вече в Галилея. Защото за евреите истинският дом на Месията е Ерусалим. Следователно Йоан е

знаел за думите на Исус, че никой пророк не получава почит в родината си. Тези думи са били казани от Исус във връзка с Неговото отхвърляне от жителите на Назарет (Матей 13:57; Марк 6:4; Лука 4:24). В евангелието на Йоан тези думи са казани от Исус във връзка с неприемането на Месията в Ерусалим (4:44) - едно дълбоко теологично прозрение на Йоан.

Принципът на адаптация също ни обяснява някои от различията, които можем да срещнем в евангелията. Едно от най-забележимите различия е проклинането на смокинята (Марк 11:12-14, 20-25; Матей 21:18-22). В евангелието на Марк тази случка е разказана заради нейното символично теологично значение. Вижте, че между самото проклинане и изсъхването на смокинята, Исус произнася едно подобно осъждение над юдаизма чрез изгонването на търговците от храма. Историята за смокинята е имала голямо значение за ранната църква поради поучението за вярата, с което тази история завършва. В евангелието на Матей този урок за вярата е единствената цел на тази разказана история и затова Матей е свързал непосредствено проклинането и изсъхването на смокинята, за да подчертае това. Не забравяйте, че и в двата случая това разказване на историята за смокинята е вдъхновено от Святия Дух.

За да илюстрираме по-мощно процеса на композиране на евангелията, нека погледнем в уводните глави на евангелието от Марк (1:14 - 3:6). Тези глави са образци на писателско майсторство и са толкова добре построени, че читателят разбира авторския смисъл много лесно без да забележи средствата, с които авторът постига тази яснота.

Марк се е интересувал по-специално от три страни на проповядването на Исус и това са: популярността на Исус сред масите, проповедите Му за учениците и противопоставянето срещу Исус, което властта предприема против проповядването на Исус. Отбележете си колко умело, чрез подбор и подреждане на повествованията, Марко ни разкрива тези три страни. След направеното въведение в проповядването на Исус (1:14-15), първото повествование се отнася за избора на първите ученици. Този мотив се развива и доразработва в следващите части (3:13-19; 4:10-12; 4:34-41 и др.), а в първите две глави той продължава с другите две важни от негова гледна точка страни. Започвайки с 1:21 до 1:45, Марко ни дава само четири перикопа: денят, проведен в Капернаум (1:21-28 и 29-34), кратката проповедническа обиколка през следващия ден (1:35-39) и историята с изцерението на прокажения (1:40-45). Най-силно звучащият мотив е бързото нарастване на популярността на Исус (вижте ст. 27-28, 32-3, 37, 45) с кулминация, че „Исус не можеше вече да влезе явно в някой град... и дохождаха при Него отвсякъде“. Тази картина на нарастваща популярност

изглежда завладяваща; а Марк е обрисувал всичко това само с четири повествования плюс повтарящата се фраза „и веднага на часа“ (1:21, 23, 28, 29, 31, 42) – една фраза, която, за съжаление, се е изгубила в някои от преводните версии, например NIV. С тази картина пред нас, по-нататък Марко избира пет различни вида повествования, за да ни обрисова нарастващата опозиция от страна на властите срещу Исус и Неговото учение. Забележете, че общият знаменател на първите четири перикопа е въпроса „Защо?“ (2:7, 16, 18, 24). Противопоставянето се появява, защото Исус опрощава грехове, яде заедно с грешници, пренебрегва традициите на постенето и „нарушава Съботата“. Последното се приема от евреите като предизвикателно противопоставяне на традицията, както става ясно от края на второто повествование от този род (3:1-6).

Ние не смятаме, че във всяка част и във всяко евангелие авторовият замисъл може да бъде проследен толкова ясно. Ние искаме само да кажем, че един такъв поглед върху евангелията е нещо необходимо.

Някои херменевтични наблюдения

В по-голямата си част херменевтичните принципи за евангелията са комбинация и за историческите повествования.

Поученията и повеленията

Предполагайки, че сме извършили внимателно своята екзегетика, преминаваме към херменевтиката. Поученията и повеленията на Исус в евангелията трябва да се отнесат към двадесетия век по същия начин, по който направихме това с посланията на апостол Павел, Петър или Йоан. Дори въпросът за културната относителност може да се зададе по същия начин. Разводът рядко може да бъде приет като разрешение на проблеми между християни - нещо, което срещнахме и в 1 Коринтяни 7:10-11. Но в една култура като тази на съвременна Америка, където един от двама възрастни: вярващи е бил разведен, въпросът за втори брак вероятно не бива да се решава преднамерено негативно, без да се взема предвид възможното изкупление на греха. Трябва внимателно да прегледаме думите, казани от Исус в едни свършено различни културни обстоятелства. Едва ли ще имаме случай римски войник да ни принуди да вървим с него една миля,

а ние да вървим с него две (Матей 5:41). Но смисълът, който влага Исус в това „правене повече отколкото ти искат“ днес със сигурност е приложим във всички съпоставими обстоятелства.

Тук искаме да обърнем внимание и на още едно важно нещо. Поради това, че много от повеленията, които казва Исус, са дадени, за да обяснят старозаветни закони и поради това, че за много хора те изглеждат непостижимо идеални, има много херменевтики, които „заобикалят“ тези повеления като нормативи за църквата. Тук не ще можем да обобщим и да опровергаем тези опити, но ще кажем само няколко думи за това. Отлично направен преглед на тези различни херменевтики е даден в шестата глава на книгата на Стейн „Методът и посланието на Христовото учение“.

Повечето от тези херменевтични опити са възникнали поради това, че повеленията ни изглеждат като закони, при това невъзможни за изпълнение. Според Новия Завет, християнският живот се основава на Божиата милост, а не на спазването на законите. Но да се разглеждат повеленията на Исус като закони означава те да не се разбират правилно. Те не са закони в смисъл, че за да бъде или да остане християнин човек трябва да ги изпълнява; нашето спасение не зависи от перфектното изпълнение на тези повеления. Те са описания на това какъв трябва да е нашия християнски живот поради това, че Бог ни е приел. Етичното правило за неотмъщение (Матей 5:38-42) е фактически правило на Божието царство за днешното време. Но то произтича от Божиата неотмъстителна любов към нас. Божието царство е описано като взаимоотношения между „Баща и син“. То произлиза от нашата опитност за Божието безусловно и неограничено опрощение, но тя трябва да бъде последвана от нашето безусловно и безгранично опрощаване на другите. Някой беше казал, че в християнството вярата е Божиая милост, а етиката е нашата благодарност към Бога. И така повеленията на Исус са Божие Слово за нас, но те не са като законите в Стария Завет. Те описват новия живот, при който ще живеем като възлюбени и простени деца на Бога.

Повествованията

Повествованията в евангелията изпълняват повече от една роля. Историите за чудесата на Исус например, не са написани за поука или за да ни послужат като прецеденти. Обратно, те служат като убедителни илюстрации за силата на Божието царство, демонстрирана чрез проповядването на Исус. Те могат по заобиколен начин да илюстрират вяра,

страх, неверие, но това не е тяхната първична функция. Такива истории като тази за богатия младеж (Марк 10:17-22 и аналогичните в другите евангелия), или искането да седнат от дясната страна на Исус (Марк 10:35-45 и аналогичните) са ни дадени в контекста на поучение, в което историята служи за илюстрация на поучението. Изглежда, че ще бъде съвсем правилно ако в нашата херменевтична практика ние ги използваме точно по същия начин.

Следователно смисълът на историята за богатия младеж не е, че всички ученици на Исус трябва да продадат имота си и да го последват. Има съвсем ясни примери, че Исус съвсем не е имал предвид това (вижте Лука 5:27-30; 8:3; Марк 14:3-9). Вместо това историята има за цел да илюстрира колко е трудно за един богат човек да наследи небесното царство, защото богатият се покланя на златото и се стреми да осигури живота си. Но Божията милостива любов може да направи чудеса и с богатите, казва Исус. Историята на Закхей (Лука 19:1-10) ни служи като илюстрация за това.

Заклучителна и много важна бележка

Тази бележка се отнася и за историческия контекст на Исус, но я поместихме тук, защото е много важна за херменевтиката. Тя е: Никой дори и да не помисля, че може да тълкува правилно евангелията, без ясно да е разбрал идеята за Божието царство в проповядването на Исус. За справка и кратко въведение към казаното вижте глава 4 на книгата на Стейн „Методът и посланието на Христовото учение“. Тук ние само скицираме как тази забележка касае нашата херменевтика.

На първо място трябва да знаете, че основна теологична рамка на целия Нов Завет е есхатологията. Есхатологията решава въпроса за края, т.е. кога Бог ще постави край на този свят. Повечето евреи по времето на Исус са мислели есхатологично. Те мислели, че живеят в края на света, когато Бог ще се намеси в историята, ще постави край на старата ера и ще сътвори новата ера. Гръцката дума за края, който те чакали е есхатон. Да бъде някой човек есхатолог в мисленето означава той да чака края.

Есхатологичните надежди на евреите

Есхатонът

Тази ера

(Време на Сатана)
управление)

Характеризира се с:

Грях
Духа

Болести

Обладаване от демони

Победа на злото

Идната ера

(Време на Божие

Характеризира се

Присъствие на

Праведност

Здраве

Мир

Ранните християни, разбира се, знаели за този есхатологичен поглед върху живота. Те свързвали идването на Исус, Неговата смърт и възкресение, изпращане на Духа с това очакване за края на старото време. И станало точно така.

Идването на края означавало и начало на ново време - началото на новата ера на Бога, Месианската ера. Новото време се свързвало с Божието царство, което означавало „време на Божието управление“. Тази нова ера трябвало да бъде ера на праведност (Исая 11:4-5), в която хората да живеят в мир (Исая 2:2-4). Това трябвало да е време на изпълване със Святия Дух (Йоил 2:28-30), когато щял да се изпълни Новия Завет, за който говори пророк Еремия (Еремия 31:31-34, 32:38:40;_. Грехът и болестите щели да отминат (Захария 13:1; Исая 53:5). Даже животните щели да почувстват този радостен ефект от идването на новата ера (Исая 11:6-9).

И така, когато Йоан Кръстител обявил, че приближава края и идва новата ера и кръстил Божия Месия, есхатологичната треска достигнала апогея си. Ето го Месията, този който ще възвести новата ера на Духа (Лука 3:7-17).

Идва Исус и възвестява идването на Божието царство чрез Своето служение (Марк 1:14-15; Лука 17:20-21). Той прогонва зли духове, прави чудеса и приема отхвърлените и грешниците – нима това не са

неоспоримите знаци на чаканото ново време (Лука 11:20; Матей 11:2-6; Лука 14:21; 15:1-2)? Всеки го гледа и очаква да види дали Той е онзи, Който ще дойде. Той ли носи със себе си Месианската ера с всичките и блага? И изведнъж Той е разпнат - и надеждата угасва.

Но не! Става нещо славно. На третия ден Той възкръсва от мъртвите и се появява пред очите на Своите последователи. Сега Той непременно ще „възвърне на Израел царството“ (Деяния 1:6). Но вместо това Той се връща при Отца и излива обещания Дух. Ето откъде се появяват проблемите не само за ранната църква, но и за нас. Исус възвести, че с Неговото идване започва новото време. И има всички признаци, че това е точно така: идването на Духа, чудесата, Новия Завет. И все пак тази нова ера още не е дошла. Как трябва да се разбира това?

Започвайки от първата проповед на апостол Петър в Деяния 3, ранните християни започват да разбират, че Исус не е дошъл да възвести "последния" край, а само „началото“ на този край. И така те започват да разбират, че със смъртта и възкресението на Исус и с идването на Святия Дух е дошло и благословието на новото време. В определен смисъл краят вече е настъпил. Но от друга страна, краят не е напълно дошъл. Нещо като вече, но не съвсем.

Ранните вярващи се научават да бъдат истински есхатолози. Те живеят в междувремето – между началото на края и свършека на края. Чрез Господната вечеря те честват това свое есхатологично състояние като възвестяват (смъртта на Господа, докле дойде Той“ (1 Коринтяни 11:26). Те вече познават Божието всеопрощение, но не били още свършени (Филипяни 3:7-14). Те вече имат победа над смъртта (1 Коринтяни 3:22), но все пак ще умрат (Филипяни 3:20-22). Те вече живеят чрез Святия Дух, но все пак живеят в един свят, в който Сатана може да ги атакува (Ефесяни 6:10-17). Те вече са оправдани и не са под осъждение (Римляни 8:1), но все пак предстои още един съд (2 Коринтяни 5:10). Те са бъдещите Божии хора, но това бъдеще е условно. Те виждат това бъдеще, живеят в светлината на неговите ценности, но те, както и ние, трябва да доживеят до това време в условията на този свят. Главната теологична рамка за разбиране на Новия Завет изглежда така:

Есхатологичен поглед върху Новия Завет

Есхатонът		Начало (отминава)
ТАЗИ ЕРА Свършва	ЕРАТА, КОЯТО ЩЕ ДОЙДЕ свършва)	(никога не
Кръстът и възкресението	Второто идване	
Вече	Още не	
Праведност	Пълна праведност	
Мир	Пълен мир	
Здраве	Без болести и смърт	
Дух	Цялостна пълнота	

Ключът към херменевтиката на по-голямата част от Новия Завет и най-вече учението и проповядването на Исус, трябва да се търси в това „очакване“. Точно защото Божието царство (времето на Божието управление) е осветено от личното идване на Христос, ние се чувстваме призовани към живот в Божието царство, което означава живот под Негово управление, лесно приети и простени, но поверени на християнските етични норми на новото време, развити в нашия собствен живот и в днешния свят.

И така, когато се молим: „Да дойде Твоето царство...“, ние преди всичко имаме предвид Неговото повторно идване. Но тъй като това време вече е започнало, тази молитва е изпълнена с внушения за бъдещето.

ГЛАВА 8 – ПРИТЧИТЕ: РАЗБИРАТЕ ЛИ СМИСЪЛА?

Трябва още в самото начало да отбележим, че всичко казано в глава 7 за проповядването на Исус в евангелията се отнася и за притчите. Тогава защо е нужна тази глава? Как тези прости, малки истории, които Исус разказва често, поставят проблеми за решаване пред читателите и тълкувателите? Би трябвало човек да е доста неинтелигентен, за да пропусне смисъла на притчата за добрия самарянин или за блудния син. Самото прочитане на тези притчи или жегва сърцето, или му дава успокоение.

Все пак отделна глава е необходима, защото въпреки своето очарование и простота, притчите на Исус имат съдбата на вторите в класацията за неправилно тълкуване, допускаяки пред себе си само Откровението на Йоана.

Притчите в историята

Причината за толкова дългата история на неразбиране на Исусовите притчи трябва да се търси назад в това, което сам Исус е казал, както е записано в Марк 4:10-12 (вижте Матей 13:10-13; Лука 8:9-10). Когато Го попитали за целта на притчите, в отговора си Той като че ли иска да каже, че те съдържат тайна за "вътрешните" и закоравяват „външните“. После Той продължава с "тълкуване" на притчата за сеяча по един полуалегоричен начин, с което дава основание за подобни безкрайни алегорични интерпретации. Вследствие на това, притчите са разглеждани като прости историйки за външните, за които истинският смисъл е скрит; смятало се, че те принадлежат само на църквата и могат да бъдат разкрити само със средствата на алегорията.

Има един блестящ изследовател и тълкувател на Библията - Августин Блажени, който ни дава следното тълкуване на притчата за добрия самарянин (вижте Лука 10:30-37):

Някой си човек слизаше от Ерусалим в Ерихон = Адам

Ерусалим = небесният град, от който Адам бил изгонен

Ерихон = Луната, която символизира смъртността на Адам

разбойниците = дяволът и неговите ангели

те го съблякоха = лишиха го от безсмъртие

нараниха го = накараха го да съгреши

оставиха го полумъртъв = като човек той е жив, но е мъртъв духовно

свещеникът и левитът = свещеничеството и служителите в Стария Завет__

самарянинът = означава Пазител, има се предвид самия Христос

превърза раните му = научи го как трябва да се въздържа от грях

масло = утеши го с надежда

вино = принуди го да работи с бодър дух

добичето = Христовото въплъщение

гостилницата = църквата

следния ден = след Възкресението

двата динара = обещанието за този и за следващия живот

гостилничаря = Павел

Въпреки че това ни изглежда ново и интересно, можем да сме сигурни, че Исус не е имал предвид нищо от този род. Все пак контекстът на притчата са между човешките отношения „Кой е моят ближен?“, и няма никакво основание да предполагаме, че Исус ще предсказва църквата, апостол Павел и т.н. по този неинтелигентен начин.

Всъщност, доста е съмнително дали повечето от притчите на Исус са предназначени за вътрешен кръг от хора. Поне в три примера Лука ни показва, че Исус е разказал притчите си за хората (Лука 15:3; 18:9; 19:1) с ясното внушение, че Той ги разказва именно за да бъдат разбрани. Нещо повече, законникът, на когото Исус разказва притчата за добрия самарянин (Лука 10:25-37), разбрал притчата, както и главните свещеници и фарисеите разбрали притчата за стопанина и лозето (Матей 21:45). Ако понякога имаме проблеми с разбирането на притчите, то не е защото те са алегии, за които са ни нужни специални тълкувателни ключове. Обратно, тези проблеми са свързани с нещата, за които говорихме в предишната глава. Един от ключовете за разбиране, както вече отбелязахме, е в определянето

на първоначалните слушатели на Исус, защото понякога притчите стигат до нас без своя първоначален контекст.

След като притчите не са никакви алегорични тайни за църквата, тогава какво иска да каже Исус в Марк 4:10-12 за тайната на Божието царство и връзката му с притчите? Най-вероятно ключът към това лежи в играта на думи в родния език на Исус - арамейски. Думата *methal*, която е преведена като парабола на гръцки, била използвана в много форми на речта в загадки, гатанки и басни, а не само за това, което ние наричаме притчи. Вероятно стих 11 означава, че смисълът на проповядването на Исус (тайната на Божието царство) не може да бъде разбран от тези „външните“, т.е. това е като *methal* (загадка) за тях. Следователно това, че Той говори в *mathelin* (загадки) за тях е част от загадката на Неговото проповядване въобще. Те слушаха и разбираха притчите, но не успяха да оценят цялостното значение на Христовото служение.

Нашата екзегетика на притчите трябва да започне с някои предположения, каквито правим и за всеки друг жанр. Исус не се е опитвал да остане неразбран; Той е искал да бъде разбран напълно. Нашата задача е да се опитаме да „чуем“ това, което „те са чули“. Но преди това, трябва да си отговорим на въпроса „Що е притча?“

Природа на притчите

Тяхното разнообразие

Първото нещо, което трябва да отбележим, е че не всички поучения, които ние наричаме притчи, са от един и същ характер. Има едно основно отличие между притчата за добрия самарянин (истинската притча_ от една страна и квасът в тестото (подобие) от друга, а и двете се отличават от „Вие сте солта на земята“ (метафора) и от „Бере ли се грозде от тръни или смокини от репей?“ (епиграма). Въпреки това всичките тези видове могат да се срещнат при обсъждането на притчите. Добрият самарянин е пример за истинска притча. Това е една обикновена проста история с начало и край, в която има някакъв сюжет. Други истински притчи са тези за изгубената овца, блудния син, работниците и лозето, богатата и Лазар и десетте девици.

Квасът в тестото е по-скоро сравнение. Това, което е казано за кваса, за сеяча, за синаповото семе, е винаги вярно за кваса, сеяча или синаповото

семе. Такива иносказания са повече илюстрации от ежедневието, които Исус използва за да обърне по-силно внимание. Думи като „Вие сте солта на земята“ се отличават от тези два вида по-горе. Те са метафори. Като че ли понякога те приличат на сравнения, но техният смисъл и причината да бъдат казани, са доста по-различни.

Трябва да отбележим, че в някои случаи, например в злонамерените земеделци (Марк 12:1-11; Матей 21:33-44; Лука 20:9-18) притчата може да изглежда много близка до алегория, където много подробности имат за цел да подскажат нещо друго (както например Августин Блажени е възприел притчата за добрия самарянин). Но притчите не са, алегии, дори и когато имат някои алегорични черти. Причината, поради която сме сигурни в това, е различната функция на притчите.

Поради многообразието на притчите, не могат да се формулират общи правила за тяхното разбиране, които да са в сила за всичките видове. Това, което ще кажем в тази глава, се отнася главно за истинските притчи, но много често ще се касае и за другите видове притчи и иносказания.

Как действат притчите?

Най-добрият начин да разберем какво представляват притчите е да разберем тяхното действие. Обратно на повечето иносказания, като например „смокини от репей“, разказваните от Исус притчи не служат да илюстрират някакви прозаични поучения с картинни изрази, нито пък като инструменти за разкриване на истината (макар че те постигат и тази цел). Притчите, които Исус разказва, действат като средство да предизвикват отговор у слушателите. Ако перифразираме думите на Маршъл Маклахан, притчата е едно послание към слушателите. Те са разказани, за да завладеят слушателя, да го предизвикат да преразгледа своите собствени действия или да реагира по някакъв начин на Исус и Неговото учение.

Именно това „предизвикване към отговор“ ни поставя пред една голяма дилема при тълкуването на притчите. Защото в определен смисъл, да се тълкуват притчи означава да се разруши тяхната оригиналност. Това е като да се опитваш да тълкуваш анекдота си на своя слушател. Целият смисъл на анекдота, който го прави смешен, е той да бъде незабавно разбран и да предизвика незабавна реакция. Той е смешен за слушателя заради това, че го е изненадал с нещо неочаквано. Но анекдотът може да изненада само, ако слушателят го разбере веднага. Ако трябва да обяснявате на слушателя си какво сте имали предвид и защо то е смешно, то вече престава да е

смешно. Анекдотът вече не действа по същия начин и може само частично да изпълни задачата си. Така е и с притчите на Исус. Те са разказани с очакването, че ще бъдат разбрани веднага и ще изненадат слушателя, ще го намерят неподготвен. За нас, обаче, тези притчи са написани. Ние можем или не можем да схванем веднага смисъла им. Следователно, за нас те не действат по начина, по който са действали на своите първоначални слушатели. При тяхното тълкуване можем да разберем кое е завладяващото в тях или какво би било завладяващо, ако бяхме първоначалните слушатели. Точно това е, което трябва да направим при нашата екзегетика. При нашата херменевтика на притчите, задачата ни е малко по-друга, а именно: Как можем да предизвикаме същия ефект, но отнесен към нашето време и условия?

Екзегетика на притчите

Намиране на онова, което Исус има предвид

Нека отново се върнем към примера с анекдота. Двете неща, които „завладяват“ слушателя на един анекдот и предизвикват смях са същите две неща, които са „завладяващи“ и за слушателите на Исусовите притчи: определянето на отправните точки от ситуацията, за която се разказва и неочаквания обрат на историята. Ключ към разбирането е определянето на отправните точки, по които слушателят се ориентира за какво става дума. Ако слушателят пропусне тези неща, тогава той не може да разбере и неочаквания обрат. Ако вие пропуснете тези неща в една притча, тогава пропускате и онова, което Исус има предвид.

Това, което имаме предвид под „отправни точки“ може да бъде илюстрирано чрез притчата на Исус, която ни е предадена в нейния пълен първоначален контекст - Лука 7:40-42. Контекстът на притчата е, че Исус е поканен на вечеря от един фарисей на име Симон. Но поканата не е покана в чест на прочутия учител и проповедник. Фактът, че Симон не предлага на Исус дори общоприетото гостоприемство явно говори, че той е целял да го унижи. Когато известната в града грешница прониква през множеството и се добира до трапезата, тя се унижава пред Исус, измивайки краката Му със сълзите си и изтривайки ги с косите си. Това само възбужда подозрението на фарисея. Исус, според него, не може да бъде никакъв пророк, щом позволява такова публично опозоряване.

Знаейки мислите на фарисея, Исус разказва една проста история. „Някой си заемодавец имаше двама длъжника; единият дължеше петстотин динара, а другият петдесет. И понеже нямаше с какво да му платят, той прости и на двамата. И тъй, кой от тях ще го обикне повече?“ Тази история не се нуждае от тълкуване, макар че Исус влага в нея огромна убедителност. Тук има три неща, които са „отправни точки“ - самият заемодавец и двамата длъжници. Идентифицирането следва незабавно: Бог е заемодавецът, фарисеинът и грешницата са двамата длъжници. Притчата е едно осъждение, което предизвиква Симон да отговори незабавно. Самият фарисей едва ли е пропуснал смисъла. Когато притчата свършва можем само да си представим лицето на Симон. Ето убедителността на притчата.

Трябва да отбележим, че жената също е чула притчата. Тя също е разпознала отправните точки. Това, което тя е разбрала от притчата е, че Исус, а следователно и Бог, не я отхвърля, а я приема. Забележете нещо: Това не е алегория, а притча. В една истинска алегория всеки елемент от историята би означавал нещо, което е чуждо за историята. Една алегория би придала някакъв външен смисъл на тези петстотин динара, на петдесетте динара и на всяка друга подробност от историята. Смисълът на притчата не е точно в тези отправни точки, докато в една алегория той се крие точно там. В притчата отправните точки само служат, за да въвлекат слушателя в нея, за да може той или тя да се отъждестви с тях. Смисълът на притчата е в търсената реакция на слушателите: осъдението на Симон и хората като него, както и опрощаването и приемането на жената.

Идентифициране на слушателите

В изнесения по-горе пример ние отбелязахме и важността на идентифициране на слушателите, защото смисълът на притчата отчасти се крие и в това, как тя е била „чута“ от първоначалните слушатели. За повечето от притчите в евангелията са посочени и слушателите. Нашата задача за тълкуване се състои в следните три неща: (1) да слушаме притчата отново и отново; (2) да определим отправните точки, които Исус очаква, че ще бъдат незабавно разбрани от неговите първоначални слушатели; (3) да се опитаме да разберем как първоначалните слушатели идентифицират себе си в историята, т.е. както „чуват“ те.

Нека се опитаме да направим това с две известни притчи на Исус: добрият самарянин (Лука 10:25-37) и блудният син (Лука 15:11-32). Притчата за добрия самарянин е разказана пред един законник, който искайки да

оправдае себе си, Го пита: „Кой е моят ближнен?“ Ще забележите, че притчата не отговаря на въпроса по същия начин, по който той е бил зададен. По един разказвателен начин тя изважда на показ самодоволната и егоистична праведност на този законник. Той отлично знае, че Законът казва да обичаме ближния като себе си и се е подготвил да определи понятието „ближен“ така, че да покаже на Исус, че стриктно спазва Закона.

Има само две отправни точки в притчата на Исус: човекът, попаднал в беда и захвърлен в канавката на пътя и самарянина, макар че останалите лица в притчата помагат да се подсили ефекта. Има две неща за отбелязване: (1) Двамата души, които минали по пътя, са свещеник и левит, религиозни работници, стоящи по-високо в обществото от равините и фарисеите; (2) Даването на подаяния на бедните било нещо, на което фарисеите държали много. Ето как обичали своя ближнен като себе си.

Отбележете си как въпросният законодател се оказва „заловен“ от притчата. Един човек попада в ръцете на разбойници по пътя от Ерусалим за Ерихон - една обикновена история. Двама свещенослужители минават покрай него и отминават на другата страна. Историята се разказва някак си от името на попадналия в беда човек. „Разбира се - мисли си законникът - какво друго можеш да очакваш от един свещеник! Следващият, който минава по пътя е левит, ето кой сигурно ще помогне на нещастника! Ха, и той не помогнал, помогнал някакъв си презрян самарянин!“ Имайте предвид и надменността, с която фарисеите се отнасяли към самаряните. Нашият фарисей даже не произнася думата „самарянин“, а казва „Онзи, който му показва милост“.

Видяхте ли какво направи Исус с този „законник“? Втората Божия заповед е да обичаш ближния като себе си. А този законник имаше малки и ясно определени рамки, в които да обича ближния си. Това, което Исус иска да покаже, са предразсъдъците и омразата в сърцето му, че любовта към ближния не може да се поставя в рамки. Неизпълнението Опа Закона дори не е затова, че той не бе помогнал на нещастника, а затова, че мрази самарянина и гледа отвисоко на свещеника.

Подобно е и с притчата за блудния син. Контекстът е, че фарисеите роптаели против това, че Исус приемал грешници и сядал с тях на една трапеза. Трите притчи за изгубените неща в Лука 15 са разказани в отговор на това роптаене на фарисеите. В притчата за блудния син има три отправни точки, които слушателите трябва да идентифицират: бащата и двамата сина. Смисълът е същия: Бог не само с готовност прощава на заблудените, но и прави това с голяма радост. Тези, които се мислят за

праведни, се показват като неправедни, ако не споделят бащината радост и радостта на заблудения син.

Тези, с които Исус сядал на една трапеза, отъждествяват себе си с блудния син, каквито сме всички ние - хората. Но истинската сила на притчата не е в това, а в отношението на другия син. Той винаги е „бил с баща си“, а сега остава отвън. Отказва да сподели радостта на своя баща и завива за неговата любов към блудния син. Както каза един наш приятел наскоро: „Можеш ли да си представиш нещо по-лошо от това, да се върнеш в къщи и да попаднеш в ръцете на такъв по-голям брат?!“ Във всеки един от тези случаи, екзегетичните трудности, които се срещат, произтичат основно от културните различия между нас и първоначалните слушатели на Исус. Това може да ни накара да пропуснем някой от най-фините детайли на историята. Не пренебрегвайте и факта, че именно културните традиции са тези, които ще ни помогнат да възстановим първоначалното „звучене“ на притчите.

Безконтекстните притчи

Какво да правим с притчите без първоначален исторически контекст, които се срещат в евангелията? Вече посочихме един подобен случай в предишната глава - притчата за работниците и лозето (Матей 20:1-16). Отново задачата ни е да определим отправните точки, които трябва да бъдат идентифицирани от първоначалния слушател. Налага се препрочитане на притчата, докато не се открият тези точки. Обикновено това ще ни даде някакъв примерен ключ към притчата.

В притчата за работниците и лозето има три отправни точки за идентифициране: стопанина на лозето, работниците, които работили през целия ден и работниците, които работили само един час. Те лесно се определят, защото само тези са героите на притчата. Не е трудно да бъдат определени също и първоначалните слушатели. Кой би бил „уловен“ от тази история? Очевидно тези, които отъждествяват себе си с онези работници, които работили през целия ден.

Смисълът е подобен на този от блудния син. Бог е милостив. Праведните не бива да недоволстват от Божията щедрост. Но същото послание сега е отправено към други слушатели. В контекста на учениците на Исус притчата служи като уверение за Божията щедрост, независимо от дребнавите възражения на другите.

Същото нещо се случва и с притчата за изгубената овца в Матей 18: 12-14. Притчата, която срещаме в Лука 15, действа заедно с тази за изгубената драхма и блудния син, като насочени към фарисеите. Изгубената овца е очевидно грешника, чието „намиране“ предизвиква радост на небето. Като слово, насочено към фарисеите, тя оправдава това, че Исус приема отхвърлените, но насочена към тези, които са отхвърлени от обществото, тя служи за уверение, че Бог ги обича и не ги отхвърля. В Матей тази притча се намира в групата от сказания, свързани с Божието царство. В този нов контекст виждаме същото ударение: „Бог се грижи за заблудените“. Но „заблудените“ тук: са като овце, които са се отклонили от стадото. В контекста на Матей ни се задава въпросът какво правим за „тези малките“, със слабата вяра, които лесно могат да се отклонят. В стихове 6-9 се казва, че „който съблазни едно от тия малките, които вярват в Мене, за него би било по-добре да се окачеше на врата му един воденичен камък...“ От друга страна в стихове 10-14 притчата за изгубената овца казва на слушателите, че те трябва да търсят заблудилите се и с обич да ги връщат обратно към Бога. Същата притча, същият смисъл, но за други слушатели.

Притчите за Божието царство

Досега нашите примери бяха взети основно от притчите, казани във връзка с фарисеите. Но има една друга голяма група притчи - тези за Божието царство - които би трябвало да споменем отделно. Вярно е, че всички притчи, които разгледахме досега са едновременно и притчи за Божието царство. Те изразяват настъпването на времето на спасението с идването на Исус. Но притчите, които сега имаме предвид, започват с думите: „Божието царство е като...“

Първо трябва да отбележим, че въведението „Божието царство е като...“ не бива да се свързва буквално с първото нещо, което Исус казва след тези уводни думи. Това значи, че Божието царство не е като синапово семе, търговец, съкровище, зарито в полето. Буквално изразът означава „Ето така става в Божието царство, че...“. Цялата притча ни казва нещо за Божието царство, а не отделният елемент.

Второ, понякога ни изглежда, че притчите за Божието царство е правилно да се разглеждат като малки поучения, а не като истории, които предполагат незабавната реакция от слушателя. Ако ги разглеждаме така, ще ги изкривим. Днес наистина тези групи, Марк 4; Матей 13, изглеждат като целящи да ни поучат за Божието царство. Но първоначално те са били части

от действителното благовестие за Божието царство от Исус като настъпващо с Неговото идване. Те са служили като средства, призоваващи слушателите към отговор на поканата на Исус за ученичество.

Вземете например, разтълкуваната от Исус притча за сеяча (Марк 4:3-20; Матей 13:3-23; Лука 8:5-15), която Марк ни дава като ключ и към останалите. Това, което Исус тълкува, са именно онези отправни точки, които слушателите трябва да идентифицират; четирите вида почва са четири вида приемане на благовестието за Божието царство. Но смисълът на притчата е в скорошното настъпване на часа: „Внимавайте в това, което чувате. Словото вече е посяно - благовестието за Божието царство, радостта от опрощението, изискванията и даровете на ученичеството. Това е преди всичко така. Затова, слушайте: бъдете плодотворна почва“. Трябва да забележите, че повечето от тези притчи са насочени към мнозинството, като потенциални ученици.

Тъй като тези притчи са наистина притчи за Божието царство, ние можем да забележим, че те известяват царството, което е „вече /не все още“. Но тяхната главна истина е „вече“. Царството е вече дошло; Божият час е настъпил, затова сегашният момент е много важен и неотложен. Важните истини в Исусовото благовестие имат двойко значение: (1) Съдът е неизбежен: бедствието и катастрофата чукат на вратата; (2) Но има една Блага вест - спасението е достъпно за всички.

Нека погледнем две притчи, които илюстрират тези две страни от проповядването на Исус:

1. В Лука 12:16-20 притчата за богатия глупец е разказана в контекста на отношението към собствеността в светлината на Божието царство. Един богат човек, поради упоритата си работа, си мисли, че е осигурил живота си и му предстои спокоен и охолан живот. Но Исус казва: „Който иска да спаси живота си, ще го загуби“ (Марк 8:35). И така този човек е глупец в библейския смисъл - той си мисли, че може да живее без Бога, но внезапната беда ще му отнеме всичко. Смисълът на притчата не е във внезапността на смъртта. Тя е в идването на часа. Ето, идва Божието царство. Човек е глупец, ако живее за да притежава богатства на земята, за своята самоосигуреност, защото краят чука на вратата. Отбележете как е подчертано това в контекста. Един човек иска брат му да раздели наследството с него. Но Исус отказва да стане арбитър в този спор. Неговата забележка е, че желанието за притежаване на богатство е несъвместимо със задачите на сегашното време.

Така трябва да разбираме и най-трудната от всички притчи на Исус - тази за неверния настойник (Лука 16:1-8). Отново историята е много проста. Един настойник на богатство е наклеветен, че разпилява богатството на собственика. Той е повикан да даде отчет и разбира, че вече няма да бъде на този пост и си позволява още по-голямо прахосничество. Позволява на длъжниците да се измъкнат по-лесно, надявайки се, че по този начин ще си спечели приятели, които после ще му помогнат, когато остане на улицата. Ударението в тази притча, и най-трудната за разбиране част за слушателите, е, че те очакват неодобрението на Исус за тази постъпка. Неочаквано за тях, Исус като че ли поощрява тази „далавера“.

Какво е имал предвид Исус, когато е разказвал тази история? Най-вероятно Той е предизвиквал слушателите да осъзнаят спешността на времето. Ако негодуват против тази история, колко повече се иска от тях, за да могат самите те да приложат дадения им урок. Те са в същото положение, в което е този разумен настойник, виждащ приближаващата го беда. Но бедствието, което приближава за слушателите, е несравнимо по-страшно. Този човек действа, той прави нещо, за да излезе от ситуацията (Отбележете, че никъде Исус не извинява неговите действия). „Ето, настъпващият час изисква и от вас действия“, иска да каже Исус, защото залогът е Всичко.

2. Този приближаващ час, който изисква действия - покаяние, е в същото време и час на спасение. Божието царство е Благата вест.

Двете притчи, които четем в Матей 13; 44-46 за скритото имане и за скъпоценния бисер, поставят ударението върху радостта от откритието. Някои пропускат Божието царство, други успяват да го открият. С радост те продават всичко, което имат, за да купят съкровището или скъпоценния бисер. Но Божието царство не е земно съкровище, нито бисер, То е Божий дар. Откриването на царството е неизразима радост. Можете да отбележите, че същият мотив звучи и в трите притчи за изгубени неща, които четем в Лука 15.

Ето как трябва да се научим да четем и изучаваме притчите. Те не бива да се алегоризират. Те трябва да се слушат като призови за отклик на Исус и на Неговата мисия.

Въпросите на херменевтиката

Херменевтиката на притчите е едно уникално задание. Да не забравяме, че когато Исус е разказвал притчите, те не са се нуждаели от тълкуване. Те са предизвиквали ефект на изненада у слушателите, при което често те са се оказвали „уловени“ от казаното. Но те са стигнали до нас в писмена форма и се нуждаят от тълкуване поради невъзможността за моментално определяне на отправните точки и моментално отъждествяване с героите на притчата. Какво трябва да направим? Предлагаме ви две неща.

1. Както винаги, първо ние трябва да намерим техния настоящ библейски контекст. Притчите имат свой собствен, описан в евангелията контекст и чрез току-що описаната екзегетика, ние можем да открием тяхното значение и цел. Това, което трябва да направим е същото, което е направил и Матей в 18:10-14; 20:11-16: Да приведем същия смисъл към нашия нов собствен контекст. С притчите, които имат по-силно изразен повествователен характер, можем да постъпим като преразкажем историята по същия начин, но с нови отправни точки, така че нашите слушатели да изпитат същите чувства на гняв, радост и т.н. като първоначалните слушатели.

Не смятаме, че примерът с добрия самарянин, който ще ви дадем по-долу, е вдъхновен от Святия Дух, но той може да илюстрира една херменевтична възможност. Нека предположим, че слушателите ни са добре облечени, средно заможни типични американци - протестанти.

През една неделна сутрин, на една от главните магистрали на щата бе застанало едно семейство зле облечени, несресани хора. Очевидно те бяха изпаднали в голяма беда. Майката седеше на някакъв ожулен куфар, облечена в раздърпани дрехи и с безучастен поглед люлееше на ръце едно плачещо и повито в мръсни пелени бебе. Бащата - небръснат облечен в дочени дрехи, тъкмо се опитваше да узапти други две момчета. До тях имаше една смачкана кола, която очевидно вече бе изпяла песента си. По пътя мина забързан с колата си местният епископ, забързан за сутрешната служба. Бащата замаха отчаяно, но той не спря, правейки се че не вижда нещастниците.

Скоро се зададе друга кола и отново бащата замаха с все сила, но колата бе на президента на благотворителния клуб, който вече закъсняваше за общото събрание на президентите на клубове в щата. Той също се направи, че гледа много съсредоточено напред и че нищо не е забелязал.

Следващата кола бе на един известен с атеизма си в града човек, който обичаше да казва, че никога не е влизал в църква. Когато видя нещастieto, сполетяло семейството на пътя, той спря и качи хората в колата си. След като разбра от какво се нуждаят, той ги закара до най-близкия мотел, предплати цената за една кола под наем и за едноседмичен престой, докато човекът си намери някаква работа в града. Накрая той усмихнато предложи пари на майката за храна и дрехи за нея и детето.

Единият от авторите на тази книга опита веднъж да разкаже тази история. Изумлението и гневът на слушателите бе сигурен белег, че те за първи път „чуват това“. Вие виждате колко близко до оригиналния контекст е тя. Протестантите евангелисти си мислеха: „Разбира се, какво друго можеш да очакваш от един епископ и от този президент! Третият вече ще е наш човек“. Все пак ние винаги разказваме притчата за добрия самарянин така, като че ли самаряните са били най-уважаваните хора. Но нищо не е в състояние да обиди редовно посещаващия църквата човек повече, от това да е принуден да одобри действията на един атеист. А точно такъв е този законник в контекста на евангелието.

Това може да се стори на някого доста силно казано и затова ние настояваме, когато правите такава херменевтика да сте сигурни, че сте направили много добра екзегетика. Нашият опит показва, че повечето от нас са малко високомерни и разказването на някои от притчите на Исус би било полезно да ни напомни за нашето нежелание да прощаваме (Матей 18:23-25), за гнева ни за Божиата милост, когато искаме Бог да е „справедлив“ (Матей 20:1-16), за нашата гордост от това, че сме добри християни в сравнение с онези „лоши хора“ (Лука 18:9-14). Не знаехме да се смеем ли или да плачем, когато ни разказаха за един неделен учител, който след като произнесъл едночасова беседа на тема „Гордият фарисей“ (Лука 18:9-14) завършил със следната молитва: „Благодарим ти, Господи, че не си ни направил като фарисея от тази притча!“ А ние трябва да ви напомним да не се смеете много гръмогласно, да не би със смеха си да казвате: „Благодарим ти, Господи, че не си ни направил като този неделен учител!“

2. Нашето второ предложение е свързано с факта, че притчите на Исус са едновременно и средства за благовестие на Божието царство. Нужно е да се потопите в смисъла на Божието царство, в проповедите на Исус. В тази връзка ние горещо ви препоръчваме книгата на Джордж Лад „Настоящето на бъдещето“ (Grand Rapids: Eerdmans, 1974).

Спешността, която срещаме в притчите за Божието царство, е нужна и днес. Тези, които се опитват да обезпечат живота си със земни богатства, спешно се нуждаят да чуят Словото за неизбежното осъждане, а заблудените отчаяно се нуждаят да чуят Благата вест. Йоахим Еремия пише в своята книга „Преоткриване на притчите“ (New York: Scribner, 1974, стр. 181):

„Дойде часът на изпълнението: това е крайъгълният камък във всички тях. Силният е обезоръжен, силата на злото е отслабнала, лекарят е при болния, прокаженият е очистен, тежкото бреме на вината е отхвърлено, изгубената овца е намерена, вратата на нашия небесен Отец е отворена, бедните и просяците са насядали на трапезата, господарят, чиято добрина не сме заслужили, плаща на всекиго изработеното, голяма радост е изпълнила сърцата ни. Дойде благодатната Божия година. Защото се появи Онзи, чието величие сияе чрез всяка Негова дума и притча - Спасителят!“

ГЛАВА 9 – ЗАКОНЪТ: ЗАВЕТНИТЕ ОГРАНИЧЕНИЯ ЗА ИЗРАЕЛ

Старият Завет съдържа повече от шестстотин заповеди, които израилтяните трябвало да изпълняват като доказателство за своята вярност към Бога. И всички тези закони се съдържат само в четири от тридесет и деветте Старозаветни книги: Изход, Левит, Числа и Второзаконие. Въпреки че в тези книги има и много други неща, ние ги наричаме книги на Закона. Книгата Битие, която не съдържа никакви заповеди, като част от израелската законова система, е също традиционно наречено книга на Закона. Ето защо ние можем да отбележим още в началото, че няма точна връзка между това, което ние наричаме "закони" и това, което в Стария Завет е наречено „книги на Закона“.

Повечето християни допълнително усложняват картината, като говорят за първите пет Старозаветни книги, от Битие до Второзаконие, като за една книга. Например, Исус Навин, след смъртта на Мойсей, призовава хората да пазят вярата към Господа, техния Бог, като казва: „Тая книга на закона да се не отдалечава от устата ти; размишлявай върху нея денем и нощем, за да постъпваш внимателно, според всичко каквото е написано в нея...“ (Исус Навин 1:8). Осъществяване, че понякога препратките в Новия Завет към "закона" са направени така, че става ясно, че се има предвид целия Стар Завет, тъй

като функцията на повечето Старозаветни книги е широкото илюстриране и прилагане на Закона, разкрито в Петокнижието (вижте Матей 5:17-18, Лука 16:17, Тит 3:9).

Въпреки това обаче, в повечето случаи, когато е споменат „Законът“ в Библията, се има предвид материала, който започна в Изход 20 и продължава до края на Второзаконие. Дори един бърз поглед на тази част от Писанието ще ви покаже ясно, че не всичко тук има формата на заповеди. Но най-главното в съдържанието от Изход 20 до Второзаконие 33 е формулирането на закона и затова ние го наричаме Старозаветен закон. Най-сложният проблем за повечето християни, които имат някакъв поглед върху тези заповеди, е херменевтичния. Как можем да прилагаме законовите формулировки? Тъй като това е най-важният въпрос, ние ще започнем тази глава с някои изследвания за християните и законите, които ще помогнат на екзегетичните обсъждания.

Християните и Старозаветният Закон

Ако сте християнин, смятате ли че трябва да спазвате Старозаветния закон? Ако смятате, че трябва да се спазва, как трябва да се прави това, след като вече няма храмове или жертвеници, на чиито олтари вие можете да принасяте жертвени животни (Левит 1-5)? Всъщност, ако убиете и изгорите животните, както е описано в Стария Завет, вие може би ще бъдете задържан за престъпление към животните! Ако смятате, че няма вече нужда да се съблюдава Старозаветния закон, тогава защо Исус е казал: „Защото истина ви казвам: Докле премине небето и земята, ни една йота, ни една точка от закона няма да премине, докато всичкото не се сбъдне“. (Матей 5:18)? Този въпрос се нуждае от отговор, който ни кара да разгледаме начина, по който Новозаветният закон включва отговорността, която християните имат към Старозаветните закони (т.е. начините, по които ние все още сме призвани да спазваме някои или всичките заповеди от Изход 20 до Второзаконие 33). Ние предлагаме шест начални насочващи правила за разбиране на връзката между християнина и Старозаветния закон. Тези правила изискват обяснения, някои от които ще предложим веднага, а други ще разгледаме по-нататък в тази глава. Самите ръководни правила са предназначени да ви помогнат да се ориентирате в посоките на правилното оценяване на Закона.

1. *Старозаветният закон е завет.* Заветът е обвързващ договор между две страни, така че и двете имат задължения, определени от договора. В Старозаветните времена, много такива завети са били правени щедро от всемогъщите владетели със слабите и зависими васали. Те са гарантирали някои придобивки и безопасност на васалите. Но от своя страна, васалите са били длъжни да бъдат лоялни единствено към владетеля под заплахата, че всяка нелоялност ще им донесе наказанието, определено от завета. Докато васалът спазва ограниченията, владетелят знае, че васалът е лоялен. Когато ограниченията са нарушени, владетелят е длъжен да накаже васала според завета.

Бог е сътворил старозаветните закони по аналогия с тези древни завети и по този начин е конституирал този обвързващ договор между Йехова и Неговият васал Израел. В отговор на защитата, която получава, Израел трябвало да спазва повече от шестстотин наложени от завета ограничения (заповеди), които са записани в Завета започвайки от Изход 20 до Второзаконие 33.

2. *Старият Завет не е наш завет.* Старият Завет ни дава старите закони, които ние не сме поемали задължение да изпълняваме. Следователно не бива да започваме изучаването му с презумпцията, че той автоматично обвързва и нас. Обратно, правилно би било да предположим, че никое от ограниченията, наложени в Стария Завет, не се отнася до нас, ако то не е подновено в Новия Завет. Това означава, че докато някой от законите в Стария Завет не е по някакъв начин потвърден от Новия Завет, той не обвързва директно Божиите хора (Римляни 6:14-15). Новият Завет е изменен Стар Завет. Двата не са идентични. Бог очаква от Своите хора - т.е. от нас, по- други доказателства за изпълнение и лоялност към Закона от тези, които е очаквал от израилтяните според Стария Завет. Лоялността е нещо, което отново се изисква от нас. Разликите се откриват в това как да показваме тази лоялност.

3. *Някои от ограниченията в Стария Завет определено не са подновени в Новия Завет.* Тъй като пълното изброяване на категориите и ограниченията на Стария Завет изисква цяла отделна книга, ние имаме възможност да групираме тези Петокнижни закони, които не са вече в сила за християните, в две главни категории: (1) Израелски граждански закони и (2) Израелски ритуални закони. Гражданските закони определят наказанията за различните престъпления (малки и големи). За такива престъпления израилтянинът е трябвало да бъде съден и те са в сила само за древен Израел. Никой днес не претендира да е гражданин на древен Израел. Ритуалните закони на израилтяните са дадени в най-големия блок от

Старозаветни закони и могат да се намерят в Левит и в много части от Изход, Числа и Второзаконие. Те определят начините за практикуване на поклонението пред Бога, детайлизирайки всичко - от предметните средства за поклонение до задълженията на свещенослужителите, например какви животни да се жертват и как.

Жертвоприношението /церемониално убиване на животни, приготвяне и ядене/ заема централно място в Стария Завет като начин за поклонение пред Бога. Не е възможно опрощение на грях без проливане на кръв (Евреи 9:22). След като Исус бе веднъж завинаги принесен в жертва, този подход при поклонението отпадна. Жертвоприношението вече не съществува в християнската практика, макар че поклонението пред Бога продължава, но по образец от Новия Завет. Съществуват много съвременни аналогии на завет - договори, при които ограниченията се променят от договор към договор. При трудовия договор например, един нов преподписан трудов договор може да определи нови изменения на условията на труд, организация на персонала, заплащане, и др. Но той запазва структурата на стария договор: подчиненост, отдых, противопожарни задължения и др. Един съвременен договор рядко има нивото на договора (завета), сключен между Бог и Израел, но все пак този пример ни помага да илюстрираме факта, че един нов завет може да бъде доста по-различен от един стар завет, но не е задължително да е изцяло нов. Ето такъв е и случаят с библейските Завети.

Някой може да попита: „Нима сам Исус не каза, че ние сме още под Закона, тъй като ни една буква или ред не е отпаднала?“ Отговорът е: Не, Той не каза точно това. Това, което Исус каза, е че Законът не може да бъде променен (вижте Лука 16:16-17): „Законът и пророците бяха до Йоан; от тогава Божието царство се благовестява и всеки на сила влиза в него. Но по-лесно е небето и земята да преминат, отколкото една точка от закона да отпадне“. Исус набляга на това, че е по-добре хората да влязат в Божието царство по-бързо, защото иначе те остават задължени да съблюдают стария закон, който е невъзможен за изпълнение за тях. Исус даде нов закон, който не прави невалиден стария, а го допълва. Новият закон дава на тези, които го приемат, праведност, надхвърляща тази на фарисеите, които стриктно спазват стария закон. Исус изпълни целия стар закон и ни даде нов закон - закона на Любовта (вижте по-долу точка 4).

4. *Част от Стария Завет е подновена в Новия Завет. Коя част имаме предвид? Отговорът е, че някои аспекти на старозаветните етични закони са продължени и в Новия Завет като приложими към християните. Тези аспекти на Старозаветните етични закони са очевидно взети предвид от Бога в Новия Завет като неотменни за приложение от*

Неговите хора. Всъщност приложимостта на тези закони следва от факта, че те служат за основа на двата основни закона на Новия Завет, от които зависи и целия закон на пророците (Матей 22:40): „...и да възлюбиш Господа твоя Бог с цялото си сърце, с цялата си душа и с всичката си сила“ (Второзаконие 6:5) и „...да обичаш ближния си като себе си“ (Левит 19:18) Следователно Исус прави извадка на някои закони от Стария Завет, като им дава нова приложимост (Матей 5:21-48), предефинирайки ги, за да им придаде по-широк смисъл. Ето защо ние говорим, че само някои аспекти (а не че целите закони са подновени в Новия Завет), тъй като единствено аспектите на тези закони, които попадат под заповедта да обичаме Бог и ближния, съставляват едно изискващо се и днес задължение от християните.

5. Целият Стар Завет е все още Божие Слово за нас, макар че вече не е завет на Бога с нас. Библията съдържа всички заповеди, които Бог иска от нас да знаем, но които не се отнасят директно за нас. Един пример за това ни е даден в Матей 11:4, където Исус заповядва: „Идете, съобщете на Йоан това, което чувате и виждате“. Това Той казва на учениците на Йоан Кръстител. Тук ние само четем за това: то не е заповед за нас. По същия начин и първоначалните слушатели на закона от Новия Завет са древните израилтяни. Ние само четем за него; той не е закон за нас.

6. Само това от старозаветния Закон, което е ясно подновено, може да се разглежда като част от новозаветния закон - Христовия закон (вижте Галатяни 6:2). Включват се Десетте Божи Заповеди, тъй като те се цитират по различни начини на много места в Новия Завет и все още обвързват християните (вижте например Матей 5:21-37) и двете големи заповеди от Второзаконие 6:5 и Левит 19:18. За някои други конкретни старозаветни закони не може да се докаже, че стриктно обвързват християните, макар че е добре за тях да познават всички закони.

Ролята на Закона в Израел и в Библията

Ще бъде грешка да направим заключение, че Законът не е вече ценна част от Библията. Той има смисъл като „история на спасението“, за „да ни доведе до Христа“ (Галатяни 3:24). Той ни показва колко недостижимо високи за нас са Божиите стандарти, ако не получим Божията помощ. Законът, сам по себе си, не е спасил израилтяните от бедите им - това би била една представа, несъвместима с Петокнижието и пророците. Спасил ги

е Бог. Той им дава средствата за спасение от Египет, средства за завоюване на обещаната от Него земя, средства за благоденствие като заселници в Ханаан. Не Законът е направил всичко това. Законът само представя условията на завета на Бога с израилтяните.

В този смисъл Законът е парадигма, т.е. модел. Той едва ли е пълния списък на всичко, което един древен израилтянин трябва да прави, за да задоволи Бог. Обратно, Законът представя примери за това, какво значи да си верен на Бога.

Неоспорим закон – едикт

Нека разгледаме следния пасаж в светлината на гореспоменатото: (Левит 19:9-14)

„Когато жънете жетвата на земята си, да не дожънеш краищата на нивата си и да не събереш падналите в жетвата си класове. Да не обираш повторно лозето си, нито да събираш пабирък от лозето; да го оставиш на сиромаша и на чужденеца. Аз съм Господ вашия Бог. Да не крадете нито да мамите и никой да не лъже ближния си. И да не се кълнете на лъжа в Моето име, нито да оскверняваш Името на Бога си. Аз съм Господ. Да не притесняваш ближния си, нито да го ограбиш; да не престои у тебе заплатата на надничаря ти през нощта до сутринта. Да не хулиш глухия, нито да търсиш препънка на слепия, но да се боиш от Бога. Аз съм Господ.“

Заповеди като тези, които започват с „Да...“ или „Да не...“, ние наричаме неоспорими закони - едикти. Те са директни заповеди, които като цяло са приложими. Те казват на израилтяните какво да правят или да не правят, за да изпълнят своята част от завета със своя Бог. Отлично се вижда, че тези закони са изпълними без да са изтощителни за този, който ги изпълнява. Разгледайте по-внимателно законите за жънене в стихове 9 и 10. Само жътвените култури са дадени за пример (жито, овес, ечемик, и др.) и гроздето. Означава ли това, че ако отглеждате например маслини или овце, вие не сте задължен да разделите част от продукта с бедните или чужденците? Ще поемат ли другите товара на старозаветната божествено определена имотна система, докато вие заобикаляте плащането на данъци? Разбира се, че не. Законът е парадигматичен: той установява примерни стандарти, а не споменава всякакви възможни обстоятелства. Отново вижте стихове 13 и 14. Забранява се да задържате заплатата на вашите работници през нощта и да им я дадете малко преди съмване на другия ден? Законниците и фарисеите от времето на Исус биха отговорили, че вашето

деяние се оправдава, защото в закона е казано „през нощта до сутринта“. Но едно такова егоистично и буквално разбиране на закона означава всъщност неговото деформиране.

Твърденията в закона са дадени, за да служат за надежден пътепоказател с обща приложимост – не опис на всички възможни случаи. По същия начин, ще нарушим ли заповедта в стих 14, ако нараним глух, сляп, или друг недъгав човек? Определено да. „Глухият“ и „слепият“ са само примери, като се има предвид, че всички хора с недъзи трябва да бъдат уважавани, вместо презирани.

Съвременните модерни общества често имат относително обемисти граждански закони. Федералният и щатските закони в Съединените Щати например, съдържат стотици конкретни закони за всевъзможни неща. Въпреки това, винаги е необходим съдия (а често и съдебен състав), за да се определи дали един закон е нарушен или не, защото е невъзможно да се напишат достатъчно разбираемо всички правила, които определят всяко възможно нарушаване на закона. Старозаветният закон е много по-близо до конституцията на САЩ, даваща широка гама на характеристиките на справедливост и мир в страната, отколкото до законите на отделните щати. Забележете! Фактът, че старозаветните неоспорими закони са парадигма (т.е. те са примерни, вместо изчерпателни) не помага с нищо на човек, който иска да направи изпълнението им лесно. Ние отбелязахме, че тези закони, макар и ограничени в рамките на думите, с които са изказани, всъщност са много разбираеми по дух. Но ако някой реши да изпълнява законите по дух, той ще претърпи сигурен неуспех. Никое човешко същество не може да удовлетвори Божиите високи, пределно ясни изисквания (вижте Римляни 8:1-11). Само фарисейският подход - спазване на буквите, а не на духа на закона - има някакъв шанс за успех. Но това е светски успех, а не изпълнение, каквото изисква Бог (Матей 23:23).

Нека направим едно предварително херменевтично заключение: Законът показва колко невъзможно е да се удовлетворят Божиите изисквания с човешки сили. Това едва ли е ново заключение. Апостол Павел казва същото в Римляни 3:20. Но има едно нещо, което е приложимо за читателите на Закона, и то не като теологична истина. Когато четем Стария Завет, трябва да бъдем смирени, за да можем да оценим колко сме недостойни за да принадлежим на Бога. Трябва да благодарим на Бога, че ни е дал шанс да бъдем приети от Него, независимо от нашата невъзможност да изпълним изискванията Му. Иначе наистина не бихме имали никаква надежда да Го удовлетворим.

Казуистични закони

Неоспоримите закони са обратният на един друг тип закони, които наричаме казуистични (само за даден случай). Разгледайте следния пасаж от Второзаконие 15:12-17:

„Ако ти се продаде брат ти, евреин или еврейка, нека ти слугува шест години; а в седмата година да го изпратиш свободен от при себе си. И когато го изпратиш свободен от при себе си, да го не изпратиш празен; непременно да му подариш изобилно от стадото си, от гумното си и от лина си; както Господ твоят Бог ще те е благословил, така да му дадеш. Да си спомниш, че и ти беше роб в Египетската земя, и че Господ твоят Бог те изкупи; затова Аз днес ти заповядвам това нещо. Но ако той рече: Не излизам от тебе, - понеже обичам тебе и дома ти, защото е добре при тебе, тогава да вземеш едно шило и да промушиш ухото му върху вратата, и ще ти бъде роб завинаги. Подобно да сториш и на робинята си“.

Елементите на един такъв закон са условни. Този закон се прилага само в случай, че: (1) ти, който си израилтянин, имаш поне един роб или (2) ти, който си израилтянин, имаш роб, който иска или не иска доброволно да остане твой роб след като е изтекъл шестгодишния период на робството му. Ако ти не си израилтянин или нямаш роби, законът не е приложим за теб. Ако самият ти си роб, законът, понеже се отнася за твоя господар, е приложим само индиректно за теб така, че да защитава твоите права. Но законът не важи за всеки. Той е условен - основава се на някакви възможно изпълняващи се условия за определен човек и в определено време.

Такива казуистични закони представляват голяма част от тези шестстотин заповеди, които се съдържат в Стария Завет. Интересно е да се отбележи, че никой от тези казуистични закони не е подновен в Новия Завет. Те имат приложение в древноизраелския граждански, културен и етичен живот и не се прилагат за християните. Какви херменевтични принципи за християните можем да извлечем от казуистичните закони? Спирайки се на Второзаконие 15:12-17, можем да видим няколко неща.

Първо, макар че ние нямаме роби, можем да видим, че Бог е дал строги, твърди правила за регулиране на робството. Ние днес не бихме могли да оправдаем робството през никой от вековете - включително това от американската история - само на основата на този пасаж. Да позволим на робите да стават свободни граждани след шест години, обаче, е било едно

важно ограничение на робството, което не му е давало възможност да надхвърля определени граници.

Второ, научаваме, че Бог обича робите. Тази любов се вижда от системата за защита на робите, изградена чрез този закон, и най-вече от стихове 14 и 15, където се изисква господарят да прояви щедрост към своя роб. Така Бог сам е показал щедрост към Израел, Неговите хора, бившите роби в чужда земя.

Трето, научаваме, че робството може да изглежда и така за някои, че те да се чувстват по-добре като роби, отколкото като свободни. Робовладелецът, имащ задължението да обезпечаваш с храна, дрехи и покрив своя роб, най-често е спасявал живота на изпаднали в крайна нищета хора, когато пожелаят да му станат роби. Без това тези хора и семействата им биха умрели от глад в жестоките икономически условия на древния свят.

Четвърто, робовладелецът не е притежавал робите си в най-грубия смисъл. Той е ставал господар на роба в условията на много библейски законови ограничения на робството. Неговата власт над роба не е била абсолютна, щом робовладелецът е под Закона. Духът на старозаветните закони е, че Бог, който е спасил всички евреи от робство, е Господарят и на робовладелеца, и на роба.

Тези четири заключения са ценни уроци за нас. Няма значение, че законът във Второзаконие 15:12-17 не се отнася за нас. За нас е важно какво научаваме за Бога, за Неговите изисквания, за Неговите идеали за израелското общество и за връзките Му с израелското общество. Този закон ни дава най-малко две неща: (1) важна основа на учението за опрощението в Новия Завет, (2) ясна картина за това колко по-различно е било робството в древен Израел, в сравнение с нашите представи за робство, и (3) една перспектива за Божията любов към нас, която не бихме имали по друг начин. И така, този законов параграф, все пак се оказва едно безценно Божие Слово за нас, макар че той не съдържа закон за нас.

И все пак не всичко за робството в древен Израел може да се научи само от този пасаж. Например, съществуват правила за робите-чужденци, които изглеждат по-другояче. Наистина, всички закони в Петокнижието, касаещи робството, взети заедно, засягат само неговата повърхност. Трябва да стане очевидно, че стотиците старозаветни закони действат само като парадигми, т.е. като примери за това как да се държи човек. Щом съвременното наказателно право с неговите стотици отделни статии, членове и алинеи не дава пълно описание на всички възможни случаи, то

едва ли бихме имали прагматично основание да смятаме, че Старият Завет е всеобхватен. Въпреки това, понеже Старият Завет съдържа Богоутвърдени стандарти, той е изключително инструктивен за нас при търсенето на Божията воля.

Законът на Стария Завет и древното законодателство

Израилтяните не били единствените хора на древността, които живеели под законова уредба. Днес ние намираме и други древни кодекси, останали от други народи. Някои от тях датират от времена, даже по-ранни от времето, когато Законът бил даден на израилтяните чрез Мойсей (1440 г. пр. Хр. или малко по-късно в зависимост от датата на Изхода от Египет). Даже беглото сравнение ни показва, че старозаветният Закон бележи голям напредък в сравнение с другите такива. Ще оцените по-добре Стария Завет, ако знаете тази разлика. Ние нямаме предвид, че Старият Завет представлява най-високият възможен стандарт за морал и етика. Този най-висок стандарт е дошъл до нас чрез учението на Христос в Новия Завет. Но Старият Завет ни показва един забележителен прогрес в това отношение в сравнение със стандартите, налагани до тогава. Като примери вижте следните два законови документа от древността. Първият е от Законите на Ешнуна, един кодекс от древен Акад (древен град в Месопотамия, югозападно от днешен Багдат), датиращ от около 1800 г. пр. Хр.

Ако някой свободен човек няма други претенции към друг свободен човек, но хване и задържи в къщата си неговата робиня, като причини смъртта и, той трябва да даде на собственика и за компенсация две от своите робини. Ако този свободен човек няма никакви други претенции, но хване и причини смъртта на жената или детето на свободен човек от по-висша каста, това е голямо престъпление. Този трябва да умре (Ешнуна, закони 23 и 24, авторски превод на Ж. Б. Причард в „Древни блискоизточни текстове, свързани със Стария Завет“, 3-то издание, Princeton: University Press, 1969, стр. 162)

Вторият текст е от известните „*Закони на Хамурапи*“, Вавилонски цар, който е пуснал в действие този закон през 1726 г. пр. Хр.

Ако някой свободен благородник удари дъщерята на друг свободен благородник и я накара да пометне, той трябва да плати десет шекела сребро за детето от утробата и. Ако жената умре, тогава и неговата дъщеря

трябва да умре. Ако по насилствен начин някой благородник накара дъщерята на неблагороден човек да пометне, той трябва да плати пет шекела сребро. Ако тази жена умре, той трябва да плати половин мина сребро. Ако той удари робинята на друг благородник и я накара да пометне, той трябва да плати 1/3 мина сребро. („Хамурапи, закони“ 209-214, авторски превод на Ж. Б. Причард в „Древни близкоизточни текстове, свързани със Стария Завет“, 3-то издание, Princeton: University Press, 1969, стр. 176)

Има няколко неща, на които можем да се спрем, но ние желаем да ви обърнем внимание на едно - класовото разделение, характерно за тях. Забележете, че всички закони се отнасят само за налагане на глоби за причинена смърт на роб или на неблагородник, докато наказанието за причинена смърт на член на благородническо семейство е смърт. Забележете, че мъжете - благородници са практически освободени от отговорност, щом са нанесли вреда на жена. Във втория случай (Хамурапи, закон 209-14), даже ако един благородник причини смъртта на дъщерята на друг благородник, той самият не страда. Убиват неговата дъщеря. По същия начин и в първия пример (Ешнуна, закони 23 и 24) причинената смърт на един роб се третира само чрез възмездяване с двама други роби. Убиецът се освобождава.

В тези закони жените и робите се разглеждат като собственост. Вредата се разглежда по същия начин, както вреда, нанесена на животно или предметна собственост. Старият Завет наистина е една огромна крачка напред в етиката. Забраната на убийството е абсолютна, без значение за пола или социалното положение на убития: „Не убивай“ (Изход 20:13) и „Който удари човек смъртоносно, непременно да се умъртви“ (Изход 21:12). При разглеждане на компенсациите при увреждане на роби също има голям напредък: „И ако избие някой зъб на роба си или някой зъб на робинята си, ще го освободи поради зъба му“ (Изход 21:27). В Стария Завет робите имат много по-различен статус от този, който им дава който и да е друг закон от същото време. „Да не предадеш на господаря му слуга, който е избягал при тебе от господаря си. При тебе да живее, сред вас, на мястото, което избере отвътре някой твой град, гдето му е угодно; да го не притесняваш“. (Второзаконие 23:15-16). Като контраст на закона на Хамурапи, който задължава благородника да предаде дъщеря си на смърт за смъртта, която е причинил, Старият Завет ясно утвърждава, че: „Бащите да се не умъртвяват поради чадата, нито чадата поради бащите; всеки поради собствения си грях да бъде умъртвяван“ (Второзаконие 24:16).

Старозаветният Закон като благословение за Израел

От гледна точка на способността си да даде вечен живот и истинска праведност пред Бога, Законът е доста неадекватен. Той не е даден с такава цел. Всеки, който се опита да постигне спасение изключително чрез Закона, е обречен на провал, тъй като Законът е неизпълним - поне едно от правилата все ще бъде нарушено някога през живота (Римляни 2:17-17; 3:20). А нарушението само на едно от правилата по определение те прави „неправеден“ (Яков 2:10). Въпреки това Законът е бил от огромна полза за израилтяните. Той е един прекрасен пример за

Божията милост и благословение към тях. Вижте това в тази светлина при преглеждането на законите, които тук ви даваме за пример.

Законът за храната

Пример: „... и свинята, защото има раздвоени копита и е с разцепени копита, но не преживя; тя е нечиста за вас“. (Левит 11:7)

Законите за храната, такива като забраната за ядене на свинско месо, не са дадени като случайни и произволни ограничения върху вкуса на израилтяните. Те имат много сериозна защитна цел. Голямата част от забранените храни са: (1) потенциално опасни като водещи до заболявания в сухия климат на Синайската пустиня и в земята на Ханаан; (2) неразумно неикономични храни в аграрните условия на Синайската пустиня и Ханаан; (3)/ храни, които се ползвали от местните племена и народи като идоложертвени, а тази практика израилтяните не трябвало да следват. Нещо повече, в светлината на медицинските изследвания, хранителните алергии и отравяния силно зависят от етнически признаци, следователно тези забрани са пазели израилтяните от определени болести. В пустинята няма много растителни дразнителни на храносмилателния тракт и цветни прахове, предизвикващи алергии, но има много животни, чието месо дразни нервната и храносмилателна система. Като любопитен медицински факт можем да отбележим, че основното месо за израилтяните - овчето - е най-слабо алергентно.

Законите за проливане на кръв

Пример: „Тогава да приведеш юнеца пред шатъра за срещане, а Аарон и синовете му да положат ръцете си на главата на юнеца. И да заколиш юнеца пред Господа, при вратата на шатъра за срещане. После, като вземеш от кръвта на юнеца, с пръста си да туриш от нея на роговете на олтара и тогава да излееш всичката кръв при основата на олтара“ (Изход 29:10-12).

Такива закони постановяват един много важен стандарт за Израел. Грехът изисква наказание. Бог е изявил на своите хора, че този, който е направил грях, не заслужава да живее. Но е дал и една процедура за спасение, за избягване на смъртта: да се пролее съответно количество кръв. Бог е предложил на хората си, че ще приеме друга смърт вместо смъртта на грешника. Жертвената система на Закона включва тази процедура в живота на Израел. Това е важна част от оживяването на хората му. „Без проливане на кръв няма прощение за грях“ (Евреи 9:22). Най-важното е, че законът, който предполага такава "заменена" жертва, е прецедент за Христовата жертва. Този принцип е посочен в Евреите 9:22 като строг библейски принцип. Чрез жертвата на Исус бе изпълнен Закона и Неговата жертва е основа за нашето приемане от Бога. Старозаветният закон за заменената жертва служи като жизнена основа за най-великото събитие в човешката история.

Необикновените забрани

Пример: „Да не вариш яре в млякото на майка му“ (Второзаконие 14:21)

„Че какво толкова лошо има?“ - би попитал някой. Защо са дадени този и други такива закони като: „Да не пуцаш добитъка си с добитък от друга порода; да не сееш разновидна прежда: (Левит 19:19). Отговорът се крие в това, че се забранява на израилтяните да имат нещо общо с култовите практики за плодородие на племената, населяващи Ханаан. Ханаанците вярвали в магията за омилостивяване на боговете. Според тях, определени символични действия можели да повлияят на боговете и природата. Те вярвали в магията, че ако варят яре в млякото на майка му, стадата им ще станат по-многобройни. Смесвайки животни в стадата си, различни семена и прежди, те правели магия за плодородие, за много деца и др. Бог не одобрява Неговите хора да правят такива обреди. Като знаете идеята на тези закони, предпазването на израилтяните от въвлечане в религията на местните племена - религия, която не води до спасение - ще разберете, че те не са произволни. Те са изиграли изключително важна роля за запазване

на вярата на израилтяните в истинския Бог, като са ги предпазили от постепенното претопяване.

Закони, носещи благословение на тези, които ги спазват

Пример: „В края на всяка трета година да изваждаш целия десятък от произведението си през оная година и да го складираш отвътре градските порти, тъй щото левитинът (защото той няма дял нито наследство с тебе), чужденецът, сирачето и вдовицата, които са отвътре портите ти, да дохождат, да ядат и да се насищат; за да те благославя Господ, твоят Бог за всичките дела на ръцете ти, които ще вършиш“. (Второзаконие 14:28-29).

Разбира се, всичките закони на Израел били дадени като средство за благословение на Божиите хора (Левит 26:3-13). Някои от тях обаче, са специално упоменати, че ако бъдат спазвани, това ще донесе благодат. Такъв е и даденият пример. Ако хората са безразлични към нуждаещите се - левитите, сираците, вдовиците, Бог няма да им донесе благоденствие. Това, което даряват, е от Бога и Бог е определил как то да се използва. Ако тази заповед се нарушава, това е кражба от Божието. Този закон е в полза на нуждаещите се. Системата на благотворителност в Стария Завет е много добре организирана. Тези закони не са нито ограничителни, нито заплашват с гражданско наказание. Те просто са средство за правене на добро и са толкова инструктивни за нас, колкото и за древните евреи.

Резюме: Неща, които да правим и неща, които да не правим

Като обобщение на това, което казахме в тази глава, ние даваме по-долу кратък списък на херменевтични напътствия, които ще са ви полезни винаги, когато четете старозаветните закони. Спазването на тези напътствия ще ви помогне да избегнете неправилното прилагане на Закона.

1. Разглеждайте старозаветните закони като Божие Слово за вас.

Не гледайте на старозаветните закони като директно насочени към вас закони.

2. Разглеждайте старозаветните закони като основа на Стария Завет и оттам на историята на Израел.

Не гледайте на старозаветните закони като на обвързващи за християните, освен в случаите, когато са подновени в Новия Завет.

3. Разглеждайте Божията справедливост, любов и високи стандарти като проявени в старозаветните закони.

Не забравяйте, че Божията милост е адекватна на суровостта на Божиите стандарти.

4. Не гледайте на старозаветните закони като завършени. Това не е технически осъществимо.

Гледайте на старозаветните закони като на парадигма - като примери за поведението, което трябва да имате.

5. Не очаквайте старозаветните закони да бъдат цитирани много често от пророците или в Новия Завет.

Помнете, че същността на старозаветните закони - Десетте Божи Заповеди и двата главни закона - се повтаря постоянно от пророците и е подновена в Новия Завет.

6. Възприемайте старозаветните закони като щедър подарък за Израел, носещи голямо благословение, щом се спазват. Не разглеждайте старозаветните закони като група от произволни и скучни правила, ограничаващи свободите на хората.

ГЛАВА 10 – ПРОРОЦИТЕ: НАЛАГАНЕ НА ЗАВЕТА В ИЗРАЕЛ

Повечето от книгите на Библията са книги на пророци. Четирима са големите пророци (Исая, Еремия, Езекиил и Даниил) и дванадесет са малките пророци (последните дванадесет книги на Стария Завет), написани в древен Израел от около 760 до 460 година преди Христа, съдържащи много послания от Бога. „Малките пророци“ са наречени по този начин единствено защото техните книги са относително кратки по обем, а „големите пророци“ са наречени така, защото техните книги са относително големи по обем. Терминът съвсем не е свързан с важността на книгата.

Природа на пророчеството

Трябва да отбележим още в началото, че пророческите книги са най-трудната за тълкуване и за разбиране част на Библията. Причините за това са свързани с неправилното разбиране на тяхната функция и форма. Преди да разгледаме тези два основни въпроса ще започнем с някои предварителни коментари.

Значение на пророчеството

Началните трудности за повечето съвременни читатели на книгите на пророците произлизат от неточното предварително разбиране на пумата пророчество. За повечето хора значението на тази дума, което първо изплува е „предричане и предсказване на това, което ще се случи“. Ето защо много християни се отнасят към пророците единствено за предсказване на идването на Христос и/или по-далечните Новозаветни времена, като че ли предсказването на събития силно отдалечени от тяхното време, била главна грижа на пророците. Всъщност, използването на пророческите книги по този начин е твърде селективно. Следната статистика потвърждава това: по-малко от 2 % от Старозаветните пророчества са Месиански; по-малко от 5% специално описват Новозаветните времена; по-малко от 1% се отнасят за събития, които тепърва предстоят.

Пророците наистина съобщават бъдещето, но това обикновено е непосредственото бъдеще на Израел, Юдея и други близки народи, а не нашето бъдеще. Ето защо един от ключовете за разбирането на пророците е възможността да видим тяхното изпълнение и затова трябва да погледнем назад към времената, които са били за тях все още бъдещи, а за нас вече - минали.

Пророците като говорители

Да разглеждаме пророците като първоначални предсказатели на бъдещи събития означава да забравим за тяхната първоначална функция, която е да говорят за Бога на техните съвременници. Именно тази природа

на говорители на пророчествата е причината за повечето от нашите трудности в разбирането им.

Например, само шестнадесет от стотици пророци в древния Израел в Старозаветните времена са избрани да говорят откровения (послания от Бога), които да бъдат събрани и записани в книги. Ние разбираме, че другите пророци, такива като Илия и Елисей, също са играли много влиятелна роля за достигането на Божието Слово до Неговия народ, както и до другите народи на Израел. Но ние знаем повече за тези пророци, отколкото те самите са казали за себе си. Това, което те са направили, е описано в много по-обемист материал от това, което те самите са казали; и това, което те са казали, има определено място в контекста на тяхното време чрез писателите на Старозаветните повествования, където те се появяват. От някои пророци, такива като Гад (1 Царе 22; 2 Царе 24), Натан (2 Царе 7, 12; 3 Царе 1), или Хелкия (4 Царе 22), виждаме комбинация от пророчество и биография - ситуация, подобна на случая на Йон и в по-малка степен на Даниил. Но като цяло, в повествователните книги на Стария Завет, ние четем за пророците, но много малка част е написана от самите тях. В книгите на самите пророци научаваме това, което идва от Бога чрез пророците и много малко за самите пророци. Тази малка разлика е причина за повечето проблеми, които хората имат, четейки пророческите книги в Стария Завет.

Нещо повече, забелязали ли сте колко е трудно да се четат по-дългите пророчески книги наведнъж? Навярно това е така, защото те не са написани, за да се четат по такъв начин. В по-голямата си част по-обемистите пророчески книги са групирани изговорени пророчества, представени ни не в първоначалния си хронологичен ред, често без да се посочва къде завършва едно пророчество и започва новото, както и без препратка към исторически обстоятелства, към които се отнася. При това повечето от предсказанията са ни предадени в поетична форма. Ще кажем по-долу няколко думи за това.

Историята

Проблемът с голямата историческа дистанция допълнително усложнява нашето разбиране. Съвременният читател ще срещне много големи трудности при разбирането на пророчествата, отколкото израилтяните, които са чули тези пророчества, казани лично от пророка. Неща, които са пределно ясни за древния израилтянин, за нас са изпълнени с въпроси. Защо? Частично заради това, че винаги първоначалните слушатели имат предимство пред тези, които приемат нещо от втора ръка

(същото бе казано и във връзка с притчите на Исус). Но трудностите ни не се състоят само в това. Като хора, код и пророкуванията. Бог налага закона чрез тях, те трябва да бъдат ясно разбрани от всички. Мойсей бил първият Божий посредник и неговите пророчества станали парадигма (модел). Пророците са Божиите посредници, Божиите говорители за завета. Чрез тях Бог напомня на следващите поколения, че ако се спазва Закона, резултатът е благословение, както и ако не се спазва следва наказание.

Благословенията, които ще дойдат над Израел за изпълнението на Закона, са посочени в Левит 26:1-13; Второзаконие 4:32-40 и 28:1-14. Но те са съпроводени и с предупреждение: ако Израел не спазва Закона, благословенията ще престанат.

Проклятията – наказанията, които ще последват, са посочени в Левит 26:14-39; Второзаконие 4:15-28 и после в 28:15-32:42. Следователно трябва да се помни, че пророците не са обявили за пръв път тези благословения и проклятия. Те просто са поднасяли тези неща по един по-нов, по-изразителен начин - така, както са били вдъхновени да го направят. Но при всички случаи те повтарят Божиите думи, а не своите собствени. Чрез тях Бог изявявал Своите намерения да упражни Закона за благословение или наказание в зависимост от верността на Израел, но винаги на базата на това, което вече е било казано в Левит 26 и Второзаконие 4 и 28:32. Ако вие предварително много внимателно научите тези глави, ще имате много по-малко трудности при разбирането на пророците.

Накратко, това което ще намерите в тези глави е следното. Законът съдържа определени групи Божии благословения в случай на вярност: живот, здраве, благоденствие, плодородие, уважение, безопасност. Повечето от останалите по-конкретни благословения, които срещаме, попадат в някоя от тези шест категории. Що се касае до наказанията, Законът описва следните десет групи, които най-лесно се запомнят по този признак, че на английски език всички те започват с буквата "D": смърт, болест, суша, недоимък, опасност, разрушение, поражение, изгонване от родината, лишение, опозоряване. Останалите, които се споменават, също попадат в някоя от тези групи. Същите тези групи се споменават в пророчествата. Например, когато пророк Амос споменава бъдещите благословения на Израел, той изброява (метафорично) плодородието, живота, здравето, благоденствието, уважението и безопасността (Амос 9:11-15). Когато Осия споменава проклятията, които ще се стоварят над Израел, той говори за някое или някои от тези десет наказания (разрушения в Осия 8:14, изгонване от родината - Осия 9:3). Тези проклятия често са метафорични, но понякога са казани и буквално. Те са винаги всеобщи, т.е.

отнасят се за целия израелски народ. /Благословенията и проклятията не гарантират благоденствие или наказание за отделния човек. Статистически, голямата част от това, което предричат през осмия, седмия и ранния шести век пр. Хр., са проклятия, защото голямото поражение и разрушение на Северното царство е станало през 722 г. пр. Хр., а на Южното царство (Юдея) през 587 г. пр. Хр.

Израилтяните, както северните, така и южните, са предадени на наказание през този период, затова предупрежденията и проклятията доминират в предсказанията на пророците от това време. Бог е искал Неговите хора да се покаят. След 587 г. пророците, повече или по-малко, предсказват предимно благословения. Бог се връща към първоначалния си план за Израел, който е да показва милост (вижте Второзаконие 4:25-31).

Когато четете пророците, търсете следния простичък образ: (1) определящ греха, който е допуснал Израел, или Божията любов към него (2) предсказващ проклятието или благословието в зависимост от случая - през преобладаващата част от времето пророците разкриват точно това под вдъхновеността на Бога.

Посланието, което носят пророците, не е тяхно лично, а на Бога. Бог е издигнал пророците (вижте Изход 3:1; Исаия 6; Еремия 1; Езекиил 1-3 гл; Осия 1:2; Амос 7:14; Иона 1:1 и др.). Ако един пророк сам се нарича пророк, това е белег за фалшив пророк (вижте Еремия 14:14; 23:21). Пророкът откликва на Божия призив. Еврейската дума „наби“ идва от семитския глагол „набу – повиквам“. Когато четете пророците ще забележите, че те започват с, завършват с, или постоянно повтарят думите: „Така казва Бог“ или „Казва Бог“. В повечето случаи пророците изразяват думите така, както са им предадени от Бога, като говорят от Негово име в първо лице „Аз“ или „Мен“.

Като пример прочетете Еремия 27 и 28. Вижте колко трудна е била задачата на пророка. Той трябвало да предаде на юдейските войски, че ако искат да изпълнят Божията воля, те трябва да се предадат на врага, на вавилонския цар. Неговите слушатели, поне повечето от тях, възприели тези думи като предателство. Но когато пророкът предава Божието послание, той открито заявява, че това не е негово, а Божие послание. Той започва така: „Така ми казва Господ...“ (27:2) и „... и дай им заръчка за господарите им като речеш: Така казва Господ на Силите, Израилевия Бог...“ (27:4). Неговите думи са Божии думи. Те произлизат от Божията власт, не от неговата (28:15-16).

Пророците са изпълнявали нещо като обществена дейност, като оръдия, чрез които Бог е довеждал Своята воля до Израел и другите народи. Те били като небесни посланици, които довеждали Божиата воля до знанието на хората. Те не били нито никакви радикални социални реформатори, нито никакви новатори в религиозното мислене. Социалните реформи и религиозните идеи, които Бог е искал да предаде на хората, са били вече предадени чрез Завета. Независимо коя социална или етническа група е нарушавала закона, Божието Слово чрез пророците е съдържало наказание. Независимо дали вината била на царете (2 Царе 12:1-14; 24:11-17; Осия 1:4), на духовенството (Осия 4:4-11; Амос 7:17; Малахия 2:1-9) или на друга социална група, пророкът винаги пренасял Божието послание за наказание на всички израилтяни. Всъщност, под Божие вдъхновение, пророците даже издигали и смъквали царе (3 Царе 19:16; 21:17-22), обявявали войни (4 Царе 3:18-19; 2 Летописи 20:14-17; Осия 5:5-8) или са обявявали войни (Еремия 27:8-22).

Това, което срещаме в книгите на пророците, не е Божие Слово, предадено с думите на пророка, а е самото Божие Слово такова, каквото Бог е искал да бъде предадено. Пророците не действат и не говорят независимо от Бога.

Посланието на един пророк не е качествено ново. Пророците били вдъхновени от Бог да предават главното съдържание на заветните предупреждения и обещания. Това, което четем като пророчество, не е ново, а същото послание по смисъл, което е предал и записал Мойсей. Формата може да се променя значително, но по принцип няма нищо качествено ново. Бог издигал пророците, за да обръщат вниманието на хората, при които ги е изпращал. Това обръщане на внимание може да включва перифразирание и реструктуриране на неща, които те (хората) са чували многократно, така че то притежава само донякъде признака „новост“. Но това няма нищо общо с ново послание или качествено преправяне на старо такова. Пророците не са били вдъхновявани да променят части от Божието послание и не са казвали нищо повече от това, което е записано в Петокнижието.

Като един пример за това запазване на посланието може да вземем Осия 4:2: „Друго няма освен клетва, лъжа и убийство, кражба и прелюбодейство“. В този стих, който е само част от едно дълго описание на греховете, допуснати от Израел в ония дни (750 - 722 г. пр. Хр.), можем да намерим всеки пет от десетте Божи Заповеди конкретизирани чрез един термин. Те са: „клетва“ – третата заповед „Не изговаряй напразно Името на Господа твоя Бог“ (Второзаконие 5:20; Изход 20:13), „убийство“ - шестата „Не убивай“ (Второзаконие 5:17; Изход 20:13), „кражба“ - осмата „Не кради“

(Второзаконие 5:18; Изход 20:15) и „прелюбодейство“ - седмата „Не прелюбодействай“ (Второзаконие 5:18; Изход 20:14).

Осия не цитира десетте Заповеди буквално. Той споменава пет от тях, обобщени в една дума, точно както Исус прави това в Лука 18:20. Но споменавайки петте, дори не по реда им, пророкът много ефектно напомня на израилтяните, че са нарушили Десетте заповеди. Защото този, който чуе тези пет би си казал: „А другите? Какъв им беше правилния ред? А, редът беше такъв: ...“ Слушателят ще започне да си спомня всичките десет заповеди и какво се иска от него, за да бъде сметен за праведен. Осия не променя нищо в Закона, още по-малко Исус, съкращавайки пет от заповедите за по-голям ефект. Но той принуждава по този начин слушателите сами да си спомнят и повторят дума по дума законите.

Вторият пример, който даваме, засяга пророкуването на Месианството. Това ново ли е? Разбира се, не! Някои подробности за живота и ролята на Месия, които намираме в песните на Исая 42, 49, 50 и 53 биха могли да ни изглеждат нови. Но Бог не е предал вестта за Месия за първи път чрез пророците. Ние я срещаме още в Закона. Сам Исус описа Своя живот като изпълнение на това, което е писано в Закона на Мойсей, пророците и псалмите (Лука 24:44). Между онези части в Петокнижието, които предсказват Месия, най-забележителното е това във Второзаконие 18:18: „Аз ще им въздигна отсред братята им пророк, както съм въздигнал тебе, и ще туря думите си в устата му; и той ще им говори всичко, което Аз му заповядвам“.

В Йоан 1:45 също ни се напомня, че Законът вече е говорил за Христос. Едва ли за пророците е било ново това, да се говори за Него. Начинът, стилът, особеностите на предричането на Христос, които срещаме в пророците, не са ограничени само от това, което е написано от Мойсей. Но най-същественият факт, че ще има Нов Завет, провъзгласен от един нов Пророк (ако използваме стила на Второзаконие 18), е бил за тях известен.

Екзегетика

Необходимостта от външна помощ

Съществува едно разпространено мнение, че всичко в Библията трябва да бъде ясно за всеки, който я чете, без необходимост от специално

изучаване или външна помощ. Аргументът е, че щом Бог е написал Библията за нас - вярващите, то ние трябва да я разбираме изцяло още от първо четене, тъй като имаме Святия Дух в нас.

Това мнение е невярно. Някои части на Библията са очевидни само на повърхността, други - не. Съдейки по факта, че Божиите мисли и намерения са много по-дълбоки от човешките (Псалми 92:5; Исая 55:8), не е чудно, че някои части на Библията изискват търпеливо изучаване. Някои хора често подхождат към тях повърхностно, като че ли така ще стигнат до тяхното дълбоко разбиране. Но така не се прави, например, с училищните учебници, а пророците изискват дори повече от това.

Тук трябва да изброим отново и по-специално за тълкуването на книгите на пророците, трите вида помощ, която е достъпна за вас. Първият източник биха могли да бъдат Библейските речници, които предлагат материали за историческата действителност на всяка книга, тяхната основна схема, специална характеристика на съдържанията им, както и тълкуването, което читателят може да обмисли. Ние ви препоръчваме да четете материалите от Библейския речник още преди да започнете да изучавате дадена пророчески книга. Вие трябва да знаете основната информация преди да започнете да търсите основния момент на това, което пророците казват. Божието Слово идва чрез пророците към хората в частни ситуации. Неговата стойност за нас зависи частично от нашите възможности да оценяваме тези ситуации, така че да можем на свой ред да ги прилагаме в нашия собствен живот.

Вторият източник, който бихте могли да ползвате, са коментарите. Те предлагат обемисти въведения към всяка книга от Библията, някои от които в стила на Библейските речници, въпреки че често са по-малко полезни. Но по-важното е, че те дават обяснение на смисъла на всеки един стих. Те могат да бъдат съществен помощник за вас, ако много внимателно изследвате всяка малка част на пророческите книги и връзката и с останалите, което означава не повече от една глава наведнъж (вижте Приложението).

Третият източник, който може да ви помогне, е Библейския наръчник. Най-добрите наръчници са комбинация на Библейските речници и коментарите, въпреки че не съдържат подробни уводи и по стихово обяснение. Ако четете няколко глави от пророческите книги наведнъж, Библейският наръчник може да ви послужи като много полезно ръководство за кратка справка.

Исторически контекст

При изследването на Исус (гл. 7 – „историческия контекст“) ние разгледахме както широката историческа сцена на идването на Исус, така и конкретното значение на Неговите дела и сказания. При изследването на книгите на пророците историческия контекст по подобен начин трябва да бъде обширен /цялото тяхно време/ или конкретен (контекста на всеки един пророк).

За да можете да правите добра екзегетика, вие трябва да разбирате двата вида исторически контекст за всички пророчески книги. Обширен контекст. Интересно е да отбележим, че шестнадесетте пророчески книги на Стария Завет идват от твърде кратък период на израелската история, т.е. от около 760 до около 460 г. преди Христа. Защо нямаме пророчески книги от времето на Авраам (около 1800 г. пр. Хр.) или на Исус Навин (около 1400 г. пр. Хр.), или на Давид (около 100 г. пр. Хр.)? Не е ли говорил Бог на Своя народ преди 760 г. пр. Хр.?

Отговорът е, че Той е говорил и действително имаме много материали в Библията за тези времена, включващи различни случки с пророци (3 Царе 17; 4 Царе 13). Още повече, че Бог е говорил вече на Израел чрез Закона, който трябваше да остане в сила докато бъде заменен от Новия Завет (Еремия 31:31-34).

Защо тогава има такава концентрация на записани пророчески думи през трите столетия между Амос (760 г. пр. Хр., най-ранния от „пишещи пророци“) и Малахия (460 г. пр. Хр., последния)? Отговорът е, че този период в израилевата история извика на помощ посредничеството на пророците за налагане на Завета. Вторият фактор е очевидното желание на Бог да остави за следващите поколения записани предупрежденията и благословенията, които тези пророци съобщават от Негово име през онези важни години.

Онези години са се характеризирали от три неща: 1). нечувани политически, военни, икономически и социални катаклизми; 2). висока степен на религиозно неверие и изопачаване на Мойсеевия завет и 3). промени на населението и националните граници. В тези обстоятелства Божието Слово е било отново необходимо. Бог издига пророците и съобщава отново Своето Слово за новите исторически обстоятелства.

Като ползвате речници, коментари и наръчници, вие ще забележите, че през 760 г. пр. Хр. Израел е бил народ, разкъсван от непрекъснатата

гражданска война. Северните племена, наречени „Израел“ или понякога „Ефраим“, живеят разделено от южните племена на Юдея. Северът, където неподчинението на Завета далеч превъзхождало това, което било в Юдея, бил определен от Бог за разрушение поради неговия грях. Амос, започвайки от около 760 г. и Осия, започвайки от около 755 г., говорили за неизбежното наказание. Северът паднал под най-мощната държава в Средния Изток през това време - Асирия през 722 г. пр. Хр. По-късно, растящата греховност на Юдея и издигането на друга велика сила, Вавилон, станали причина за издигането на още пророци, вкл. Исаия, Еремия, Йоил, Михей, Наум, Авакум, Захария. През 587 г. Юдея също била разрушена поради своето неподчинение. Даниил, Агей, Захария и Малахия предали по-нататъшната Божия воля за възстановяване на Неговия народ (започвайки със завръщането от робството през 538 г. пр. Хр.), повторното издигане на народа и повторното установяване на истинската вяра. Всичко това следва такава последователност, каквато е описал Мойсей във Второзаконие 4:25-31.

Пророците говорят обширно и директно за тези събития, станали по това време, вие едва ли ще можете да следвате много добре какво точно казват пророците. Бог говори в историята и за историята. За да разберем Неговото Слово, трябва да познаваме тогавашната история.

Специфичен контекст: Пример. Всеки пророк е поставен в специфична историческа обстановка. Бог говори на народа чрез пророците си в даденото време и на даденото място и при дадените обстоятелства. Познаването на времето, слушателите и обстоятелствата съществено допринасят за разбирането на пророка.

Прочетете в Осия 5:8-10 краткото, въздържано пророчество, групирани заедно с няколко други пророчества в тази глава. Това пророчество говори за война - едно от наказанията, които налага Бог. Обикновените елементи на такъв вид пророчество са: предизвестие за тревога, описание на атаката и предсказание за поражение. Както е полезно да се разпознава формата, така е полезно да се разпознава и конкретния контекст.

Годината е 734 г. пр. Хр. Слушателите са северните израилтяни (наричани още Ефраим), на които Осия проповядва. Специалното послание е било предназначено за градовете по пътя от Юдейската столица - Ерусалим - до центъра за фалшиво преклонение - Ветил. Ситуацията е военна. Юдея контраатакува Израел след като е била нападната от Израел и Сирия (Вижте 4 Царе 16:5).

Нашествието е отблъснато с помощта на военната свръхсила Асирия (4 Царе 16:7-9). Чрез Осия Бог метаморфично „свири тревога“ в градовете на територията на Вениамин (ст. 8), които са част от Северното царство. Разрушението е сигурно (ст. 9), защото Юдея ще заграби завоюваната територия, „премествайки междите“ между държавите. Но Юдея също ще получи своето наказание. Божият гняв ще падне върху тях заради тази война и заради тяхното идолопоклоничество (4 Царе 16:2-4). Юдея и Израел са под задълженията на Божия завет, който забранява такава изстребителна война. Затова Бог наказва това нарушаване на Неговия завет. Знанията за тези няколко факта помагат за ориентирането и за разбирането на пророчеството на Осия 5:8-10. Като четете книгите на пророците, се обръщайте за помощ към коментари или към наръчници и се опитвайте да определите времето, слушателите и обстоятелствата на пророчеството, което четете.

Отделяне на пророчествата едно от друго

Когато се достигне до същинското изследване или до информирано четене на книгите на пророците, първото нещо, което трябва да се научите да правите, е **ДА ОТДЕЛЯТЕ ПРОРОЧЕСТВАТА ЕДНО ОТ ДРУГО** (както трябва да се научите да обмисляте и параграфите в посланията). Това не винаги е лесна задача, но разбирането на трудността и нуждата от това отделяне е началото на някои вълнуващи открития.

В повечето случаи, това, което пророците говорят, не е съвременно. Думите, които те казват в различните времена и места през годините на тяхното служение, са събрани и записани заедно без някакво разделение и отбелязване къде едно пророчество свършва и къде друго започва.

Обикновено, всяко ново пророчество започва с промяна на обекта, но липсват всякакви обяснения (бележки на редактора или преходи). Пред нас стои въпроса „Дали това е казано по същото време и на същите слушатели или това вече е казано години по-късно, или на други хора, или при други обстоятелства?“ Отговорът на този въпрос може да повлияе съществено на вашето разбиране на написаното.

Някои части от книгите на пророците са изключение от казаното. В Агей и в първите глави на Захария например, на всяко пророчество е показано и времето. С помощта на Библейски речник, наръчник или коментари, вие можете да следвате отделните пророчества и техния исторически контекст твърде лесно. Също така, някои пророчества в други книги, например

Еремия и Езекиил, са определени по същия начин по време и място, което е записано от вдъхновения автор.

Но на това, в повечето случаи, не може да се разчита. Например ако прочетете Амос гл. 5 от такава преводна версия на Библията, в която няма вмъкнати обяснителни заглавия (тези заглавия са дадени само като насочващи, те са само едно мнение на преводачите), сигурно ще се запитате дали цялата глава е едно пророчество или повече. Ако това е едно пророчество, защо има толкова промени в темата (оплакване на Израелското разрушаване - ст. 1-3; призив да търсят Бог и живота - ст. 5-6, 14; атакуване на социалната несправедливост - ст. 7-13; предсказание за настъпваща нищета - ст. 16-17; описание на деня Господен - ст. 18-20; критикуване на лъжливите поклонения - ст. 21-24; и кратък преглед на израелската история на греховете, достигаща кулминацията малко преди изгнанието - ст. 25-27)? Ако това не е едно пророчество, как да се разбират отделните части? Зависят ли те една от друга? Трябва ли някои от тях да бъдат групирани? Ако е така, по какъв начин?

Всъщност, глава 5 съдържа три пророчества. Стихове 1-3 представляват едно пророчество – кратко оплакване, обявяващо наказанието; стихове 4-17 са от друго (макар комплексно) пророчество, което призовава към благословение и предупреждава за наказанието и стихове 18-27 са от трето (също комплексно) пророчество, което предупреждава за наказанието. Малките промени в обекта, които са срещат, не означават начало на ново пророчество. От друга страна формалното разделяне на главата не е във връзка с пророчествата. Отделните пророчества могат да бъдат изолирани чрез обръщане на внимание на техните форми (виж по-долу). И трите пророчества в глава 5 са направени по-късно, по време на царуването на цар Еровоам над Израел, (793-753 г. пр. Хр.) за такива хора, чието общо благополучие ги прави да не съзнават, че е възможно тяхната държава да бъде така разорена, щото да прекрати съществуването си за цели поколения. Добрият коментар, Библейският речник и Библейският наръчник биха ви обяснили тези неща. Не си създавайте излишни трудности, като се опитвате да минете без някое от тези помагала.

Формите, чрез които се изразяват пророците

Отделянето на пророчествата едно от друго е само един от ключовете за разбиране на книгите на пророците. Много важно за вас е да знаете нещо

за различните форми на пророчества. Както цялата Библия е изградена от много различни видове литература и литературни форми, така също и пророците прилагат различни литературни форми в тяхната боговдъхновена мисия. Коментарите могат да определят и обяснят тези форми. Ние сме отделили три от най-често срещаните форми, за да обърнем внимание върху начина на записване и правилното тълкуване на използваните литературни техники.

Форма на съдебен процес. Предлагаме ви да прочетете Исая 3:13-26. Този пасаж е една алегорична литературна форма, наречена „заветен съдебен процес“ (на еврейски, „риб“). В тази и други подобни съдебни алегии в книгите на пророците (Осия 4:1-19 и др.), Бог е образно обрисуван като ищец, прокурор, съд и най-висш съдия в съдебното дело срещу ответника, Израел. Първата аналогия със закона като форма съдържа: призовка, предявяване на обвинението, доказателство и присъда, макар че процесът може понякога да бъде по-скоро косвен, отколкото пряк. В Исая 3, елементите са съединени както следва: Съдът е събран и съдебният процес е срещу Израел (ст. 13-14а). Предявеното обвинение или обвинителният акт е даден в ст. 14б-16. Обвинението показва, че Израел е определено виновен, съдебното решение е прочетено (ст. 17-26). Поради това, че завета е бил нарушен, различните наказания, описани в списъка на договора идват върху израелските мъже и жени: болести, нищета, загуба, смърт. Образният стил на тази алегория е драматичен и ефектен начин за връзка с Израел, който показва, че това ще бъде наказанието за тяхното неподчинение и че това наказание ще бъде строго. Конкретната литературна форма помага да се разбере добре специалното послание.

Като предсказание за злочестие. Друга често срещана литературна форма е тази на „предсказание за злочестие“. „Горко на ...“ е дума, която древните израилтяни изплаквали, когато били изправени пред болести и смърт или когато те били в траур при погребение. Чрез пророците, Бог предупреждава за надвисналата смърт, като използва ефекта от думата „горко“ и никой израилтянин не може да не доцени значението на тази дума. Предсказанието за злочестие съдържа също, косвено и пряко, три елемента които заедно характеризират тази форма: съобщаване за бедствието (думата „горко“, например), причината за бедствието и предсказване на нещастията. Четейки Авакум 2:6-8 ще видим един от многото примери в тази пророческа книга за „предсказване на злочестие“, произнесено срещу народа на Вавилон. Вавилон, тази брутална и мощна империя в древния свят, е планирал да завладее и премаже Юдея в края на седмото столетие пр. Хр., когато Авакум говори Божието Слово против него.

Персонифицирайки Вавилон като крадец и грабител (причината), предсказанието предвещава скръб и предсказва беда (когато целият Вавилон е имал силно желание да се издигне срещу него). И отново да повторим, тази форма е алегорична, въпреки че не всички предсказания за злочестие са алегорични, например вижте Михей 2:1-5; Захария 2:5-7.

Като обещание. Има още една често срещана в книгите на пророците литературна форма. Това е обещанието или „предсказание за спасение“. Вие ще разпознаете тази форма винаги, когато срещнете следните елементи: отнасяне до бъдещето, споменаване за радикални промени, споменаване за благословение. Амос 9:11-15 е типично предсказание - обещание, съдържащо тези елементи. Бъдещето е споменато като „в оня ден“ (ст. 11). Радикалните промени са описани като въздигане и поправяне на „падналата Давидова скиния“ (ст. 11), в завладяването на Едом (ст. 12) и възвръщане от плен (ст. 14, 15). Благословието идва чрез категориите, споменати в завета (живот, здраве, благоденствие, плодородие, уважение и безопасност). Всички тези неща са разгледани в Амос 9:11-15, въпреки че здравето е по-скоро косвено засегнато, отколкото пряко. Специално подчертано е селскостопанското изобилие. Житата ще бъдат толкова плодородни, че жетварите още няма да са свършили жетвата, а сеячите вече ще засяват новите жита. Други примери за пророчества-обещания, са Осия 2:16 и 2:21-23; Исая 45:1-7; Еремия 31:1-9. Надяваме се, че от тези кратки примери успяхте да получите представа как пророческият литературен жанр би могъл да ви помогне да разберете посланието на Бога чрез пророците по-добре. Научете тези форми като използвате коментарите, дадени в приложението на тази книга и ще останете доволни от работата си.

Пророците като поети

Средният американец малко цени поезията. Тя му изглежда като странен, смущаващ начин да се изразява нещо, тъй като тя прави иначе ясните неща да изглеждат по-неясни. Нашата култура не поставя ударение върху поезията с изключение на текстове за популярна музика, които много често са просто лоша поезия. В някои от другите съвременни култури, най-вече в тези с древни традиции, поезията като начин за изразяване на идеи и настроения, се цени много високо. Цели национални епоси и ключови исторически и религиозни събития от народната памет са запазени за поколенията в поетичен вид. Казваме „запазени“, защото най-същественото предимство на поезията пред прозата е нейното облекчено запомняне. Поезията има ритъм (наречен метрика), има балансираност (неречена

паралелизъм или стихометрия) и определена структура. Тя е подредена и се подчинява на правила. Веднъж заучена добре, поезията се забравя много по-трудно от прозата.

Поетичната проза, която често срещаме в пророците, е една специална форма литературен стил, който притежава същите характеристики като истинската поезия, но не изцяло запазени. Поради това, че все пак тя е много по-подредена и стилизирана от обикновения разговорен език, тя също се запомня по-лесно. Нека по-нататък я наричаме поезия, но да не забравяме, че това всъщност е поетична проза.

В древен Израел поезията е била ценена също като средство за запомняне. Много важни неща били запомняни във вид на поезия. Така както ние си припомняме думите на някоя песен много по-лесно отколкото проза, така и израилтяните намирали за по-лесно да си припомнят неща, запомнени във вид на поезия. А това било много важно в едно общество, в което знанието на четмо и писмо било доста рядко срещано, а притежанието на собствена книга в къщи било непознато.

Всички пророчески книги съдържат голямо количество поезия, а няколко от тях са изцяло поетични. Преди да започнете да четете тези книги, вие може би ще сметнете за полезно да узнаете нещо повече за еврейската поезия. Препоръчвам ви статията на Норман Готуалд „Поезия, еврейски“ в Тълковен Библейски Речник (Nashville: Abingdon, 1962). Но и всеки друг библейски речник има поне една информативна статия върху еврейската поезия. Препоръчвам ви да се запознаете с тези три характерни черти на старозаветната поезия. Те са:

1). *Синонимен паралелизъм*. Дву - или няколкократно повтаряне или изразно подчертаване на казаното в първия ред, както е в Исаия 44:22: „Изличих като гъста мъгла престъпленията ти, И като облак греховете ти“.

2). *Антитезисен паралелизъм*. Вторият или третият ред контрастират на първия, както е в Осия 7:14: „И не ме призоваха от сърце, но лелекат в леглата си“.

3). *Синтетичен паралелизъм*. Вторият или следващият ред прибавят нова информация към казаното в първия ред, както е в Авдия 21: „И избавители ще възлязат на хълма Сион, за да съдят Исавовия хълм и царството ще бъде на Господа“.

Представянето на идеи чрез поезия няма да ви смуцава, ако четете внимателно и сте добре информирани. Поезията е също толкова разбираема като прозата, ако знаете правилата.

Някои херменевтични предложения

Ако задачата на екзегетиката беше да намерим първоначалния исторически контекст на казаното от пророците и да разберем какво Бог казва на Израел, то какво може да се каже за херменевтичното ниво на разбиране на пророците? Какво е Божието Слово за нас чрез тези вдъхновени поетични пророчества, направени през едно съвсем друго време за древните Божии хора? Първо ще кажем, че много от това, което казахме за херменевтиката на посланията в глава 4, е в сила и за пророците. След като "чуем" това, което Бог казва на тях, даже ако нашите обстоятелства коренно се различават, ние най-често ще „чуем“ посланието и за нашето време по един достатъчно директен начин. Ние бихме спорили, че осъждение винаги очаква онзи, който „продава праведния за един чифт обуца“ (Амос 2:6), който използва вярата в Бога като прикритие за своята алчност и несправедливост (Исая 1:10-17) или който смесва модерното идолопоклонничество с Христовото слово (Осия 13:2-4). Тези грехове са грехове и в Новия Завет. Те нарушават двете големи заповеди на Стария и Новия Завет (вижте глава 9).

Има три неща, които трябва да обсъдим във връзка с херменевтиката на пророците.

Едно предупреждение: Пророкът като предсказател на бъдещето

Още в началото на тази глава отбелязахме, че главната задача на един пророк не е да предсказва далечното бъдеще. Те наистина са предсказвали бъдещето, но в по-голямата си част това бъдеще за тях е отдавна минало за нас. Те прокламирали идещото осъждение или благословение за едно относително близко бъдеще на Израел, не за нашето бъдеще. Предупреждението ни е, че за да видим изпълнението на пророчествата, ние трябва да погледнем доста назад в историята, да видим времето, което за тях е било бъдеще, но за нас отдавна е минало. Този херменевтичен принцип се нуждае от илюстрация.

Като пример за пророчество, което е изпълнено в тяхното близко бъдеще, вижте Езекиил 25:39. Отбележете, че различните пророчества в този доста обемист материал, засягат предимно съдбата на други, чужди на Израел народи, макар че понякога се включва и Израел. Важно е да видите, че изпълнението на пророчествата е настъпило през близките десетилетия, т.е. главно през шестия век пр. Хр. Разбира се, има и единични изключения. Езекиил 37:15-28 описва новозаветното време и благословенията, които Бог е обещал да изпрати на църквата си чрез Месия. Но много по-голямата част от пророчествата, включително тези в глави 38 и 39 (консултирайте се с коментарите по тези глави), са изпълнени още през старозаветното време.

Твърде голямото ви желание да идентифицирате новозаветни събития в старозаветните пророци може да ви донесе странни резултати. В Исая 49:23 думите: „Царе ще бъдат твои хранители и техните царици твои кърмилници; ще ти се поклонят с лице до замаята...“ звучат като че ли точно за случая с мъдреците, които се покланят на новородения Исус (Матей 2:1-11). Много хора смятат, че тези думи на Исая се отнасят до Месия. Но едно такова тълкуване на този стих доста смущаващо пренебрегва контекста на казаното от пророка (споменати са царе и царици; смисълът на стиха е възстановяването на Израел след изгнанието), намерението (стихът показва колко голямо ще бъде уважението към Израел, след като Бог го издигне отново), стила (поезията символизира уважението на другите народи при съпоставката с техните собствени управници) и думите (мъдреците не са царе). Трябва да внимаваме да не направим някое пророчество да казва нещо, което просто на нас ни се иска. Трябва да се вслушваме в Божието намерение, когато четем. Трябва да отбележим, че някои от пророчествата за непосредственото бъдеще на Израел са направени на фона на много по-голямо, есхатологично¹ бъдеще и понякога изглеждат премесени. Ние отново ще говорим за това в глава 13. Причината за това е, че Библията ни дава Божиите действия в конкретната историческа обстановка на фона на общия план за човешката история. Временното трябва да се вижда в светлината на вечното. Това е нещо като да виждаш два диска - един голям отзад и един малък пред него; от гледната точка на конкретната история ако ги погледнем отстрани ще видим колко голямо е разстоянието между тях.

Пророческата перспектива на хронологичните събития поглед – поглед отпред – отстрани

¹ есхатология - доктрина за последните времена

Следователно, има неща, които принадлежат на последното време (Йоил 3:1-3; Захария 14:9; Софония 3:8-9). Но пророчествата, изказани във връзка с тези събития на последното време, също не бива да се възприемат като отнасящи се за бъдещето.

Нужно е да споменем още нещо. Есхатологичният език е най-често метафоричен. Понякога тези метафори изразяват поетично последните събития, но не е задължително да предсказват тези събития. Един пример за това е Езекиил 37:1-14. Използвайки образа на възкресението на мъртвите - едно събитие, което, както е известно, ще се случи през последните дни на нашето време - Бог предсказва чрез пророка завръщането на израилтяните от изгнанието във Вавилон, което е станало през шести век пр. Хр. (стихове 12-14). Ето как едно събитие, което за нас отдавна е минало, е предсказано метафорично чрез един език и образ от края на времето (вижте Ездра 1-2).

Пророчеството и вторите му значения

На много места в Новия Завет се цитират пасажии от Стария Завет, които изглеждат като че ли неправилно цитирани, т.е. не се отнасят към това, което Новият Завет казва. Тези пасажии изглеждат ясни в контекста си в Стария Завет, а все пак авторът на новозаветната книга им е придал някакво ново значение.

Като пример вижте двете истории за чудния начин, по който Мойсей и израилтяните са се снабдили с вода от една канара в пустинята: веднъж при Рафидим (Изход 1:1-7) и веднъж при Кадис (Числа 20:1-13). Тези истории изглеждат достатъчно прости и ясни в техния първоначален контекст. Но в 1 Коринтяни 10:4 апостол Павел като че ли свързва тези две събития с Христос. Той казва: „...защото пиеха от една духовна канара, която ги придружаваше; и тая канара бе Христос“. Никъде в Стария Завет няма и намек за това, че тази канара е нещо друго освен обикновена канара. Апостолът придава на тази канара нов, втори смисъл, отъждествявайки я с Христос. Такова второ значение най-често се нарича на латински *sensus plenior* (по-пълно значение).

Вижда се, че апостолът прави просто аналогия. Той иска да каже: „Канарата бе за тях като Христос за нас - такава подкрепа както Христос е духовна подкрепа за нас“. Езикът на апостол Павел в стихове 2-4 е силно метафоричен. Той иска коринтяните да разберат, че опитността на

израилтяните в пустинята може да се разбира и като алегория на опитността на самите коринтяни в Христа, особено при вземането на Господна вечеря.

Днес ние, съвременните читатели, малко трудно разбираме такива аналогии. Ако Павел не беше го написал, щяхме ли да отъждествим облаците и морето с кръщението (стих 2) или пък канарата с Христос (стих 4)? С други думи, сами щяхме ли да бъдем в състояние с някаква сигурност да направим *sensus plenior* или да определим вторичното значение. Отговорът е „Не“. Святият Дух е внушил на апостола да направи тази аналогия без да спазва обикновените в такива случаи правила за контекст, намерение, стил и използвани думи (вижте по-горе Пророкът като предсказател на бъдещето). Святият Дух внушил на апостола да напомни, че израилтяните получили вода по този чуден начин повече от един път, като фигуративно опише това като „канара, която ги придружаваше“. Други детайли от описателния език, който Павел използва в 1 Коринтяни 10:1-10 (небуквален израз като „бащите ни всички“, „духовна храна“ и „духовно питие“ - са също толкова поразително необичайни.

Ние с вас обаче, не сме вдъхновени писатели на Писанието. Ние нямаме власт да правим това, което апостол Павел може да прави. Алегории, които той е бил боговдъхновен да направи, са сигурни. Но никъде Писанието не ни казва: „Иди и направи ето така“. Следователно ръководният принцип за нас трябва да бъде: *Sensus plenior* е въпрос на вдъхновение, а не на озарение и импровизации. Святият Дух, вдъхновил старозаветния автор да напише определени думи или редове, може да вдъхнови един новозаветен автор да подмине обичайните разбирания за контекст, цел, стил и език и да разглежда тези думи и редове в тяхното второ значение. Ние обаче, не сме вдъхновени писатели, а озарени читатели. Вдъхновението е онази мотивация, която е накарала авторите на отделните книги да ги напишат именно по този начин. Озарението е онова, което ни дава способността да разберем какво е имал предвид дадения автор. Ние не можем да пренапишем или да предефинираме Писанието на основата на нашето озарение. Ние можем да възприемем едно *sensus plenior*, следователно ние сме в положение на *postfactum* (след събитието). Поне докато не е идентифицирано като *sensus plenior* в Новия Завет, дадено твърдение или сравнение не бива да се идентифицира от нас като такова в Стария Завет.

Изучавайки Библията, дадените ни коментари към нея, речниците и ръководствата, ние ще бъдем в състояние да кажем кои пасажии от пророците на Стария Завет имат второ по-пълно значение в Новия Завет. Някои типични пасажии, на които Новия Завет дава допълнително значение в

Новия Завет, са: Матей 1:22-23 (Исая 7:14); 2:15 (Осия 11:1); 2:17-18 (Еремия 31:15); Йоан 12:15 (Захарин 9:9).

Нека дадем за пример само едно от тях, за да илюстрираме феномена на по-пълното значение в пророците: Матей 2:15. В Осия 11:1 четем:

„Когато Израел беше младенец, тогава го възлюбих и из Египет повиках Сина си“. В Осия контекстът е извеждането на Израел от Египет по начина, описан в Изход. Целта е да ни се покаже колко Господ възлюби Израел - като Свое дете. Стилът е синонимен, поетичен паралелизъм, където „моят син“ означава народа на Израел. Езикът е метафоричен: Израел е безспорно „детето“. Вторият член на триединството - Христос - не изглежда да се има предвид в ясното значение на този текст.

Ако това не бе написано в Матей 2:15 ние едва ли бихме направили връзка с казаното от Осия и Исус от Назарет. Но Матей притежава нещо, което ние нямаме. Той притежава властното вдъхновение от същия Дух, който е вдъхновил и Осия да напише 11:1. Същият Дух е внушил на Матей да използва думите на Осия в друг контекст, с друга цел, стил и език за Месия. Сякаш Святият Дух е вложил тези думи в Осия, за да бъдат готови за използване във връзка със събитията от живота на Исус. Матей е приложил същите думи, но вече в друг смисъл (за Христос), на основата на извършената от него екзегетика и херменевтика. Обратно, той е взел същите думи и ги е поставил в нов контекст и им е придал ново значение. Но той е имал властта да направи това. Ние можем само да четем и да оценяваме който и да е пасаж.

Двойно ударение на ортодоксиката и ортопрактиката

Ортодоксиката е правилното вярване. Ортопрактиката е правилното действие. Бог е използвал пророците, за да призове хората от древен Израел към правилна вяра и правилни действия. Така, разбира се, се запазва баланса, който изисква Стария Завет (вижте Яков 1:27; 2:18; Ефесяни 2:8-10). Това, което Бог изисква от Израел и Юдея, е същото, което изисква и от нас. Пророците могат да ни послужат постоянно като напомняне за Божието налагане на Завета. За този, който спазва ограниченията, наложени ни от Новия Завет (да обичаме Бога и да обичаме ближния като себе си) крайният, вечният резултат ще бъде благословение, макар че такъв резултат не ни се гарантира на този свят и това може да е обезкуражаващо. Този, който не спазва правилата, ще получи в края на краищата само наказание, независимо колко добре живее на тази земя. Предупреждението на Малахия (Малахия 4:6) е все още в действие.

ГЛАВА 11 – ПСАЛМИТЕ: МОЛИТВИТЕ НА ИЗРАЕЛ И НАШИТЕ МОЛИТВИ

Псалми е може би най-известната и най-обичаната от християните старозаветна книга. Фактите, че копие от нея често се прилага към Новия Завет, и че псалмите се използват много често по време на християнските служби, правят Псалми най-известната книга на Стария Завет. Въпреки това, много често Псалми се оказва неправилно разбрана и неправилно използвана книга. Главният проблем, който възниква при тълкуването на псалмите произхожда от тяхната природа: какво представляват те. Поради това, че Библията е Божие Слово, повечето християни автоматично приемат, че всичко, което тя съдържа, са слова от Бога към хората. Много хора не разбират или не признават, че Библията съдържа и думи, отправени към Бога или казани за, Бога и тези думи са също Божие Слово.

Псалмите са точно такива думи. Псалмите са главно молитви и химни, отправени към Бога или изразяват, чрез песен, истини за Бога. Те ни изправят пред един уникален херменевтичен проблем: как тези слова, казани за Бога, действат като Божие Слово за нас? Поради това, че те не представляват нито твърдения, нито повеления или истории, илюстриращи доктрини, те за нас не са нито доктринални документи, нито поучения за християнски морал. Но те са много полезни, ако ги използваме за целите, за които Бог ни ги е дал: (1) да ни научават да изразяваме своите мисли и чувства към Бога и (2) да ни научат да виждаме Неговите пътища. Псалмите са от голяма полза за този вярващ, който иска да се научи да изразява своята радост, мъка, успехи и поражения, надежди и съжаления.

Но книгата Псалми често се използва неправилно, най-често поради това, че е разбрана неправилно. Не всички псалми имат лесна за следване логика и не всички са лесни за прилагане в нашия двадесети век. Ще дадем пример с 23-ти псалм. В него Бог символично е представен като пастир, а самия псалмопевец (а значи и всички ние) - като Неговите овце. Неговото желание да се грижи за нас като ни води на благодатни пасбища, т.е. като посреща нашите нужди и като ни защитава в беда, очевидно е смисъла на псалма.

Но смисълът на много други псалми съвсем не е толкова очевиден от пръв поглед. Например, как да използваме един псалм, който изразява

нищожеството на псалмопевеца? Можем ли да използваме един такъв псалм по време на църковна служба или той е само за лично ползване? А какво да кажем за някой псалм, който разказва за Божието благословение над Израел - може ли такъв псалм да бъде от полза за един американски християнин или това се отнася само до евреите? А псалмите, които предсказват идването на Месия? А тези, които величавят мъдростта, или онези няколко псалма, които възхваляват конкретни царе на Израел? Твърде малко хора на земята днес живеят под властта на крале. И накрая, как да разбираме желанието на псалмопевеца да се намери някой, който да разбие в камък малките деца на Вавилон (Псалм 137:8-9).

За да се направи подробно обсъждане на всички псалми е необходимо да се напише цяла една отделна книга. В тази глава ние даваме само някои правила и напътствия, които биха могли да ви помогнат да оцените по-добре Псалми и да ги използвате по-пълноценно във вашия християнски живот и служение.

Един предварителен екзегетичен преглед

Както и с другите библейски жанрове, поради литературните си особености, Псалми изискват специално внимание при четенето и тълкуването. В частния случай на Псалми това означава познаване на природата на псалмите, видовете псалми и тяхната форма и функции.

Псалмите като поезия

Най-важното нещо за запомняне при псалмите е и най-очевидното: те са поеми - по точно музикални поеми. Ние вече накратко обсъждахме особеностите на древноеврейската поезия в предишната глава, но в случая с Псалми има някои допълнителни неща, които трябва да се кажат:

1. Да не забравяме, че по своята природа еврейската поезия е била адресирана до разума на слушателя, минавайки през сърцето му (т.е. използваният език е емоционален). Трябва да внимаваме да не правим свръхекзегетика на Псалми като търсим някакво специално значение във всяка дума или фраза, където певецът всъщност не е имал нищо предвид. Например, припомнете си, че по природа еврейската поезия винаги включва

някакви форми на паралелизъм, най-често срещаният от които е синонимният паралелизъм. При него вторият ред повтаря или подсилва значението на първия. Двата реда заедно изразяват авторовата мисъл, като вторият ред няма за цел да каже нещо ново или различно. Разгледайте като пример Псалм 19:1-2:

„Небесата разказват славата Божия, И просторът известява делото на ръцете Му. Ден на ден казва слово и нощ на нощ изявява знание“. (NIV помага на читателя, като отбелязва с главна буква само началото на първия и третия ред). В тези два стиха вдъхновеният поет величае Бога-Творец.

Смисълът, който влага поета, изразен в проза е: „Бог се изявява чрез Своето творение и по-специално чрез небесните тела“. Но прозата е напълно бледа в сравнение с тази величествена поезия в псалма. Вдъхновеният език на поемата казва същото, но по по-добър и по по-лесен за запомняне начин. Четирите реда не се опитват да кажат нещо различно, макар че вторият стих внася една по-нова идея - че денем и нощем небесата разкриват величието на своя Творец. Но в първия стих псалмопевецът не казва, че „небесата“ правят едно нещо, а „просторът“ - друго; двата реда описват същата величествена картина.

2. Да не забравяме, че псалмите не са какви да е поеми, а музикални поеми. Една музикална поема не може да се чете по същия начин, по който се чете едно послание, повествование или закон. Музикалната поема е насочена към емоциите и предизвиква повече чувства отколкото умствено съсредоточаване; предизвиква такава реакция на слушателя, която е обусловена от нещо повече от едно разсъдливо възприемане на даден факт. Макар че псалмите съдържат и отразяват религиозна доктрина, те едва ли могат да се използват, за да се защити тази доктрина. Опасно е да се чете един псалм така, като че ли той ни учи на някаква религиозна доктрина; по същия начин е опасно да се прави така и с едно повествование. Фактът, че книгата Псалми засяга определена религиозна проблематика чрез поетични и музикални средства, съвсем не означава, че тя може да служи за основа на някакъв рационален спор.

Кой от нас, когато пее песента „Мощна крепост е нашият Бог“, си представя, че Бог е нещо като укрепление, непристъпно здание или даже стена? Всички разбираме, че „мощна крепост“ е един фигуративен начин, по който мислим за Бог. Така и когато псалмопевецът казва: „И в грях ме зачена майка ми“ (Псалм 51:5), той едва ли има предвид да издигне доктрината, че зачеването е грешно и бременната жена е грешница, или че още нероденото бебе е вече грешник, или друга подобна доктрина. Поетът просто е

използвал една хипербола - целесъобразно преувеличение - за да изрази по-силно и по-живо мисълта си, че е грешник. Когато четете псалмите, бъдете внимателни да не извличате от тях неща, които вдъхновеният поет никога не е искал да каже.

3. Да не забравяме, че речникът, който използват поетите е обикновено метафоричен. Трябва да търсим смисъла на метафорите. Планините приличат на разиграли се овни (Псалм 114:4; какъв чудесен начин да възпееш чудесата, съпътствали Изхода!); мечове има на устните на враговете (Псалм 59:7; кой от нас не е изпитвал срязващата болка от клеветата и лъжата?); Бог е представен като пастир, крепост, щит, канара. Изключително важно е да се „вслушваме“ в метафорите и да определяме тяхното значение.

Важно е също да не потискаме метафорите, както и да не ги възприемаме буквално. Ако някой възприеме буквално 23-ти псалм, той може да направи една сериозна грешка, че Бог иска от нас да бъдем и да действваме като овце, или пък че от нас се иска да живеем такъв един селски пасторален живот. По този начин псалмът може да се тълкува като противопоставящ се на нашия градски начин на живот. Именно неспособността да се оцени символичния език на псалмите /метафорите, подобията и да се преведат абстрактните символи на обикновен език може да доведе до съвършено неправилно приложение на даден псалм.

Псалмите като литература

Поради това, че псалмите са музикални поеми, когато ги четем трябва да можем да познаваме определени черти, характеризиращи тази литературна форма. Ако пропуснем да забележим тези черти, можем да допуснем някои грешки при тълкуването и прилагането на псалмите.

1. Псалмите биват няколко вида. Този факт е толкова важен за нашето разбиране, че по-късно в тази глава ние ще отделим на него по-специално внимание. Засега е важно да кажем, че древните израилтяни са знаели тези различни видове псалми. Те отлично са познавали разликата между един псалм за оплакване (изразяващ скръбта на някого или на група хора и зов за помощ към Господа) и псалм за благодарност (изразяващ радост и благодарност за получената Божия Милост). Съвременният човек не използва псалмите като израилтяните. Ето защо е доста трудно за един наш съвременник да разбере един псалм без предварително да знае от кой вид е той.

2. Всеки псалм се характеризира и със своята форма. Псалмите от един и същ вид се различават помежду си по своята форма (структура). Когато разберем структурата на псалма, можем да разберем и какво се случва в него. Например можем да разберем прехода от един предмет на друг и по ударението, което псалмопевецът поставя на даден предмет. От там можем да разберем и посланието на целия псалм. По-подробно ще разгледаме това по-късно, когато се спрем на някои примери за екзегетика.

3. Всеки вид псалми е изпълнявал определена функция в древен Израел. И това ни изглежда достатъчно важно, за да му отделим по-голямо внимание. Засега е достатъчно да запомните, че всеки псалм е преследвал определена цел. Не е разумно да вземете един „царски“ псалм, който първоначално е служил за възхвала на израелските царе, поставени от Бога, и да го четете на бракосъчетание. Псалмът просто няма такива функции.

4. Трябва също да се научите да разпознавате различните образци в даден псалм. Псалмопевецът доста често използва един аранжимент или повтаря едни и същи думи и звуци, както и стилистични игри с думите. Нещо повече, някои псалми са т. нар. акростишни (Азбучни), т.е. всеки ред или стих започва със следващата буква от азбуката. Псалм 119 е един пример за акростишен псалм. Това се е оказвало доста полезен белег при запомнянето. на този дълъг списък от отговорности и придобивки, които има вярващия човек според Закона.

5. Накрая всеки псалм трябва да се чете и възприема като литературна единица. Псалмът трябва да се разглежда като цяло, а не да се разбива на съставни части, както това се прави често с Притчи - да се разглеждат като много перли нанизани една след друга, и всяка да се възприема отделно от другите. Полезно е при четенето да се следва баланса на псалма. Всеки псалм има някакъв свой развит образец, чрез който идеята му се представя, разработва и накрая довежда до някакъв завършен край.

Поради литературното единство на всеки псалм, не би било правилно да се вземат отделни стихове и да се цитират извън техния първоначален контекст. Вижте например, Псалм 105:34: „Рече, та дойдоха скакалци и безчислени гъсеници...“. Ако се извади от контекста си, този стих като че ли иска да ни каже, че Бог е изпратил тези скакалци и гъсеници като свои агенти, които да извършат някакви предварително определени действия на земята. Как тогава да тълкуваме Псалм 85:12, където пък е казано: „Господ също ще даде това, което е добро; и земята ще ни даде плода си“, след като всичките онези скакалци и гъсеници са вредители на земята (Йоил 2:25)? Как може така, Бог да ни изпраща тези вредители, а в същото време ни

гарантира, че ще ни изпраща само това, което е добро за земята? Отговорът може да се намери в контекста на онези псалми, от които са извлечени тези цитати. Съществуват едни контекстуални рамки върху значението, които могат да ни помогнат да дефинираме използваните думи и да разберем истинският смисъл в тези цитати. Псалм 85 възпява благословенията, които Бог изпраща над израелската земя когато израилтяните са верни на своя завет с Бога. Псалм 105 описва как Бог използвал гъсениците и скакалците, за да накара фараона да разреши, израилтяните да напуснат египетската земя. Деконтекстуализацията може да доведе до неправилно заключение. Винаги когато някой цитира даден литературен откъс неправилно, извън оригиналния му контекст, той прави така, че тази литература да не изпълнява функциите, които са и възложени.

Използването на псалмите в древен Израел

Псалмите били функционални песни, специално създадени да служат на древните израилтяни при тяхното поклонение на Бога. Под „функционални песни“ ние имаме предвид не просто химни, които понякога се използват и днес, т.е. подготвителни песни, които са увод към същинската църковна служба. В древен Израел псалмите изпълнявали много важни церемониални функции на връзка между вярващия и Бога.

Не е възможно с точност да се посочи времето на написване на даден псалм. Това, обаче, не ни изправя пред някакъв сериозен ексегетичен проблем. Псалмите са удивително добре приложими към всички епохи. Тяхното използване в древността, макар и имащо някаква информационна стойност за нас днес, не изисква от нас и ние да ги използваме по същия начин. Псалмите имат панкултурна и пангеографска стойност поради факта, че те "говорят" на сърцето на вярващия или вярващите събрани на поклонение.

В древността псалмите били използвани като допълнителни средства за поклонение при принасянето на жертви в храма в Ерусалим. Възможно е понякога професионалните певци да са ги използвали и по време на молитва на вярващите, но това не е доказано. По-късно познаването на псалмите се разпространило широко и между обикновените израилтяни, и те започнали да ги пеят във всякакви ситуации, в които думите изразявали тяхното отношение и обстоятелствата, в които се намират. Накрая псалмите се оказали събрани в обширни групи, наречени „книги“. Имало пет такива

книги (Книга 1: Псалм 1-41; Книга 2: Псалм 42-72; Книга 3: Псалм 73-89; Книга 4: Псалм 90-106; Книга 5: Псалм 107-150). Тъй като дадени групи псалми имали подобни характеристики, те били събирани първоначално на отделни подгрупи, включени по-късно в тези пет книги. Но всичко това не е много важно за нас днес, тъй като всички псалми от тези пет книги са разпръснати в рамките на сегашната книга Псалми.

Според заглавията, които не са част от първоначалните псалми и се разглеждат като невдъхновени от Бога, цар Давид е написал почти половината от псалмите -седемдесет и три от тях, Мойсей е написал един (Псалм 90), Соломон е написал два (Псалм 72 и Псалм 127), синовете на Асаф са написали няколко, Кореевите синове - няколко и др.

След като израилтяните се върнали от изгнание и построили отново храма, книгата Псалми придобила този си вид, като 1-ви псалм бил поставен в началото като въведение към цялата книга, а 150-ти псалм бил поставен в края като заключение. От Новия Завет виждаме, че евреите познавали добре псалмите, както, разбира се, и Исус и учениците му. Псалмите са били част от еврейското поклонение на Бога. Апостол Павел съветва ранните християни да се окуражават един друг с „псалми, химни и духовни песни“ (Ефесяни 5:19; Колосяни 3:16). Той положително е имал предвид книгата Псалми, макар че сигурно е включвал и някакви други видове ранни християнски песни.

Видове псалми

Възможно е да групираме псалмите в седем различни групи. Макар че при това групиране може нещо да е пропуснато или пък да съществуват различни подгрупи, то служи да ръководи читателя за по-добро използване на псалмите.

Елегии (оплаквания)

Това е най-голямата група псалми. Има повече от шестдесет индивидуални и групови элегии. Индивидуалните элегии (например Псалм 3, 22, 31, 39, 42, 57, 71, 120, 139, 142) изразяват авторовите борби, страдания и разочарования пред Бога. Груповите элегии (Псалм 12, 44, 80, 94, 137)

изразяват същите чувства пред Бога, но за цяла група хора. Вие обезсърчен ли сте? Вашата църква изживява ли труден период? Учудвате ли се, защо нещата при вас не вървят добре? Ако е така, то елегииите са един потенциален модел за това как вие да се изразявате пред Бога. Времената често са били доста трудни за древните евреи. Елегииите в Псалми изразяват чрез дълбока и искрена страст разочарованието, което хората изпитват.

Благодарствени псалми

Както е видно от името, те били използвани в обстоятелства противоположни на тези на елегииите. Тези псалми изразяват радост пред Бога, че нещо върви добре, че обстоятелствата предразполагат към успех, че Бог е верен защитник и т.н. Благодарствените псалми дават възможност на един или няколко вярващи да изразят чувството си на благодарност.

Хвалебствени химни

Тези псалми, без да споменават минали неблагоприятия или победи, са концентрирани върху хваление на Господа за това, че Той е такъв, какъвто е, за Неговото величие и милост към цялата земя и към Своите хора. Бог е възхваляван като Създателя на Вселената (Псалм 8, 19, 104, 148), като защитник и Бог на Израел (Псалм 33, 103, 113, 117, 145-147). Бог заслужава да бъде хвален. Тези псалми са адаптирани така, че да могат да се използват както при индивидуално, така и при групово хваление.

Псалми за историята на Спасението

Има няколко псалма (вижте Псалм 78, 105, 106, 135, 136), които са поставили на фокус един преглед на спасителното дело на Бога между израилтяните, освобождението от робството в Египет и утвърждаването им като народ на земята. Израилтяните, от които произлезе Исус Спасителят и чрез които ни бе предадено Божието Слово, са един много специален народ на света. Тяхната история се възпява чрез тези псалми, за да разкрие историята на Спасението.

Псалми за честване и тържествени декларации

Тук са включени няколко вида псалми. Първата група са подновяващи завета литургии, такива като Псалм 50 и 81, които са обещания, направени на Синай. Тези псалми могат да служат като ръководещи при служби, свързани с подновяване на завета. Псалми 89 и 132 често се наричат Давидови заветни псалми и възхваляват важността на Божия избор над Давидовото коляно. Тъй като от това коляно произлиза и нашия Господ, тези псалми служат за основа на Неговото Месианско служение. Има и девет псалма, които са свързани по-специално с царуването. Наричаме ги царски псалми (Псалм 2, 18, 20, 21, 45, 72, 101, 110, 144). Един от тях е Псалм 144. Царството в древен Израел било много важна институция, тъй като чрез него Бог давал стабилност и защита. Макар че повечето от израелските царе били нелоялни пред Бога, ние все пак можем да използваме всеки от тези псалми за нашите добри цели. Бог работи в обществото чрез посредници, а в тези псалми намираме хваление на тази посредническа работа.

С групата на царските псалми е свързана и т.нар. група на псалми на възцаряването (Псалм 24, 29, 47, 93, 95-99). Тези псалми възхваляват коронясването на царя в древен Израел - церемония, която изглежда е била повтаряна ежегодно. Някои изследователи смятат, че тези псалми представят възцаряването на Господа и били използвани като литургии по време на някакви специални церемонии, символизиращи това, макар че това не е доказано.

Накрая, има една група псалми, наречени Песни от Сион или Песни от Ерусалим (Псалм 46, 48, 76, 84, 87, 122). Според Божието предсказание чрез Мойсей, когато израилтяните били още в пустинята (вижте Второзаконие 12), Ерусалим действително станал център на Израел, място, където бил построен храма и откъдето цар Давид упражнявал своята власт. Ерусалим - "свещеният град" е станал предмет на специално внимание в тези песни. Доколкото в Новия Завет името "Новия Ерусалим" има символично значение (небесата), тези псалми остават в сила и за християнското поклонение на Бога.

Псалми за мъдростта

Тук се включват осем псалма: 36, 37, 49, 73, 112, 127, 128 и 133. Можем да отбележим, че глава 8 от книгата Притчи е също псалм, възхваляващ достойнствата на мъдростта и мъдрия начин на живот. Полезно е тези осем псалма да се четат заедно с книгата Притчи (например гл. 12).

Песни на вярата

Тези десет псалма (Псалм 11, 16, 23, 27, 62, 63, 91, 121, 125, 131) фокусират вниманието си на това, че можем да се доверим на Бог. Даже в моменти на отчаяние, трябва да възхваляваме Божията добрина и грижа за хората Му. Бог се радва когато тези, които вярват в Него, Му доверяват живота си и се доверяват на това, което Той им е определил. Тези псалми ни помагат да изразим своето доверие в Бога, независимо дали живеем добре или не. За тези, които биха желали да изследват по-подробно различните групи псалми, ние препоръчваме книгата със заглавие: „От глъбините: Псалмите ни говорят и днес“, 2 изд. Бернхард Андерсон (John Knox, 1983 г.). Тази книга не само съдържа много подробности за това как псалмите са били използвани в древен Израел, но и за това как те могат да се използват днес в нашия християнски живот.

Примери за екзегетика

За да илюстрираме как познаването на формата и структурата на псалмите ни помага да разберем тяхното послание към нас, ние избрахме два псалма, за да направим по-подробен анализ. Единият е лична елегия, а другият - хвалебствен псалм.

Псалм 3: елегия

Чрез внимателно изследване на всички псалми - елегии, изследователите са успели да изолират шест елемента, които се появяват по един или друг начин във всички тези псалми. Тези елементи са:

1. *Обръщение.* Псалмопевецът идентифицира този, към когото се обръща. Разбира се, това е Господ.

2. *Оплакване.* Псалмопевецът излива силно и искрено своята мъка, показвайки какъв е проблема и защо търси Божията помощ.

3. *Доверие.* Незабавно псалмопевецът изразява своето упование на Бога. /Защо да се оплакваш на Бог, ако не вярваш, че ще ти помогне? Нещо повече, можеш да уповаваш, че Бог ще отговори на нуждата ти по начин, по който Той иска, не по начин, който на теб ти се струва най-добър/.

4. *Избавление*. Псалмопевецът моли Бога да го избави от ситуацията, описана в оплакването.

5. *Увереност*. Псалмопевецът изразява увереност, че Бог ще го избави. Тази увереност се изразява успоредно с изразяването на доверие.

6. *Хваление*. Псалмопевецът изразява хваление, благодарност и почит на своя Бог за това, че е благословил миналото, настоящето и/или бъдещето.

Псалм 3:1-8

(1) Господи, колко се умножиха противниците ми! Мнозина въстават против мене.

(2) Мнозина думат за моята душа: няма за него помощ в Бога.

(3) Но Ти, Господи, си щит около мене, Слава моя и Тоя, който възвишава главата ми.

(4) С глас извиках, към Господа; и Той ме послуша от светия Си хълм.

(5) И аз легнах и спах; станах; защото Господ ме поддържа.

(6) Няма да се убоя от десетки хиляди от хората, които навред са се поставили против мене.

(7) Стани, Господи; спаси ме, Боже мой; защото Ти си поразил в челюстта всичките ми неприятели; строшил си зъбите на нечестивите.

(8) От Господа е спасението. Върху Твоите люде нека бъде благословието Ти.

Шестте елемента могат да бъдат идентифицирани както следва:

1. *Обръщение*. Това е „Господи, ...“ в стих 1. Забележете, че то не е нито дълго, нито запленаващо. Простите молитви са също толкова ефективни, колкото и най-цветистите. Не е нужно „да се подмазваме“ на Бога.

2. *Оплакване*. То се намира в останалата част от стих 1 и целия стих 2. Цар Давид описва враговете си (те са персонифицирани символи на всяко неблагоприятно и проблемно) и това, колко безнадеждно му се вижда неговото положение. Всяка житейска трудност може да се опише по този начин.

3. *Доверие*. Стихове 3-6 изразяват доверието към Господа. Кой е Бог, как Той отговаря на молбите ни, как избавя хората от ситуации, които изглеждат безнадеждни - всичко това е доказателство, че трябва да се доверим на Бога.

4. *Избавление*. В стих 7 „Стани, Господи; спаси ме, Боже мой“ цар Давид изразява своята (и наша) молба за избавление. Забележете колко пряк е този зов за помощ, и че той следва непосредствено стиховете, изразяващи доверие. Този ред не е задължителен, но е напълно нормален. Във всички елегии може да се открие този баланс на молитва и хваление, какъвто баланс трябва да съществува и във всички наши молитви.

5. *Увереност*. Остатъкът от стих 7 „Защото ти си поразил в челюстта...“ изразява именно елемента увереност. Може би ще попитате: „Каква увереност виждате в това боксьорско описание на Бога?“ Наистина, езикът е повече метафоричен, отколкото буквален. „Ти, Господи, вече си решил всички мои проблеми“ - би било буквално перифразиране на този текст, тъй като „Неприятели“ и нечестиви в случая означават проблемите и нещастията, през които тогава преминава Давид, а сега преминаваме ние. В тази жива картина се вижда сигурното поражение на враговете. Но помнете, че тази част от псалма далеч не означава, че Бог ни обещава живот без проблеми. Тя само изразява факта, че Бог в избраното от Него време ще реши нашите истински сериозни проблеми според Своя собствен план за нас.

6. *Хваление*. Стих 8 съдържа хвалението към Бог за Неговата вярност. Той е Този, който избавя, а но молбата за благословение в края на стиха се разбира, че Той е и този, който благославя. (Ние не бихме искали благословение от някой, който не може да го даде).

Много неща могат да се научат от една елегия като Псалм 3. Най-важното от тях е баланса в молитвата (исканията да са съпроводени с благодарност за вече полученото; оплакванията – с увереност в помощта). Доказателството за искреност (колко свободно и с каква сила се жалва и моли за помощ Давид) ни учи да сме по-открити в молитвите си към Бога и да не прикриваме проблемите си.

И все пак този псалм не е написан, за да ни обучи как да се молим, а е само едно ръководство. Можем да използваме този псалм когато сме в края на силите си, обезкуражени, обсадени от всякакви проблеми, когато се чувстваме победени от нещо. Той ще ни помогне да изразим мислите си и чувствата си и да възложим всичко на Божията вярност така, както са

правили това древните израилтяни. Бог е поставил този псалм в Библията, за да ни помага, когато се обръщаме към Него.

Груповите елегии, наричани още „обща оплаквания“ следват същата тази шестстъпкова структура. Една църква или християнска група, изправена пред трудности, може да използва тези псалми по същия начин, по който и един вярващ може да използва Псалм 3.

Псалм 138 - Благодарствен псалм

Благодарствените псалми имат по-различна структура, което е резултат от по-различната им цел. Един благодарствен псалм има следните елементи:

1. *Въведение.* Този елемент съдържа свидетелството за това как Бог е помогнал на псалмопевица.
2. *Бедата.* Ситуацията, от която Бог е избавил певица.
3. *Призив.* Псалмопевецът повтаря призива, който е направил към Бога.
4. *Избавление.* Описва се как Бог е изпратил избавлението.
5. *Свидетелство.* Думи на хваление за Божията милост.

Както се вижда, благодарственият псалм изразява благодарност за показана милост в миналото, за това, което Бог вече е направил. Редът, по който се подреждат тези пет елемента на псалма, може да се променя значително. Строго фиксираният ред на псалмените елементи би ограничил творческото вдъхновение на псалмопевица.

Псалм 138:1-8

- (1) Ще те славя от все сърце, ще ти пея хваления пред боговете,
- (2) ще ти се поклоня към светия Твой храм, и ще славя Твоето име за милосърдието Ти и за верността Ти, защото си възвеличил думата Си повече от цялото Си име
- (3) в деня, когато извиках, Ти ме послуша; ободрил си ме с сила в душата ми.
- (4) Ще Те прославят, Господи, всички земни царе когато чуят думите на Твоите уста;

(5) Да! ще възпяват пътищата Господни, че голяма е славата Господна.

(6) Защото, ако и да е възвишен Господ, пак гледа на смирения; а високоумния познава от далеч.

(7) Даже ако премина сред утеснение, Ти ще ме съживиш; ще простреш ръката Си против гнева на неприятелите ми; и десницата Ти ще ме избави.

(8) Господ ще извърши това, което е потребно за мене. Господи, понеже милостта Ти трае до века, не оставяй делата на Своите ръце.

1. *Въведение.* В стиховете 1-2 цар Давид изразява своето намерение да хвали Бога заради любовта и верността, които е показал към него, както и заради Божието величие, което само по себе си заслужава хваление.

2. *Бедата.* В стих 3 бедата не е съвсем конкретно посочена - може би е някаква трудност, в която Давид е призовал Бога. Този псалм може да се използва от всеки християнин, който иска да благодари на Бога за някаква помощ, която е получил.

3. *Призив.* Той също се съдържа в стих 3. Бог е хвален за това, че е показал милост и е откликнал на зова за помощ.

4. *Избавлението.* То се вижда най-ясно от стихове 6-7. Фактът, че Бог е обърнал внимание на неговия зов, макар че той не заслужава тази милост, и е запазил живота му в бедите (подразбира се, че това е ставало много пъти) и от „враговете“ му, може да ни послужи да изразяваме и нашата собствена благодарност за това, което Бог е направил за нас в миналото.

5. *Свидетелство.* Стихове 4-5 и 8 съдържат Давидовото „и нашето“ свидетелство за Божията доброта. Бог е толкова велик, че заслужава и най-голямото земно хваление (ст. 4-5). На Него може да се разчита и да бъде призоваван на помощ, защото Той винаги спазва обещанията си (ст. 8). Какво огромно очакване и възлагане на надежди на Бога се съдържа в Псалм 138! Колко полезен за нас е този псалм при изразяване на нашите мисли и чувства когато получим Божия помощ в живота си!

Ако искате да изследвате по подобен и/или по-задълбочен начин другите видове псалми, вие можете да получите голяма помощ от книгата на Андерсон. Подобни добри резултати можете да получите и ако просто прочетете няколко псалма от даден вид и намерите общите им характеристики. Най-важното нещо е да разберете, че псалмите се

различават един от друг и това различие само придава нови големи възможности за използване от нас.

Една забележка върху „проклинащите“ псалми

Една от причините, поради които вярващите от всички времена са се обръщали към Псалми, е разбираемият им език. В тях се среща пълният спектър от човешки емоции, даже и най-силните. Няма значение колко сте тъжен, псалмопевецът ще ви помогне да изразите вашата тъга (вижте Псалм 69:7-20 или Псалм 88:3-9). Няма значение колко сте радостен, псалмопевецът ще ви помогне да изразите и радостта си (вижте Псалм 98, 133 или 23:5-6).

Тъгата и радостта не са греховни чувства. Но гневът, злобата и омразата могат да ни доведат до греховни мисли или действия, такива като желание да нараним или да отмъстим с думи. Със сигурност е вярно, че да изразиш гнева си вербално - чрез думи - е по-добре, отколкото да си послужиш с насилствени действия. Части от определени псалми ни помагат точно в тази насока - да погледнем нещата по по-различен начин. Те насочват нашия гняв към Бога словесно, отколкото към който и да било друго словесно или физически. Псалмите, които съдържат вербализация на гняв, се наричат „проклинащи“ псалми.

Би било безполезно и нечестно да отричаме, че понякога ни овладяват негативни чувства спрямо другите, независимо дали тези чувства са грешни или не. Чрез тези проклинащи псалми Бог ни призовава: „Треперете, но не съгрешавайте“ (Псалм 4:4). Ние трябва да изпълним това, което ни учи Новия Завет: „Гневете се, но без да съгрешавате; слънцето да не залезе в разгневяването ви; нито давайте място на дявола“ (Ефесяни 4:26-27), като изразяваме своя гняв направо пред Бога, отколкото да отвърнем на злото, което са направили на нас, със зло. Проклинащите псалми обуздават нашия гняв и ни помагат да го изразим (пред Бога) чрез същите ясни и целесъобразни хиперболи, които се срещат и в другите псалми.

Проклинащи части имат предимно елегичните псалми. Псалм 3, който разгледахме подробно по-горе, съдържа една такава проклинаща част в стих 7, която е много кратка и не е много груба. Но някои проклинащи части са доста остри и обидни (вижте Псалм 12, 35, 58, 59, 69, 70, 83, 109, 137, 140). Вижте за пример Псалм 137:7-9:

Помни, Господи, против едомците деня на разорението на Ерусалим, когато казваха: съсипете, съсипете го до основата му! Дъщерьо вавилонска, която ще бъдеш запустена, блазе на онзи, който ти въздаде за всичко що си сторила нам! Блазе на онзи, който хване и разбие о камък малките ти деца!

Псалм 137 е една елегия за страданията на израилтяните по време на изгнанието; тяхната столица Ерусалим, била разрушена, земята им била отнета и дадена на едомците (виж книгата на Авдий). Следвайки Божието Слово „На Мене принадлежи възмездието и въздаянието“ (Второзаконие 32:35), съчинителят на тази елегия призовава към осъждане според Божиите проклинания (вижте Гл. 10). Сред тези проклинания е и това за изстребването на цялото греховно общество (Второзаконие 32:25 и 28:53-57). Нищо в Писанието не ни казва, че това временно осъждане трябва да се тълкува като вечно осъждане.

Това което псалмопевецът прави в Псалм 137 е, че той разказва на Бога за чувствата на страдащите израилтяни като използва един хиперболичен език за същите неща, които намираме и в заветните проклинания. Фактът, че псалмопевецът като че ли се обръща направо към вавилонците, е просто един стилистичен похват - той също така направо се обръща и към Ерусалим в стих 5. Но само Бог е истинският слушател на нашите гневни думи, както и само Бог трябва да е слушател на нашите гневни думи. Разглеждани в своя контекст като част от езика на елегиите и използвани правилно за канализиране и контролиране на потенциално грешния ни гняв, проклинащите псалми действително могат да ни предпазят от грях. Да показваме или упражняваме гнева си пред други хора е нещо, което трябва да избягваме (Матей 5:22).

Проклинащите псалми не противоречат на Исусовото учение да обичаме враговете си. Да не бъркаме „любовта“ с „изпитването на топли чувства към“. Исусовото учение определя любовта като активна любов, т.е. не е важно какво чувстваш към някого, а какво правиш за него (Лука 10:25-37). Библейската заповед е да практикуваме любов, а не да чувстваме любов. По подобен начин проклинащите псалми ни помагат когато чувстваме гняв да не го упражняваме. Трябва честно да изразяваме своя гняв пред Бога, без значение колко болка и омраза изпитваме, и нека Бог да се погрижи за справедливостта. Врагът, който продължава да прави зло, въпреки нашето въздържание, ще срещне големи затруднения (Римляни 12:20). Следователно ролята на тези псалми е да ни помогне да не бъдем „победени от зло“, но да се освободим от гнева си, за да „побеждаваме злото чрез доброто“. (Римляни 12:21)

Накрая още нещо. Думата „мразя“, която се среща в псалмите, често не се разбира правилно. Когато псалмопевецът казва: „Със съвършена омраза ги мразя...“ (Псалм 139:22), той не прави грях. Иначе бихме обявили и Бог за грешник, когато казва: „А Исав намразих“ (Малахия 1:3). Онази еврейска дума, която при нас е преведена като „мразя“ в някои контекстове означава „презираю, пренебрегвам“. Тя също може да означава „не желая или не съм в състояние да се оправя с някого“ или „отхвърлям“ - всички тези значения могат да се вземат от еврейския речник. От такава гледна точка не бива да се смята, че езикът на проклинащите псалми винаги нарушава това, на което ни учи Писанието, включително Матей 5:22.

Някои заключителни херменевтични обзрения

Тъй като от много векове християните неизменно се обръщат към Псалми когато са в нужда, разочарование или радост, ние бихме се въздържали от това да ви предлагаме „херменевтики“ на псалми за да не ги направим прозаични. Въпреки това ще ви предложим едно много кратко обзрение, надявайки се, че така те ще ви доставят повече радост при четене, пеене или молитва. Първо, трябва да отбележим, че християнският инстинкт (здрав разум) дава основния отговор на въпроса, с който започнахме тази глава: Как тези слова, изречени към Бога, могат да изпълняват функциите на Божие Слово за нас? По същия начин, по който те са действали и в древен Израел - като възможност да кажеш на Бога с думи това, за което Той е вдъхновил други хора от миналото да Му кажат.

Три главни ползи от псалмите

От това как са използвани псалмите в древен Израел и от новозаветните църкви се виждат три начина, по които християните могат да използват Псалми.

Първо, да се помни, че псалмите са ръководства за молитва. Имаме предвид, че всеки християнин, който иска да хвали Бога, да се обърне към него, или да помни Божиите благословения, може да използва псалмите като форма за изразяване на своите мисли и чувства. Псалмът е една стройна литературна композиция, съставена за да бъде изречена. Когато той отговаря на това, което искаме да кажем на Бога, неговото използване

подобрява нашите изразни възможности, когато усещаме, че сме неспособни да намерим нужните думи.

Второ, Псалмите ни показват каква искрена връзка трябва да поддържаме с нашия Бог. Въпреки че те не ни дават доктринални инструкции, те ни дават примери, които в края на краищата, са най-добрите инструкции. Можем да се поучим на честност при изразяване на нашите радости, разочарования, гняв и други мисли пред Бога.

Трето, псалмите ни показват важността на това да откликваме и да се съсредоточаваме върху нещата, които Бог е направил за нас. Те ни приканват към молитва, към контролирано обмисляне на Божието Слово и към връзка с другите вярващи. Подобни неща изграждат у нас живот на чистота и милосърдие. Псалмите, както никой друг литературен жанр, ни издигат до позицията, от която можем да разговаряме с Бога, получавайки представа за величието на Неговото царство и за това как ще изглежда нашия живот във вечността с Него. Даже в най-трудните житейски моменти, когато става нетърпимо болно да се живее, Бог е с нас. „Из дълбочините“ (Псалм 130:1) ние чакаме и търсим Божието избавление, знаейки че на Него може да се разчита. Да извикаш към Бога за помощ не означава, че подлагаш на съмнение Неговата вярност, а че я потвърждаваш.

Едно предупреждение

Ще приключим тази глава с едно много важно предупреждение. Псалмите съвсем не ви гарантират един приятен живот. Това е погрешно схващане, прекален буквализъм - от езика на някои Псалми се заключава, че Бог обещава да направи вярващите щастливи, а техния живот безметежен. Дори цар Давид, който е възпял с най-силни думи Божието благословение, е живял трагичен и пълен с разочарования живот; както ни е описан в 1 Царе и 2 Царе. Въпреки това, той хвали и величае Бога толкова ентузиазизирано даже и в най-елегичните си песни, точно както и апостол Павел ни учи да постъпваме в трудни времена (Ефесяни 1:16; 5:20). Бог заслужава хваление поради Своето величие и доброта, независимо от нашата нищета или трудности. Този живот съвсем не ни гарантира отсъствие на разочарования.

ГЛАВА 12 – МЪДРОСТТА: ТОГАВА И СЕГА

Еврейските мъдрости са един по-специален вид литература, който е непознат за повечето съвременни християни. Въпреки че големи части от Библията са посветени на мъдростта, много често християните или не я разбират, или използват неправилно цитираните стихове, като изгубват онова, което Бог е вложил. Когато се използва подходящо, мъдростта е един полезен източник в нашия християнски живот. Когато се разбира неправилно, тази мъдрост може да стане основа за егоистично, материалистично и късогледо поведение - обратно на това, което Бог има предвид.

Има три старозаветни книги, които ние наричаме „книги за мъдростта“: Еклисиаст, Притчи и Книгата Йов. Към тях можем да добавим, както вече имахме възможност да кажем в глава 11, няколко псалма, наречени „псалми на мъдростта“. В тази глава ще обърнем внимание най-вече на тези три книги. Не всичко в тези книги, обаче, може да се причисли към мъдростта. Но като цяло те съдържат такъв материал, на който можем да поставим етикета „мъдрости“.

Същност на мъдростта

Какво точно означава „мъдрост“? Най-краткото определение звучи така: Мъдрост е способността да се прави богосъобразен избор в живота. Това определение звучи разумно и не би смутило никой християнин. Проблемът се заключава в това, че мъдростта в Стария Завет много често се разбира неправилно и в резултат на това християните се държат понякога не толкова богосъобразно. Тази глава има за цел да оформи вашето разбиране и оценка на мъдростта.

Неправилно разбиране на книгите за мъдростта

Традиционно, книгите за мъдростта се прилагат неправилно по три начина.

Първо, много често хората ги четат на отделни части. Те пропускат, че в тях има едно главно и общо послание към читателя, което вдъхновеният автор е искал да разбере. Ако извличаме само фрагменти, без да си изясним контекста, можем да направим тези фрагменти да звучат изцяло прагматично, а оттам и да ги прилагаме неправилно. Например думите от Еклисиаст (3:2) „време за раждане и време за умиране“ в първоначалния си контекст биха звучали като скептично поучение за безсмислието на този живот (т.е. няма значение добре или зле ще живееш, ти все едно ще умреш когато дойде времето). Много християни разбират неправилно този цитат като мислят, че Бог предварително е избрал времетраенето на нашия живот; но Еклисиаст 3:2 определено няма предвид това нещо в контекста си.

Второ, хората много често разбират неправилно термините, моралните категории, стила и литературните похвати. Понякога те дават свое определение на термините, използвани в мъдростите. Например вижте Притчи 14:7, „Отмени безумния човек щом си узнал, че той няма разумни устни“. Означава ли това, че християнинът трябва да страни от душевно болните, неграмотните или умствено недоразвитите? Съвсем не! В 14:7 думата „безумен“ означава „безверен, атеист“ - човек, който живее своя живот според своите собствени егоистични разбирания и не признава никаква власт над себе си, а думата „отмени“ е непосредствено свързана с „щом си узнал“. С други думи, притчата означава, че ако търсиш мъдрост, не я търси при невярващите.

Трето, хората често не следват целия онзи ред от аргументи, който е даден като цяло в разглежданата библейска беседа върху мъдростта. По тази причина те понякога се мъчат да живеят по начин, който в Библията се подразбира като неправилен. Разгледайте Йов 15:20: „Нечестивият се мъчи през всичките си дни; и преброени години са запазени за мъчителя“. Означават ли тези думи, че един лош човек не може да бъде щастлив? Йов не разбира това така. Той енергично се отвърща от това. Това изречение е отправено към онзи самозван успокоител на Йов - Елифад, който се мъчи да убеди Йов, че причината за неговите страдания е, че е лош. По-късно в книгата, Бог оправдава думите на Йов и осъжда думите на Елифад. Но вие няма да разберете това, ако не проследите целия ред от аргументи, изтъкнати в книгата.

В тази глава, ние ще се опитаме да обсъдим въпроса: какво книгите за мъдростта са и какво не са и тогава ще направим някои полезни заключения за тях. Ще разгледаме като примери някои от книгите за мъдростта, за да покажем как те трябва да се разбират и как най-правилно да се тълкуват. Ще

спрем нашето внимание главно на Притчи, защото ни се струва, че тази книга най-често се разбира неправилно.

Кой е мъдър?

Както казахме по-горе, мъдростта е дисциплина за прилагане на истината в своя живот, в светлината на собствения опит. Това е персоналната страна на мъдростта. Мъдростта не е нещо теоретично и абстрактно - тя е нещо, което съществува само когато един човек мисли и действа според истината, до която достига от своите опитности. Старият Завет ни учи, че някои хора притежават повече мъдрост от други, а има и такива хора, които се посвещават на натрупване на мъдрост и могат да се нарекат „мъдреци“ (от еврейски „хакам“). Мъдреците били хора - практики, не теоретици. Те можели да формулират задачите, а оттам и да правят нужните избори, които помагали за постигането на определени резултати в живота.

Отговорният, успешният в Бога живот, е смисъла на библейското понятие за мъдрост. Понякога такава мъдрост се проявявала и в техниката, например в строителството (Веселеил в Изход 31:3), в навигацията (Езекиил 27:8-9). С мъдрост се отличавали и политически лидери като Исус Навин (Второзаконие 34:9), цар Давид (2 Царе 14:20), цар Соломон (3 Царе 3:9) и др. и като резултат, тяхното управление било ефективно и успешно. Много пъти ни се напомня, че човешкото сърце е средището на мъдростта (3 Царе 3:9, 12). Под „сърце“ в Стария Завет се разбират моралните, волеви и интелектуални основи на човека. Литературата за мъдростта е поставила в центъра си човека и неговото поведение, изразява колко успешно прави той богосъобразен избор и дали се е научил да прилага Божиите истини в своя живот. Според тази литература хората не се учат да бъдат мъдри, а търсят начин да станат мъдри. Всеки, който търси начин да приложи библейските истини в ежедневието си и се учи от опита си, може накрая да стане мъдър. Но има голяма опасност някой да започне да търси мъдрост за своя собствена полза или по начин, който Бог не одобрява. „Горко на ония, които са мъдри в своите очи“ (Исая 5:21). Нещо повече, Божията мъдрост превъзхожда човешката мъдрост (Исая 29:13-14).

Учителите на мъдрост,

В древен Израел имало хора, посветени не просто на натрупване на мъдрост, но които и обучавали другите на мъдрост. Тези учители на мъдрост се наричали просто мъдреци, макар че те успели да заслужат доста високо положение в израелското общество - като това на свещениците и пророците (Еремия 18:18). Тази много специална прослойка от мъдреци се появила някъде в началото на периода на царете на Израел (около 1000 г.пр. Хр., вижте 1 Царе 14:2) и изпълнявала учителско-съветнически функции за тези, които се нуждаели от това. Някои от тези мъдреци са били вдъхновени от Бога и именно те са написали големи части от Стария Завет. Даже преди Изхода Йосиф става „отец“ на Фараона (Битие 45:8), а по-късно пророчица Девора е наречена „майка“ на Израел (Съдии 5:7). Ето защо в Притчи често може да се срещне обръщението „дете мое“ (всъщност „сине мой“, но това не е най-добрият превод). Родителите изпращали децата си да се обучават на мъдро поведение и начин на живот при мъдреца, а той от своя страна ги приемал като свои собствени деца.

Мъдростта в дома

Мъдростта винаги се е преподавала и изучавала главно в дома. И днес съвременните родители обучават децата си ежедневно на различни мъдрости, понякога без дори да съзнават това. Винаги когато родителят казва на детето си например: „Не играй на улицата“, „Подбирай си добри приятели“ или „Обличай се топло и подходящо“, той всъщност го учи на мъдрост. Всеки родител иска детето му да бъде в живота си щастливо, самоконтролиращо се и полезно за близките и околните. Добрият родител не жали времето си, за да насочи поведението на детето си в желаната посока, като често му говори за това, как да се държи в различните ситуации. Точно това ни дава и книгата Притчи, с тази съществена разлика, че в нея мъдростта е Божия мъдрост - съветите са понякога много практични и засягат много частни случаи. Но ние никога не трябва да забравяме, че най-високата добродетел, която един човек може да изгради в себе си, е да изпълнява Божията воля.

Мъдростта между колеги

Един добър начин за подобряване на способността да се прави правилен избор са дискусиите и аргументирането. Мъдростта се натрупва понякога в дълги разговори, понякога чрез четене на книги, например монолози, предназначени за четене от други хора (такава е Еклисиаст) или

диалози между хора, споделящи мнение за човешките истини и живот (Книгата Йов). Мъдростта, която преобладава в Притчи, се нарича пословична (чрез пословици и поговорки - б. пр.), тази в Еклисиаст и Йов е умозрителна. Ние ще обсъдим всичко това по-подробно в тази глава. Засега може да запомните, че даже мъдростта, която наричаме умозрителна е почти изцяло практическа и емпирична, вместо теоретична, както би могло да ви заблуди името.

Мъдрост, изказана чрез поезия

Учениците и учителите, също както през старозаветните времена, използват различни литературни техники, за да се запомнят по-добре мъдростите. Бог е вдъхновил авторите на книгите за мъдростта да пишат по лесен за запомняне начин. Както отбелязахме в двете предходни глави, поезията има правила, подредена структура и стилистични качества, които допринасят за по-лесното и запомняне в сравнение с прозата и така се превръща в средство за разкриване на старозаветната мъдрост. Книгите за мъдростта представляват главно поезия. Сред поетичните техники, използвани в книгите за мъдростта, срещаме паралелизъм: синонимен (Притчи 7:4), антитезисен (Притчи 10:1), формален (Притчи 21:16), акростих (Притчи 31:10-31), алитерация (Еклисиаст 3:1-8), многообразни изреждания (Притчи 30:15-31), метафори (например вижте Йов 32:19; Песен на Песните. 4:1-6). Срещат се и пословици, алегии, гатанки и много други.

Границите на мъдростта

Важно е да помним, че не цялата мъдрост на древността е била божествена или ортодоксалната. В Близкия изток през древността е имало учители, писатели и други учени, които били поддържани от царете със задачата да събират, композират и изчистват мъдрите пословици и поучения. Такава мъдрост напомня много на старозаветните книги за мъдростта, макар че не е поставено ударение върху това, че Бог е източникът на мъдростта (Притчи 2:5-6) и че нейната цел е да служи на Бога (Притчи 3:7). Нещо повече, мъдростта не покрива всички области на живота. Изключително практична, тя не засяга теологични или исторически проблеми, които са толкова важни за останалите книги в Библията. Познаването на мъдрите поучения не гарантира тяхното правилно използване. Във 2 Царе 13:3 Йонадав „мъдро“ съветва Амнон, сина на Давид, да извърши голям грях. Голямата мъдрост на Соломон (3 Царе 3:12;

4:29-34), която му помогнала да натрупа огромни богатства, не му помага да не се отклонява от Божия път в старостта си (3 Царе 11:4). Само когато мъдростта е подчинена на Бога, само тогава тя достига целта в онзи смисъл, който и придава Стария Завет.

Еклесиаст: мъдростта на скептиците

Еклесиаст е един монолог за мъдростта, който често смущава християните. Този, който не го чете задълбочено, може да направи заключение, че тя съдържа твърде дълбоки идеи, за да се рови в тях. Такива хора обикновено изоставят Еклесиаст и започват да четат нещо друго от Библията, което разбират по-лесно и което им донася по-лесно духовно утешение или радост. Но даже и тези, които задълбочено изучават Еклесиаст, могат да се окажат обезкуражени: в тази книга далеч не се съдържат много утешителни за нашия живот и зовящи ни към Бога неща. Обратно, книгата като че ли ни поучава с думите на този „проповедник“, че животът е изцяло безсмислен и че, следователно, по-добре е да му се радваш по всеки възможен начин, защото все едно смъртта ще заличи всичко. Това послание на скептицизъм за безусловното безсмислие на живота идва от такива пасажки като:

Суета на суетите, казва проповедникът; суета на суетите, всичко е суета; (1:2)

Видях всичките дела, що се вършат под слънцето; и ето, всичко е суета и гонене на вятър. (1:14)

Тогава рекох в сърцето си; каквото постига безумния това ще постигне и мене; защо, прочее, бях аз по-мъдър? Затуй рекох в сърцето си, че и това е суета. (2:15)

Защото каквото постига човешките чада постига и животните... И човек не превъзхожда в нищо животното, защото всичко е суета. (3:19)

Още и това е тежко зло, че по всичко, както е дошъл, така ще си отиде; и каква полза за него, че се е трудил на вятъра (5:16)

Има една суета, която става на земята: че има праведни, на които се случва според делата на нечестивите, а пък има нечестиви, на които се случва според делата на праведните. Рекох, че и това е суета. (8:14)

Радвай се на живота с жената..., през всичките дни на суетния си живот... Всичко що намери ръката ти да прави според силата ти, направи го; защото няма ни работа, ни замисъл, ни знание, ни мъдрост в гроба, гдето отиваш. (9:9-10)

Да! Ако и да живее човек много години, нека се весели през всички тях; но нека си спомня и за дните на тъмнината, защото ще бъдат много. Все що иде е суета. (11:8)

Еклесиаст съдържа и пасаж, които не са толкова груби и скептични относно стойността на живота. Но нейното постоянно послание (до самия и край), е че реалността и фаталността на смъртта означава, че животът няма стойност. В края на краищата, ако всички умираме, преминаваме и ни забравят така, както и ние сме забравили милиардите преминали през тази земя, то какво значение има дали сме живели щедър, продуктивен и богосъобразен или егоистичен, греховен и мизерен живот. Смъртта - големият уравнилел - прави така, че всички приключваме наравно. Това е същата философия на древните скептици и на съвременните екзистенциалисти, а съветите на проповедника са екзистенциални по същество: Радвай се на живота, докато си жив толкова, колкото можеш (8:15; 11:8-10 и др.), защото това е всичко, което Бог ти е дал - и няма нищо друго. Живей колкото се може по-добре сега. След това са нищо незначещи думи.

Проповедникът съветва и за практични неща като да внимаваме какво говорим (5:2-3), да избягваме алчността (5:1-12), да сме богобоязливи докато сме млади и докато имаме повече шансове за това (12:1-8).

Но тези съвети нямат вечна стойност. Те са дадени главно, за да помогнат да се направи безсмисления живот по-приятен и по-удобен докато сме млади. Проповедникът сякаш отрича живота след това (2:16; 9:5 и др.), критикува някои ключови аспекти на вярата в Стария Завет (7:16; 5:1) и поощрява по същество едно поведение, по-различно от това, което изискват останалите книги от Писанието.

Ще попитате: Защо тогава тази книга е част от Библията? Отговорът е, че тя е включена за да контрастира на останалите части на Библията. Еклесиаст 12:13-14 изразява този контраст и чак накрая ни дава това ортодоксално предупреждение:

Бой се от Бога и пази заповедите Му, понеже това е длъжността на човека, защото, относно всяко скрито нещо, Бог ще докара на съд всяко дело, било то добро или зло.

Основата на книгата, всичко в нея, освен тези два последни стиха, ни представят по един чудесен и високо художествен начин онези аргументи, които един умен човек би търсил в живота, ако Бог не играе директна и активна роля в живота му и ако няма живот след смъртта. И така, ако търсиш рецепта за живот в един свят, в който няма Бог или в един деистичен свят (т.е. в него има Бог, но Той не се меси в човешкия живот) и в един свят, в който няма живот след смъртта, то виж Еклисиаст - той ти дава такава рецепта. Истинската цел на тази книга (описана така, сякаш това е „мъдростта“, която Соломон е напил след като се е отвърнал от Бога - 3 Царе 11:1-13), е да ни покаже, че такъв възглед за живота предизвиква чувства на отчаяние и студ. Такъв възглед трябва да ви остави неудовлетворен, защото той е неистинен. Това е фаталистичната, светската мъдрост, до която практическият (не теоретичният) атеизъм може да доведе. Когато отричаме Бога или се дистанцираме от Него, както често става в нашето ежедневие, тогава Еклисиаст ни посочва резултата. Ето как тази мъдра книга служи като обратна апологетика на скептичната мъдрост: тя кара читателя да чете все по-нататък и по-нататък, защото всички отговори, които проповедникът дава, са до един само обезкуражаващи. Едва съветът в 12:13 „пази заповедите Му“ връща читателя към Писанието, по-специално към Петокнижието (вижте гл. 9 на тази книга), където тези заповеди са дадени.

Мъдростта в Йов

Еклисиаст не е единствената старозаветна книга, където можем да срещнем некоректни съвети, които ни се предлагат като Божии истини. Книгата на Йов също съдържа почти всички неправилни съвети и заключения, които излизат от устата на успокоителите на Йов - Валдад, Елифаз, Софар и Елиу. Четейки Йов ще забележите, че тя има формата на високоорганизиран разговор, или диалог. Този диалог цели нещо много важно - по най-убедителния начин да внуши на читателя, че това, което ни се случва в нашия човешки живот, не винаги се случва защото Бог го желае или защото е справедливо. В определен смисъл Книгата на Йов има цел, която е точно обратната на Еклисиаст. Проповедникът в Еклисиаст иска да ни представи Бога като неучастващ в земните дела. От друга страна, успокоителите на Йов се мъчат да докажат точно обратното – че Бог не само участва, но постоянно подлага на осъждане постъпките ни в този живот. Еклисиаст предполага, че няма значение как ще живееш, защото накрая все

едно умираш. Опонентите на Йов предполагат обратното - всичко, което се случва в твоя живот, добро или зло, е директен резултат от това дали си удовлетворил Бога или не. Те почти се ужасяват, когато Йов им казва, че не е извършил нищо лошо, с което да заслужи гнева на Бога. Техните думи съдържат идеята, че когато нечий живот се развива добре, това е знак, че този човек е избран да върши добро, но ако нечий живот се развива зле, то този човек в нещо е съгрешил и Бог веднага му е въздал според стореното. Подобна логика имали в началото и учениците на Исус (Йоан 9:1-3), както и много християни днес. Толкова естествено изглежда предположението, че щом Бог контролира света, то и всичко което се случва е Негово дело и Негова воля. Да не забравяме обаче, че Библията не ни учи точно така. Тя ни учи, че светът е паднал, корумпиран от греха и е под властта на Злото, на Сатана (Йоан 12:31) – „князът на този свят“ и че много от нещата, които се случват в него не са такива, каквито Бог би желал да са. Страданието не е непременно резултата от грях (Римляни 8:18-23).

Йов, този богобоязлив човек, знае, че не е извършил нищо, с което да предизвика Божия гняв. В честите му речи (гл. 3, 6-7, 9-10, 12-14, 16-17, 19, 23-24, 26-31) той държи на своята невинност и изразява своето разочарование от ужасите, които трябва да търпи. Той не разбира защо всичко това се е случило точно на него. Неговите другари се ужасяват, когато го слушат да говори така - за тях това звучи като богохулство. Те настояват Йов да се убеди, че чрез думите си той изразява съмнение в Бога. Един след друг, те го убеждават да изповяда греха си, независимо какъв е той и да признае, че Бог е създал един честен и справедлив свят, в който всеки си получава заслуженото. Пропорционално на тяхната упоритост и даже по-красноречиво, Йов се мъчи да докаже, че светът е несправедлив и далеч не това, което трябва да бъде. Елиу, последният „успокоител“, защитава Божието всезнание и пътища. Елиу като че ли е най-близо до един отговор, който някога е бил предлаган и Йов, като че ли е готов да го приеме като отчасти задоволителен. Изведнъж сам Бог започва да говори на Йов и на останалите (гл. 38-41). Бог поправя и поставя нещата на мястото им, но Той още оправдава Йов в аргументите му срещу „мъдростта“ на неговите успокоители (42:7-9). Отговорът на въпроса дали всичко на този свят е справедливо, е даден чрез Йов: Не е. Отговорът на вечния въпрос на Йов: „Защо точно мене?“ е даден чрез думите на Бога: Неговите пътища са много по-високи от нашите; това, че Той позволява несправедливост не значи, че не знае какво прави, или че Неговото право да прави така трябва да се поставя под въпрос. Неговият избор е много по-висок от нашия. Това е истинската мъдрост в нейния свършен вид. Читателят на Книгата на Йов научава каква всъщност е светската мъдрост, колко е логична и все пак не е

истинска. Научава какво изразява Божиата мъдрост и какво ни дава увереност в Божието всемогъщество и праведност.

Мъдростта в Притчи

Книгата Притчи съдържа т. нар. благоразумна мъдрост - това са правила, които хората използват, за да могат да водят отговорен и успешен начин на живот. Обратно на Еклисиаст, която използва умозрителна мъдрост за несправедливостта на живота ни на този свят, мъдростта в Притчи е съсредоточена главно върху практичното в живота на вярващия в Бога. Като обобщение може да се отбележи, че поученията в Притчи могат да се нарекат „старомодни основни ценности“. Никой родител не иска неговото дете да бъде нещастно в живота, разочаровано, самотно, отхвърлено от обществото, да има проблеми със законите, да бъде неморално, неспособно или да се провали в живота. Не е нито нереалистично, нито егоистично да искаме нашето дете да постигне успех в живота си -включително да бъде прието в обществото, да има свобода на избора си и да бъде морално възвишено. Притчи ни дава една група от сбити съвети, целящи точно това. Няма гаранция, разбира се, че животът на един младеж ще протече гладко. Това, което Притчи казва, е че при равни начални условия, съществуват базови образци на поведение, които ще помогнат от подрастващия да израсне възрастен човек.

Притчи винаги прави остър контраст между мъдрия и глупавия начин на живот. Какво характеризира глупавия начин на живот? Глупостта се характеризира с неща като насилие (1:10-19; 4:14-19), безотговорни обещания или приказки (6:1-5), мързел (6:7-9), зловна нечестност (6:12-15), сексуална нечистота, което е особено противно на Бога (2:16-19; 5:3-20; 6:23-35; 7:4-27; 9:13-18; 23:26-28). Притчи призовава към такива неща, като грижа за бедните (2:22, 27), уважение на властта (23:1-3; 24:21-22), възпитаване на дисциплина у децата (23:13-14), въздържане от алкохол (23:19-21; 29:3) и уважение към родителите (23:22-25).

В Притчи рядко се използва специален религиозен език: той присъства (1:7; 3:5-12; 15:3; 8-9, 11, 16:1-9; 22:9, 23; 24:18, 21 и др.), но не доминира. Не всичко в живота трябва стриктно да бъде религиозно, за да бъде богосъобразно. Наистина, Притчи може да послужи като поправка за някои екстремистки тенденции да се подчинява всичко на религията, като че ли има нещо лошо в материалния, физически свят; като че ли Бог е казал

някога, когато е погледнал творението си: „Това е лошо“ вместо „Това е добро“.

Правилно и неправилно използване на Притчи

Добре е да запомните факта, че притчи на еврейски са наречени мешаллим (фигури на речта, пословици, специално подредени изречения). Пословицата е кратко изречение, изказващо една истина. Колкото по-кратко е то, толкова по-малко вероятно е да е изцяло прецизирано и универсално приложимо. Знаем, че едно дълго и подробно развито изречение би било много трудно за разбиране, но и на практика невъзможно за запомняне. Пословиците са „лесно-запомнящи се“ фрази - така, че да могат да се научават от всекиго. На еврейски много от пословиците в Притчи имат равна стъпка, повторемост и лесно се помнят. Разгледайте английските поговорки "Look before you leap" (Погледни и после прескочи - б. пр.) и "A stitch in time saves nine" (Кръпка навреме спестява девет кръпки впоследствие - б. пр.): повторението на „I“ в първата и ритмичните и римувани едносрични думи във втората са все елементи, които правят фразите лесно запомнящи се. Те не изглеждат така трудни за запаметяване като словесните им много позичерпателни аналози: „Преди да предприемеш някакво действие, виж обстоятелствата и условията, в които се намираш“ и „Съществуват определени мерки, които ако се вземат днес, ще ви спестят много по-големи проблеми в бъдеще“. Те са по прецизни, но не са толкова въздействащи и ефективни като гореспоменатите две поговорки, да не говорим, че трудно се помнят. Въпреки това "Look before you leap" може много лесно да се разбере неправилно или пък да се приложи само към прескачането. Тя не казва къде да погледнем и как и за какво да гледаме, след колко време да скочим и дори не се отнася буквално за скачане.

Същото е и с еврейските пословици. Те трябва да се разбират така, както са ги разбирали първоначално евреите. Те не казват всичко за истината, те само я набелязват. Ако разсъждаваме буквално, те изглеждат неточни. Но като поучения за лесно заучаване, те са незаменими.

Разгледайте Притчи 6:27-29:

Може ли никой да тури огън в пазвата си, и дрехите му да не изгорят?

Може ли някой да ходи но разпалени въглища, и нозете му да не се опекат?

Така е и с оня, който влиза при жената на ближния си; който се допре до нея не ще остане ненаказан.

Някой може да каже: „Последният ред е неясен. Какво толкова, ако пощальонът влезе при чужда жена за да и даде писмото? Ще бъде ли наказан? И нима няма хора, които прелюбодействат, но успяват навреме да избягат?“, но такова тълкуване е погрешно. Притчи използва фигуративен език и изразява нещата сугестивно (чрез намеци и асоциации), вместо детайлно. От горната поговорка трябва да разберете, че да прелюбодействаш е като да си играеш с огън. Бог ще разгледа тази твоя постъпка рано или късно. Думата „допре“ в последния ред трябва да се разбира като евфемизъм (вижте гл. 2 на тази книга), ако не искаме да деформиране това, което Святият Дух е казал. Следователно, ако искаме дадена поговорка да е полезна, не бива да я приемаме нито буквално, нито универсално. Например вижте Притчи 9:13-18:

Безумната жена е бърбрица, проста е и нищо не знае. Седи при вратата на къщата си, на стол по високите места на града, и кани ония, които минават, които вървят право в пътя си, като им казва: който е прост, нека се отбие тук; а колкото за безумния, нему казва: крадените води са сладки, и хляб, който се яде скришом, е вкусен, но той не знае, че мъртвите са там, и че гостите и са в дълбочините на ада.

Това също е една съдържателна притча, защото включва една пълна алегория (история, целяща не това, което буквално казва, а което се разбира при сравнение) само в няколко стиха. Тук глупавият начин на живот, обратно на мъдрия, се персонифицира с една лека жена, стараяща се да привлече минавачите в къщата си. Глупостта се запленива от забраненото удоволствие (ст. 17). Но крайният резултат от глупавия начин на живот не е дълъг живот, успех и щастие - той е смърт. „Странете от глупостта!“ - е посланието в тази кратка алегория. „Не се хващайте! Вървете направо и не се изкушавайте от нещата, които глупците са направили да изглеждат привлекателни!“ Мъдрият, богобоязлив морален човек ще избере един живот освободен от егоизма на глупостта. Пословици като тази много приличат на притчи по това, че изразяват истините по един символичен начин. Ще приведем и друг пример, който ще ни помогне да фокусираме вниманието си на пословиците в Притчи - 16:3: Възлагай делата си на Господа, и ще се утвърдят твоите намерения.

Ето една пословица, която много често се разбира неправилно. Ако не разбираме, че пословиците са не съвсем точни твърдения, изразяващи истини по фигуративен начин, можем да си помислим, че 16:3 е обещание от Бога, че ако възложим плановете си на Него, тези плановете трябва да се окажат успешни. И можем да бъдем разочаровани. Ние можем да възложим някакви чисто егоистични или даже глупави плановете на Бога, и ако стане така, че те наистина успеят, ще предположим, че Бог ги е благословил. Необмислена женитба, прибързан бизнес, някакво решение взето в превъзбудено състояние - можем всичко да възложим на Господа, а то да завърши печално за нас. Накрая, възможно е някой да възложи някакъв свой план на Бога и да види, че този план не се изпълнява; тогава ще се чуди защо Бог не спазва обещанието си, защо се „отмята“ от вдъхновеното си Слово. Във всеки един от тези случаи ние допускаме една и съща грешка като не сме разбрали, че пословицата не е категорично, винаги приложимо, „желязно“ обещание, а само една обикновена истина. Тази истина учи, че един живот, посветен на Бога и живян според Неговата воля, ще бъде успешен според Божието определение за успех. Но според земните ни представи за успех, резултатът може да е точно обратен. Нима историята на Йов не ни напомня недвусмислено за това?

Когато тези пословици се разберат в техния истински смисъл като сугестивни истини, едва тогава те стават важно ръководство за нашия живот.

Някои напътствия за херменевтиката

Тук ще ви предложим някои напътствия за разбиране на мъдростта в Притчи.

Притчите не са правни гаранции, дадени от Бога

Притчите са един мъдър начин да се постигнат определени практически цели, но този начин не бива да се възприема като гарантиран от Бога. Тези благословения, награди и възможности, за които се говори в Притчи, изглежда се постигат ако сме избрали мъдрия начин на живот, описан чрез поетичния, образен език. Но никъде Притчи не ни гарантира успех. Помнете, че както Еклисиаст, така и Книгата Йов са включени от Бога

в Библията от части, за да ни напомнят, че много малко неща от благословенията и наказанията ни се дават още на този свят. Вижте тези примери:

Не бъди от тия, които дават ръка. От тия, които стават поръчители за дългове, ако нямаш с какво да платиш, защо да вземат постелката ти изпод тебе? (22:26-27)

Ако слуша управителят лъжливи думи, то всичките му слуги стават нечестиви. (29:12)

Господ съсипва дома на горделивите, а утвърдяла предела на вдовицата. (16:25)

Ако възприемате първия от тези примери като всевалидна заповед от Бога (22:26-27), то вие сигурно никога няма да си купите къща, за да не се наложи да я ипотекирате. Или може да предположите, че Бог има предвид никога да не ползвате кредитна карта, защото ще ви отнемат накрая даже и леглото. И в двата случая едно буквално и материалистично разбиране ще ви заблуди, защото пословицата по образен и поетичен начин казва, че трябва да внимавате, когато правите дългове, защото изплащането може да се окаже много тежко. Пословицата рамкира своята истина в някакви специфични термини, напр. „даване на ръка“, „вземане на постелката изпод тебе“, които целят само да набележат посоката, принципа, а не да изразяват нещата технически. В библейските времена праведните хора също са вземали заеми, без да престъпват истината изказана в поговорката, защото са разбирали нейния смисъл. Те са знаели, че тази пословица им казва как да вземат заеми, а не да избягват да вземат такива.

Вторият пример (29:12) също много лесно се разбира буквално. Пословицата не казва, че ако вие сте някакъв чиновник и вашите колеги говорят неистина на вашия началник, то след време, вие също ще започнете да го лъжете. Тя цели друго: управител, който предпочита да го лъжат, вместо да му казват истината, в края на краищата ще се заобгради с хора, които само го лъжат. Крайният резултат е едно корумпирано управление. Следователно управител, който настоява винаги да му казват истината, пък даже и тя да е нелицеприятна, запазва своето управление почтено. Думите на пословицата наблягат на това по един параболичен, вместо по буквален начин.

Третият пример (15:25) е очевидно най-далеч от буквалното възприемане. Ние знаем и от Писанието, и от нашия живот, че наистина има горделиви хора, но все още си живеят в своите къщи, а има вдовици,

измъчени от алчни кредитори и измамници (вижте Марк 12:40; Йов 24:2-3). Тогава какво има предвид поговорката, ако не да предаде внушението, че Господ съсипва домове и е страж на предели? Тя просто означава, че Бог се противи на горделивите и застава на страната на нуждаещите се („вдовици“, „сираци“ и „чужденци“ са думи, които включват всички зависещи от някого хора в обществото - вижте Второзаконие 14:29; 16:11; 26:12-13 и др.) Ако тази пословица се сравни с Притчи 23:10-11 и Лука 1:52-53, нейното значение се разбира по-добре. Това е една миниатюрна притча, която е определена от Святия Дух да излезе извън „къщи“ и „вдовици“, за да ни доведе до основния принцип, че Бог в края на краищата ще изправи злото в света, ще накаже злите и ще даде компенсация на праведните (Матей 5:3-4).

Притчи трябва да се четат като едно цяло

Всяка вдъхновена пословица трябва да се балансира с другите и да се възприема като част от цялото Писание. Пословицата (15:25) отлично илюстрира, че колкото по-изолирано четем пословиците, толкова по-неясно ги тълкуваме. Една отделна пословица, ако бъде разбрана неправилно, може да ви внуши да се държите неподходящо или да имате неправилно отношение към нещо. Нещо повече, не позволявайте изключително материалните съвети в пословиците да ви накарат да забравите за балансираността на Библията и за предупрежденията срещу материализма. Не се ангажирайте с такава мъдрост, каквато имат утешителите на Йов, която приравнява материалния успех с праведността пред Бога. Това би било едностранчиво четене само на избрани пословици. Не се опитвайте да търсите в тях оправдание за вашия егоизъм или за неща, които вършите и които не се вписват в учението на Библията. Не забравяйте, че пословиците са групирани по един по-различен начин, така че скачат постоянно от тема на тема. Ако вземате предвид това, бихте избягнали доста неправилни тълкувания. Вижте тези примери:

Мъдрият превзема с пристъп града на мощните, и събаря силата, на която те уповават. (21:22)

Устата на чуждите жени са дълбока яма, и оня, на когото Господ се гневи, ще падне в нея. (22:14) (на англ. „прелюбодейките“ - б. пр.)

Ако сте мъдър, ще тръгнете ли да атакувате един добре укрепен град и по този начин да угодите на Бога? Ако не сте угодили с нещо на Бога, съществува ли за вас опасност да попаднете в устата на някаква (много голяма) грешница?

Повечето от хората ще отговорят: „Не“, добавяйки: „Каквото и да означават тези пословици, те не означават това, което питате“. Но много от същите тези хора ще настояват на това, че Притчи 22:26 трябва да се разбира буквално и че не бива да се дава възможност на недобросъвестни хора да използват добрината на християните, молейки ги да им стават поръчители за дългове. Или че Притчи 6:20 означава, че човек винаги трябва да се подчинява на родителите си, във всяка възраст, без значение колко неправилен е техния съвет. Ако пропускаме да балансираме пословиците една с друга, както и с останалите поучения в Библията, пък даже и със здравия разум, ще допуснем към себе си и към другите големи несправедливости.

В първата пословица (21:22) смисълът е, че мъдростта е по-силна даже от военната сила. Това е хиперболично твърдение. По стил то е нещо като съвременната поговорка „Перото е по-силно от меча“. Това не е заповед. То е само един образен начин да се покаже силата на мъдростта. Само когато сравним подобна пословица с други пословици, които казват нещо за мъдростта, можем да разберем изцяло смисъла (например за мъдростта вижте 1:1-6; гл. 2-3; 22:17-29 и др.). Тук цялостният контекст е решаващ за тълкуването.

Другата цитирана пословица (22:14) също се нуждае от сравнение с подобни пословици. Голям брой пословици в Притчи поставят ударение на важността на това, какво говорим (15:1; 16:10, 21, 23-24, 27:28; 18:4 и др.). Това, което казваме, е много по-осквернително за нас от това, което слушаме (Матей 15:11, 15:20), защото то е изцяло под наш контрол. Тази пословица може да се перифразира така: „Някои неща, които лекомислените жени правят и говорят, са толкова опасни, колкото би могла да бъде една дълбока яма на пътя ви. Избягвайте тези неща, ако не искате да си навлечете Божия гняв“. Познаването на цялостния контекст на отделните пословици ще ви помогне да ги тълкувате правилно.

Пословиците са написани така за по-лесно запомняне, а не за да бъдат теоретически точни

Ни една пословица не представлява съвършено истинно твърдение. Ни една пословица не може да бъде така точно изказана с думи, че да изразява абсолютно ситуацията и времето си на приложение. Колкото по-образно и кратко е изказана една поговорка, толкова по-здрав разум и добро съждение

са нужни, за да се разтълкува тя точно - но затова пък е по-ефектна и полесна за запомняне. Притчи се опитва да ни даде едно знание, което да запомним, вместо цялостна философия. Много пословици са дадени, за да предизвикат асоциации и образи в нашето съзнание (нашият мозък запаметява образи много по-лесно отколкото абстрактни данни) или звуци, които да са приятни за ухото. Вижте например Притчи 15:19:

Пътят на ленивия е като трънен плет, а пътят на праведните е като друм.

С нея се цели не да ни се опишат пътищата (целите в тръни), по които обичат да минават мързеливите, а да ни се подчертае принципа, че трудолюбието е по-добро от леността. Пътят като трънен плет е един образ, който остава в паметта ни.

Чудесното описание на добрата съпруга, дадено ни в Притчи 31:10-31 е резултат на акростишно подреждане. Всеки ред от него започва на еврейски с поредната буква от азбуката – едни запомнящи се и много благозвучни еврейски стихове. Но те ни описват един еталон за съпруга, който трудно би се постигнал от някоя жена в живота. Ако обаче, уловите онова, на което е поставено ударение в стихове 12, 22, 28 и разберете, че това са литературни преувеличения на радостта, която тя носи за семейството си, тогава сте разбрали мъдростта в тези стихове. Думите и образите (завивки от дамаска, облекло от висон) в целия пасаж „пленяват“ читателя и му дават правилно напътствие. Ето един пример за това какво Бог е дал като предназначение на пословиците.

Някои пословици се нуждаят от "превод" за да бъдат оценени

Много пословици изразяват своите истини чрез примери и опит, които отдавна са престанали да съществуват, макар че са били съвсем обикновени за израилтяните. Докато не започнем да си представяме днешните еквиваленти на тези неща (т.е. внимателно да „преведем“ на съвременен език тези примери, опит, действия), тяхното значение може да се окаже изцяло изгубено за нас. Разгледайте примерите Притчи 22:11 и 25:24.

Който обича чистота в сърцето и има благодатни устни, парят ще му бъде приятел. По-добре да живее някой в ъгъла на покрива, нежели в широка къща със свадлива жена.

Повечето от нас не живеят в страни, където има царе. Даже вече няма такива плоски покриви, каквито имало в древен Израел. Тогава спането на покрива не само било възможно, но било най-обичайна практика (вижте Исус Навин 2:6, 2 Царе 11:2). Означаваше ли това, че четенето на тези поговорки е губене на време? Разбира се че не, ако успеем да видим транскултурното в тези специфично-културни подробности. Основното послание в 22:11 е много лесно за разбиране ако намерим съвременния еквивалент за „царят ще му бъде приятел“. Той би звучал като: „ще направиш много благоприятно впечатление на хората, заемащи отговорни постове“. „Цар“ е събирателно понятие за всички лидери. Истината, която пословицата съдържа извън всички тези подробности е, че искреността и внимателните обноси обикновено правят положително впечатление на лидерите и хората на отговорността.

Значението на втората пословица също е много лесно за разбиране, ако направим „превод“ от онази култура на нашата. Можем да я перифразираме така: „По-добре е да живееш в гаража, отколкото в голяма къща с жена, за която не е трябвало да се жениш“. Съветът в тази пословица е отправен към младеж, който сега започва самостоятелния си живот. Тук съветът не се отнася буквално за това, какво да направиш, когато ти, съпругът, откриеш че съпругата ти проявява склонност към свади. Той просто означава, че младите трябва да внимават, когато си избират другар в живота. Този избор не зависи от културата и затова пословицата ни дава един много разумен, богосъобразен съвет (Матей 19:3-11; 1 Коринтяни 7: 1-14, 25-40). И тогава и сега всеки разбира, че прибързаната женитба, основана на физическото привличане, може накрая да се окаже нещастна.

За ваше удобство ще ви дадем няколко правила за по-подходящо използване на пословиците в Притчи Соломонови, което да съответства на тяхното Боговдъхновено намерение.

1. Пословиците са много често фигуративни, казващи нещо повече от това, което самите думи означават.
2. Пословиците са изключително практични, а не теоретично теологични.
3. Пословиците са обвързани с думи, които по-лесно се запомнят, но не са технически точни.
4. Някои пословици, които силно отразяват обичаите и културата на древните израилтяни, трябва да бъдат „превеждани“ по такъв начин, че да не се губи техния смисъл.

6. Пословиците не са гарантирани от Бога, а са само поетично изказани правила за добро държане.

7. Понякога пословиците използват преувеличения, характерен език или специални литературни техники, за да постигнат целта си.

8. Пословиците ни дават добри съвети за мъдър подход към определени проблеми в живота, но не са пълни по обхват.

9. Ако се прилагат неправилно, пословиците могат да послужат за оправдание на нечий егоистичен и материалистичен начин на живот. Прилагани правилно, те ни дават полезни съвети за ежедневиия живот.

ГЛАВА 13 – ОТКРОВЕНИЕ НА ЙОАН: ОБРАЗИ НА ОСЪЖДЕНИЕ И НАДЕЖДА

Когато четем книгата Откровение на Йоана, за разлика от всичко останало в Новия Завет, изпитваме чувството, че сме влезли в чужда страна. Вместо повествования и писма, съдържащи ясно изразени факти и повеления, навлизаме в книга, изпълнена с ангели, тръби, земетресения, чудовища и бездънни ями.

Херменевтичните проблеми са вътрешно присъщи на тази книга. Книгата е канонична; следователно, това е Божие Слово, вдъхновено от Святия Дух. И все пак, когато слушаме това Слово, повечето от нас не знаят как да се оправят във всичко това. Авторът понякога говори направо: „Аз Йоан, ваш брат и съучастник, в неволите и в царството и в търпението, които са чрез Исус Христос, бях на острова наречен Патмос, за Божието Слово и свидетелството на Исус“ (1:9). Той пише до седем известни църкви в известни градове и известни познати условия от първи век сл. Хр.

В същото време в книгата се съдържа много богат отвличащ вниманието символизъм, част от който е разбираем (осъждане във формата на земетресение - 6:12-17), а друга част е неясен (двамата свидетели в 11:1-10). Повечето от проблемите ни произтичат от символиката плюс факта, че се говори за бъдещето, но в контекста на първи век.

Ние не претендираме, че сме разрешили всички трудности, нито си представяме, че ще удовлетворим всички читатели с това обсъждане на книгата. Важно е още в началото да кажем, че към Откровението трябва да се подхожда със смирение. Има вече прекалено много книги от рода: „Откровението - лесно за разбиране“. Но Откровението никак не е лесно за разбиране. Както беше и с трудните пасажии в Посланията, човек най-малко трябва да бъде догматичен тук, даже само заради факта, че съществуват поне пет главни школи за тълкуване на Откровение, без да споменаваме многообразието във всяка една от тях.

Но ние дръзваме да мислим, че притежаваме нещо повече от приблизителна идея за това, което Йоан има предвид. И така, ние ще ви дадем някои херменевтични предложения, които ни се виждат разумни. Но екзегетиката предхожда херменевтиката, а в този случай екзегетиката действително е от първостепенна важност. Защото това е една книга, върху която са написани доста голям брой популярни книги и в почти всички случаи, те не се основават на правилна екзегетика, а понякога такава даже въобще отсъства. Тези книги преминават директно на херменевтиката, което често приема формата на произволни разсъждения и изводи, които самият Йоан вероятно никога не е имал предвид.

Същност на Откровение

Както и с другите библейски жанрове досега, първото нещо при екзегетиката на откровение е да изясним какъв вид литература е това. В този случай обаче, ние сме изправени пред малко по-особени проблеми, произтичащи от това, че Откровение е една уникална книга, която е фина смесица от апокалипсис, пророкуване и писмо. Базовият литературен вид, апокалипсиса, е един вид, който не съществува в днешно време. При другите видове ние все пак имаме определена представа какво е послание, повествование, псалм, притча и т.н. Ето защо, при Откровение е много важно да придобием ясна представа за литературния вид, с който ще работим.

Откровение като апокалипсис

И така, Откровение носи чертите на апокалипсис. Това е единствената книга от този вид, въпреки че около десетина апокалипсиса са били добре известни на израилтяните през периода 200 г. пр. Хр. до 200 г. сл. Хр. Тези апокалипсиси, които не са канонични, били няколко вида, макар че всички те, включително и Откровение, имат общи черти. Тези черти са следните:

1. Сърцевината на един апокалипсис е старозаветната пророческа литература, такава, каквато е Езекиил, Даниил, Захария и отчасти Исаия. Както е в тази пророческа литература, апокалипсисът също е свързан с идващото осъждане и спасение. Но той се ражда във времена на преследвания и гонения и като такъв, е бил особен вид апокрифна литература. Като такъв той се интересува не толкова от Божията роля в текущата история. Апокалипсисът гледа напред в бъдещето, към края на историята, когато Бог ще донесе триумф на праведните и окончателно осъждане на злото в този свят.

2. За разлика от повечето пророчески книги, апокалипсисите са били литературни съчинения от самото начало. Пророците са „говорители на Господа“, изречените пророчества са записани, а по-късно и събрани в книгата. Апокалипсисът е литературен вид със своя писмена структура и форма. Йоан е трябвало да запише това, което вижда (1:19), докато пророците е трябвало да кажат това, което са чули или видели.

3. Най-често написаното в един апокалипсис е представено във формата на видение или сън, а използваният език е символичен и има скрит смисъл. Повечето апокалипсиси съдържат литературни похвати, които да им придадат оттенъци на древност. Най-разпространеният похват е псевдонимността, за който се е смятало, че придава „древност“ на автора (Енох, Барух и др.). Този автор трябвало да „запечатата“ за „идните поколения“ наученото или откритото от него, макар че всъщност тези „идни поколения“ били същите тези поколения, по чието време е била написана книгата.

4. Апокалиптичните образи били повече фантастични, отколкото реални. За да разберете разликата, спомнете си, че неапокалиптичните пророци и сам Исус редовно са използвали символичен език, но той съдържал реални образи, например солта (Матей 5:13), трупът и орлите (Лука 17:37), глупавият гълъб (Осия 7:11), необърнатата пита (Осия 7:8) и др. Но повечето от образите в апокалипсисите принадлежат на фантазията, например звярът със седем глави и десет рога (Откровение 13:1), жената облечена със слънцето (Откровение 12:1), скакалците със скорпионовидни опашки и човешки лица (Откровение 9:10) и др. Не се изисква особена

фантазия, за да си представим отделните елементи (ние сме виждали зверове, глави и рога), но не и в тази неземна комбинация.

5. Поради това, че те са литературни, повечето апокалипсиси са стилизирани по форма. Има строга тенденция за разделяне на времето и събитията. Има също и склонност към символично използване на числата. Като резултат, крайният продукт е обикновено добре визуализиран чрез внимателно подредени, често номерирани и фиксирани части. Когато се съберат заедно, тези части изразяват нещо например осъждение, без да е задължително всяка отделна част неотклонно да следва предходната.

Откровението на Йоан много добре пасва на всички характеристики за апокалипсис с изключение на една. и тази единствена разлика е толкова съществена, че в някои отношения тя се превръща в отделен свят. Откровението не е псевдонимна книга. Йоан не е сметнал за необходимо да следва обикновената формула. Самият той осведомява своите читатели за себе си и чрез седемте писма (г. 2-3) пише на седемте познати по него време църкви в Мала Азия, които са били „съучастници в неговите неволи“. Още повече той казва: „Не запечатвай думите на написаното в тая книга пророчество; защото времето за изпълнението му е близо“. (22:10)

Откровението като пророчество

Главната причина за това, че Йоановото откровение не е под псевдоним е свързана с Йоановото чувство за края като нещо, което е вече, но не е напълно. Той, както и неговите еврейски предшественици, не са очаквали просто края. Той знае, че краят вече е започнал с идването на Исус. Най-важното, което трябва да се разбере, е идването на Духа. Другите писатели на апокалипсиси са писали от името на предишни пророци, тъй като са живели във време на „изгаснал Дух“ и са чакали изпълнението на пророческите обещания за изливане на Духа в нова вечност. Той е бил „в Духа“, когато му е било казано да пише това, което вижда (1:10-11). Той нарича своята книга „това пророчество“ (1:3; 22:18-19) и казва, че „свидетелството на Христос“, за което той и църквите са страдали (1:9; 20:4) е „духът на пророчеството“ (19:10). Това може би означава, че посланието на Исус, проявено чрез Него и за което Йоан и църквите са свидетели, е ясно доказателство за това, че пророческият Дух е дошъл.

Ето защо това, което прави Йоановия апокалипсис различен, е най-вече тази комбинация от апокалиптични и пророчески елементи. От една страна, книгата е написана в апокалиптична форма и има повечето

характеристики на апокалипсис. Тя е създадена във времена на преследване на християнската църква и говори за края и за триумфа, за Христос и Неговата църква. Тя е внимателно оформено литературно произведение, използващо описателен език и богатата символика на фантазията и числата.

От друга страна, очевидно Йоан е имал намерението тази книга да стане пророческо слово за църквата. Неговата книга не е било необходимо да „се запечатва за идните поколения“. Тя е представлявала Божие Слово за тогавашната текуща ситуация.

Спомнете си от глава 10, че „да пророкуваш“ не означава непременно да предсказваш бъдещето, а най-вече да изказваш Божието Слово за настоящето, като това Слово съдържа в себе си предстоящото осъждане или спасение. В Откровение, даже седемте писма носят в себе си този пророчески елемент. То е Божието пророческо Слово към някои от големите църкви от късния първи век, които били подложени на преследване отвън и показвали определени разложителни процеси отвътре.

Откровението като послание

Накрая трябва да се отбележи, че комбинацията от апокалиптични и пророчески елементи е написана като писмо - например прочетете 1:4-7 и 22:21. Ще забележите, че са налице всички характеристики на едно послание. Нещо повече, Йоан говори на читателите си в „първо – второ лице“ (аз, вие). И така, финалният вариант на Откровение е изпратен от Йоан като писмо до седемте църкви в Мала Азия.

Значимостта на този факт, както и при посланията, се крие в конкретния характер на Откровение (вижте гл. 3 от тази книга). Конкретността се заключава поне отчасти в специфичните нужди на тези седем църкви, до които е адресирано Откровение. Следователно, за да го тълкуваме, трябва да разберем първоначалния исторически контекст.

Необходимост от екзегетика

Може да ви се стори странно, че след дванадесетте глави на тази книга, ние отново се стараем да ви изясним необходимостта от екзегетика.

Но именно липсата на строги екзегетични правила е причината за съществуването на това голямо многообразие от лоши и спекулативни тълкувания на Откровение. Това, което искаме да направим тук, е просто повторение на основните принципи на екзегетиката, дадени на други места в тази книга (вижте гл. 3), но този път като имаме предвид тяхната приложимост към Откровение на Йоан.

1. Първата задача на екзегетиката на Откровение е да се потърси и открие авторската, а оттам и на Святия Дух, първоначална цел. Както беше и при посланията, първоначалната цел на Откровение е онова, което Йоан е искал неговото послание да означава и което неговите първоначални читатели би трябвало да са разбрали, когато са го чели за пръв път. Големите предимства на първоначалните читатели пред нас са, че те са били отлично запознати с историческия контекст на посланието (този контекст е причината да се напише и самото Откровение), а освен това са били достатъчно добре запознати с апокалиптичната литература и нейната фантастична образност.

2. Понеже Откровение е и пророческа книга, ние трябва да внимаваме и за някакво допълнително второ значение на казаното, което Святия Дух е имал предвид, но не е напълно видяно и осъзнато нито от самия автор, нито от неговите първоначални читатели. Такова второ значение, обаче, би лежало извън областта на екзегетиката, някъде в широките полета на херменевтиката. Ето защо задачата на екзегетиката тук е да разберем какво Йоан е искал да бъде чуто и разбрано от първоначалните слушатели.

3. При екзегетиката, трябва да се предпазваме от прекаляването с аналогията между Откровение и останалите писания в Библията. Аналогията между писанията в Библията означава, че дадено писание се тълкува по аналогия с друго писание. Тази аналогия има своите основания от предположението, че всички те са Божие Слово, а Бог е първоизточникът. При Откровение се появява определено разлика, защото в този случай не могат априорно да се ползват всички херменевтични ключове от други писания за да „отключим“ Откровението на Йоан.

Едно е да познаем Йоановата по-различна употреба на онези образи и символи, които срещаме в Даниил или Езекиил, както и на апокалиптичните образи от други библейски текстове. Не бива обаче да правим предположението, че ако прочетем Матей или 1 и 2 Солунци, ще намерим някакви ключове и към Откровение (за съжаление някои изследователи правят точно така). Всички ключове за, тълкуване на Откровение трябва, да

са вътрешно присъщи на самото Откровение или поне да са били очевидни за първоначалните читатели от техния собствен исторически контекст.

4. Поради апокалиптично-пророческата природа на Откровение се добавят и някои допълнителни екзегетични затруднения, главно произтичащи от образността на книгата. Ето някои наши предложения в тази връзка:

а) Трябва да сме чувствителни към многото идеи и образи, които срещаме в Откровение. Основният източник за тези идеи и образи е Старият Завет, но освен тях Йоан е извлякъл образи от други апокалипсиси и даже от древната митология. Но тези образи не винаги символизират същото нещо, което са символизирали в своя оригинал, Те са се оказали пречупени и преобразувани и след това събрани отново в едно „ново пророчество“.

б) Апокалиптичната образност бива няколко вида. В някои случаи образите, както магарето и слона в съвременните политически жанрове в Америка, се оказват постоянни. Звярът от морето, например, изглежда е един стандартен образ на една световна империя, а не на някой си индивидуален управител. Лъва от Юдовото племе, който се оказва Агне (Откровение 5:56), е единственият образ на лъв, който срещаме в Откровение. Жената в Откровение 12 е очевидно един положителен образ, докато жената в Откровение 17 е зло.

Някои образи ясно ни символизират точно определени специфични неща. Седемте светилника (1:12-20) могат да се идентифицират със седемте църкви, змеят в Откровение 12 е Сатана. От друга страна, има образи, които са само принципни и не определят специфични неща: например четирите конника в гл. 6 навярно не представляват символи на завоевания, войни, природни стихии и суша, а изразяват човешкото падение като причина за страданията на църквата (6:9-11) и причините за Божието осъждане (6:12-17).

Изброихме всичко това, за да подчертаем, че образите са най-трудната част от екзегетиката на Откровение. Поради това се принуждаваме да дадем по-долу още две важни подточки.

в) В случаите, когато апостол Йоан сам е разтълкувал образите, тези тълкувания трябва да служат като стартова основа за разбирането на останалите образи в Откровение. Има шест разтълкувани от самия апостол образи: „Един, Който приличаше на Човешкия Син“ (Откровение 1:13-18) е Христос, който казва: „...бях мъртъв и ето, живея до вечни векове“; Златните светилници (1:20) са седемте църкви; Седемте звезди са ангелите или

посланиците на седемте църкви (1:20) за съжаление, това все пак не е съвсем ясно, поради думата „ангел“, което само по себе си е нов образ; Големият змей е Сатана (12:9); Седемте глави (17:9) са седемте хълма, на които седи жената също и седемте царе, и следователно, това става един променлив образ; Големият град, който царува над земните царе (17:18) е Рим.

г) Виденията трябва да се разглеждат като цяло, а не да се тълкуват алегорически отделните им детайли. В този смисъл виденията са като притчите на Исус. Цялото видение ни казва нещо, а отделните детайли са ни дадени за: (1) да произведат драматичен ефект (6:12-14), или (2) да добавят подробности към картината като цяло, така че читателят да не се обърка (9:7-11). Такива детайли като слънцето, почерняло като вретиче и звездите, вероятно не означава нищо специално. Те само правят картината на земетресението по-потресаваща. Обаче, в 9:7-11 скакалците с корони от злато, човешки лица и коси като на жени помагат да се попълни картината така, че читателят да не обърка това, което се има предвид - варварските орди, които връхлитат върху Римската империя.

5. Една последна забележка: апокалипсисите като цяло и Откровение в частност, рядко посочват хронологически правилната последователност на събитията. Като че ли тяхното послание надхвърля подобни намерения. Основният замисъл на Йоан е да покаже, че Бог контролира историята на църквата. И въпреки, че църквата ще претърпи страдания, тя ще бъде триумфиращата църква на Христос. Христос ще съди враговете си и ще спаси хората си. Всичко в Откровение трябва да се разглежда като се има предвид този основен замисъл на апостол Йоан.

Историческият контекст

Както с почти всички останали жанрове в Библията, точката от която трябва да се започне екзегетиката на Откровение, е точното пресъздаване на ситуацията, в която е била написана книгата. За да направим добре това, трябва да направим същото, което правихме всеки път - да се опитаме да прочетем книгата наведнъж, на едно сядане. Не се опитвайте да си представите всичко. Уловете голямата, общата картина. Не се мъчете да разберете всичко. Нека вашият прочит да стане едно събитие за вас, каквото е всъщност винаги четенето на Откровение. Нека виденията да преминат

през вас като вълни, едно след друго, докато почувствате цялата книга и посланието, което тя носи.

Отново, докато четете, водете си някои писмени (или на ум) бележки за автора и първоначалните му читатели. След това отново започнете книгата отначало, като отбележите всички места, които показват, че читателите на апостол Йоан са негови „съучастници в неволите“ (1:9). Тези места ще се окажат много важни исторически индикатори.

Например, в седемте писма си отбележете 2:3, 8-9, 13; 3:10, плюс често повтарящото се „Този, който победи...“. Петият печат, който следва разрушението причинено от четирите конника /6:9-11/, разкрива християнските мъченици, заклани заради Божието Слово и свидетелство за Исуса (точно затова и Йоан е в изгнание - вижте 1:9). В 7:14 голямото множество от мъченици, които никога повече няма да страдат (7:16) „идат от голямата скръб“. Страданието и земната смърт отново са свързани със свидетелството за Исус в 12:11 и 17. В глави 13-20 страданието и смъртта са посочени като причинени от „звяра“ (13:7; 14:9-13; 16:5-6; 18:20, 24; 19:2).

Този мотив е ключ към разбирането на историческия контекст и изцяло ни обяснява как и защо е написана тази книга. Апостол Йоан е в изгнание заради своята вяра. Другите християни също понасят страдания. Някои биват убивани (2:13) поради свидетелстването за Исус. Докато апостол Йоан е в „Святия Дух“, той започва да разбира, че техните настоящи страдания са само начало на големите страдания, отредени за тези, които „не се покланят на звяра“. От друга страна, той е напълно уверен, че цялата църква е готова да посрещне идващите изпитания. И той написва това „пророчество“.

Главните теми са пределно ясни: църквата и държавата са в противоборство; началната победа изглежда, че принадлежи на държавата. Следователно неговата задача е да отправи предупреждение, че страданието и смъртта тепърва предстоят; нещо повече, ще стане много лошо преди да стане добре. Той силно се притеснява от това да не би църквата да капитулира по времето на гонения (14:11-12; 21:7-8). Но пророческото слово на апостола е и окуражително за християните, защото Бог контролира всичко. Христос държи ключовете на историята, Той държи и църквата в ръцете си (1:17-20). И така, църквата триумфира даже чрез смъртта на своите мъченици (2:1). Бог накрая ще излее своя гняв върху причинителите на страдания за Неговите хора и ще донесе вечен покой за тези, които останат верни. Разбира се, Рим е врагът, който ще бъде подложен на осъждане.

Трябва да отбележим и един друг ключ към разбирането на Откровение и това е разликата, която апостол Йоан поставя между двете основни думи и идеи - страданието и гнева. Ако ги объркате и ги отнесете към едно и също нещо, вие отчаяно ще се оплетете в това, което апостолът казва. Страданието и смъртта в името на новата вяра е настоящето на църквата и нейното близко бъдеще. Гневът на Бога е Неговото осъждане, което ще се излее върху тези, които преследват хората Му. От целия контекст е ясно, че Божиите хора няма да пострадат, когато се излее ужасния гняв на Бога върху враговете, но е ясно и това, че наистина ще страдат от ръцете на враговете си. Трябва да отбележим на това място, че тази разлика между двете, се прави и навсякъде другаде в Новия Завет. Вижте например 2 Солунци 1:3-10, където апостол Павел се „хваля“ със солунците, които понасят страдания и мъки в името на Господа, но той също отбелязва, че Бог накрая ще осъди мъчителите.

Вижте и отварянето на петия и шестия печат (6:9-17). То поражда двата основни въпроса на книгата Откровение на Йоан. При отварянето на петия печат християнските мъченици викат: „Докога, Господарю свети и истинни, не ще съдиш и въздадеш на живеещите по земята за нашата кръв?“ Отговорът се състои от две части: (1) Те трябва да почакаят още малко, защото още християни имат да преживеят своето мъченичество; (2) Осъдението е абсолютно сигурно, както показва шестият печат.

При отварянето на шестия печат идва Божието осъждане, осъдените викат: „Кой може да устои?“ Отговорът ни се дава в глава 7: тези, които „са опрали дрехите си и са ги избелили в кръвта на Агнето“.

Литературният контекст

За да разберем което и да е специфично видение в Откровението на Йоан е важно не само да разберем основата и смисъла на образите (което е въпрос по съдържанието), но и да разберем как даденото видение функционира (въпрос по функционирането) в книгата като цяло. В тази си част Откровение много повече прилича на посланията на апостол Павел, отколкото на пророческите книги от Стария Завет. Пророческите книги са събрани от индивидуални пророчества, които не винаги имат ясна функционална цел, ако ги сравняваме с други такива книги. В посланията, както може би си спомняте, е много важно да се разсъждава по параграфи (в някои английски версии на Библията отделните книги, освен на глави и

стихове, са разделени и на параграфи – смислово отделени пасажии, състоящи се от няколко стиха - б. пр.), защото всеки параграф е един блок, съдържащ определен отделен аргумент. Така е и с Откровение. Книгата е едно творчески структурирано цяло, а всяко отделно видение е интегрална част от цялото.

Тъй като Откровение е единствена по рода си книга в целия Нов Завет, ще се опитаме да ви преведем през нея, вместо да ви даваме един-два модела. Трябва да отбележим, че базовата структура на книгата е ясна и не е обект на спор; разлики се появяват едва при тълкуването на структурата.

Книгата донякъде прилича на една драма, в която по-рано появяващите се сцени ни запознават с действащите лица и характери, а по-късните сцени следват по-ранните за да може читателят да проследи действието и завръзката.

Глави 1-3 представляват завръзката и ни запознават с главните действащи лица и характери.

Първо, това е самият апостол Йоан (1:1-11), който е разказвачът на действието. Той е в изгнание заради своята вяра в Христос и притежава пророческия дар да види, че настоящите преследвания и страдания на християните са само началото на това, което предстои да се случи.

Второ, това е самият Христос (1:12-20), Когото Йоан описва чрез великолепни образи, частично взимствани от Даниил 10, като Господар на историята и Господ на църквата. Бог не е изгубил контрола над света въпреки гоненията на Неговите хора, тъй като Исус лично държи ключовете на смъртта и ада.

Трето, това е Христовата църква (2:1-3:22). В писмата до седемте съществуващи, но и представителни църкви, апостол Йоан окуражава и предупреждава църквата. Преследванията са вече настояще: предстоят още изпитания на църквата. Има и много вътрешни проблеми, които също заплашват нейното съществуване. На тези, които устоят, се обещава окончателна победа и слава.

Глави 4-5 също са в помощ на завръзката. С помощта на спиращи дъха видения на църквата се казва, че Бог ръководи света в цялото си могъщество (гл. 4). На вярващите, които може би все още се чудят дали Бог е на мястото си, Йоан напомня, че Божият „Лъв“ е „Агнето“, което изкупи човечеството чрез Своето страдание (гл. 5).

В глави 6-7 започва истинската драма. На три места в книгата, виденията са представени като комбинация от седем неща (глави 6-7 - седемте печата, 8-11 - седемте тръбящи ангела, 15-16 - седемте язви). Във всеки от случаите първите четири от седемте оформят една картина; в 6-7 и 8-11 следващите две от седемте неща също вървят заедно и представляват две страни на друга картина. След това те се прекъсват от описание на две промеждутъчни видения и чак тогава се появява седмия образ или събитие. В 15-16 последните три събития вървят заедно без между тях да се дава някакво промеждутъчно видение. Вижте как става това в глави 6-7:

1. Белият конник = Завоюване
2. Червеният конник = Война
3. Черният конник = Глад, бедствие
4. Бледият конник = Смърт
5. Въпросът на мъчениците: „Докога, Господи?“
6. Земетресението (Божие то осъждение): „Кой може да устои?“
 - а) 144 000 подпечатани б) голямото множество
7. Божият гняв: седемте тръби в глави 8-11

Глави 8-11 разкриват в какво се изразява Божието осъждение. Първите четири тръбящи ангела възвестяват големи природни бедствия; петият и шестият възвестяват осъждението, което идва във формата на варварски орди и велика война. Следва интерлюдията, промеждутъчните видения, която изразява Божието възхвала на Неговите „свидетели“. Седмият тръбящ ангел ни дава епилога: „Царството на този свят стана Царство на нашия Господ и Неговия Христос“.

Ето как ставаме свидетели на страданията на църквата и на осъждението, което Бог е приготвил за нейните врагове чак до финалния триумф на нашия Бог. Но виденията не свършват дотук. В глави 8-11 ни бе обрисувана голямата картина; глави 12-22 ни предлагат подробностите на Божието осъждение и триумф. Това, което се случва, е подобно на онова, което ни се случва когато за пръв път попаднем в Сикстинската капела на Микеланджело; първо сме изцяло обладани от гледката на цялата Капела. Едва по-късно започваме да виждаме и разпознаваме детайлите и да оценяваме величествеността на всеки отделен детайл.

Глава 12 е теологичният ключ към книгата. Чрез две видения ни се разказва за опитите на Сатана да унищожи Христос и поражението му. Следователно всичко е поставено в рамките на Новия Завет като „вече“, но „не напълно“. Сатана е победен враг (вече), но последният му час още не е дошъл (не напълно). Има радост, защото „спасението вече дойде“, но горко на църквата, защото Сатана знае, че идва последния му час и отмъщава на Божиите хора.

Глави 13-14 показват как отмъщението на Сатана приема вида на Римската империя с нейните императори, които искат от поданиците на империята религиозна вяроност. Но империята и императорите са обречени (гл. 15-16). Книгата завършва с „приказката за двата града“ (гл. 17-22). Земният град (Рим) е осъден за своята роля в преследването на Божиите хора. Той е сменен от Божия град, в който Божиите хора обитават вечно.

При тази обща картина има няколко видения, които определено представляват значителна трудност както поради съдържанието си, така и поради техните функции в контекста. За тяхната правилна екзегетика най-добре е да се консултирате с добър коментар (вижте приложението на книгата).

Херменевтика

Херменевтичните трудности при Откровението на Йоана са подобни на тези при пророческите книги, описани в глава 10 на тази книга. Както и при другите жанрове, Божието Слово за нас може да се разкрие като първо разкрием Божието Слово за тях. Но за разлика от другите жанрове, пророческите книги и Откровение говорят за неща, които за техните автори и първоначални читатели са били бъдеще.

За нас много от събитията вече са се случили. Юдея действително беше завладяна, отведена в изгнание и после възстановена точно както пророкува пророк Еремия; Римската империя действително попадна под Божието осъждане, частично поради варварските орди и то точно както го описва апостол Йоан.

При такива факти херменевтичните проблеми не ни изглеждат много големи. Можем да „чует“ Божието Слово като предвещаващо това осъждане. Както можем да предположим, че Бог винаги предава на

осъждане тези, които отнемат на нуждаещите се последните средства, така можем да предположим, че Божието осъждане ще се излее над онези народи, които преследват християните, също както в древен Рим.

Все още можем „да чуем“ Божието Слово - поне трябва да го чуем - че ученичеството минава през кръста и че Бог не ни е обещавал освобождение от страдания на този свят, а финален триумф чрез тях. Мартин Лутер е изразил правилно тази мисъл: „Князът на тъмнината е безжалостен, ние не се боим от него;... те могат да убият тялото, но Божията истина ще възтържествува – Неговото царство е вечно“.

Откровението е Божие Слово за успокоение и окуражение на онези християни, които страдат където и да е - в комунистически Китай, Камбоджа, Уганда и т.н. Бог управлява света. Бог видя мъките на Своя Син и ще възнагради онеправданите.

Всичко това е Слово, което трябва да бъде чуто отново и отново от църквата - навсякъде и от всеки. Да пропуснеш това послание на Откровението означава да не разбереш цялата книга. Но херменевтичните трудности не се заключават в разбирането на това послание на книгата - предупреждението и вдъхването на надежда. Трудностите ни се заключават в един от феномените на това пророчество за този „временен“ свят, което е толкова близко до есхатологичните реалности. Това се отнася най-вече за Откровение. Падането на Римската империя в глава 18 изглежда като начало на голямото осъждане на този свят, а много от картините на това „временно“ осъждане са свързани чрез думи и идеи с есхатологичните представи за Края. Няма начин да се отрече това. Въпросът е какво да правим с тази реалност? Ние вече говорихме по този въпрос в глава 10. Тук само ще ви дадем няколко предложения.

1. Трябва да се научим, че картините на бъдещето не са нещо повече от картини. Картините отразяват реалността, но те сами по себе си не бива да се объркват със самата реалност, нито пък отделните детайли от една картина трябва да се „изпълнят“ по някакъв конкретен начин. Имаме предвид, че когато например, първите четири тръбящи ангела възвестяват природни бедствия като елементи на Божието осъждане, не е задължително и ние да очакваме буквално изпълнение на тези картини.

2. Някои от картините, които първоначално са имали за цел да изразят неизбежността на Божието осъждане, не бива да се тълкуват като „близко бъдеще“ или поне не близкото бъдеще в рамките на нашата ограничена представа. Следователно, когато Сатана е победен чрез смъртта и

възкресението на Исус, той знае, че му остава „кратко“ време. Но „кратко“ не означава непременно „много скоро“. Наистина ще настане времето, когато Сатана ще бъде „вързан“ завинаги, но датата и часът са неизвестни.

3. Картините, в които „временното“ е тясно свързано с „есхатологичното“, не бива да се разглеждат като едновременни - въпреки че първоначалните читатели може би са ги разбирали точно така. Есхатологичните аспекти на осъждението и спасението трябва да заострят нашето внимание върху това, че много от описаните картини се отнасят за все още не-напълно изпълнения Божий план за този свят. От друга страна, изглежда не съществуват строго определени правила за това как да се извлекат от Откровение и да се разбират тези не-напълно изпълнени събития от Божия план. Едно от нещата, които не бива да правим при нашата херменевтика, е да спекулираме на тема как съвременните явления, които наблюдаваме и които ни заобикалят, съответстват на картините, описани в Откровението на Йоана. Книгата на апостола в никой случай не е имала за цел да ни пророкува нито за съществуването на съвременен комунистически Китай, например, нито пък да ни дава каквито и да било подробности за края на историята.

4. Въпреки че можем да предположим, че в книгата Откровение има много картини, които все още предстои да се изпълнят, не ни е даден никакъв ключ за разбирането им. В този смисъл не само Откровение, но и целият Нов Завет притежава определена двусмисленост. Например фигурата на антихриста е една от най-трудните фигури. В писмата на апостол Павел (вижте 2 Солунци 2:3-4), антихристът е описан като определен конкретен човек, който ще дойде; в Откровение 13-14 той се появява в лицето на Римския император. И в двата случая неговото появяване звучи есхатологично, т.е. напомня за Края. А все пак в 1 Йоан 2:18 антихристът е изтъкван по такъв начин, че се отнася за т. нар. гностици, които нашестват в новата църква. Как тогава трябва ние днес да разбираме тази фигура по отношение на нашето бъдеще?

Исторически погледнато, църквата е преживяла до днес много подобни световни управители, на които подхожда името „антихрист“. Хитлер със сигурност съответства на това определение, същото ще кажат и за Иди Амин много угандийци. В този смисъл много антихристи продължават да идват (1 Йоан 2:18). Но какво можем да кажем за онази конкретна световна фигура - антихристът, която ще съпътства последните събития от Края? Нима Откровение 13-14 ни предсказва, че ще стане точно така? Лично ние смятаме, че Откровение няма задължително предвид точно това; и все пак не сме напълно убедени и не ви налагаме своето мнение. Самият Нов Завет

със своята двусмисленост по този въпрос ни учи да бъдем внимателни и да не проявяваме догматична сигурност.

5. Има и такива картини, които са изцяло есхатологични и все още трябва да се възприемат като такива. Така картините на 11:15-19 и 19:1 - 22:21 са напълно есхатологични по начина, по който са представени. Те ни карат да признаем, че Божието Слово все още предстои да се изпълнява.

Точно както началните думи в Библията говорят за Бог и за Сътворението, така и последните думи на Библията говорят за Бог и за Края. Ако съществува определена двусмисленост за нас по отношение на някои от подробностите, то определено не съществува никаква неяснота за това, че Бог ще довърши делото Си - в Своето време и по Свой начин. Тази недвусмисленост трябва да служи като насърчение и за нас така, точно така, както е служила за тях.

Докато Той не дойде, ние живеем в онова вече! не напълно, като слушаме и изпълняваме Словото Му. Но ще дойде и този ден, когато такива книги като настоящата няма да са ни необходими, защото тогава „няма вече да учат всеки ближния си и всеки брата си, ... защото те всички ще Ме познават“ (Еремия 31:34). А ние заедно с апостол Йоан, със Святия Дух и с Невястата казваме: „Амин, ела, Господи Исусе“.

ПРИЛОЖЕНИЕ

Оценка и използване на коментари

В цялата книга ние постоянно повтаряхме, че у вас ще възникват въпроси и проблеми, които ви принуждават да правите консултации с добри коментари и анализи. Ние не молим да ни извините за това. Добрият коментар е нещо като подарък за църквата, така както е добрата служба, добрата лекция или добрата касета със запис.

Нашата цел в тази глава е проста. След няколко въвеждащи изречения за това как да преценим дали един коментар или анализ е на добро екегетично ниво, ние ще ви дадем списък на един или два добри коментара за всяка от библейските книги. Съществува и един проблем, произтичащ от това, че всеки ден се издават нови, понякога отлични коментари и анализи

по отделни книги от Библията. Ние даваме списък на това, което е било на наше разположение при написването на тази книга. Новите коментари, които се издават, могат да бъдат оценени от вас на основата на процедурата, която ви даваме по-долу.

Оценка на коментарите

Ако сте сериозен изследовател на Библията, вие ще имате сигурност и успех във вашата работа само ако притежавате добри коментари върху всички книги от Библията. Еднотомният коментар по всички книги не би трябвало да ви задоволи. Такъв еднотомник обикновено се пише, за да ви научи да правите сами всичко това, което ние се опитахме да ви научим в тази книга. Еднотомниците дават краткия исторически контекст, след което бегло очертават значението на текста. Разбира се, те си имат своята стойност, но всичко това вие спокойно можете да намерите например в Eerdman's Bible Handbook. Вие се нуждаете от коментари главно поради три причини: (1) нуждаете се от помощ за източника и информация за историческия контекст; (2) нуждаете се от отговори на някои по-специални въпроси по съдържанието на книгата; (3) нуждаете се от прецизно дискутиране на трудните текстове и възможните им значения, подкрепени с аргументи. Как да оценяваме коментарите? Първо, не ги оценявайте на основа на вашето съгласие или несъгласие с автора. Ако коментарът е наистина добър и вие сте направили добра екзегетика, то мненията би трябвало да съвпадат. Но това съвпадение не бива да бъде критерий за стойността на коментара. Не преценявайте един коментар по това дали ви импонира или не. Смисълът на един коментар е екзегетиката; какво означава текстът, а не да прави хомилетика или да ви посочва какво означава това в наши дни. Можете да използвате подобни книги, за да откриете как да употребите даден текст в настоящето. Като проповедници, ние самите гарантираме за ползата от подобни книги по отношение на насочването на нашите мисли към настоящата епоха. Има поне седем критерия, които можете да използвате при оценяването на един коментар. Не всички те са от един вид и не всички имат еднаква значимост, но всички ще ви бъдат в помощ да разберете какво един библейски текст казва.

1. Дали коментарът е екзегетичен, хомилетичен или комбинация от двете. Не забравяйте, че вие се нуждаете само от екзегетика. Ако даден коментар съдържа и херменевтични предложения, това би могло да ви бъде

от полза, но всъщност основното, от което се нуждаете, са отговорите на вашите въпроси по съдържанието, а те са преди всичко екзегетични.

2. На кой превод се основава коментара - на гръцки, на еврейски или на английски? Не би било лошо да се ползва коментар, основаващ се на преводна версия, но само ако авторът познава текста на оригиналния език, на който той е написан и използва тези си познания като основа за своите коментари. **ОБЪРНЕТЕ ВНИМАНИЕ** - можете да използвате повечето от коментарите, основаващи се на еврейски или гръцки текст. Понякога ще ви се налага да „заобикаляте“ еврейския или гръцкия текст, но обикновено можете да правите това с минимум загуба. Третият критерий е **НАЙ-ВАЖНИЯТ**.

3. Когато текстът има повече от едно възможно значение, дали авторът разглежда всичките възможни значения и дали оценява и дава аргументите за своя избор. Вижте 1 Коринтяни 7:36, който има поне три възможни значения, за които авторът трябва да споменава, да дава възможни „за“ и „против“ и да обяснява своя избор - в противен случай коментарът няма да е изчерпателен. Останалите четири критерия са също важни, ако се стараете да извлечете цялата възможна полза от коментара.

4. Обсъжда ли авторът някои (всички) особено важни проблеми, свързани с текста? Вие разбрахте какъв е смисълът на това в глава 2.

5. Обсъжда ли авторът историческата основа на идеята на текста на особено важните места в текста?

6. Дава ли ви авторът онази библиографска информация, която ще ви бъде от полза, ако решите да изучавате въпроса по-задълбочено?

7. Дали уводната част на коментара ви дава достатъчно информация за историческия контекст, за да можете да разберете историческите обстоятелства, свързани с описваните събития? Най-добрият начин да разберете всичко това е да вземете някой от трудните текстове в дадената книга и да видите колко полезен е коментара, който ви се дава и най-вече, доколко добре разглежда всички възможни значения. Коринтяни 11:10 или 7:36, 1 Тимотей 2:15, Битие 2:17, Исаия 7:14-17 и т.н.

Последният критерий, разбира се, е колко добре авторът е обединил своята информация за разбирането на текста в неговия контекст. Някои коментари, които са "златна мина" за исторически и библиографски сведения, за нещастие са неспособни да обяснят значението, което авторът е имал предвид в първоначалния контекст. Преди да дадем списъка, нека

припомним. Не започвайте изучаването на Библията от коментара! Прибягвайте до коментара едва след като свършите своята работа; в края на краищата вие правите консултация с коментара само за да си отговорите на тези въпроси, които са възникнали по време на изучаването. В същото време коментарът ще ви насочи към въпроси, които вие сте пропуснали да си зададете, а е трябвало. Искаме да ви предупредим накрая, че списъкът, който ви даваме, не винаги представя онази теологична гледна точка, с която ние сме съгласни. Ние не ви препоръчваме дадените в коментарите заключения, а само обсъждането на въпросите, за които стана дума по-горе. Използвайте ги внимателно. Тук препоръчваме евангелски коментари само в случай, че по наше мнение те са най-полезни за вас от екзегетична гледна точка.

Старият Завет

Понастоящем единственият сборник от коментари, който удовлетворява изброените условия и ни дава евангелистки и теологичен поглед върху текстовете, е The Expositor's Bible commentary (EBC, 12-томен). На път са да бъдат издадени две подобни серии: The New International Commentary (NICOT) и The Tyndale Old Testament Commentaries (TOTC). The Word Biblical Commentary (WBC), който също предстои да излезе, е сбор от евангелистки и неевангелистки коментари и всеки от тях трябва да се оценява според своите достойнства. Отделните коментари, включени във всички тези серии, са публикувани поотделно и можете да ги намерите. The Tyndale Old Testament Commentaries е може би най-доброто от многотомниците, което можете да намерите засега. Има и еднотомници от коментари върху Библията, които са едно допълнение за вашата библиотека. Такива са: New Bible Commentary Revised (1970), International Bible Commentary (1979) и Evangelical Commentary on the Bible (1989).

Нов Завет

Много хора ще получат ценна помощ от книгата на Уилиам Баркли "Ежедневно изучаване на Библията", която обхваща целия Нов Завет в седемнадесет тома. Баркли е добър изследовател и материалите му се четат лесно. Но, за по-подробно или по-специфично изследване, ние ви препоръчваме да се обръщате и към други автори, някои, от които са изключителни.